

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

ROČNÍK XLI

2006

Číslo 1

MINISTERSTVO VNÚTRA SR – ODBOR ARCHÍVOV A REGISTRATÚR

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

Vydáva Ministerstvo vnútra SR
odbor archívov a registratúr

Redakčná rada

Peter Draškaba, Júlia Hautová, Ján Lukačka, Richard Marsina,
Marta Melníková, Štefánia Mertanová, Veronika Nováková,
Jozef Novák, Milena Ostrolucká, Jana Pražáková, Juraj Roháč,
Jana Schullerová, František Žifčák, Juraj Žudel

Hlavný redaktor
PETER KARTOUS

Výkonná redaktorka a tajomníčka redakcie
JÚLIA RAGAČOVÁ

Technická redaktorka
VIERA PAULÍKOVÁ

Redakcia a administrácia:
Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr
811 04 Bratislava, Križkova 7

© by MV SR – odbor archívov a registratúr, Bratislava 2006

Prof. PhDr. JOZEF NOVÁK, DrSc.,
LAUREÁTOM ŠTÁTNEHO VYZNAMENANIA

Dňa 1. januára 2006, pri príležitosti výročia vzniku samostatnej Slovenskej republiky, bol na Bratislavskom hrade medzi dvoma desiatkami významných osobností spoločenského, kultúrneho a politického života aj univerzitný profesor PhDr. Jozef Novák, DrSc. Prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič mu udelil za celoživotnú pedagogickú činnosť v odbore archívnictva a za priekopnícke dielo v oblasti pomocných historických vied, osobitne heraldiky a sfragistiky, Pribinov kríž III. triedy. Stalo sa tak na základe návrhov, ktoré predložili Ministerstvo vnútra SR a Ministerstvo kultúry SR. Predložením návrhu dvomi rezortmi sa tiež potvrdila širokospektrálnosť a interdisciplinárne zameranie záujmov a významu diela a osobnosti laureáta v oblasti slovenskej kultúry, školstva a vedy.

Univerzitný profesor PhDr. Jozef Novák, DrSc., po ukončení stredoškolského vzdelania v Trenčíne v roku 1950 vyštudoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v rokoch 1950–1955 ako jeden z prvých poslucháčov novozaložený študijný odbor archívnictvo.

Filozofická fakulta UK bola jeho pracoviskom od ukončenia štúdia až do odchodu do dôchodku 1. 9. 2000. Ešte ako poslucháč sa stal v roku 1954 asistentom na odbore archívnictva; tento odbor viedol od roku 1969 až do 31. 1. 1996. V rokoch 1989–1990 bol prodekanom fakulty, v rokoch 1990–1999 členom jej Vedeckej rady a v rokoch 1993–1999 profesorským garantom pre odbory história a pomocné historické vedy. Ako mimoriadne úspešný vysokoškolský učiteľ počas svojej 45-ročnej pedagogickej praxe vyučoval v niekoľkých kombináciách 12 predmetov, ale najmä pomocné historické vedy – heraldiku, sfragistiku, genealógiu, chronológiu, numizmatiku, metrológiu a paleografiu. V týchto odboroch vchoval niekoľko generácií archívárov a historikov.

V roku 1964 získal vedeckú hodnosť kandidáta historických vied (CSc.) v odbore pomocné historické vedy; habilitoval sa ešte v roku 1963, ale za docenta pomocných historických vied na FF UK bol menovaný až v roku 1966. V roku 1968 mu bol priznaný akademický titul doktora filozofie (PhDr.). Na základe obhajoby na dnešnej Masarykovej univerzite v Brne mu Vedecká rada Univerzity Komenského odsúhlasila v roku 1987 vedeckú hodnosť doktora historických vied (DrSc.). Za univerzitného profesora ho prezident ČSFR vymenoval 1. októbra 1989.

Celoživotnou témou odborného pôsobenia, vedeckého výskumu a publikačnej činnosti profesora Nováka sa stala najmä heraldika, komunálna ako aj heraldika šľachtických rodov. Je zakladateľom systematického heraldického výskumu na

Slovensku. Monografia *Slovenské mestské a obecné erby* (vyšla v dvoch vydaniach v rokoch 1967 a 1972) je prvou heraldickou monografiou na Slovensku, v ktorej zhrnul a zhodnotil symboly z vyše 1200 slovenských lokalít používaných od 13. storočia do súčasnosti. Druhou základnou monografiou z oblasti komunálnej heraldiky je práca *Erby a vlajky miest na Slovensku*, ktorá vyšla v roku 1991. Dva zväzky *Rodových erbov na Slovensku* (1980, 1986) obsahujúce genealogicko-heraldickú analýzu pečatí slovenských a na Slovensku pôsobiacich šľachticov a zemanov z obdobia od konca 16. do 18. storočia sa hodnotia ako významný prínos z hľadiska heraldického, všeobecno-historického, ale aj metodologického a metodického. Okrem dôkazu významu heraldiky a genealógie sú aj prvým priekopníckym dielom na úseku úpravy písania priezvisk uhorských rodov pochádzajúcich zo Slovenska v duchu slovenského jazyka. Okrem týchto základných prác je autorom množstva ďalších knižných titulov, vedeckých štúdií a článkov venovaných jednotlivým pomocným historickým vedám, ako aj tvorcom desiatok hesiel v základných encyklopedických dielach.

Profesor Novák plnil a plní aj významné funkcie vo vedeckých a odborných orgánoch a radách; pracoval ako predseda komisie pre udeľovanie hodností kandidáta historických vied z pomocných historických vied, bol členom komisie pre udeľovanie DrSc.; bol predsedom Sekcie archívnictva a pomocných historických vied Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV. Profesor Novák pôsobí od vzniku Heraldickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v roku 1975 ako jej podpredseda; bol dlhoročným podpredsedom Vedeckej archívnej rady do roku 2002, poradného orgánu ministra vnútra SR pre archívnictvo; od roku 1971 až do súčasnosti je členom redakčnej rady odborného periodika Slovenská archivistika.

Vedeckú a pedagogickú prácu profesora Nováka spoločnosť ocenila početnými vyznamenaniami a čestnými členstvami. Medzi najdôležitejšie patrí prijatie za člena korešpondenta (1968) a v roku 1974 za riadneho člena Academie Internationale d'Heraldique (Paríž), Križkova medaila za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva (1979), medaila Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (1980), Zlatá medaila Univerzity Komenského (1990), Čestné občianstvo mesta Vrútky (1995), Pamätná medaila k 650. výročiu Univerzity Karlovej (1998) a Sasinkova medaila (1999).

Vážený pán profesor, v mene slovenských archivárov i redakcie Slovenskej archivistiky Vám srdečne blahoželáme k udelenému štátnemu vyznamenaníu, Pribinovmu krížu.

Peter Kartous

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Prof. PhDr. ALEXANDER HÚŠČAVA, DrSc. –
K STOROČNICI NARODENIA

JOZEF NOVÁK

Novák, J.: Prof. PhDr. Alexander Húščava, DrSc. – to the Centenary of Birth. Slovenská archivistika. Vol XLI, 2006, No 1, p. 5–16.

Birth centenary of prof. PhDr. Alexander Húščava, DrSc. is commemorated this year. He had important merits for the origin of systematic development of auxiliary historical science. His pedagogical mastery greatly participates on the creation of the profile of archives and auxiliary historical science branch of study and preparation of archival graduates. Author presents the remembrance of the period of their close cooperation.

Prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc., Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Katedra archívnickva a pomocných vied historických, Šafárikovo nám. 6, 818 01 Bratislava 16

Nikdy som si nepomyslel, ba nikdy som ani len nepripustil, že o svojom učiteľovi budem písať jubilejný článok k storočnici jeho narodenia. Narodil sa v Bratislave-Lamači 6. januára 1906.

Ani neviem ako začať, pretože som s ním od svojho príchodu na fakultu neustále žil, neustále som sa k nemu v myšlienkach vracal a svojim poslucháčom som ho rovnako permanentne spomínal. Každý absolvent archívnickva počas môjho učiteľovania povinne si vypočul prinajmenej dve moje väčšie zamyslenia o ňom. Prvú na samom počiatku prvého semestra ako o najvýznamnejšom a všeobecne veľmi uznávanom učiteľovi nášho odboru. Druhú pred koncom štúdia v rámci diplomového seminára, keď som približoval jeho dielo po stránke metodickej s tým, že v niektorých postupoch došlo k určitému posunu, ktorý je výsledkom prirodzeného nového generačne podmieneného prístupu k riešeniu nastolených problémov. V tejto formulácii sa neskrýva žiadna ideológia. Išlo mi o modernejší výklad, ktorý ďaleko viac zohľadňuje adresáta, pre ktorého tvoríme; ďaleko úspornejšie osvetľuje riešený problém; vyžaduje

podstatne stručnejší poznámkový aparát a podobné odborné problémy. Moje názory a požiadavky sa najľahšie ilustrovali na prácach pána profesora. Tie som naj dôvernejšie poznal, na nich som si tvoril svoj názor, na nich som vedel najpresvedčivejšie ilustrovať trend, ktorý som považoval za správnejší a modernejší.

O pánovi profesorovi som so študentmi často hovoril aj pri iných najrozličnejších príležitostiach. Dost' často som o ňom aj písal. Prvý môj článok vznikol k jeho 60-tinám.¹ V tom istom roku som pripravil jeho bibliografiu.² O tri roky neskôr som, žiaľ, písal už nekrológ.³ V roku jeho úmrtia (1969) sa v rámci siahodlhého riešenia otázky obsahu štátneho znaku uzatvárala diskusia okolo obnovy historického znaku Slovenska. V tejto súvislosti som uverejnil listy B. Štorma A. Húščavovi.⁴ B. Štorm totiž kreslil návrh na autonomistický erb Slovenska, ktorého obsah je dielom pána profesora, Štormovho priateľa. Potom nasledoval úvod do jeho metrológie⁵ a spomienka na nedožité 70-tiny.⁶ Počiatky odboru archívniectva na našej fakulte a zásluhy pána profesora v odbore počas prvých 19 rokov jeho existencie som priblížil v brožúre o 25. výročí archívniectva na našej fakulte.⁷ Profil prof. Húščavu nemohol chýbať v biografickom slovníku Slovenska.⁸ V roku 1993, pri príležitosti 500. výročia Bardejovského výhražného listu, mesto Bardejov ako samostatnú brožúru znovu vydalo štúdiu pána profesora o tomto liste, ku ktorému som napísal záver.⁹ Nedožité 90-tiny prof. Húščavu som pripomenul v poslednom čísle Fóra archivárov v roku 1995.¹⁰ Posledná a najpresnejšia informácia o činnosti pána profesora, spolu s kompletnou jeho bibliografiou, je uverejnená vo fakultnom zborníku za rok 2000 – v Pamätnici k 50. výročiu existencie nášho odboru.¹¹

Všetky uvedené články, pochopiteľne, opakujú najzákladnejšie biografické údaje o pánovi profesorovi a vyzdvihujú jeho neodškriepiteľne veľké zásluhy na vzniku systematického pestovania pomocných historických vied na Slovensku.

¹ NOVÁK, J.: Prof. Húščava 60-ročný. In: *Naša univerzita*, 12, 1966, č. 9–10, s. 6.

² NOVÁK, J.: Bibliografia prác univ. prof. Dr. Alexandra Húščavu. In: *Historické štúdie*, 11, 1966, s. 317–319.

³ NOVÁK, J.: Univ. prof. Dr. Alexander Húščava 4. 1. 1906 – 9. 8. 1969. In: *Zborník FiF UK Historica*, 20, 1969, s. 3–6.

⁴ NOVÁK, J.: Břetislav Štorm Alexandrovi Húščavovi. In: *Heraldika, bulletin pro základní historické vědy*. Jílové u Prahy, 2, 1969, č. 5–6, s. 66–68.

⁵ Predhovor. In: Húščava, A.: *Polnohospodárske miery na Slovensku*. Bratislava: SAV 1972, s. 7–8.

⁶ NOVÁK, J.: Alexander Húščava 4. 1. 1906 – 9. 8. 1969. In: *Kultúrno-politický kalendár 1976*. Bratislava: Obzor 1975, s. 29–30.

⁷ NOVÁK, J.: 25 rokov archívneho štúdia. In: *25 rokov archívniectva na FF UK*. Bratislava: UK 1975, s. 3–8.

⁸ NOVÁK, J.: Alexander Húščava. In: *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) II*. Martin: Matica slovenská 1987, s. 446.

⁹ NOVÁK, J.: Záverom. In: Húščava, A.: *Bardejovský výhražný list vo svetle histórie*. 2. vyd. Bardejov: Mestský úrad 1993, s. 45.

¹⁰ NOVÁK, J.: Profesor Alexander Húščava. In: *Fórum archivárov*, 6, 1995, č. 12, s. 25–26.

¹¹ Prof. PhDr. Alexander Húščava, DrSc. In: *Zborník FiF UK – Historica XLV. Pamätnica k 50. výročiu študijného odboru archívniectva a pomocné vedy historické FiF UK v Bratislave*. Bratislava: UK 2002, s. 11–13, 259–264.

Každý článok vyzdvihuje jeho neobvyklé pedagogické majstrovstvo a pripomína jeho veľký podiel na budovaní profilu nášho študijného odboru a na dobrej odbornej pripravenosti absolventov archívnickva. Každý článok o ňom však prináša aj určité nové poznatky a v tomto duchu by som rád pokračoval aj pri spomienke na nášho učiteľa pri storočnici jeho narodenia.

Dnes, pri opätovnom zamyslení sa nad životnými osudmi a nad činnosťou pána profesora, neuspokojím tých, ktorí by očakávali nové hodnotenie výsledkov jeho vedeckej činnosti i jeho pôsobenia na našej fakulte. Prvý, veľmi podrobný a komplexný pohľad na jeho prácu, ktorý je dodnes aktuálny, podala pani docentka D. Lehotská vo svojej štúdií *Profesor Dr. Alexander Húščava ako vedec, pedagóg a človek*.¹² Ide o veľmi zasvätený rozbor všetkých základných prác pána profesora, pravda, bez hodnotenia jeho diela o poľnohospodárskych mierach a váhach, pretože táto práca vyšla až po jeho smrti (1972). Dnes máme zhodnotené už aj jeho metrologické snaženie. V dňoch 27.–28. septembra 2005 sa v Bratislave uskutočnila vedecká konferencia na tému *Miery a váhy v dejinách ľudskej spoločnosti*. Konferencia vznikla na podnet Sekcie archívnickva a pomocných historických vied Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV a Slovenského metrologického ústavu v spolupráci s odborom archívov a registratúr MV SR. Už v otváracom prejave konferencie sa pripomenula úzka súvislosť témy s blížiacim sa jubileom pána profesora. Na konferencii odznela aj špeciálna prednáška na tému *Alexander Húščava – zakladateľ historickej metrologie na Slovensku*. Prednáška bola priamo venovaná storočnici narodenia pána profesora.

Z prednášky sa účastníci konferencie dozvedeli, že podnet k bádaniu v metrologii nastolil v roku 1950 na zasadnutí Katedry dejín a archívnickva jej vedúci prof. J. Dubnický, ktorý sa s touto výzvou priamo obrátil na profesora Húščavu. Pán profesor toto odporúčanie vzal ako príkaz a skutočne sa preorientoval na metrologiu. Tejto disciplíne dokonca celkom prepadol. Uvedomil si, že zakladá bádanie v odbore, ktorý sa na Slovensku dovtedy nepestoval a má pre hospodárske dejiny základný a prvoradý význam. Od roku 1950 metrologii venoval celú svoju energiu. Žiaľ, svoj pôvodný zámer nedokončil, 9. augusta 1969 vo veku 63 rokov predčasne zomrel. Hodnotenie jeho metrologického bádania je uverejnené v osobitnom zborníku *Miery a váhy v dejinách ľudskej spoločnosti*, ktorý vyšiel v tomto roku.¹³

*

Storočnica je preda radostná slávnosť, venujme sa preto iba tým najkrajším spomienkam, ktoré nás viažu k pánovi profesorovi. Už som spomínal, že bol veľmi obľúbeným učiteľom. Pôvodne prednášal iba historikom. Poslucháči si históriu volili pre zanietenosť k dejinám. Až na prednáškach a seminároch pána

¹² Rukopis, ktorý vznikol v roku 1956, D. Lehotská uverejnila o desať rokov neskôr pod názvom: *Vedecké dielo univ. prof. Dr. Alexandra Húščavu*. In: *Historické štúdie*, 11, 1966, s. 7–16.

¹³ RAGAČOVÁ, J. (zost.): *Miery a váhy v dejinách ľudskej spoločnosti*. Bratislava: MV SR 2006, 170 s.

profesora sa po prvýkrát dozvedeli, že jestvujú aj pomocné vedy, bez ktorých sa história nedá tvorivo rozvíjať. Pán profesor svojimi prednáškami dokázal študentov doslova nadchnúť a ne jeden z nich sa rozhodol dokonca pre prácu v archíve.

Slávnostné udeľovanie čestného doktorátu Františkovi Votrubovi 30. marca 1950, prof. A. Huščava druhý sprava. Fotografia pochádza z Archívu Univerzity Komenského v Bratislave.

Zdá sa, že najpútavejšie boli jeho prednášky z diplomatiky. Je to pochopiteľné, veď diplomatika je pre historika najpoučnejšia a najpoužiteľnejšia pomocná veda. Historické remeslo sa najpresvedčivejšie ilustruje práve na metóde diplomatiky. Študenti histórie na seminári z pomocných vied kriticky rozoberali ne jednu listinu. Azda najviac im učarovala zoborská listina z roku 1111. V jeho seminári vznikla dokonca básnička, ktorej autorkou bola s najväčšou pravdepodobnosťou Darina Lehotská, neskôr naša pani docentka. Básnička s názvom *Zoborská listina* má 16 veršov, v texte odcitujem iba prvé dva:

V prvom riadku na začiatku
stojí zvláštna litera,
pán profesor Huščava ju
s dôkladnosťou rozberá.

Je to iniciálka t,
má nezvyklú podobu,
čo jej všetci vytýkajú –
bodkovanú výzdobu.¹⁴

¹⁴ Báseň som našiel medzi seminárnymi prácami študentov. Odovzdal som ich do Ústredného archívu SAV spolu s básničkou. Odpísal som si ju pred odovzdaním pozostalosti pána profesora do archívu.

Podľa poznámky na konci textu básnička vznikla „asi r. 1943“. Pani docentka Lehotská študovala na našej fakulte históriu a slovenčinu v rokoch 1941–1945. V týchto rokoch navštevovala aj seminár pána profesora. Je potrebné vedieť, že učitelia fakulty mali svoje prednášky rozložené do 2–4 rokov. Kurz prednášok a seminárov prebiehal v podobe „non stop kina“. Poslucháči mohli začať navštevovať prednášku či seminár aj v strede kurzu.

Zanietenosť pre odbor, láskavosť v osobnom kontakte, boli prvé vlastnosti pána profesora, ktoré sme si aj my, poslucháči archívniectva, hneď povšimli. Mali sme možnosť porovnávať ho s ostatnými prednášajúcimi a vyhrával to u nás na celej čiare. Od prvej chvíle sme boli nadšení, že sme poslucháčmi práve archívniectva, podľa jeho slov tí praví historici, ktorí majú možnosť získať všetky predpoklady pre vedeckú prácu. Táto perspektíva nás nadchla a nevyprechala z nás až do konca štúdia. Húščavovu učiteľskú zdatnosť docenili aj poslucháči histórie. Pre nich veľmi prítiažlivá a užitočná sa javila aj paleografia. Semináre z tohto odboru navštevoval napríklad Lacko Mokrý, môj bezprostredný kolega z ročníka. (L. Mokrý študoval hudobnú vedu a históriu, po skončení na Katedre hudobnej vedy prednášal o. i. aj hudobnú paleografiu. Už v roku 1956 pre tento predmet vydal aj skriptá.) Paleografický seminár u pána profesora jeden rok navštevoval aj Matúš Kučera. Pani Tibenská (v tom čase Vierka Urbancová) bola prvá, ktorá si k jednopredmetovému národopisu pribrala aj štúdium archívniectva. Počet poslucháčov z iných odborov, ktorí navštevovali paleografický seminár, ale aj iné prednášky odboru, neustále narastal.

Od 1. decembra 1954 som nastúpil na katedru ako asistent. Do pracovne pána profesora som si zohnal písací stôl a začali sme spolu zdieľať osud nášho odboru. Rozprával mi mnoho zo svojich zážitkov a skúseností. Vďaka týmto rozhovorom som bližšie spoznal všetkých starších učiteľov fakulty, spoznal som bádateľské úsilie a vyučovacie metódy jeho učiteľov, vzťah pána profesora k jeho rovesníkom, najmä k lekárom a výtvarníkom, ale aj k vlastnej rodine. Svoju o 14 rokov mladšiu manželku doslova zbožňoval. Zo syna Dušana bol v tom čase trochu nervózny. Keď večer išiel pre mlieko, pán profesor zložil pero a nevzal ho do ruky až dovtedy, kým sa nevrátil. Bol presvedčený že súčasne randí a bol z toho znepokojený. Medzi nami sa vyvinul nikdy nevyrieknutý doslova otcovsko-synovský vzťah, ktorý pretrvával až do konca jeho života. Jeho dôverný vzťah ku mne sa prejavoval napríklad aj v tom, že nemal zábrany podeliť sa so mnou aj o svoje momentálne nálady. Neraz mi povedal: „Zajtra odmením svoju manželku, pôjdeme do kina. Kúpte mi, prosím Vás, do Metropolky dva lístky v strede do predposledného radu. Ak nebudú mať, nekúpte ich“. Želanie pána profesora bolo pre mňa záhadou. Bol by som pochopil spomienku na posledný rad, alebo lôžku.

Pánu profesorovi veľmi záležalo na tom, aby som bol dobrým učiteľom a jeho dôstojným nástupcom. O rady nebola núdza. Jedna z prvých znela: „S novými poslucháčmi, ktorí začnú odbor študovať, si netykajte.“ Vysvetlil mi aj dôvody, pre ktoré ma k takémuto správaniu nabádal. Pozýval ma na dielčie skúšky, aby som sa poučil. Každú prácu, ktorú pripravím do tlače, povedal, musím mu uká-

zať, uverejniť ju môžem až po jeho dobrozdaní. Vymenovať všetky poučenia, ktorými ma obdaril, by predstavoval dlhý rad.

O mesiac neskôr som mu po prvýkrát gratuloval k narodeninám. 4. januára 1955 slávil svoje 49. narodeniny. Podľa svojho starého zvyku, vždy mal napórúdzi rumové pralinky, alkoholickú sladkosť, ktorú mal vždy pripravenú ako odmenu za prejavenu pozornosť. Pri tejto príležitosti mi prišlo na um, že o rok to budú päťdesiatiny, ktoré by mali a mohli byť preňho prekvapením. Skrsla vo mne myšlienka, pripraviť pre pána profesora zborník. Mal totiž mnoho žiakov, ktorí si ho vážili a bol som presvedčený, že by do zborníka ochotne prispeli štúdiou. Presvedčil som sa, že tento nápad sa stretol s veľkým pochopením a hneď mi prisľúbili aj príspevky. O tlačenom zborníku nemohlo byť ani reči, rozhodol som sa odovzdať mu strojom naklepaný zborník. Postupne som získaval štúdie, ktoré som však mohol klepať až večer, keď som mal istotu, že pán profesor už do pracovne nepríde.

Tak vznikol Húščavov zborník, ktorý dodnes uchováva pani Húščavová. Zborník má 125 rukopisných strán. Je viazaný v hnedej celokoženej väzbe, ide o jedno z prvých prác nám všetkým dobre známeho Ivana Galamboša. Farebný prebal je bleдохnedý, vyhotovil ho môj dlhoročný gymnaziálny spolužiak a ilustrátor všetkých mojich prác vydaných do roku 1985 – Janko Švec. Na prednej strane je iba text s vročením diela: HÚŠČAVOV SBORNÍK MDCCCCLVI, na zadnej strane je farebná miniatúra bratislavskej mestskej pečate, aká sa nachádza na Žigmundovej erbovej listine z 8. júla 1436. Obsah zborníka je nasledovný:

I. časť

Prof. Dr. A. Húščava ako vedec, pedagóg a človek. (Darina Lehotská) I–XVIII
Literárna činnosť prof. Dr. A. Húščavu (1927–1955). XIX–XXIII

II. časť

Richard Marsina, O donácii Bela III. na Súľov a Kameničany.	1
Ladislav Mokry, O vzťahu hudobnej paleografie k všeobecnej.	24
Ludovít Haraksim, Spoločensko-kultúrne vzťahy Slovákov a Ukrajincov v 17. a 18. storočí.	29
Hedviga Hudáková, Diplomatický rozbor staročeských písomností (zo Slovenska a z českých zemí).	35
Šebastián Labo, Spôsob usporiadania archívu rodiny Rakovských.	46
Stanislav Palkovič, Bratislavské komorné knihy ako prameň k dejinám bratislavského vinohradníctva do r. 1526.	56
Oľga Pekáriková, Sasinek literárny a historický.	61
Matúš Kučera, Poddaní na cirkevných a kláštorňých statkoch v ranofeudálnom období.	72
Jozef Novák, K otázke erbu mesta Bardejova.	94

K rukopisu je priložená 16-stranová štúdia: Teodor Lamoš, Kremnická komora v stredoveku. Je opatrená poznámkou: „Zaslané po dodaní do väzby“.

Ako ďalšia voľná príloha zborníka je gratulácia v latinčine, ktorá odznela na slávnostnom zasadnutí na Katedre dejín a archívniectva FF UK dňa 3. januára 1956 popoludní v posluchárni č. 427. Text gratulácie čítal jej autor Michal Kušík. Nasleduje jej doslovné znenie:

Carissime et dilectissime magister!

Occasione dimidia benigni centenii Tuae partis ex intimo corde Tibi gratulamur et optimis maximis Te prosequimur exoptantes penam animi hilaritatem, integram corporis valetudinem felicesque successus in omnibus longae vigoreque haud carentis vitae Tuae inceptis, ut tua sapientia, prudentia et doctrina ducente novi et plurimi iuvenes et operarii paleographica, diplomatica, chronologica, sphragistica et omnibus ceteris huiusmodi disciplinis concernentibus instructi, exornati atque armati culturam, eruditionem et salutem populi nostri semper altius altiusque elevent.

Tui a Te educati humillimi discipuli hoc tempore Administratione archivaria Slovaca (SAS) fungentes et Tui grate reminiscentes: Juraj Žudel, m. p., Michal Kušík, m. p., dr. Jozef Chreňo, m. p.

Posonii a. d. III. Non. Ian. Anno Domini millesimo nongentesimo quinquagesimo sexto.

Tretou voľnou prílohou rukopisu je výstrižok článku Františka Bokesa *Alexander Húščava päťdesiatročný*. Uverejnený bol v novinách *Lud*, č. 4 zo 4. januára 1956, s. 3. Text doprevádza fotografia 50-ročného pána profesora, ktorá uvádza aj tento článok venovaný jeho storočnici.

Tiráž zborníka znie:

HÚŠČAVOV SBORNÍK (žiaci svojmu učiteľovi).

Zostavené k 50-tinám univ. Prof. Dr. Alexandra Húščavu.

Zhodnotenie diela prof. Húščavu napísala D. Lehotská.

Pripravené ku dňu 4. januára 1956.

Obálku vypracoval Ján Švec.

Väzba SA a SUA.

Prv ako opíšem slávnosť k 50-tinám pána profesora, bude isto zaujímavé a užitočné, ak aspoň niekoľko slov venujem najmladším autorom zborníka. Pri písaní tohto príspevku som si položil otázku, koľko vlastne absolventov malo archívne štúdium na našej fakulte v čase prípravy zborníka. Bol som prekvapený, že do júna 1956 štúdium archívniectva absolvovalo iba osem poslucháčov, z ktorých šesť má v zborníku príspevok. Ide väčšinou o výťahy z diplomových prác. Zoznam absolventov v rokoch 1952–1956 (spolu s témami ich diplomových prác) je nasledovný:

1952: Žudel Juraj: Portálny súpis Bratislavskej stolice z r. 1533. (Paleograficko-diplomaticko-sociálny rozbor).

1953: Kočíš Jozef: Hospodárske knihy mesta Bratislavy v 15. storočí.

1954: Kršák Pavol: Papiereň v Dolnom Kamenci.

1954: Novák Jozef: Residentia exercitus regis – špeciálny spôsob datovania v Uhorsku.

1956: Labo Šebastián: Inventár archívneho fondu panstva Kočovce.
1956: Hudáková Hedviga: Problém vzniku listiny písanej v reči nášho ľudu.
1956: Hvizdošová Oľga: Edičná činnosť Františka Víťazoslava Sasinka.
1956: Palkovič Stanislav: Listiny, kratšie aktové písomnosti a komorné knihy ako pramene k štúdiu dejín bratislavského vinohradníctva a vinárstva do r. 1526.

V zborníku chýbali teda iba príspevky troch prvých absolventov odboru. Jozef Kočiš bol rovesníkom J. Žudela, o rok neskôr končil zo zdravotných dôvodov. Aj v čase prípravy zborníka bol chorý. Paľko Kršák, ako športový redaktor denníka Pravda, bol v tom čase viac v zahraničí ako doma, iba preto príspevok ne napísal.

„Húščavov zborník“ bol teda pripravený a na popoludnie dňa 3. januára 1956 bola pripravená aj oslava k 50-tinám pána profesora. O konaní malej (!) oslavy sa pán profesor dozvedel až 2. januára. Pripravili sme ju do posluchárne č. 427, ktorá v tom čase bola raz taká veľká, ako je dnes. Je treba uviesť, že išlo o prvú, skutočne veľkú oslavu na katedre. Stoly, rozložené do písmena U, boli prikryté papierovými obrusmi. Na stoloch sa na tú dobu doslova bohato vynímali obložené chlebičky objednané v Mliečnom bare na Hviezdoslavovom námestí. Vínové poháre a kávové šálky sme zapožičali v kaviarni Krym. Vázu na kvety sme mali, na tortu sme ani nepomysleli a kde sme zohnali víno, sa už skutočne nepamätám. Viem iba toľko, že ho bolo dost, nie však moc. Na slávnosť boli pozvaní iba všetci členovia katedry, pracovníci Archívnej správy, bratislavských archívov a samozrejme poslucháči archívniectva. Dnes si uvedomujem, že celá oslava bola iba katedrovou záležitosťou, že sme na slávnosť nepozvali ani len dekana fakulty.

Slávnostná chvíľa nastala o 14.00 hodine. Do posluchárne k stojacim účastníkom zavítal pán profesor, ktorý sa netajil prekvapením. Privítal ho pán doktor Kušík spomínanou už latinskou gratuláciou, kvetinu za katedru mu odovzdávala Tánička Pišútová. (V tomto bode nie som si celkom istý. Nevylučujem, že pánu profesorovi kvetiny nik neodovzdával, že ho čakali na jeho mieste, vo váze na čele stola.) Po odovzdaní zborníka, s ktorým sa zoznámil až doma, sme si všetci spoločne pripili na zdravie pána profesora. Bol skutočne dojatý. Uprimne sa za všetku pozornosť poďakoval. Z ďakovného prejavu sme sa dozvedeli, ako si predstavoval oslavu svojich päťdesiatin, na ktorú sme ho pozývali. Myslel si, že mu všetci členovia katedry iba spoločne zagratulujú. Pretože spoločne, porušil svoju zásadu. Neponúkol nás obligátnymi rumovými pralinkami, ale položil na stôl tri litre červeného vína a ako sám povedal – „tešťového“. (Asi bude užitočné, keď tento termín preloží. Išlo o víno od manželkinho otca – od vlastného test'a.)

Posedenie s pánom profesorom bolo veľmi milé. Všeličo sa pospomínalo, najzábavnejší bol, samozrejme, pán doktor Kušík. Spomedzi hostí mu bol vekovo najbližší a aj jeho srdcu blízky. Nesedeli sme dlho, o to väčší bol zážitok z oslavy. Všetci sme sa tešili. Pán profesor z prejavenej neočakávane veľkej pozornosti, z vyjadrení veľkého uznania jeho práci a z rovnakého docenenia jeho učí-

teľskej pŕsobnosti. My ostatnŕi sme sa tešili z radosti, ktorŕu sme pŕnovi profesorovi urobili.

Nasledujŕce dni plynuli v zabehnutom rytme. Pŕn profesor prednŕšal a usilovne pracoval na metrolŕgii. Nielen v posluchŕrni, ale aj v každyj inej situŕcii bol dŕstojnŕy, vzbudzoval rešpekt a ako každy muž, bol na svoju osobu primerane samolŕby. Keď mal dobrŕ nŕladu, rŕd sa pŕtal, ŕo si o ŕom myslia posluchŕŕi. Vždy mu dobre padlo, keď som mu povedal, že sa ho ŕtudenti boja. Pravidelne sa veľmi ŕudoval a opakoval, že sa sprŕva veľmi prirodzene, a teda ako vlastne mŕže vyvolŕvať strach. Povedal som iba, že je to tak. Nepriznal som sa, že tento pocit som k nemu prechovŕval aj ja, a to nielen ako ŕtudent, ale aj celŕ tri prvŕ roky svojho asistovania.

Pŕn profesor mal vždy svoju vlastnŕ pracovnŕu, nikdy s nŕm nikto nesedel. Keď som sa k nemu nasťahoval, vyhlŕsil: „Mlŕdenŕe, keď som tu ja, nie ste tu vy“. Rešpektoval som to a chodil som na fakultu iba popoludnŕi. Ak sme sa nŕhodou v pracovni stretli, vedel, že je dost neskoro. Bolo uŕ pol druhej. Pomohol som mu do kabŕta a vypravdil som ho z pracovne na chodbu. Stalo sa to dost zriedka, spravidla som našiel pracovnŕu prŕzdnŕu.

Komunikovali sme spolu odkazmi. Vždy keď som prišiel do pracovne, pozrel som sa na stŕl, akŕ aktuŕlnŕ sprŕvu mi pŕn profesor zanechal. Temer nebolo dŕňa, aby som si nenašiel popŕsanŕ papŕrik. Všetko som vybavil a lŕstok zahodil. Od jednŕho dŕňa som si jeho odkazy zaŕal odkladať. Veľmi ma pobavil odkaz, ktorŕy som si našiel na stole 11. februŕra 1959. Bol na ŕom tento text: „Joŕko, prepŕŕte prosŕm – omylom som pouŕil Vaše mydlo“. Pritom sme vodu pili z jednŕho pohŕra. Na inom z mnoŕstva odloŕenŕch lŕstkov je takŕto text: „Joŕko, na utorok mi nachystajte: 1/ z našej kniŕnice ŕŕslo: 2 a 20; 3 a 28; 2/ z kniŕnice Historickŕho seminŕra ŕŕslo: 76 e 7; 73 b 17“ (6. apr. 1959). Dalšŕ odkaz: „Zavolajte ŕ. 119 – s. Majtan. AH“ (26. mŕja 1959). „Joŕko, pani Tibenskŕ prŕde zajtra (sobota) medzi 9.–11. hod. ŕakajte ju!!! AH“ (20. jan. 1961). Odkazoval som aj ja. Jeden prŕklad za vsetky: „Pŕn profesor, ešte raz Vŕm moc pekne dŕakujem za stravnŕ lŕstky. Nk“. Odpoveď na tom istom lŕstku: „Joŕko – nehnevajte ma! Pŕ. AH“.

Poŕas ŕkolskŕho roka boli najvŕŕšou slŕvnosťou obhajoby diplomovŕch prŕc a zŕvereŕne skŕšky. Tieto dve udalosti reŕiroval pŕn profesor s najvŕŕšou okŕzalošťou. Jeho prŕsloveŕnŕ dŕstojnosť sa poŕas tŕchto dvoch dnŕ ešte znŕsobila. Őspech absolventov bol patriŕne honorovanŕy. Pŕn profesor okrem gratulŕcie s podanŕm ruky každyho absolventa odmenil aj akademickŕm bozkom. Po gratulŕcii nasledovalo krŕtke posedenie. Každy rok sa opakovala jedna veta: „Tak teraz sme uŕ skutoŕnŕi kolegovia, povedzte ŕprimne, ŕo sa vŕm na ŕtŕdiu pŕŕilo i nepŕŕilo, aby sme svoju prŕcu vedeli vylepšit.“ Spravidla odzneli prejavy spokojnosti. Takŕto rituŕl trval do roku 1960, do ŕtŕtnice Jozefa Lacka z Košŕc. Bol jedinŕm posluchŕŕom, ktorŕho pŕn profesor z hľbky duše nemal rŕd. Bolo mi veľkou zŕhadou, kde korenŕ prŕiŕina jeho neskrŕvanej antipatie. Uŕ v jeho prvom roŕnŕku pŕn profesor navrhol dekanstvu jeho preradenie na knihovnŕctvo s tŕm, že Lacko je chorŕy, mohol by podpŕlit archŕv – jedineŕne dokumenty, v kniŕnici by takŕ ŕkoda nenastala, pretoŕe uchovŕva multiplikŕty. Nŕvrh pŕna profesora

dekanstvo nielenže neakceptovalo, ale ešte mu aj vyčítalo neadekvátne konanie. Túto skutočne celkom výnimočnú epizódu spomínam iba preto, že po Lackovej štátnici pán profesor pri gratulácii svoj akademický bozk navždy vynechal.

V 60. rokoch výkonnosť pána profesora postupne klesala. Skutočne som nezbadal, že začína chorľavieť. Skôr som si myslel, že si prácu šetrí, že má fixnú ideu, že kým nedokončí metrológiu, nezomrie. Mýlil som sa. Po dvoch hospitalizáciách 9. augusta 1969 zomrel vo veku 63 rokov. Rozlúčka s ním bola 14. augusta 1969 o 11. hod. v Aule UK, pohreb sa uskutočnil popoludní o 14. hod. v Slávičom údolí. Stratu pre odbor i smútok širokej obce jeho žiakov a historikov vyjadrujú početné nekrológy v odbornej i dennej tlači.

Vedúci katedry, profesor Miloš Gosiorovský, sa po smrti pána profesora rozhodol vedením odboru poveriť mňa. Zvládať toto nové postavenie mi veľmi pomohla dlhoročná starostlivosť pána profesora, ktorú mi predtým celé roky prejavoval. Som presvedčený, že ako pedagóg som Húščavovi akoby z oka vypadol. Možno je to iba sebaklam, možno sa mýlim. Na jednu udalosť nemôžem zabudnúť a nedá mi, aby som sa o ňu s Vami nepodelil. Dlhé roky sa zdalo, že profesorom nikdy nebudem. Stalo sa tak 24 rokov po mojej habilitácii a bolo mi skutočne úprimne ľúto, že svedkom tejto udalosti nebol aj pán profesor. Ceremoniál, ktorý sa odohrával na hrade, si vôbec nepamätám. Stále som musel myslieť na to, akú by mal pán profesor radosť, keby bol jej svedkom. Mal na to právo, veď by bol mal iba 83 rokov. Celá slávnosť bola veľmi krátka. I sám som sa ponáhľal. S diplomom pod pazuchou som nasadol na prvý spoj do Slávičieho údolia. Pred vchodom som kúpil kytičku kvetov a položil som ju na hrob. Bol som presvedčený, že ma pán profesor vidí a že počuje môj úprimný prejav vďaka za všetko, čo pre mňa vo svojom živote urobil.

Dnešná oslava storočnice narodenia pána profesora Húščavu je pre celé archívnictvo veľkou slávnosťou. Má leví podiel na úrovni, ktorú sme na tomto poli dosiahli. Naša oslava má jeden veľký nedostatok. Vieme si ho pripomenúť iba spomienkami a fotografiou. Už Fero Horvat, bývalý riaditeľ Archívu Slovenského rozhlasu, sa po úmrtí pána profesora ponosoval, že niet jedinej nahrávky jeho hlasu. Žiaľ, niet jediného šotu ani v Archíve slovenského filmu a ani v Archíve Slovenskej televízie. Jeho osobnosť a jeho zásluhy si budeme môcť aj v budúcnosti pripomínať iba slovom. Aj to už s jedným veľkým rozdielom. Všetky spomienky na pána profesora a všetky hodnotenia jeho pôsobenia budú predovšetkým vecné. Už nikdy sa nenaskytne príležitosť, aby bolo možné autenticky priblížiť jeho myšlienky, konanie a celú atmosféru, ktorú okolo seba vytváral. To je dôvod, prečo som ladil svoj príspevok doslova osobne. Pevne verím, že ho takto aj pochopíte a prijmete.

Príloha

ZOBORSKÁ LISTINA (zo seminára prof. Húščavu)

V prvom riadku na začiatku
stojí zvláštna litera,
pán profesor Huščava ju
s dôkladnosťou rozberá.

Je to iniciálka t,
má nezvyklú podobu,
čo jej všetci vytykajú –
bodkovanú výzdobu.

Túto jej ostro vyčíta
paleograf Erdélyi:
tam nie je všetko v poriadku,
aby ste to vedeli.

Ani Ortway, Jakubovič,
ba ani Szentpétery
v pravosť zoborskej listiny
neverí.

Melich z slávskych odvodzuje
staré názvy latinské,
Mályusz hovorí, že je to
falzum diplomatické.

V tej listine sa spomína
i pristaldus Batona,
ktorý úradne zavítal
do kláštora od Hrona.

Ktože je to ten pristaldus?
To jasne ozrejmi sa
z referátu znalca práva
hľa, doktora Ormisa.

Po vážnom uvažovaní,
po nemárnom úsilí
listinu sme všetci svorne
za pravú vyhlásili.

Preberúc literatúru,
prehliadnuc dokumenty,
proti pánom zo susedstva
sú tieto argumenty.

Príklady, kde bodkovanie
vše literu sprevádza,
Stephens, Prou, Arnd-Tangl
v svojich Schrifttafeloch uvádza.

Je to úzus veľmi starý
a lahodný pre oči,
známy v písme anglosaskom
už vraj v ôsmom storočí.

Všetky ostatné odchýlky
i čo je tam zvláštneho,
plynú z toho, že listina stopercentne
je rázu súkromného

a že pisár, opát Gaufred
študoval vo Francúzsku,
čo má so spôsobom písania
litier súvislosť úzku.

Tak je pravosť dokázaná
a listina víťazí.
Ba či pánov zo susedstva
od zlosti neporazí,

keď zvedia, že našim predkom
už od kráľa Štefana
na mýto a na desiatok
výsada bola daná.

A pokiaľ bude stáť Zobor
tam, kde dnes sa vypína,
tak dlho nech žije, žije
tá zoborská listina.

Prof. PhDr. ALEXANDER HÚŠČAVA, DrSc. – TO THE CENTENARY OF BIRTH

Jozef Novák

Professor A. Húščava was born on 6th January, 1906 in Bratislava – Lamač. His most important merit was his participation in the systematic development of auxiliary historical science in Slovakia. His pedagogical mastery has been reflected in creation of the profile of our branch of study and quality of special preparation of archival graduates. The first detailed and complex analysis of his work was presented by D. Lehotská in the study „Profesor dr. Húščava ako vedec, pedagóg a človek“. There is presented serious analysis of all his basic works of classical branches of auxiliary historical science. Since 1950 he dealt with methodology with all his effort. Unfortunately, he did not finish his work, died on 9th August, 1969. The evaluation of his metrological research was published this year in special volume Measures and Weights in the History of Human Society.

The celebration of the birth centenary of Professor Húščava is of great importance for archives. There is only one negative. We can remember him by memories and photographs. There is no sound record, no film record. His personality and merits for archives can just be remembered by words.

Translated by Ema Draškabová

O TITULOVANÍ
STREDOVEKÝCH A RANONOVOVEKÝCH MESTSKÝCH PISÁROV
AJ O NIMI POUŽÍVANÝCH FORMULÁROCH A LISTÁROCH

JURAJ SPIRITZA – ROMAN SPIRITZA

Spiritza, J. – Spiritza, R.: About the System of Titles of the Middle Ages and the Early Modern Ages Municipal Scriveners and About the Forms and Letter-books They Used. Slovenská archivistika, Vol XLI, 2006, No 1, p. 17–44.

The article presents information about establishing of municipal offices from 13th century, about Latin and German system of titles of scriveners not only in Slovakia but in wider medieval and early modern ages context. It deals with the origin of Latin word for municipal scriveners (*notarius*), the origin of forms and letter-books used by scriveners as basic manuals. It informs about forms and letter-books used at office letters. It deals with the migration of municipal scriveners from Bavaria, Moravia and Silesia or other countries to Slovakia and Slovaks in various offices abroad.

Slovakia. System of titles of medieval and early modern age municipal scriveners. Forms used by municipal scriveners. Migration of municipal scriveners.

PhDr. Juraj Spiritza, Ulica planét č. 6, 821 02 Bratislava
PhDr. Roman Spiritza, Jamnického ul. č. 2, 841 05 Bratislava

Úvod

Stredoveký Kolín nad Rýnom, dotýkajúci sa bývalého rímskeho impéria nelen základmi položenými na Coloniu Agrippinu, platil si písára už v roku 1228. Rovnakú funkciu v samospráve ustanovili postupne tiež Braunschweig, Strassburg, Lübeck (riadiaci sa devízou *Vivere navigare est*), Bazilej (spätá takisto s rímskou minulosťou), Praha (ktorá získala za písára v novembri 1288 protonotára kráľovskej kancelárie Heinricha), v roku 1301 Magdeburg, ktorého mestské právo sa udomácnilo až v Kyjeve¹ atď. Rastúci počet diplomatických kategórií primäl najneskôr v 15. storočí tiež otáľajúce mestá a mestečká k profesionalizácii spisomňovania interných aj za ich hradby smerujúcich komunikačných aktivít. Pri pomenúvaní vzdelancov prijímaných kvôli tomu za mestských úradníkov vžili sa (napriek chýbajúcej súvislosti medzi ich povinnosťami a činnosťou antických rýchlopisárov, o ktorých sa ešte zmienime) aj na našom území tituly *notarius* a *iuratus notarius*. Pomenovanie *notarius civitatis*, ku ktorému sa tiež vrátíme, pochádza takisto z Apeninského polostrova. Jeho synonymom je

¹ STEIN, W.: Deutsche Stadtschreiber im Mittelalter. In: *Beiträge zur Geschichte vornehmlich Kölns und der Reinlande*. Köln 1895, s. 33. Pozri: NOVÝ, R.: Pisemnosti městské správy v l. 1310–1526. In: *Československá diplomatika*. Praha 1965, s. 176. SCHÖN, G. – SCHÖN, G.: *Weltmünzkatalog 20. Jh. ...* München 2003, s. 1627.

scriptor civitatis (doložený v Košiciach). Zhoduje sa s prekladmi *Stadtschreiber*, *Altstadtschreiber* (zapísanom 1443 v Trnave) aj *MarcSchreiber* (napr. pisár meštea Spišskej Soboty). Nimi sa označovali po prieniku nemčiny do mestskej administratívy spisomňovatelia listín, záznamov a zoznamov s dokumentárnym obsahom a osobitným poslaním (pozemkové knihy, protokoly testamentov, výkazy príjmov a výdavkov), ako aj právne a formálne vycibrených odpovedí na množiace sa *litterae missiles* s oznamovacím alebo apelačným obsahom.²

Najstaršie známe písomné zmienky o úradníkoch kancelárie Banskej Bystrice pochádzajú síce až z poslednej tretiny 14. storočia, a to z rokov 1379 (*Nicolaus praedicti loci notarius*) a 1393 (*Henricus staetschryebir*),³ Igor Graus zastáva ale názor, že mesto, ktoré dostalo súdnu samostatnosť, cirkevnú autonómiu a oprávnenie hľadať drahé kovy už v roku 1255, *nepochybne čoskoro nato vykonávalo diplomatickú činnosť; bolo ... aj vydavateľom písomností ...*⁴

Teodor Lamoš bol presvedčený, že Kremnica mala pisára už v roku 1328, hneď potom, čo Karol Róbert udelil mestu právo slobodne voliť richtára, mešťanom výlučnú jurisdikčnú podriadenosť tomuto richtárovi a iné výsady. Mestskú knihu Banskej Štiavnice z rokov 1364–1426 pomenovali *Notationes Iudiciariae* v súvislosti s rozhodnutím prestať zapisovať do nej daňové a účtovné údaje a používať ju od roku 1408 ako *záznamník* právnych vecí. Prijímame názor, že prvý zápis v nej sa nezhoduje so začiatkom činnosti mestskej kancelárie; Tomáš Schaller isto nebol v roku 1364 prvý rok jej prvým stálym pisárom.⁵ Juraj Šedivý vymenoval na dvoch miestach paleografické dôkazy, že Bratislava zriadila *systemizované miesto* pre svojho pisára Siegfrieda v 14. storočí.⁶ Darina Lehotská tušila v ňom pôvodcu záznamu *cives dederunt notario civitatis pro precio huius*

² MEIER, J.: *Städtische Kommunikation in der Frühen Neuzeit* (ďalej Kommunikation). Frankfurt a. M. 2004, s. 43. Pozri: ŽIFČÁK, F.: Kommunikation. In: *Slovenská archivistika* (ďalej SA), roč. XXXIX, 2004, č. 2, s. 137–141 (ďalej Recenzia).

³ MATULAY, C.: *Mesto Banská Bystrica. Katalóg ... písomností 1255–1536*, 1. Bratislava 1980 (ďalej Katalóg), s. 28 a 48. Latinské a nemecké texty citujeme v transliterovanej podobe; líšia sa zmeneným písmom. Rozpísané skratky a dopísané texty sme označili hranatými zátvorkami. Slovakizovali sme iba krstné mená, prírmeniam sme ponechali pôvodnú podobu.

⁴ GRAUS, I.: Mestský notár v Banskej Bystrici v 16. storočí. In: Ragačová, J. (zost.): *Diplomatická produkcia v stredovekom meste* (ďalej Diplomatická produkcia). Bratislava 2005, s. 102.

⁵ LAMOŠ, T.: *Archív mesta Kremnice*. Bratislava 1957, s. 7. KUPČA, J.: *Vývoj spisomňovania a mestská kancelária v Banskej Štiavnici v stredoveku*: Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského (ďalej FF UK) 1970. BARTL, J.: Mestské knihy na Slovensku a problémy ich štúdia. In: *Studia historica Tyrnaviensia III*. Trnava 2003 (ďalej *SHT III*), s. 228. Pozri: Štátny archív v Banskej Bystrici – pobočka B. Štiavnica (ďalej ŠA BB-pob. B. Štiavnica), Magistrát mesta Banskej Štiavnice (ďalej MMBŠ), *Notationes Iudiciariae*.

⁶ ŠEDIVÝ, J.: Najstaršie listiny mesta Bratislavy „znova objavené“. In: *SHT III* (ďalej Listiny), s. 131–147; ŠEDIVÝ, J.: Die Anfänge der Beurkundung im Mitteralterlichen Pressburg/Bratislava. In: Hruza, K. – Herold, P. (zost.): *Wege zur Urkunde, Wege der Urkunde, Wege der Forschung. Beiträge zur europäischen Diplomatik des Mittelalters*. Wien s. d., s. 81–115, (ďalej Die Anfänge).

anni XX libras, ktorým zaevidoval v roku 1364 vyplatenie mzdy do hospodárskej knihy Bratislavy.⁷

Najstaršia, v skutočnosti v poradí až druhá, mestská kniha Košíc presahuje význam obyčajného prehľadu 6210 sporov, ktoré riešila samospráva pred rokom 1406 ako súdna inštancia. Notára, ktorý ju začal 14. júla 1393 písať, pomenoval Ondrej R. Halaga v úvode jej edovanej podoby Magistrom Petrom z Dittliny (*de Tittelina*). Už predtým a v inej súvislosti upozornil, že kancelária Košíc mala v čase úradovania onoho notára za sebou dlhšiu a ustálenú prax. V roku 1377 videl najneskorší dátum zriadenia mestskej kancelárie. Stojí tiež za zmienku, že v nej pôsobili čoskoro viacerí pisári súčasne a v roku 1396 aj istý Ján ako *famulus notarii*.⁸

Pretože požiar Levoče zničil v júli 1550 s radnicou privilégiá, mestské knihy aj iné písomnosti (tiež pokladničnú hotovosť),⁹ ostal prvým neanonymným notárom Juraj Stock. V Bardejove sa nachádza jeho list z apríla 1446 o zbierke na Špitál sv. Ducha a iný z mája 1447, ktorým žiadal mestskú radu, aby poslala jemu patriace veci do Levoče. Ilpo T. Piirainen zverejnil meno ďalšieho *predpožiarového* pisára; nápis na obale rukopisu vo fonde Magistrát Banskej Bystrice ho identifikuje slovami: *Rechtsbüchlein durch den M[agister] Georguen Albertum dieser Zeyt Leutscha Stadtschreiber, Im Ihare funffzehnhundert Achtvnnndtreissig beschrieben worden*.¹⁰ Napriek blízkosti spoľahlivého spisomňovateľa (Spišská kapitula) povýšenie Levoče na slobodné kráľovské mesto (1323) zriadenie mestskej kancelárie asi urýchlilo. Začiatok jej činnosti by mohlo avizovať tiež úradovanie grófa spišských Sasov a jeho notára (*Landschreiber*) v meste a neprítomnosť Levoče po roku 1344 v územno-administratívnom zväzku 24 spišských miest.¹¹

Absencia priamych správ premiestňuje začiatok činnosti mestských kancelárií, ako sme naznačili, medzi domnelé dátumy. Nepovažujeme za potrebné opakovať zverejnené názory o začiatkoch ďalších mestských kancelárií na Slovensku ani informácií o materiálnom zabezpečení ich chodu,¹² či o chronológii notárov.¹³ Zaumienili sme si totiž upriamiť pozornosť na pôvod pomenovania mest-

⁷ LEHOTSKÁ, D.: Vývoj bratislavskej mestskej kancelárie do roku 1526. In: *Historické štúdie* (ďalej HŠ), 1958, s. 222–274.

⁸ HALAGA, O. R.: *Acta iudiciaria civitatis Cassoviensis 1393–1405*. München 1994, s. 3, 96 a nasl. Pozri: HALAGA, O. R.: *Archív mesta Košíc* (ďalej AMK). Praha 1957, s. 23–27.

⁹ HAIN, G.: *Szepességi avagy lőcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára*. Budapest 1988, s. 85.

¹⁰ PIIRAINEN, I. T.: Rechtshandschriften der frühen Neuzeit in der Zips. In: *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis*, 7, 2003, s. 61. *Inventár stredovekého archívneho materiálu mesta Bardejov 1319–1460*. ŠA v Prešove; neuverejnený strojopis, s. 51 a 55. Pozri: ŽIFČAK, F.: Recenzia, s. 138.

¹¹ CHALUPECKÝ, I.: Prehľad vývoja verejnej správy na Spiši. In: *Sborník archivních prací*, 1963, č. 1, s. 132 a nasl. Pozri: SUCHÝ, M.: *Dejiny Levoče, I*. Košice 1974, s. 58.

¹² RAGAC, R.: Zvolenská mestská kancelária v stredoveku. In: *Diplomatická produkcia*, s. 6–22.

¹³ POSPECHOVÁ, P. – SPIRITZA, J.: O notároch a podnotároch Modry, Pezinka a Svätého Jura v 17. storočí (ďalej O notároch). In: *SA*, roč. XXXIX, 2004, č. 1, s. 59–61. SOPKO,

ských pisárov notármi a informovať o príručkách (formulároch a listároch), ktoré dávali na našom území najmä im oporu pri koncipovaní a zjednocovaní formálnej podoby úradných textov; obe témy ostávajú na periférii záujmu slovenských archivárov, takisto zástupcov interdisciplinárneho výskumu. Nevzdávame sa však možnosti pripomenúť, že mestský pisár bol zo začiatku nielen jediným a neskôr najvyšším úradníkom samosprávy každého mesta. Z jej činovníkov musel iba on preukázať pred prijatím do služby spôsobilosť zastávať zriadenú alebo uvoľnenú funkciu. Magistrát Modry požadoval dokonca ešte v roku 1632 od budúceho podnotára Jána Hofmanna *eine Prob meiner Hand Vnd Schrift*, čiže dôkaz čitateľnosti rukopisu. Dôležitosť, ktorú jej mestá prikladali, naznačuje aj list olomouckého pisára z 20. júla 1554. Georg Hohenloher v ňom informuje magistrát Trnavy, že pisári, ktorých učil krasopis, rýchlejšie stúpali na kariérnom rebríku v Dolnom Rakúsku, Drážd'anoch, Innsbrucku, Viedni, ba až vo Francúzsku. Ponúkol svoje služby aj Trnave, ktorá sa stala krátko predtým novým rezidenčným mestom ostrihomskeho arcibiskupa¹⁴ prchajúceho pred Osmanmi.

V Uhorsku sa vyžadovalo už v 14. storočí, aby notár ovládal slovom aj písomom latinčinu, vtedajší univerzálny úradný jazyk. Takisto musel poznať a vedieť používať pri každodennom úradovaní aj pri rokovaniach v mene mesta krajinské zákony, mestské právo a vitálne miestne zvyklosti. Zamestnávateľ očakával totiž, že ako úradník späť s ním prisahou vernosti a mlčanlivosti, dokáže nielen písať a odpisovať úradné texty, recipovať a koncipovať predpisy upravujúce život v meste, ale že bude tiež dbať na právnu nadväznosť v konaníestskej rady.¹⁵

Fakt, že ešte na začiatku 15. storočia boli notári v pôsobisku takmer osamelými vzdelancami, rezonuje v traktáte, ako sa má richtár a člen mestskej rady správať na jej rokovaniach (*etlich Artikel wie sich ein yeczlicher Richter vnnd Ratmann in dem Rat halten soll*). Zostavil ho v roku 1404 košický mešťan a neskorší richtár Hanns Hebenstreyt; kvôli dopísanému nadpisu je známy v literatúre ako *Articuli communitatis electae*. Hebenstreyt zakotvil v návode (použitom ako vzor v Gelnici, Levoči a inde) okrem iného nárok notára otvárať a čítať listy adresované mestu, lebo býval v tom čase jediným členom mestskej rady schopným prijaté texty interpretovať – *dy lateinische buchstaben awslegen*.¹⁶ Vyskytli sa ale aj výnimky. Napríklad v apríli 1696 sa snažil dozvedieť v Pezinku počas voľby mestskej rady dozorujúci komisár Uhorskej kráľovskej komory, prečo zverilo práve slobodné kráľovské mesto svoju kanceláriu podnotárovi bez prí-

J.: Pisári a vznik Žilinskej knihy (ďalej Pisári). In: *Národnostný vývoj miest na Slovensku do roku 1918*. Martin 1984. ŠEDIVÝ, J.: Die Anfänge, s. 108–109.

¹⁴ Štátny archív v Bratislave – pobočka Modra (ďalej ŠA BA – pob. Modra), Magistrát mesta Modry (ďalej MMM), inv. č. 1570; ŠA BA – pob. Trnava, Magistrát mesta Trnavy, inv. č. Missiles 1965.

¹⁵ KÁLLAY, I.: Zur Verwaltungsgeschichte der freien königlichen ungarischen Städte ... In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 15. Wien 1962, s. 181–199.

¹⁶ VÍZKELETY, A.: Príspevky k právnym dejinám spišských miest v stredoveku. In: *Spiš – vlastivedný zborník*, 3–4. Košice 1973, s. 53–65. TISCHLEROVÁ, M.: Stredoveký richtár Hanns Hebenstreyt v Košiciach. In: *Zborník FF UK – Historica*. Bratislava 1975, s. 67–69.

slušného vzdelania a neovládajúceho jazyky.¹⁷ Oveľa pohoršujúcejšou výnimkou sa stal takisto v 17. storočí notár Brezna Juraj Dubecius; dokumenty o procese zachovávajú informácie o obvinení zo sprenevery mestskej taxy.¹⁸

*Zatímco městská rada se z ... části obměňovala každý rok, a nabyté znalosti ... jejich členů se tak ztrácely, představoval městský písař kontinuitu vnitřní i zahraniční politiky města.*¹⁹ Prichodí zmieniť sa v tejto súvislosti znova o Siegfiedovi (ktorého takmer tridsaťročný zamestnanecký pomer s Bratislavou vymedzil J. Šedivý rokmi 1350–1379),²⁰ ako aj spomenúť *polovičného majstra vysokej školy* vo Viedni Liebharda Egkenfeldera, lebo ustálil v rokoch 1441–1457 chod kancelárie Bratislavy natoľko, že ho nemenil ani Ruprecht Alram ďalších dvadsať rokov.²¹ *Honestus egregius notarius* Baltazár Steck pomáhal zase ako súčasník rozmachu ťažby a spracúvania zlatonosných a striebornosných rúd upevňovať privilegované postavenie Banskej Štiavnice až štyri decéniá (1478–1522).²² Kristiána (*Cristanno*) Czibnera titulovali v Prešove *arcium liberalium baccalaureus, notarius civitatis* v rokoch 1498–1515; v ďalších rokoch bol *Ratherr*.²³ Daniel Türck (*Turcius*) sa stal z učiteľa pisárom Levoče v roku 1552 a ostal ním až do roku 1578. Patrí k osobnostiam, ktoré zanechali v metropole Spiša stopy aj ako humanistickí intelektuáli. Gašpar Hain (1632–1687), autor análov *Zipserische oder Leütschaverische Cronica vndt Zeitbeschreibung zusammen getragen der Lieben Posterität zur Nachricht ...* (považovaný Vendelínom Jankovičom mylne aj za notára) nezabudol uviesť medzi zdrojmi starších údajov [*Diarium*] vzdialeného príbuzného Türcka.²⁴ Existujú ale tiež záznamy o opačných príkladoch. Napríklad Benedikt Schust vydržal v roku 1531 v kancelárii Banskej Bystrice len krátko. Už po troch mesiacoch požiadal o uvoľnenie a odišiel za notára do Krakova.²⁵

Neprekvapuje, že v 14. storočí považovali mestského pisára (ktorý sa stával kvôli znalosti civilného aj trestného práva *ex offi* členom súdneho senátu mesta)

¹⁷ KORIČOVÁ, T.: *Správa mesta Pezinka v 16.–18. storočí*. Diplomová práca. Bratislava: FF UK 1973.

¹⁸ Štátny archív v Banskej Bystrici – pobočka Banská Bystrica (ďalej ŠA BB – pob. B. Bystrica), Magistrát mesta Brezna, inv. č. 892.

¹⁹ SPÁČIL, V.: *Písari a kanceláre města Olomouce do roku 1789*. Olomouc 2001, s. 15 a 73.

²⁰ ŠEDIVÝ, J.: Listiny, s. 138 a 139.

²¹ SPIRITZA J.: Curriculum vitae bratislavského mestského notára a skriptora Liebharda Egkenfeldera (ďalej Curriculum). In: *Zborník príspevkov k slovenským dejinám*. Bratislava 1998, s. 190–215. SPIRITZA, J.: Nochmals über einen halben maister der hohen schuel zu wyenn, Stadtschreiber und Skriptor genannt Liebhard Egkenfelder. In: *Die Anfänge der deutschsprachigen Kanzleien in Europa*. V tlači.

²² ČELKO, M.: Činnosť Baltazára Stecka ako mestského notára Banskej Štiavnice. In: *Diplomatická produkcia*, s. 91–100.

²³ IVÁNYI, B.: *Eperjes szabad király város levéltára 1245–1526*. Szeged 1931, s. 304, 305, 337, 343, 347, 348 a nasl.

²⁴ ŽIFČÁK, F.: Leutschauer Notare als humanistische Gelehrten (ďalej Gelehrten). In: ČIČAJ, V. – PICKI, O.: *Städtisches Alltagsleben im Mitteleuropa von Mittelalter bis zum Ende des 19. Jh.* Bratislava 1998, s. 101–109. Pozri: HAIN, G.: c. d., s. 5 a 509. JANKOVIC, V.: Spišská historiografia. In: *Spišské mestá v stredoveku*. Košice 1974, s. 160.

²⁵ GRAUS, I.: c. d., pozn. 10.

za akési *oko mesta (occulis civitatis)*. Rovnaké stotožnenie sa zachovalo tiež z 15. storočia; zveršované porovnávanie mestskej samosprávy s údmi a orgánmi ľudského tela dáva o ňom na vedomie:

*Dye schriber daz sint dy augen
Dy sullen gesunt sin und wol tügen
Der stat gescheffte wol besehen
Und in steteclichem gemerke stehen ...
Als sullen die schriber merken ...*

V Olomouci sa dostala dokonca povinnosť vizuálnej kontroly až do textu prísahe mestského notára. Výslovne sa ňou zaviazal, že bude *okom mestskej rady (oculus consilii)*. *Litteraria privatorum* Zvolenskej župy z druhej polovice 17. storočia dokladajú, že notár Krupiny Gašpar Baloghy vystupoval ako prokurátor. Odvolal sa, a to v záujme potrestaného poddaného na sedrii proti výroku slúžneho.²⁶ Povedané slovami Jozefa Šimončiča, mestský pisár (*iuratus notarius*) stál síce v hierarchii mestskej samosprávy nižšie ako richtár, mešťanosta či členovia tzv. vnútornej mestskej rady, v skutočnosti však býval *šedou eminenciou mesta!*

Germanista univerzity v Leidene Jörg Meier považuje mestskú kanceláriu na prahu novoveku za súčasť *organizačného a komunikačno-technického stredobodu mesta*, čiže *radnice* s richtárom na čele, ktorá vydávala a doručovala a zároveň prijímala a spravovala písomnosti dôležité tak pre mesto, ako aj pre jednotlivých mešťanov (obyvateľov). Nadväzujúc na východoslovenskú *Pentapolis* a najmä Levoču vidí v mestskej kancelárii tiež *hovorca (das Sprachrohr) mesta s komunikačnou funkciou daňového úradu, poradcu v právnych veciach aj sprostredkovateľa medzi predstaviteľmi samosprávy a mešťanmi, cechmi, obchodníkmi, [veriteľmi], klérom, šľachtou, [župnými a vyššími úradníkmi aj funkcionármi] ... Bola doslova spätá s vývojom životného štýlu v meste ... Prichodí však dodať, že ten formovali aj kázne, ktoré povýšila katolícka cirkev ako prvá (po nej tiež protestanti) na médium hlásania (nielen) kerygmy.²⁷*

Dlhodobé zamestnanie zabezpečovalo notárom osobnú prestíž (presahujúcu chotár mesta), viaceré benefity (bezplatné ubytovanie, palivo, sviečky, oblek z dobrej látky, prípadne kabát alebo príplatok na ošatenie...), vedľajšie príjmy (za rady žiadateľom a následné napísanie ich manželských zmlúv, kúpnopredajných zmlúv, dlžobných úpisov, testamentov, cechových artikúl, cenníkov prác a výrobkov atď.) aj starobné zaopatrenie. Bolo zároveň ceneným odporúčaním pre konnubiálny vstup do zámožnej meštianskej rodiny a podporovalo spoločenský postup. Výrečným príkladom je bývalý *tajný tajomník* v Košiciach (*geheimer sekretarius ... von Casha*) Daniel Türck. Sobášom s Katarínou Krupekovou, dcérou levočského dovozcu olova z Poľska a vývozcu medi, nielen zbohatol.

²⁶ STEIN, W.: c. d., s. 28 [Pisári sú očami. Nech sú zdraví a vševidiaci, aby postrehli každý pohyb v meste a mohli bez prestania všetko sledovať ... Pisári musia všetkému venovať pozornosť]. Pozri: SPÁČIL, V.: c. d., s. 35. MATULAY, C.: *Zvolenská župa – Litteraria privatorum 1600–1741*. Neuverejnený strojopis inventára, s. 44.

²⁷ MEIER, J.: c. d., s. 101–103. LE GOFF, J.: *Peníze a život. Ekonomika a zbožnosť ve středověku*. Praha 2005, s. 14.

Nepochybne rodinné puto s patricijom a kráľovským tricesimátorom Šebastiánom Krupekom ho posmelilo, aby spojil personálnou úniou v samosprávnej hierarchii Levoče, a to opakovane (1555–1557, 1565–1568) funkciu notára s primátom richtára.²⁸

Nadväzujúc na zmienku o Türckovom manželstve pripomíname mestských pisárov, ktorým materiálne prednosti výhodnej ženby ostali nedostupné. Celibát im však mohol poskytnúť náhradu výnosnou prebendou. Napríklad v nemeckom Freiburgu boli v prvej polovici 13. storočia prví dvaja mestskí pisári kňazmi. V Litoměřiciach je doložený v roku 1282 M[agister] *Johanes, notarius civitatis et canonicus ecclesiae s[ancti] Stephani*. Lübeck (pýšiaci sa predikátom *Königin der Hanse*), si vyberal notárov z príslušníkov duchovného stavu až do začiatku 15. storočia. Súčasná Wroclaw zamestnávala vo svojej kancelárii od začiatku výlučne laických vzdelancov.²⁹ Záporná odpoveď Spišskej kapituly z mája 1563 Prešovu, že mu kvôli nenahraditeľnosti neuvolní pisára Abraháma,³⁰ akoby naznačovala snahu niektorých miest získať notára z cirkevného prostredia ešte v 16. storočí.

Mestskí notári neboli totožní s verejnými notármi (*notarii publici*) stojacimi na našom území v tieni diecéznych alebo kolegiálnych kapitúl (Bratislava, Nitra, Spišská Kapitula), ako aj konventov benediktínov (Hronský Beňadik), premonštrátov (Jasov, konvent Panny Márie v Turci), ktoré vydávali okrem listín vo vlastnom záujme aj *litterae privilegiales*, *litterae patentes* atď. ako hodnoverné miesta-*loca credibilia*.³¹ Stalo sa tiež, že verejný notár sa vzdal miesta. Napríklad Gašpar Siebenharn (alias *Heptacomus*) prestúpil v roku 1553 do služieb Banskej Bystrice ako mestský notár a ostal ním až do konca života. Vystríhať sa treba aj hľadania kontinuity s notármi pôsobiacimi pri správe obcí v období od urbáriálneho zákona č. 9 z roku 1836 až notármi menovanými od Bachovej éry po obvodných notárov, ktorých pôsobnosť prevzali po 2. svetovej vojne národné výbory.³²

²⁸ ŽIFČÁK, F.: Kancelária Levoče v druhej polovici 16. storočia. In: *SA*, roč. XI, 1976, č. 2, s. 139. ŽIFČÁK, F.: Gelehrten, s. 102–103. MISLOVIČOVÁ, V.: Acta civilia v daňových a účtovných knihách mesta Kežmarku. In: *SA*, roč. XXXVII, 2002, č. 2, s. 11–12.

²⁹ SPÁČIL, V.: c. d., s. 20, pozn. 3.

³⁰ Štátny archív v Prešove – pobočka Prešov (ďalej ŠA PR – pob. Prešov), Magistrát mesta Prešov, inv. č. 4242.

³¹ ZAVARSKÝ, S.: Verejný notariát v stredovekej Bratislave. In: *Diplomatická produkcia*, s. 172–180. RATKOŠ, P.: Ein ungarisches kommentiertes Formelbuch aus der Mitte des XIV. Jh. In: *Historica I*. Praha 1959, s. 123. MARSINA, R.: Vývoj listinného písma v stredoveku na Slovensku (ďalej Vývoj). In: *SA*, roč. XXVI, 1991, č. 1, s. 25. Pozri: Archív hl. mesta SR Bratislavy (ďalej AMB), Magistrát mesta Bratislavy, inv. č. 3306 (Lad. 29).

³² GRAUS, I.: c. d., s. 109 a prílohy. Autor uvádza dva rozličné dátumy Siebenharnovho prijatia za mestského pisára. Pozri: DUBOVSKÝ, J.: Písomnosti notárskych úradov. In: *SA*, roč. XVII, 1982, č. 2, s. 64–80.

Pôvod pomenovania mestských pisárov notármi

Ondrej R. Halaga odvodil pomenovanie mestského pisára notárom z jeho gramotnosti, pretože poznal písomné značky – *notae*.³³ Korene latinského termínu *notarius*, germanizovaného tvaru *der Notar* aj slovenského pomenovania úradu a úradovne súčasného notára *notárstvom* (s pracovnou náplňou bližšou hodnovernému miestu než stredovekej mestskej kancelárii) siahajú však až ku komunikačnej sústave znakov nazývaných v Rímskej ríši *notae Tironianae*. V jej pomenovaní sa ozýva meno ich pôvodcu, prepustenca Marca Tullia Tira, tajomníka Marca Tullia Cicera. *Notae Tironianae* pozostávali sprvu len zo znakov nahradzujúcich najdôležitejšie výrazy a až postupne sa ich počet rozrástol na systém s približne 5 000 hlavnými znakmi a pomocnými znakmi. Traduje sa, že Tirov rýchlopis sa uplatnil v praxi prvý raz pri zapisovaní prejavu Cata mladšieho, žiadajúceho v roku 63 pr. n. l. odsúdenie aristokrata Lucia Catilinu. Niektoré *notae Tironianae* prežili zánik svetovládneho Ríma a prešli ako značky osobitného významu až do systému stredovekých skratiek.

Pomenovanie mužov ovládajúcich rýchlopisné *notae* notármi sa rozšírilo počas dominátu, čiže za Diokleciána (284–305) a Konštantína I. (306–337) na najvyšších (koncepčných) úradníkov cisárskej kancelárie.³⁴ Zhodné pomenovanie prevzali už pred legalizáciou kresťanstva v roku 313 v Miláne cirkevné komunity pre určitých veriacich. Počas pontifikátu Gregora I. (590–604) sa začali *notarii sanctae ecclesiae Romanae* združovať do osobitného spoločenstva. Azda neodbočíme zmienu, že pápežskú kanceláriu riadil *primicerius notariorum*, ktorému podliehalo aj pápežské archívniectvo. Jedným z najznámejších sa stal (kvôli zlej povesti) *primicerius Christophorus*; zneužil v 8. storočí funkciu na vydávanie *pseudooficiálnych* písomností, o ktorých jeho *pontifex* ani len nevedel.³⁵

Názov *notarii* preukázal migračnú vitalitu aj v kanceláriách štátnych úradov Langobardov (vládnucich od roku 568 v Itálii) a Frankov, ktorí Langobardskú ríšu do roku 774 zničili. Franská ríša ho sprostredkovala (takisto formuláre) budúcemu Francúzsku, budúcemu Nemecku aj Británii.³⁶ Pomenovanie pisárov notármi preniklo s používaním formulárov tiež do premyslovských Čiech a kancelárii prvých Habsburgov. Harry Bresslau sa domnieval už pred storočím, že prvý neanonymný pisár v uhorskej kancelárii mohol byť Heribert, ktorý je dolo-

³³ HALAGA, O. R.: AMK, s. 23. Diskutabilná je tiež domnienka, že notár bol iba úradník s riadiacimi povinnosťami a osobne nič nespisomňoval. Napríklad Daniela Dvořáková výslovne konštatuje v rozbere diplomatickej produkcie mocného a bohatého Stibora zo Stiboríc staršieho, že ten po roku 1389 *mal stáleho notára, ktorý dozeral na spisomňovacie práce a ktorému podliehal jeden alebo viac pisárov*. Pozri: DVOŘÁKOVÁ, D.: Diplomatická produkcia Stiborovcov I. In: *SA*, roč. XXIX, 1994, č. 2, s. 42 (39–48).

³⁴ SVOBODA, L. (zost.): *Encyklopedie antiky*. Praha 1973, s. 112, 113, 123, 156 a 420.

³⁵ BRESSLAU, H.: *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien* (ďalej Handbuch), 1. Leipzig 1912, s. 191–200; 2. Leipzig 1915, s. 195–196.

³⁶ MEISANZAHN, J.: ARS NOTARIA und ARS DICTANDI als Schulfächer des Mittelalters. In: *Lebende Tradition. 400 Jahre ... Gymnasium in Würzburg*. Würzburg 1961, s. 127.

žený asi do roku 1002 v kanceláriách nemeckých cisárov Otta III. a Henricha II.³⁷

Pretože listiny Bela III. majú nápadne jednotnú skladbu a určité formuly sa v nich stále opakujú, datoval Peter Ratkoš vznik uhorskej kráľovskej kancelárie rokom 1185, v ktorom menovaný nastúpil na trón. *Diplomatár* a nadväzujúce príspevky Richarda Marsinu dokladajú ale udomácnenie onej titulatúry v uhorskom spisomňovacom zariadení (s pôsobnosťou siahajúcou zo známych štáto-tvorných dôvodov až na Slovensko) už v skorších decéniách. Menovaný zistil, že listiny Bela II. boli napísané v rokoch 1135–1138 *per Johannem notarium*, že v rokoch 1156–1158 pôsobil na dvore Gejzu II. *regis notarius* Barabáš a že listiny Štefana III. dostávali v rokoch 1162–1172 purifikovanú podobu od Vincenta (*per notarium Bicenum*), ktorému pripísal Károly Mollay český pôvod.³⁸ Nadväzujúc na listinu Ondreja III. z roku 1291 (svedčiacou, že *comesa* Dionýza uviedol do vlastníctva pozemkov v Radvani, súčasnej časti Banskej Bystrice so zvolenským podžupanom kráľovský notár Alexius)³⁹ upriamujeme pozornosť na informácie Ludmily Sulitkovej o činnosti, personálnom obsadení aj reglementácii chodu kancelárie posledného z Arpádovcov.⁴⁰

Na uhorskom kráľovskom dvore sa uplatnili ako notári tiež rodáci zo Slovenska. Magister Šimon, doložený v roku 1283 v kancelárii Ladislava IV. aj ako *fidelis clericus eius* (ktorý dedikoval panovníkovi kroniku *Gesta Hungarorum*), pochádzal zo zaniknutej zemplínskej dediny Keza.⁴¹ Bernát L. Kumorovitz ohraňoval pôsobenie Magistra Jána zo Šarišských Sokoloviec rokmi 1344–1351. Zároveň ho stotožnil s notárom Jánom nazývaným (v súvislosti s pôvodom) Tót. K jeho súčasníkom v kancelárii patrili v roku 1348 Ján zo Spiša (*coram Johanne de Scepus...*). Nie je vylúčené, že *magister Johannes Meyndl de Posonio*, v roku 1472 *notarius Cancellarie* [Mateja Korvína], si zvolil povolanie pod vplyvom Liebharda Egkenfeldera; Jánov otec Matias Meindl bol totiž nielen takmer Liebhardovým susedom, ale ako priateľ s bratom Jurajom Meindlom aj svedkom jeho poslednej vôle.⁴²

Už v 13. storočí sa stali na našom území dôležitými spisomňovacími zariadeniami hodnoverné miesta. Iba nedávno konštatoval Juraj Šedivý, že *Bratislava prinajmenej do štyridsiatych rokov 14. storočia nemala vlastného pisára, ale vy-*

³⁷ BRESSLAU, H.: Internationale Beziehungen im Urkundenwesen des Mittelalters. In: *Archiv für Urkundenforschung*. Leipzig 1916–1918, s. 65 a nasl.

³⁸ RATKOŠ, P.: c. d., s. 123. MARSINA, R.: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae, I*. Bratislava 1971, s. 72, 73, 77, 79 a nasl. MARSINA, R.: Prvé obdobie uhorského diplomatického vývoja. In: *SA*, roč. XXV, 1990, č. 2, s. 8–20. MARSINA, R.: Vývoj. Pozri: MOLLAY, K.: Többyelvűség a középkori Sopronban. In: *Soproni Szemle*, 1967, 3, s. 205.

³⁹ MATULAY, C.: Katalóg, s. 15.

⁴⁰ SULITKOVÁ, L.: Kancelár posledního Arpádovce Ondřeje III., její činnost a personální obsazení. In: *HŠ*, 1981, s. 201 (175–214).

⁴¹ ULIČNÝ, F. [st.]: Pôvod uhorského kronikára Šimona z Kezy. In: *SHT III*, s. 59–64.

⁴² KUMOROVITZ, B. L.: Kancelárska činnosť magistra Jána zo Šarišských Sokoloviec, kronikára Eudovíta I. In: *SA*, roč. XVI, 1981, č. 1, s. 47–75. PUKÁNSZKY, B.: *Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn*. Münster 1931, s. 73.

užívala výlučne služby kapitulských notárov.⁴³ Richard Marsina upozornil, že práve hodnoverné miesto v Bratislave postúpilo v rokoch 1301–1314 so 128 doteraz identifikovanými originálmi listín na čelo všetkých vtedy činných cirkevných aj svetských vydavateľov listín na Slovensku. Alžbeta Hološová stotožnila spisomňovateľov 140 listín vydaných od júla 1251 do augusta 1350 hodnoverným miestom v Turci, s 28 pisármi; ich mená sa však už nemala kde dozvedieť.⁴⁴

Predovšetkým v dolnej časti Apeninského polostrova, kde bol vplyv východnej bašty západnej kultúry (okrídlené pomenovanie Konštantinopolu) najsilnejší, sa stalo notárstvo privilegovaným až dedeným povoláním. Jeho predstavitelia sa špecializovali najmä na robenie zmlúv medzi privátnymi účastníkmi. Pretože za úradníkov (*tabularii*) ich nominovala zvyčajne mestská správa, vžilo sa napríklad v Neapoli, oslovenie *notarii civitatis*.⁴⁵

Pôvod formulárov a listárov

Stredovekí aj ranonovovekí pisári, a to bez ohľadu na to, či úradovali v kancelárii pápeža, panovníka, niektorej z cirkevných ustanovizní, cirkevného hodnostára, mesta alebo dostávali mzdu od niekoho iného, využívali (najmä) pri koncipovaní listín len výnimočne vlastnú výrečnosť. Učiteľia ich viedli už počas prípravy na povolanie k používaniu predlôh. Napríklad novoprijatý notár Banskej Bystrice sa musel v 16. storočí výslovne zaviazať služobnou prisahou, že bude všetky texty upravovať (*Extendiren*) a spisomňovať (*formiren und fertigen*) iba *nach gewonlichen rechtmessigen Stilum*.^{45a}

Do vynálezu Hansa Genszefleischa (*von Mentz, genant Gutenberg*) mali formuláre a listáre základnú rukopisnú formu kníh, boli kódexmi. Od roku 1452 ich rozmnožujú čoraz rýchlejšie a v ľubovoľnom počte tlačiarenské oficíny.

Pomenovanie formulár (*formulář, Formelbuch, Formelsammlung, formulario, formulaire, formulary*) sa týka neraz viacdielneho súboru textov; vyzerajú síce ako listiny odpísané *in extenso*, nemajú ale ich preukaznú hodnotu. Boli totiž čiastočne až úplne anonymizované, prípadne len účelovo kompilované z vhodných viet. Z nich prevzatý text sa stal opäť skutočnou listinou až v kancelárii po doplnení vzoru konkrétnymi menami, lokačnými údajmi, miestom a dátumom vydania aj overením pravosti purifikačného znenia spečatením.⁴⁶ Formuláre zostavovali obvykle aktívni alebo bývalí notári, neraz s právnickým školením.

Zostavovanie pomôcok pre koncipovanie listín, formulovanie zmlúv atď. siaha, rovnako ako pomenovanie pisárov notármi, do rímskeho staroveku. Antická tradícia zanikla iba vo východnej, byzantskej časti ríše po jej zničení Osmanmi. Západná časť nezabúdala ani po stáročiach na rímsku minulosť. Pripomíname

⁴³ ŠEDIVÝ, J.: Listiny, s. 139.

⁴⁴ MARSINA, R.: Vývoj, s. 27. HOLOŠOVÁ A.: Činnosť hodnoverného miesta v Turci do roku 1350. In: SA, roč. XXV, 1990, č. 1., s. 56–80.

⁴⁵ MEISZENZAHN, J.: c. d., s. 127.

^{45a} GRAUS, I.: c. d., s. 118.

⁴⁶ BRESSLAU, H.: Handbuch, 2, s. 226.

v tejto súvislosti Flavia Aurelia Cassiodora, ktorý sa márne snažil ako radca Teodoricha Veľkého (panovníka Itálie, Sicílie, Dalmácie, Panónie...) stmeliť dobyvateľských Ostrogótov s Rimanmi a neskôr, už ako benediktín, úspešne nabádal kláštorne komunity, aby si zriadovali knižnice *s večným pokrmom pre duše rehoľníkov*.⁴⁷ K jeho menu sa však hlási najmä *veľkolepá zbierka vzorov... pre kráľovské listiny a listy*; vybral ich pred rokom 537 z písomností uložených v Ravenne. Napriek tomu, že Cassiodorove dvanásťdielne *Variae epistolae* vznikli v dobe, v ktorej západ Európy strácal antický ráz a vstupoval s germánskymi štátnymi útvarmi do stredoveku, nepatria k jeho predlohám. *Východogótske* kancelárie ponechávali totiž v administrovaní dedičstvo Ríma bez zmeny.⁴⁸

Najvýznamnejšiu *západogótsku* zbierku predlôh pre koncipovanie *chartae regales* (najmä privilégií vydávaných v panovníkovom mene) a *chartae pagenses* (darovacie listiny, manželské zmluvy), ktoré boli spisomňované mimo kráľovskej kancelárie, zostavil na konci 7. storočia mních Marculf. Výslovne v nej uviedol, že je učebnicou (*ad exercenda initia puerorum*). Prehľadné členenie *Marculfi Formulae* (s registrami!) aj iné indicie naznačujú, že sedemdesiatnikovi (patriacemu pod jurisdikciu parížskeho biskupa) nechýbalo právnické školenie ani praktické poznatky notára. Marculfov formulár ovplyvnil podobu viacerých neskorších príručiek. Pred rokom 800 počas panovania Karola Veľkého sa dočkal prepracovania (*Formulae Marculfi aevi Carolini*).⁴⁹

V prvej tretine druhého tisícročia vynikli ako autori formulárov Rainer z Perugia (*Perusinus*), Roland Passageriis a anonymný cisterciata. *Perusinus* učil *notárske umenie* v Bologni (1219). Svoje dielo nazval *Summa artis notariae*. Passageriis je doložený od roku 1234 ako notár v Bologni, iniciátor tamojšieho cechu notárov aj ako *riaditeľ* miestnej písárskej školy. Svoj formulár pomenoval síce takmer rovnako ako *Perusinus* (*Summa totius artis notariae*), notári od Španielska po Poľsko ho však nazývali (od 16. storočia aj nemeckú verziu) *Summa Rolandina*. Meno autora tretieho diela (*Formularius de modo prosandi*) sa napriek prívlastku najlepšej teoretickej aj praktickej notárskej príručky celého stredoveku nezachovalo. Vie sa len, že žil v 14. storočí v komunite *šedých mníchov* pri Linzi.⁵⁰ Záujemcov o iné súbory modelovaných predlôh, ako aj o ich pôvodcov a používaní Svätou stolicou (*Liber diurnus!*), u merovejských vládcov Frankov, v bavorskom prostredí atď. upozorňujeme na dejiny nemeckej a talian-

⁴⁷ SPUNAR, P. (zost.): *Kultura stredoveku*. Praha 1972, s. 46 a 59.

⁴⁸ BRESSLAU, H.: *Handbuch*, 2, s. 241.

⁴⁹ Pri identifikácii autorov a názvov citovaných kódexov a kníh sme použili najmä publikácie: JÖCHER, Ch. G.: *Allgemeines Gelehrten Lexicon...*, 1–4. Leipzig 1750–1751; ADELUNG, J. Ch.: *Fortsetzung und Ergänzungen zu Ch. J. Jöchers Allgemeinen Gelehrten Lexikon*, 1–6. Leipzig 1784 – Bremen 1819; *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1–9. Freiburg i. B. 1957–1964 (ďalej len LTK). Pozri: NONN, U.: *Frühmittelalter* (časť hesla: Formel, -sammlungen, -bücher). In: LTK, 648–649.

⁵⁰ BRESSLAU, H.: *Handbuch*, 2, s. 256, 257 a s. 262. Pozri: ROCKINGER, L.: *Ueber formelbücher vom 13. bis zum 16. Jh. als rechtsgeschichtliche quellen(!)*. München 1855, s. 171–172; WEIMAR, P.: *Ars notariae*. In: *Lexikon des Mittelalters* (ďalej LdM), München 2003, 1, 1045–1046; SCHALLER, H. M.: *Ars dictaminis, Ars dictandi*. In: *LdM*, 1, 1034–1038.

skej diplomatiky, ktoré vydal Harry Bresslau.⁵¹ Fakt, že *triviálna* časť *septem artem liberales* učila nielen rétoriku, ale aj koncipovať s pomocou formulárov a listárov listiny a listy, výstižne opísal Johann Meiszenzahl v štúdiu o stredovekých učebných predmetoch *ars notaria* a *ars dictandi seu epistolandi*. Informuje zároveň o kláštore Monte Cassino ako styčnom bode pápežskej kancelárie a Normanmi vládnucimi od 11. storočia na Sicílii, o protonotárovi Barbarossovho vnuka Fridricha II. Petrovi de Vinea (†1249), o školách budúcich notárov v Bologni, Ravenne, Meungu-sur-Loire aj o šírení učenia Bernharda z Meungu-sur-Loire o oboch *umeniach* v Európe.⁵² Užitočnosť prehľadu Reinharda M. G. Nickischa o listároch zo 17. a 18. storočia umocňuje rozsiahla komentovaná bibliografia. Spoločným informátorom o problematike je tiež lexikón katolíckej cirkvi vydávaný v Nemecku od 19. storočia.⁵³

Neveľa sa vie o tom, že formuláre zaujali aj Františka Palackého. Zistil, že spojenie vyšehradského prepoštstva personálnou úniou s funkciou kancelára českej dvorskej kancelárie nechalo medzi kódexmi Pražskej kapituly viaceré príručky českej, francúzskej, nemeckej, talianskej aj uhorskej proveniencie z 13. až 15. storočia. Ich adresátmi boli notári činní v cirkevných kanceláriách aj na panovníckych dvoroch, mohli ale byť zároveň pomocníkmi pri vybavovaní občianskych vecí (*Civiladministration*). Pôvodcov niektorých, napríklad odpisu diela *Summa artis notariae* (zostaveného Perusinom alebo Passageriom?) neuviedol. Spomenul ale okrem iných *Dictamina* ako dielo [právnik a notára] Petra de Vineis(!), *Summu dictaminum* ako [rozsiahle a rozšírené] dielo Richarda de Posis [notára pápežov Alexandra IV., Urbana IV., Klementa IV.] a *Epistolae* [historicae ... ab anno 1445 ad 1457] ako dielo Jána zo Zredny [kráľovského notára v Budíne a prvého kancelára univerzity zriadenej v roku 1465 v Bratislave]. Osobitne vyzdvihol *Formularius notariae* z roku 1377, lebo Ján Přimda využil pri výbere mimocirkevných predlôh vlastné poznatky mestského pisára Domažlic a prejavil snahu zjednotiť viaceré kancelárske vzory (*eine Vereinigung mehrerer sogenannten Cancellarien*).⁵⁴

Zmienkou o diele Jána zo Zredny sme prešli iba zdanlivo bez povšimnutia okolo iného, asi sto rokov včasnšie zostaveného formulára s textami spätými najmä s kapitulou v Jágri. Obsah kódexu s mnohými komentármi a poučeniami zaujal už šenkvičského rodáka (a istý čas pracovníka archívu Uhorskej kráľovskej komory v Budíne) Martina Juraja Kovačiča (*Kovachich*) natoľko, že ho vydal v roku 1799 v Pešti tlačou. Publikáciu pomenoval *Formulae solennes styli in cancelaria...*, hoci kódex poznal ako *Anonymi ars notarialis formularia*. Dôvetok vyhradzuje Petrovi Ratkošovi. Výsledok skúmania vzniku, spôsobu za-

⁵¹ Pozri pozn. 35.

⁵² Pozri pozn. 36.

⁵³ NICKISCH, R. M. G.: *Die Stilprinzipien in den deutschen Briefstellern des 17. und 18. Jh.* Göttingen 1969, Bibliografia na s. 241–308. WETZER, H. J. – WELTE, B.: *Kirchen-Lexicon oder Encyclopädie der katholischen Theologie*, 4. Freiburg i. B. 1850, s. 112–114. Pozri: LTK.

⁵⁴ PALACKY, F.: *Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf Böhmisches Geschichte*. Praha 1847, s. 4 a nasl.

chovania aj významu jedinečného diela zakončil konštatovaním, že formulár pochádza z rokov 1344–1352, že ho zostavoval kanonik spomenutej kapituly Ján spoločne s jej notárom Gotthardom. Spochybnil autorskú účasť kronikára Jána zo Šarišských Sokoloviec. Nebránil sa ale názoru, že rukopis vznikol ako učebnica pre budúcich pisárov. Ratkošov príspevok neostal bez povšimnutia ani v Maďarsku. Už v roku 1962 nadviazal naň Bálint Surányi názorom o pôvode formúl týkajúcich sa v onej *ars notarialis* z doby Ľudovíta I. miest.⁵⁵

Formuláre a listáre patriace najmä mestským pisárom

Kodikológ Július Sopko zachytil pri súpise stredovekých latinských kódexov v knižniciach o. i. v arcidiecéznej knižnici v Košiciach dielo Jána Bondiho [z Aquileje] zo 14. storočia *o praxi a znalosti písania*, anonymný text *De modo vel arte dictandi* v kódexe napísanom v rokoch 1399–1400 v pražskej kapitule sv. Apolinára a patriacom do likvidácie kláštorných komunit mocipánmi s päťcípou hviezdou konventu františkánov v Kremnici, ako aj *Liber formularis, sive formulare* pochádzajúci pravdepodobne z prvej polovice 16. storočia; zbierka vznikla v kráľovskej kancelárii a po nájdení v Košiciach sa dostala v 19. storočí do knižnice premonštrátov v Jasove.⁵⁶

Prehľad tlačí zo 16. storočia, druhotne uložených v Martine, uvádza dve notárske príručky. Ich obsah ohlasujú rozsiahle názvy:

Teutsch Formular vnnd Rhetoric In allen Gerichtshändeln. Kunst vnd Regel der Notarien vnnd Schreiber. Tittel vnd Cantzley Büchlin. Instruction wie gegen trefflichen Personen vnd mehrer Oberkeit als Keyserlicher Maiestät Chur vnd Fürsten Herren Edlen oder Reichstetten ec. sich einer Botschafft oder Gesandten In Werbung Handlung Rede vnd Antwort Empfahlung Dancksagung Schenck Ehrbietung ec. zu halten sey.

Autor nie je uvedený. Kniha vyšla vo Frankfurte n. M. v roku 1571.

Artis Notariatus sive Tabellionvm Libri duo his Accesserunt tractatus clausularvm, cum aliis vtilissimis, qui de iuris apicibus esse dicuntur summo studio post omnes omnium editiones aucti, recogniti, ac exactissima diligentia emendati. Indice locupletiss, iam recens adiecto.

Autor nie je uvedený. Kniha vyšla v roku 1591.⁵⁷

V Slovenskom národnom archíve je druhotne uložený, a to vo fonde *Knižnica Bratislavskej kapituly* odpis formulára *Summa artis notariae*, ktorý zostavil

⁵⁵ KOVACHICH, M. G.: *Formulae solennes styli in cancelaria...*, Pesthini 1799. RATKOŠ, P.: c. d., s. 123–134. SURÁNYI, B.: Az I. Lajos-kori Ars notarialis városi vonatkozású formuláinak eredetéről. In: *Történelmi Szemle*, 1962, s. 275–285.

⁵⁶ SOPKO, J.: *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*. Martin 1981 (ďalej len *Stredoveké kódexy*), s. 106, 161–162, 178–179, 214–215.

⁵⁷ SAKTOROVÁ, H. – KOMOROVÁ, K. – PETRENKOVÁ, E. – AGNET, J.: *Tlače 16. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej*. Martin 1996, s. 64 (zázn. č. 88) a s. 347 (zázn. č. 1852).

Rolandinus Passageriis. Predpokladá sa, že kódex používalo ako učebnicu korvínovské *studium generale* (Academia Istropolitana) v Bratislave.⁵⁸

Štátny archív v Bratislave – pobočka Modra spravuje, a to vo fonde *Magistrát mesta Modry*

Knihu formúl

Index ku knihe formúl

Používaním opotrebovaná až poškodená nepaginovaná kniha je formulárom! Pôvodne ju identifikoval teraz už nečitateľný názov na obale. Nepresné pomenovanie v evidencii archívu pochádza z prvej polovice 20. storočia. Formulár bol zostavený asi v prvej tretine 17. storočia. Obsahuje na dvesto stranách 128 nemeckých a 10 latinských úplne alebo čiastočne anonymizovaných textov. Na prvých dvoch stranách sú dodatočné záznamy z rokov 1645 až 1652. Je v ňom aj nedatovaný koncept reglementácie používania šnupavého tabaku. Modranskí notári spisomňovali podľa neho okrem iného *Testimonium pastoris*, *Aliud Testimonium Pastoris* (orig. vydaný 8. 6. 1554), *Pass Portt einem Landfahrenden Krämer*, *Khundschaftt einem Organisten*, *Khundschaftt einer Hebamen*, *Geburtsbrief* (orig. vydaný 26. 7. 1602), *Passport einem Kriegsmann*, *Heuratsabred*, *Deductio Genealogiae*, *Vbergab Brieff ex causa mortis*. Záver tvorí adresár 50 VIP a takmer 20 iných pre Modru dôležitých právnických osôb (Bratislava, Hamburg, Záhreb,...). Index obsahuje takmer 150 hesiel v latinčine a maďarčine. Jeho nepresný názov pochádza tiež z 20. storočia.

V tom istom štátnom archíve, ale ako súčasť fondu *Magistrát mesta Svätého Jura*, je uložený formulár zo 17. storočia. Nepaginovaný rukopis (542 strán s latinskými a zopár nemeckými textami) je zviazaný do pergamenu so starším hebrejským textom. Názov príručky na obale chýba. Nie je v nej uvedený dátum vzniku ani meno zostavovateľa. Niektoré len čiastočne anonymizované texty naznačujú, že ako vzory (pre *Contractus Coniucalis*, *Litterae Testamenti...*, *Litterae Obligatoriae*, *Supplicationis modus elegans*, *Litterae Vocatoriae ad munus Ecclesiasticum*, *Formae Protestatoriarum* atď.) poslúžili písomnosti doručené do Sv. Jura z Bratislavy, Ödenburgu (Šoprone) aj Viedne v rokoch 1521–1618. Formulár obsahuje tiež rozsiahle *Ordo coronationis ... Ferdinandi II. ... 1. Julii 1618*. Zapísal ho zrejme Ján Filip Müller, bývalý nemecký tajomník oravského župana Imricha Turzu hneď po prijatí do služieb Sv. Jura.⁵⁹

Štátny archív v Levoči spravuje, a to vo fonde *Magistrát mesta Levoče*, rukopis s dodatočným nadpisom *Formularia styli*. Poznámka na prvej strane označuje, že pôvodne patril notárovi Matejovi z Kokavy, o ktorom sa ešte zmienime. Práve v nadväznosti na jeho formulár pripomína J. Meier aj koncepty a kópie

⁵⁸ STIEBEROVÁ, M. (zost.): *Informatívny sprievodca štátnych archívov Slovenskej republiky I*. Bratislava 2000, s. 44 (Knížnica Bratislavskej kapituly). Pozri FRIMMOVÁ, E.: Podiel dominikánov na kultúrnom vývoji v Bratislave v 2. polovici 15. storočia. In: Šimončíč, J.: *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku*. Trnava 1994, s. 186.

⁵⁹ ŠA BA – pob. Modra, Magistrát mesta Svätého Jura (ďalej len MMSJ), inv. č. 1182. Tamže, MMM, inv. č. 2026 a 2027. Pozri: POSPECHOVÁ, P. – SPIRITZA, J.: c. d., s. 68–69, 76.

z rokov 1585–1594 (*Miscellanea*) a 1595–1600 (*Liber korrespondentialis*) ako osobitný druh súborov formúl používaných v mestskej kancelárii Levoče.⁶⁰

Štátny archív v Prešove spravuje, a to vo fonde *Magistrát mesta Bardejova*, latinské rukopisné kompendium (127 listov štvrtkového formátu) z 15. storočia. Na prednú stranu obalu zo 16. storočia napísala rovnaká ruka latinský oznam o obsahu (*Summa legum civilium Raimundi etc.*) aj po nemecky mená mužov, vrátane [bardejovského notára] Mareka [Keyla], ktorí by mohli príručku mať. Napriek konštatovaniu Karola Rebra, že *Summa bola bežnou pedagogickou i praktickou [právnou] príručkou*,⁶¹ pretrvávajú jej mylné priradenie k formulárom.

Rovnaké latinské rukopisné kompendium bolo aj vo fonde *Magistrát mesta Prešova*. Ten ale odviezla ustupujúca Wehrmacht a od nej debny s archívnymi dokumentmi ukoristila ako domnelý nepriateľský majetok Červená armáda. Pretože do Prešova sa nevrátili všetky písomnosti, tamojší exemplár *Summy* so zdobenými iniciálami sa zrejme nachádza doteraz v jednom zo skladov, v ktorých Rusko skladuje archívne dokumenty, historické knižnice a muzeálie považované za kompenzáciu strát počas 2. svetovej vojny. Vďaka Bélovi Iványimu, ktorý publikoval v roku 1931 základné informácie o kompendiu, vieme, že vzniklo v roku 1481, bolo rozdelené do troch kníh so 65, 76 a 49 kapitolami (napr. *De instrumentalis publicis*, *De matrimonio*, *De regimine civitatis*, *Per scripturam*, *De testibus testamentorum*, *Executio testamenti*, *De creditore et credito*, *De raptu virginum*, *De crimine falsi*), že sú v ňom aj texty tavernikálneho práva, odpisy búl vydaných v 14. storočí v Avignone a Ríme (vrátane buly Urbana VI. zo 4. 4. 1385 proti zlovyku usporadúvať novoprijatými rehoľníkmi hostinu pre bratov v mníšskom habíte) a na 178. liste *Formula juramenti lutheranorum...* Poznámky dopísané do kompendia svedčia, že *almae universitatis Cracoviensis arcium liberalium baccalaureus, notarius civitatis Eperyes* Krištof Czibner videl v ňom užitočnú príručku.⁶² Do dôvetku o kompendiu preberáme konštatovanie Karola Rebra, že v Bardejove, Bratislave, Prešove a Trnave je doložených až šesť jeho odpisov v latinčine alebo v nemčine, ako aj informácie o čase vzniku originálu (2. pol. 13. st.), jeho pôvodcovi (asi Raymundus de Sancto Petro, ktorý vyštudoval právo v Bologni a prednášal okrem Bologne aj v Neapole), autoroch, o ktorých sa oprel (Rolandinus Passageriis, Ján z Viterba atď.) vedno s domnienkou, že nemecký preklad latinského textu je spätý s Bratislavou.⁶³

Archív hlavného mesta Slovenskej republiky má vo svojej tzv. Regionálnej knižnici tlače:

⁶⁰ ŠA v Levoči – pobočka Levoča (ďalej ŠA LE – pob. Levoča), Magistrát mesta Levoče (ďalej MML), inv. č. XXI74 a XXI78. Pozri: ŽIFČÁK, F.: *Kancelária mesta Levoče v druhej polovici 16. storočia*: Diplomová práca. Bratislava: FF UK 1974. MEIER, J.: c. d., s. 103.

⁶¹ REBRO, K.: *Summa legum Raimundi v mestskom práve na Slovensku*. In: *Zborník FFUK – Historica 15*. 1964, s. 158–161.

⁶² IVÁNYI, B.: c. d., s. 235–241. REBRO, K.: c. d., s. 161. Pozri: MAREČKOVÁ, M.: *K sociálnému postaveniu mestských notárov v Bardejove v ... 17. stoločí*. In: *Diplomatická produkcia*, s. 122 a nasl.

⁶³ REBRO, K.: c. d., s. 157, 165, 166 a 168.

SATTLER, J. R. : Thesaurus notariorum. Das ist vollkommen Notariat-und Formularbuch..., Basel 1610

Kniha má 966 (!) strán a vecný register. Ján Rudolf Sattler alias Weisenburger žil v rokoch 1577–1610. Bol pisárom (*Gerichtsschreiber*) v Bazileji.

MEISTER, F., von Lindenfels: Specvlvm Notariorvm. Das ist Notariat Spiegel vnd aussführlicher Bericht Vom Ampt der Notarien ... sampt einer Rhetorica der Hochdeutschen Sprach..., Frankfurt a. M. 1630

Kniha má 916 strán a vecný register. Filip Meister z Lindenfelsu pôsobil ako aprobovaný notár (*Immatriculirten vnd Approbirten Notarivm*).

Adami VOLCKMANNI neuverbesserten Notariats-Kunst Erster Teil. De arte sive officio Notariatus...

Adam Volckmann žil v rokoch 1612–1664. Bol advokátom v Norimbergu a od roku 1647 brandenburským tajným radcom. Do záverečnej časti diela umiestnil užitočné slovníky, a to latinsko-nemecký slovník pomenovaní funkcionárov a zamestnancov mestskej samosprávy, latinsko-nemecký slovník diplomatických kategórií, latinsko-nemecký slovník právnej terminológie a charakteristiky pracovných náplní pisárov nazvaných: notarii, librarii (*die in das Buch oder Protocoll eintragen*), Epistolares (*Briefschreiber*)...⁶⁴

Archív mesta Košíc spravuje vo svojom základnom fonde *Magistrát mesta Košíc* päť latinských rukopisov považovaných (nedávno Júliusom Bartlom) za dôkaz vyspelej činnosti práve tejto mestskej kancelárie. Prichodí doplniť Bartlovo konštatovanie o ich obsahu (*prepisy skutočných privilégii mesta, listín arcibiskupa, krajinských hodnostárov*, ako aj *vzory listín hodnoverných miest, listín mesta, mešťanov*) informáciou, že archív eviduje rukopisy v nasledovnom poradí ako:

Formulár; dodatočný nadpis na nesignovanom rukopise z rokov 1523–1560,
Levočskú knihu; dodatočný nadpis na nesignovanom rukopise z rokov 1565–1597. Obsahuje vzory košickej proveniencie, ktoré archív získal z Levoče

Stilus; dodatočný nadpis na nesignovanom rukopise z rokov 1412–1525

Stilus ab anno 1510; dodatočný nadpis na nesignovanom rukopise

Formullae iuramenti pro officialibus et regulae pro senatoribus.⁶⁵ Nesignovaný a nedatovaný rukopis zo 16. storočia. Pretože formuláre a formuly sa vzájomne líšia, treba dodať, že rukopis nepatrí k formulárom. Je to súbor prísah a úprav (predpisov) pre členov mestskej rady. Absencia formulárov s nemeckými predlohami nedokazuje, že v Košiciach ich nepoužívali; zrejme sa iba nezachovali.

Formuláre a listáre aj iné pomôcky vlastnili tiež samotní pisári alias notári.

⁶⁴ AMB, inv. č. Regionálnej knižnice 2426, 6772 a 24184.

⁶⁵ AMK, Magistrát mesta Košíc, inv. č. Supp. H/III/2 for 1 – Supp. H/III/2 for 5. Pozri: BARTL, J.: c. d., s. 230.

Liebhard Egkenfelder

Bratislavský notár a *homo litteratus* (mylne nazývaný Eghenfelder) mal bibliotéku so 45 knihami. Tri dostal, jednu kúpil a takmer 20 kódexov vlastnoručne prepísal a neraz doplnil rôznymi poznámkami. Základom knižnice sa stali štyri *skriptá*, ktoré používal pred 3. januárom 1429 na artistickej fakulte Viedenskej univerzity (komentáre ku gramatike latinčiny od Eberharda z Béthune, *Doctrinale puerorum* francúzskeho gramatika Alexandra z Villa Dei, texty Alberta z Helmstedtu o dialektike slobodných umení a kódex s odpisom Boethiovoho (†525) eklektického diela o filozofii utešiteľke aj traktátu *De disciplina scholarium*). Zoznam Liebhardových kníh spomína tiež:

Item ain deutsch rechpuech ... meiner hantgeschrift

Item ain deutscher formularii ... guete dictamina ... ist meiner hanntgaschrift

Item ain deutsch puehel vnd lateinisch ...

Pretože Egkenfelder odkázal (pred 13. 12. 1457) *pánom na radnici* okrem (ním prelozenej ?) právnej príručky s nemeckým textom dva (!) formuláre (*mein zwen formulari*), domnieva sa bratislavský rodák Rainer Rudolf, že aj citovaná nemecko-latinská kniha (s červenou safiánovou väzbou a pozlátenými sponami) bola formulárom. *Epistolarium*, ktoré poručil Dómu sv. Martina v Bratislave, mohlo byť listárom.⁶⁶ Nie je vylúčené, že Egkenfelder čítal Raimundovu Summu už vo Viedni alebo Ödenburgu (súčasnej Soproni) a v Bratislave ju preložil do nemčiny. Mohla to byť práve oná citovaná právna kniha, ktorú [svetský vzdela- nec nevšedného formátu⁶⁷] osobne napísal po nemecky a poručil *pánom na radnici*.

Matej Cocavinus

Bližšie neznámy notár Brezna z druhej polovice 16. storočia. Rímske číslice IICVIIIICILIVCCCLM na prvej zo 67 číslovaných strán nemôžu oznamovať zostavenie jemu patriaceho formulára v roku 1517, lebo obsahujú odpisy písomností z kancelárie Ferdinanda I. panujúceho až od roku 1526. Orientáciu v ňom uľahčuje úvodný register heslami *Arma cum nobilitatione, Confirmatio Testamenti, Donatio Sigilli cum rubea cerea, Plenum Mandatum, Reambulatoria metarum, Renouatio armorum propter combustionem* atď. Poznámka pod letopočtom 1517 (*Ex Bibliotheca Matthiae Cocavini Jur[ati] Notar[ii] Brisneban[ensis] Anno 1567*) datuje premiestnenie príručky do Levoče (príčiním Daniela Türcka?).⁶⁸

Matej Barbaritsch

Bližšie neznámy notár Banskej Štiavnice z konca 16. storočia. Tamojší podnotár Adam Baier zachytil s členom mestskej rady Martinom Verdinom 16. no-

⁶⁶ SPIRITZA, J.: Curriculum, s. 201–212. Pozri: RUDOLF, R.: Die Bibliothek des Pressburger Stadtschreibers Liebhard Eghenvelder(!). In: *Königsteiner Studien*, 1973, 2, s. 79 (65–89).

⁶⁷ SOPKO, J.: Z činnosti kultúrnych stredísk stredovekej Bratislavy. In.: *Bratislava – Spisy mestského múzea...* Bratislava 1970, s. 158.

⁶⁸ MEIER, J.: c. d., s. 102–103.

vembra 1593 pri súpise Barbaritschovej pozostalosti aj neidentifikované kartografické dielo (*Mappa*) a 117 kníh vrátane:

Notariat buch in folio

Epistolae Petri de vineis in octavo

Prvú z oboch príručiek získal Barbaritsch zrejme v marci 1589 z pozostalosti Krištofa Hankuscha, ktorého knižnicu pomáhal inventarizovať.⁶⁹

Adam Baier

Súpis pozostalosti z roku 1613 spomína síce medzi inventarizovanými vecami aj rodný list nebohého, o mieste jeho vydania (rodisku) ale mlčí. Uvádza však *Testimonium Von der Stat Modra(!)* ako retrospektívnu informáciu, odkiaľ Baier na stredné Slovensko prišiel. Doložený v rokoch 1593–1594 ako podnotár (*Undterschreiber*) a od roku 1608 ako notár (*Stadtschreiber*) Banskej Štiavnice. Staršia literatúra ho spomína ako *Waldbürgera*. V pozostalostnej komisii bol mestský pisár Abrahám Vnuerzagt aj nový manžel Baierovej vdovy, banský pisár (*Pergschreiber*) Lukáš Lienpacher. Medzi 70 knihami zanechal [grécko-nemecký?] slovník, Homérovu *odyssaãa* v gréčtine a príručky:

Penus Notariorum Abrahami Sauers

Retorica vnd Formular buech Ulrici Norharti

Ein geschriebenes Formular Buch

Knihu nemeckého právnika a historika Abraháma Saura *Fasciculum constitutionum de Poenis, vulgo Straf-Buch* vydávali opakovane vo Frankfurte n. M. v rokoch 1581–1598. Konrád Gerhard Saur otcovo dielo rozšíril a vydal v roku 1607 ako *Formular und vollkömlich Notariat-Buch*.⁷⁰

Michal Schiefferer

Bližšie neznámy *solicitor* Svätého Jura (1620), ktorý po úmrtí tamojšieho notára Jána Filipa Müllera prevzal v roku 1621 aj jeho úradné povinnosti. Nevieime zatiaľ pomenovať jeho vzťah k Jánovi Schiffererovi, ktorého potvrdenku (*Paria fassion*) si odložil, ani k Matiasovi Schiffererovi, ktorý je doložený v marci 1618 ako *perceptor* Uhorskej kráľovskej komory v Bratislave a v novembri rovnakého roku už nežil. Michal Schiefferer umrel pred 15. aprílom 1622, keď svätajurský richtár Grueb Müller a mešťanosta Petenada odovzdali notárovým nemenovaným bratom knižnicu, rôzne písomnosti aj dve pamätne mince (*einen Vbergulthen schawpfenning. Item einen Pfennig Von Silber, so ausgeworffen worden in des Ferdinandi Krönung*). Inventár odovzdaných kníh spomína ako

No. 37. *Epistola dedicatoria Ad Cancellarium* a ako

⁶⁹ ČIČAJ, V. – KEVEHÁZI, K. – MONOK, I. – VISKOLCZ, N.: *A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmechánya) 1533–1750* (ďalej A bányavárosok). Budapest 2003, s. 296–301.

⁷⁰ Inuentarium ... Herrn Adami Baiers ... In: ŠA BB – pob. B. Štiavnica, MMBŠ, Waisen Buch ... Anno 1615, fol. 1–6. Pozri: ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 326. BAKER, A.: Beiträge zum Geistesleben der Schemnitzer Waldbürger im XV.–XVI. Jh. In: *Karpathenland*, 9. Liberec 1936, s. 67–68.

No. 96. *Formulae ... Cancellar[iae] imp[er]ialis latinae*⁷¹

Prvá z oboch kníh bola zrejme listárom.

Abrahám Vnuerzagt alias Unuerzugt

Doložený 20. apríla 1607 ako jeden z dvoch mestských pisárov Kremnice. Najneskôr od roku 1615 bol do roku 1627 notárom Banskej Štiavnice, kde patrila (asi) od roku 1622 k členom mestskej rady. Nepoznáme zatiaľ jeho pomer k Tobiášovi Unuerzagtovi, ktorý umrel pred 19. októbrom 1594 ako správca *der Prennerischen Handlung* v Banskej Štiavnici. Inventarizačná komisia, v ktorej bol aj podnotár Žigmund Huditijs (príbuzný notára Krupiny Martina Huditia?), našla 20. augusta 1629 v písárni zosnulého (*Hinter in der Schreibstube*) 152 kníh v troch formátoch vrátane oboch notárskych príručiek, ktoré dostal v Kremnici 20. apríla 1607 od dedičov Israela Hallera:

Notariat buch deutsch

Notariat buch Saurii

Vnuerzagt vlastnil tiež heraldickú príručku *Symbola et Stemmata Principum* a knihu *Modus legendi abbreviaturas*. Dodávame, že *Prennerische Handlung* bola prosperujúca ťažiarenská spoločnosť (Brennerische Grubengewerkschaft), ktorú založili v roku 1571 najvplyvnejší miestni ťažiarci Salius, Sicelius a Schall, ku ktorému sa ešte vrátíme.⁷²

Juraj Hadritius alias Hadericius

V rokoch 1613–1614 doložený ako notár Modry, v ďalších rokoch ako notár Bratislavskej župy a protonotár palatínovej kancelárie. Ovládal latinčinu, nemčinu, maďarčinu a doma rozprával po slovensky! Súpis jeho pozostalosti z 18. augusta 1639 eviduje aj:

Conspect buch

Zapísaný názov naznačuje, že to bolo rukopisné kompendium (formulár?) zostavované zrejme samotným Hadritiom.⁷³

Krištof Teuffel

Doložený ako notár Levoče v rokoch 1621–1649. Zdedené prírmenie s'aby varovalo, že košický rodák (1590) sa raz potkne a skončí ako padlý anjel-diabol.⁷⁴ Vďaka F. Žifčákovi má Teuffelov prosopografický portrét zreteľné obrisy. Vie-

⁷¹ ŠA BA – pob. Modra, MMSJ, inv. č. 2716. SPIRITZA, J.: Hinweis auf die Bücherei des Bibliophil, Solicitor und Notar des Marktes St. Georgen Michael Schiefferer sowie Bericht über das von vor 1651 stammenden deutschsprachigen Schriftgut im Staatsarchiv in Pressburg – Zweigstellen Modern und Tyrnau. In: *Deutschsprachige Handschriften und Dokumente des Mittelalters und der Neuzeit in slowakischen Archiven*. V tlači.

⁷² ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 241–364. Pozri: ČIČAJ, V.: Knižná kultúra na strednom Slovensku v 16.–18. storočí. In: *HŠ*, 1985, 2, s. 15–16. Pozri: VOZÁR, J.: Die sozialen Folgen des Bergbaues ... des Mittelslowakischen Bergreviers im XVI. Jh. In: Bog, I. (zost.): *Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450–1650*. Köln 1971, s. 572–573.

⁷³ ŠA BA – pob. Modra, MMM, inv. č. 2732. Pozri: POSPECHOVÁ, P. – SPIRITZA, J.: c. d., s. 74.

⁷⁴ VIŠŇOVSKÝ, M. (zost.): *Malý teologický lexikón*. Bratislava 1989, s. 116, heslo Diabol.

me teda, že po roku 1614 študoval právo v Jene, v októbri 1618 bol *vicenotárom* Košíc, pracoval istý čas ako registrátor Spišskej komory a v auguste 1621 nastúpil ako notár do kancelárie Levoče. V roku 1622 sa oženil s vdovou košického cisárskeho zbrojmajstra a príležitostného zvonolejára Marka Weidenfeldera. Pretože začal až príliš profitovať z funkcie, mestská rada Levoče ho prinútila v januári 1649 k odchodu z úradu. Teuffelova knižnica so 170 zväzkami prešla do majetku mesta. Jej skladbu zachováva *Consignatio Librorum Bibliotheca... Christophori Teuffelii Jur[ati] Notarii...*, ktoré zostavil *Jur[atus] Notar[ius]... Matthias Gosnovicer* v auguste 1654. Eviduje aj:

Dives Notariorum Penus Abrah[ami] Sauer
Formular buch Treuberi IUD[r] de dote Dotalitio...

Ars notariatus Knausti

Takmer šesťdesiatročný notár nenašiel pri nedobrovoľnom odchode z radnice pomoc ani v knihe *Methodus Eloquentiae Comparandae Melch[iori] Junii*, ktorú takisto vlastnil. Dodávame, že Heinrich Knaust (alias Cnaustinus) pochádzal z Hamburgu, v druhej polovici 16. storočia bol advokátom v Brémach a Erfurte. Autor takmer 40 prác vrátane *Ars loquendi et tacendi* (1566) a *Artis notariatus liber elementaris* (1565–1629).⁷⁵

Gabriel Haas

Notár Banskej Štiavnice. V máji 2005 ho pripomenul Mikuláš Čelko na medzinárodnej konferencii *Deutschsprachige ... Dokumente des Mittelalters und der Frühen Neuzeit in slowakischen Archiven*⁷⁶ ako majiteľa rozsiahlej knižnice; jej inventár z roku 1643 vymenúva 241 titulov vrátane:

Notariatsbuch a výkladový slovník

Vocabularius Buch z druhej polovice 16. storočia k Maximiliánovmu banskému poriadku. Mikuláš Čelko ním poskytol dôkaz, že aj bibliológmi prebádané archívy môžu obsahovať ďalšie posesorské údaje.

Ján Schindler

Doložený v roku 1677 ako zastupujúci podnotár Banskej Bystrice; 8. marca 1680 už nežil (*gewesten Substituti Vice Notarii*). Zanechal 39 kníh, medzi nimi:

Informatio Notarior[um] Adami Volk[manni]

Dives Notarior[um] serie Saurii

Ein beschriebenes Concept buch

Deutsche Canzel[ar]ii Samuelis Butlehkii

Inventarizačná komisia ohodnotila Volckmannovu knihu 7 zlatými a 20 denármi a dvojdielny listár sliezskeho šľachtica Samuela Butschkyho z Rutinfeldu (*Die Hochdeutsche Kantzeley, darin ... viel ... höfliche Kurtz vnd vohlgefaste Brife zu finden; 1654?*) 1 zlatým a 50 denármi.⁷⁷

⁷⁵ ŠA LE – pob. Levoča, MML, nesignovaný rukopis. Pozri: ŽIFČÁK, F.: Gelehrten, s. 105–107.

⁷⁶ Podľa záznamu z konferencie.

⁷⁷ ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 114–115.

Samuel Klement

Pracoval v kancelárii Banskej Štiavnice asi od roku 1711 do roku 1729, a to sprvu ako *iuratus vice notarius*, neskôr (dátum zatiaľ nepoznáme) nahradil na jej čele notára Ignáca Piroлта. V súpise pozostalosti z 18. mája 1729 figuruje ako *notarius ordinarius*. Zanechal okrem iných kníh tiež:

Europischer Stats Cantzlei Iter theil

Examen Notariorum ... Emanueli Ossmitz

Verschiedene deutsche und Lateinische Briefe

De arte excerptendi, ako aj

Speneri Heraldica (SPENNER, Philip Jacob: *Historia insignium Illustrum seu operis Heraldici*). *Dictionarium Latino-Germanicum, Deutsch Italienische Dictionarium, Dissionario Italiano francese tedesco, Francosisch Dictionarium, Ebraische Gramatica, Italienische Gramatica, Toscanische Sprache, Ein Leitung zur Englischen Sprach* atď. avizujú Klementov polyglotizmus. Týka sa to aj učebnice *Alvari Gramatica*. Pripomeňme si ešte, že jezuita Manuel Alvarez sa narodil v roku 1526 na portugalskej Madeire, bol okrem iného rektorom kolégia v Coimbre a umrel v roku 1582. Preslávilo ho dielo *De institutione grammaticae libri tres*, ktoré tlačili v 16. až 18. storočí v nespočetných krajinách. Gramatiku vydávala aj Trnavská univerzita, a to od roku 1693 v latinsko-maďarsko-slovenskej úprave (*Scriba = písár; Rhetoricae = Vměnj vymluwnosti; Dialecticae = Sprawedliwé vměnj kterák sa má mluwiti o každeg wěci* atď.). Trojjazyčnosť dáva za pravdu Jozefovi Šimončičovi, že vydavateľ nepochybne disponoval príslušnými heslármi.⁷⁸

Formuláre a listáre nevlastnili iba notári

Viliam Čičaj a maďarskí bibliológovia publikovali už stovky inventárov súkromných knižníc existujúcich v 16. až 18. storočí v Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Košiciach, Kremnici, Levoči a inde,⁷⁹ ktorých posesori neboli mestskými písármi. Príklady:

Konrád Schall alias *Schalivs*

Stuttgartský rodák. Doložený v roku 1546 ako richtár Banskej Štiavnice. 1. mája 1551 boli v jeho mobiliári tiež diela *Agricolu, Ezopa, Ovidia, Vergilia, Tacita*, ako aj:

Deutsche Rethorica in folio

Deutsch formular in folio

⁷⁸ ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 448–478. RADVÁNI, H.: *Jazykové slovaciká a polyglotné tlače obsahujúce slovenčinu vydané Trnavskou univerzitou v r. 1648–1777*. Bratislava 2003, s. 26, 28, 35, 49 a nasl.

⁷⁹ *Magyarországi magán könyvtárak II. 1588–1721*. Zost. G. Farkas a kol. Szeged 1992 (ďalej len MMK II.). Zverejňuje inventáre 66 levočských knižníc z r. 1635–1714. ČIČAJ, V.: A bányavárosok. *Kassa város olvasmányai 1562–1731*. Zost. H. Gácsi a kol. Szeged 1990.

Jediný ranonovoveký bibliofil z nášho územia, ktorého tvár sprítomňuje portrétny *ex libris* (1547), a to v knihe, ktorá sa dostala až do knižnice v rumunskej Kluži.⁸⁰

Juraj Neubauer

Správca mestskej váhy na olovo (*Stadt Pleyweger*) v Banskej Štiavnici vymenuje v testamente z 20. júla 1585 takmer 60 kníh vrátane:

I Canzlein vnnd Tittl Puech Fabian etc.

Vo svojej poslednej vôli spomína aj, že prepustil Jurajovi Pleinegerovi za 80 zlatých viaceré staré(!) knihy. Dodávame, že Magister Fabian Frangk výslovne žiadal užívateľov diela *Ein Cantzley vnd Titel buechlin* (Wittenberg 1531), aby ich texty boli vzormi jazykovej kultúry. Pomoc im ponúkol takmer zároveň ortografiou *Teutscher Sprach Art vnnd Eygenschafft*.⁸¹

Abrahám Eisker alias Eiskher

Súpis pozostalosti kremnického medailéra zo 16. januára 1601 dáva na vedomie, že syn pizetára a miestneho richtára Juraja Eiskera mal 37 kníh vrátane nešpecifikovanej richtárskej knihy (*Richter Püechl*), ako aj:

I Titelier Puech (dielo Fabiána Frangka?)

I Teütsche Retorikha

Abrahám Eisker pracoval v kremnickej mincovni od roku 1575 ako pomocný rezač želez – rytec, v roku 1579 prevzal funkciu hlavného rytca. Spomenutá rétorika patrila predtým zrejme kremnickému podkomornému grófovi Wolfgangovi Rollovi, ktorého pozostalosť spisoval 18. mája 1589 aj Eisker. Nie je vylúčené, že to bola kniha *Teütsch Formular und Rhetoric* z roku 1571, ktorú sme spomenuli v súvislosti so Slovenskou národnou knižnicou.⁸²

Eva Katschierová

Vlastnila 28 kníh vrátane titulov:

Sachsen Spigl(!)

Deutscher Secretarius

Manželka levočského obchodníka (*Mercator, Handelsmann*) Melchiora Katschiera, ktorému zrejme viedla (súdiac podľa prítomnosti oboch kníh v jej knižnici) *kanceláriu*. Podľa Gašpara Haina pochádzal Katschier zo Spišského Podhradia (*Waraliensis*) a po roku 1657 zastupoval často Levoču ako jej poverenec.⁸³

⁸⁰ ČIČAJ, V.: A bányavárosok. Pozri obal. JANKOVIČ, L.: Portrétny ex libris banskoštiavnického mešťana Konráda Schalla. In: *Kniha 1999*, s. 200–201.

⁸¹ BAKER, A.: c. d., s. 15–16. ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 293–295. Pozri NICKISCH, R. M. G.: c. d., s. 251.

⁸² ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 228 a 238–239. Pozri: KAZIMÍR, Š. – HLINKA, J. (zost.): *Kremnická mincovňa 1328–1978*. Martin 1978, s. 292–293. GINDL, J.: Niekoľko čít zo života kremnického podkomorného grófa Wolfganga Rolla. In: *Zborník Slovenského národného múzea*, 1969, s. 221–231.

⁸³ MMK II., s. 264–265.

Samuel Schmeidel

Člen mestskej rady Banskej Bystrice zanechal 59 kníh. Ich zoznam z 15. júna 1684 obsahuje tiež dielo Abraháma Saura

Breviarium iuris a knihu

Opitii Opera Poetica,

ktorú napísal Martin Opitz a vyšla v roku 1624 v meste Bresslau (súčasná Wroclaw) s názvom *Buch von der deutschen Poeterey*. Autor v nej nazval mestskú kanceláriu *vhodnou učiteľkou rýdzej [spisovnej] reči*.⁸⁴

Maxmilián Konrád Rueprecht

V archívnom fonde HKG sa nachádza medzi testamentmi zamestnancov Banskej komory v Banskej Bystrici aj zoznam rukopisov a tlačí patriacich v roku 1692 kontrolórovi (*Gegenhandler*) Rueprechtovi. Eviduje šesť účtovných kníh (*Unterschiedliche Rechnungsbücher*), rukopis hasičského poriadku (*Feijerordnung*) Banskej Bystrice a

Formular buch allerhand concepten geschrieben.

Znenie citovaného názvu napovedá, že formulár si zostavoval zrejme užívateľ osobne.⁸⁵

Ján Polsinger

V archívnom fonde HKG sa nachádza medzi testamentmi zamestnancov Banskej komory v Banskej Bystrici tiež inventár pozostalosti pisára v erárnom zásobovacom sklade (*Zeugschreiber*) Polsingera z 5. augusta 1698. Medzi 51 rukopismi a knihami eviduje

Hochteütsches Hellikon oder Rein Kunst, ako aj päť účtovných kníh výkupne rudy (*Einnemher Ambts Raittungen*).⁸⁶

Andrej Pilárik

Catalogus Librorum pii Defuncti ... Andreae Pilarik, ktorý zostavil 28. apríla 1704 mestský pisár Banskej Štiavnice Ignác Pirolt s ďalšími členmi pozostalostnej komisie, dáva na vedomie, že nebohý vlastnil 79 kníh vrátane:

Episteln oder Formular Buch

Putskij Cantzlej Brieffe [Samuel Butschky ...]

Teutscher Secretarius pars altera In Octavo

Pri inventarizácii bol prítomný aj Magister Štefan Pilárik.⁸⁷

Ján Mikuláš Hain

Levočský mešťan; syn Gašpara Haina. Súpis jeho pozostalosti z 11. mája 1711 († v roku 1710 počas moru) eviduje medzi 395 knihami tiež tituly:

Adami Volckmann Notariatsbuch in folio

Deutscher Secretarius in 2 Bänden

⁸⁴ ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 113. MEIER, J.: c. d., s. 82.

⁸⁵ ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 172–173.

⁸⁶ Tamže, s. 193–194.

⁸⁷ ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 426–433.

Martini Opitii Poeticum in octavo
Prosodia Germanica Opitii in octavo
Joann Buthleri Elegantiae
Vossii Rhetorica
Nicolai Vernulaei Rhetorica
Valentini Thisonis Idea Rhetorica
Ala modischer Hof Stylus de la Serre

Citované tituly naznačujú, že kronikárov syn si potrpel na úroveň vlastného prejavu a že (prihliadajúc na knihu francúzskeho opáta, bibliotekára a historio-
grafa Jeana ... de la Serreho *Secrétaire de la Cour, au la maniere d'écrire des lettres*) asi vedel aj po francúzsky.⁸⁸ Dodávame ešte, že nemecký polyhistor Gerhard Ján Vossius (nar. 1577) napísal knihu *De natura et constitutione logicae et rhetoricae*. Profesor elokvencie a rétoriky Mikuláš Vernulaeus pochádzal z Luxemburska (nar. 1583); Hain vlastnil asi knihu *Rhetorum collegii porcensis orationes*.

Gašpar Melchior Baltazár Magiar

Pozostalosť bývalého richtára Kremnice spísala, čiastočne rozdala veriteľom alebo speňažila pozostalostná komisia od 16. decembra 1732 do 9. decembra 1733. Zistila, že medzi knihami nebohého sa nachádzajú aj diela:

Abrahami Sauri Notariat Spiegel
Speculum Notarii von Linnefels [Philipp Meister z Lindenfelsu]
Sallanders Notarius

Sallaneder's Brieffsteller

Prvé tri knihy preyzalo (spolu s dielom *Theatrum Servitutum des Klugen Beambtens*) mesto. Členom komisie bol aj *iuratus notarius* Leopold Roth z Rothenfelsu, člen chýrnej miestnej medailérskej rodiny. Frantz Henning Schade alias *Salander* opakovane vydával príručku *Der auf neue Manier abgefaste und expedite Brief-Steller ...* (názov pozostáva z viac ako 120 slov!) v rokoch 1713–1728.⁸⁹

Záver

Stýčné body v príprave budúcich mestských pisárov, používanie zjednocujúcich formulárov a listárov (tiež príručky Antonia Tassarua z roku 1511 vydanej neskôr s názvom *Notarius peccans et errans?*), hlavne ale znalosť jazykov umožňovala stredovekým aj ranonovovekým notárom písať, zastupovať mesto aj vystupovať v jeho mene⁹⁰ všade tam v súčasnej Európskej únii, kde sa úradovalo po latinsky a nemecky.

Niektorí notári, napríklad Johann Vront, dosiahli vrchol úradníckej kariéry v rodisku. Budúci *doctor decretorum* spoznal rovesníka Aeneu Silvia Piccolomi-

⁸⁸ MMK II., s. 313–322.

⁸⁹ ČIČAJ, V.: A bányavárosok, s. 277–282 a 284.

⁹⁰ STEIN, W.: c. d., s. 28.

niho v roku 1432 na koncile v Bazileji. Ostali priateľmi aj po ustanovení prvého za protonotára Kolína n. R. a intronizácii druhého ako Pia II. (1458). Domnievame sa, že Vront sa stretol, a to v roku 1443 vo Viedni, aj s Liebhardom Egkenfelderom.⁹¹ Väčšina notárov patrila ale k najmobilnejšej časti svetskej inteligencie v nemeckorečovej časti Európy. Aj bavorský rodák Egkenfelder učil a bol pisárom v Hainburgu a dostával plat ako notár vtedajšieho Ödenburgu predtým, než sa usadil v roku 1441 v Bratislave.

Conventio Francisci notarii (ktorý zapísal v roku 1439 ako notár do účtovnej knihy Bardejova známu študentskú pieseň) oznamuje jeho sliezsky pôvod (*de Wratislavia*). Z tej istej križovatky obchodných ciest, ktorú Nemci poznajú ako Breslau a Poliaci ju nazývajú Wrocław, pochádzal tiež Anton Pausius. Pôvodne bol faktorom augsburských Fuggerovcov na strednom Slovensku, v treťom decénií 16. storočia fungoval však už ako mestský pisár v Kremnici. V nasledujúcom desaťročí je doložený v rovnakej funkcii v Banskej Štiavnici. Notár Leonhard, ktorý vstúpil do služieb Bardejova v roku 1447, pochádzal z Uničova.⁹²

Latinský dôvetok prekladu z nemčiny do staročeštiny so slovakizmami z roku 1473 v Žilinskej knihe dáva na vedomie, že ho preložil aj purifikoval rodák z Moravy (*presens opus est translatus per manus Wenceslai de Kromierzyz*).⁹³

Juhonemecké rodisko Konráda Sperfogla, notára, richtára a kronikára Levoče aj Spiša, oznamuje *Diarium Conradi Sperfogel von Costnitz* (1515–1537).⁹⁴

Ján Bock alias Bocatius prišiel do Kremnice s učiteľom Mikulášom Gäbelom v roku 1590. Od roku 1593 pôsobil ako *Scholae Eperiensis collega*, od roku 1599 riadil mestskú školu v Košiciach a v tom istom roku postúpil do funkcie tamojšieho notára. V rokoch 1603–1604 stál v čele samosprávy Košíc ako ich richtár. Dodávame, že sa narodil 25. decembra 1569 v nemeckom mestečku Vetschau a jeho matka Anna patrila k dolnolužickým Srbom.⁹⁵

Príklady pohyblivosti notárov končíme pozývacím listom Modry z 30. januára 1635 Danielovi Schreiberovi. Oznamuje mu, že pri obsadení uvoľnenej funkcie podnotára zavážili skúsenosti, ktoré získal v iných mestách – *in Ansehung ... bey Andern Statt Canzeleien geschöpften experienz*.⁹⁶

⁹¹ DIEMAR, H.: Johann Vront von Köln als Protonotar. In: *Beiträge*, s. 71–106. Pozri: SPIRITZA, J.: Nochmals. V tlači.

⁹² TISCHLER, M. – TISCHLER, P.: Das mittelalterliche deutsche Lied aus Bartfeld/Bardejov und seine Verfasserschaft. In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*. Tübingen 1997, Bd. 119, Heft 3, s. 459–462. GRAUS, I.: c. d., s. 104.

⁹³ SOPKO, J.: Pisári, s. 58–63.

⁹⁴ JANKOVIČ, V.: c. d., s. 160. RUDOLF, R. – ULREICH, E.: *Karpatendeutsches Biographisches Lexikon*. Stuttgart 1988, s. 313. PIIRAINEN, I. T.: Osem kronik neskorého stredoveku a ranného novoveku zo Spiša ... In: *SHT III*, s. 350–351.

⁹⁵ BOCATIUS, J.: *Öt év börtönben (Olympias carceraria)*. Budapest 1985, s. 189–236. Pozri: RUDOLF, R. – ULREICH, E.: c. d., s. 42.

⁹⁶ ŠA BA – pob. Modra, MMM, inv. č. 1381. Pozri: VÍZKELETY, A.: Die Mobilität der weltlichen Intelligenz im deutschsprachigen Raum des spätmittelalterlichen Europas ... In: Krigleder, W. – Seidler, A. – Tancer, J. (zost.): *Deutsche Sprache und Kultur im Raum Pressburg*. Bremen 2002, s. 224 a nasl.

Pripomenuli sme doteraz tiež tri opačné príklady, a to Šimona z Kezy, Jána zo Šarišských Sokoloviec a Jána zo Spiša činných v Budíne. Z ďalších rodákov pri-rad'ujeme k nim aspoň Krištofa Preissa nazývaného *Pannonius*, ako aj Františka Nigra. Prvý z nich sa narodil v roku 1515 v Bratislave, študoval vo Viedni a Wittenbergu (tam ako poslucháč M. Luthera a F. Melanchtona!) a v roku 1543 ho zvolili za rektora univerzity vo Frankfurte n. O. Od roku 1558 stál ako proto-notár na čele mestskej kancelárie Olomouca. V roku 1565 sa presťahoval do rovnakej funkcie v Toruni. Umrel v roku 1590 vo vtedajšom pruskom Königs-bergu,⁹⁷ súčasnej ruskej baltskej enkláve Kaliningrad medzi Litvou a Poľskom. Jeho súčasník František prišiel na svet v Spišskej Starej Vsi zrejme ako syn istého Čierneho alebo Schwartza. V júni 1579 sa však predstavil v najstaršom zachovanom protokole Spišskej Soboty ako *Francisco Niger Antiquilense*.⁹⁸

Postskriptum

V informácii o pôvode pomenovania mestských pisárov notármi aj o formulároch a listároch používaných v mestských kanceláriách, a to nielen v stredoveku a nielen na Slovensku, sme sa opakovane obzreli k antickému Rímu. Vďaka sme tiež prijali pomoc, ktorú nám poskytli pri heuristike kolegyne a kolegovia archivári Ladislav Balogh (Košice), Mikuláš Čelko, Elena Kašiarová (Banská Štiavnica), Igor Graus (Banská Bystrica), Júlia Hautová, Juraj Kodaj, Viera Paulíková (Bratislava), Ľubica Kováčová (Prešov), Alžbeta Liščáková, František Žifčák (Levoča). Zároveň Klára Komorová, Elena Saktorová (Slovenská národná knižnica v Martine), Milan Podrimavský (Historický ústav SAV), docentka Marta Dobrotková (Trnavská univerzita) a páni profesori Péter Bassola (Szegeci Tudományegyetem), Jörg-Ulrich Fechner (Ruhr-Universität Bochum), Jörg Meier (Universiteit Leiden) a Jozef Šimončíč (Trnavská univerzita). Nezabúdame ani na Vendelína Jankoviča (1915–1997). Už v roku 1946, uverejnil (Historický zborník, Martin, 4, s. 223–235) *Slovenský formulár písomností a prísah pre potrebu dedinského notára z roku 1803*. Takisto Jankovičovo konštatovanie v úvode onoho príspevku, že *formuláre pri udržovaní tradície písomnosti mali... veľký význam, najmä v starších storočiach*, nás primälo k poobhliadnutiu na pôvod pomenovania *notár*, ako aj na formuláre a listáre, ktoré používali pisári miest a mestečiek v stredoveku a ranom novoveku.

⁹⁷ SPÁČIL, V.: c. d., s. 308–311.

⁹⁸ MALOVCOVÁ, B.: Das älteste erhaltene Marckbuch der Stadt Georgenberg/Spišská Sobotka ... In: *Südostdeutsches Archiv XL – XLI.*, 1997–1998, s. 147 a nasl.

ÜBER DIE TITULIERUNG MITTELALTERLICHER
UND FRÜHNEUZEITLICHER STADTSCHREIBER UND DIE VON IHNEN
VERWENDETEN FORMELBÜCHER UND BRIEFSTELLER

Juraj Spiritza – Roman Spiritza

Der Beitrag befasst sich mit einer Problematik, der bisher in der Slowakei wenig beachtet wurde. Er geht der Existenz des Berufs des Stadtschreibers und seiner Zugehörigkeit zur Selbstverwaltung mittelalterlicher und frühneuzeitlicher Städte nach, und zwar nicht nur in der Slowakei, sondern in breiteren internationalen Zusammenhängen. Er erinnert daran, dass die Stadtschreiber noch zu Beginn des 15. Jahrhunderts mitunter die einzigen Gebildeten an ihren Wirkungsorten waren und später auf die höchsten Posten eines Beamten der Selbstverwaltung jeder Stadt aufstiegen. Zwar stand der Stadtschreiber in ihrer Hierarchie tiefer als der Richter, der Bürgermeister oder die Mitglieder des sogenannten inneren Stadtrates. Die Bildung einschließlich der Kenntnis des Rechts und des Lateins, das im mittelalterlichen Europa die universelle Amtssprache war, zusammen mit der Mitgliedschaft *ex officio* im Gerichtssenat der Stadt, sicherten ihm jedoch in der einen oder anderen Stadt vielfach die Stellung ihrer *grauen Eminenz*. Der Stadtschreiber wurde sozusagen zum *Auge der Stadt*. Die amtliche und gesellschaftliche Stellung des Stadtschreibers potenzierte sich noch durch die Tatsache, dass, während die personelle Zusammensetzung der Stadtselbstverwaltung sich größtenteils jedes Jahr änderte, der von ihr bezahlte Schreiber hingegen in der mittelalterlichen bzw. frühneuzeitlichen Stadt die Kontinuität ihrer inneren und außerstädtischen Politik darstellte (Liebhard Egkenfelder in Bratislava/Pressburg in den Jahren 1441–1457, Balthasar Steck in Banská Štiavnica/Schemnitz von 1478 bis 1522, Christian Czibner in Prešov von 1498 bis 1515, Daniel Türck in Levoča/Leutschau von 1552 bis 1578 usw.).

In dem Kapitel über den Ursprung der Bezeichnung des Stadtschreibers als Notar korrigieren die Autoren die tradierte ältere Ansicht, dass der lateinische Titel *notarius* von ihrer Bildung herrührte, denn die *Literä – notae* kennend, konnten sie schreiben und lesen.

Die Wurzeln des lateinischen Titels *notarius* reichen indes bis zur antiken Schnell-schreibekunst zurück, die in der Praxis zum ersten Mal beim Niederschreiben der Rede von Cato dem Jüngeren im Jahr 63 vor unserer Zeitrechnung angewandt wurde, und in deren Benennung *notae Tironianae* der Name seines Urhebers, Marcus Tullius Tiro erhalten ist. Der Beitrag verfolgt die Migrationsvitalität der Bezeichnung *notarius* über das Dominat, die päpstliche Kanzlei, die Staatsgebilde der Langobarden, der Franken bis hin zu den Kanzleien der ungarischen Herrscher, deren Wirkungsbereich (aus bekannten staatsbildenden Gründen) auch in die Slowakei reichte. Die Autoren vergaßen auch nicht zu erwähnen, dass der Titel *scriptor civitatis* das Synonym des Titels *notarius* ist und die gleiche Bedeutung wie die Übersetzungen *Stadtschreiber*, *Altstadtschreiber* und *Marc-*

schreiber hat, die sich in der Slowakei mit dem Eindringen der deutschen Sprache in die mittelalterliche Stadtadministrative einbürgerten.

Das Kapitel über den Ursprung der Formelbücher und Briefsteller beginnt mit der Feststellung, dass mittelalterliche und frühneuzeitliche Schreiber, und zwar ungeachtet dessen, ob sie in der Kanzlei des Papstes, eines Herrschers, einer der Kircheninstitutionen, eines Kirchenwürdenträgers, der Stadt amtierten oder ob sie den Lohn von einem anderen Arbeitgeber erhielten, (insbesondere) bei der Konzipierung von Urkunden die eigene Redegewandtheit nur in Ausnahmefällen einsetzten. Von ihren Lehrern waren sie schon während der Vorbereitung auf den künftigen Beruf an die Verwendung von Formelbüchern herangeführt worden. Das waren häufig mehrteilige Formelsammlungen mit Texten, die nur aussahen wie *in extenso* abgeschriebene Urkunden. Die Muster hatten aber keine Beweiskraft, denn sie waren teilweise fast völlig anonymisiert bzw. nur aus passenden Sätzen zweckdienlich kompiliert. Der aus ihnen übernommene Text wurde wiederum zu einer wirklichen Urkunde erst in der Kanzlei des Herausgebers nach Ergänzung der Vorlage mit konkreten Namen, Ortsangaben, Ort und Datum der Verbriefung und Echtheitsbeglaubigung des purifizierten Schriftstücks durch die Versiegelung. Die Erstellung von Behelfen für Notare reicht ebenfalls bis in das römische Altertum zurück. Im ersten Drittel des 2. Jahrtausends traten als Autoren von Vorlagen für die Konzipierung von Urkunden Rainer aus Perugia, genannt Perusinus und Roland Passageriis hervor, für dessen Werk *Summa totius artis notariae* sich die Benennung *Summa Rolandina* einbürgerte. Die Werke beider Autoren wurden auch in der Slowakei benutzt. So ist zum Beispiel der Kodex mit der Abschrift von Passageriis Handbuch erhalten geblieben, der offenbar im 15. Jahrhundert als Lehrbuch für das *studium generale* (Academia Istropolitana) in Pressburg verwendet wurde.

Der Beitrag führt eine Reihe, und zwar auch bisher fast unbekannter, Angaben an, dass Formelbücher und Briefsteller nicht nur von Stadtschreibern, sondern auch von Städten, Bürgern und verschiedenen Kircheninstitutionen besessen und benutzt wurden.

Die Tatsache, dass die Berührungspunkte in der Schulung künftiger Notare, einschließlich der Stadtschreiber, ebenso der Gebrauch von vereinheitlichenden Formelbüchern und Briefstellern, vor allem aber die Sprachkenntnisse es den mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Notaren erlaubte, zu schreiben, die Stadt zu vertreten und in ihrem Namen überall da in der heutigen Europäischen Union aufzutreten, wo die Amtsgeschäfte lateinisch und deutsch geführt wurden, wird in dem vorliegenden Beitrag mit mehreren Beispielen illustriert. Er lenkt die Aufmerksamkeit nicht nur auf Notare, die aus Bayern, Mähren, Schlesien und anderen Ländern in die Slowakei gekommen waren. Er erwähnt auch einige Landsleute aus der Slowakei, die im 13. bis 15. Jahrhundert in der Kanzlei des ungarischen Herrschers in Ofen tätig waren, so auch Christof Preiss, genannt Pannonius, der im Jahr 1515 in Pressburg geboren wurde. Er studierte in Wien und Wittenberg (dort als Student Martin Luthers und Philipp Melanchtons) und wurde 1543 zum Rektor der Universität in Frankfurt an der Oder gewählt. Von 1558 an leitete er als Pronotar die Kanzlei der mährischen Stadt Olomouc/Olmütz. Er starb 1590 im damaligen ostpreußischen Königsberg, der jetzigen russischen baltischen Enklave Kaliningrad zwischen Litauen und Polen.

Übersetzt von Ute Kurdelová

KÚPNA A ZÁMENNÁ ZMLUVA
VO SVETLE PRVÝCH LISTÍN HODNOVERNÝCH MIEST

ADRIANA ŠVECOVÁ

Švecová, A.: Purchase and Replacement Agreement in the First Charters of *Loca Credibilia*, Slovenská archivistika, Vol XLI, 2006, No 1, p. 45–68.

Study present civil law institute of purchase and replacement agreement. Both contracts had already been fully developed and therefore it was possible to pay aimed attention to these agreements which were connected to a certain extent, proved common signs in the times of the development of *loca credibilia*. Their documentary production has been perfect research source for the topic.

Medieval law. Nobility as the subject of legal relations. Private trade relations, purchase and replacement agreement. Immovable property and legal way of their transfer. *Loca credibilia*. Medieval public notary office.

Mgr. Adriana Švecová, PhD., Trnavská univerzita, Právnická fakulta, Hornopotočná 23, 917 00 Trnava

Predstaviť bližšie súkromnoprávny stredoveký inštitút prevodu vlastníckeho práva, pomocou ktorého bolo možné nadobudnúť bežné a nevyhnutné veci dennej spotreby i lukratívne komodity umožnilo až zmenené spoločenské povedomie 13., storočia, v ktorom sa popri vznikajúcich spoločenských vrstvách šľachty a meštianstva, ako jediných subjektov prvých písomne zachytených zmlúv a dohôd, do popredia záujmu dostávali konečne aj listinné záznamy, dokumentujúce zmeny vlastníckych pomerov na úrovni pomerne bežných predajov a zámen tovarov. Listiny zachované v počiatkoch existencie uhorských osobitých úradov – hodnoverných miest – poskytli relevantné informácie pre výskum zvolenej témy v období vrcholného stredoveku (skúmajúc právnu situáciu približne do polovice 14. stor.). Názor publikovaný F. Eckhartom, že listina nadobudla v 13. stor. prevahu v právnom konaní a dokazovaní,¹ zároveň ten istý autor dopĺňa a spája s faktom vzostupu inštitúcie vznikajúcej v rovnakom období, ktorá by kancelársku a písomnú agendu na vidieku mimo kráľovskej kancelárie posilnila o ďalšie vhodné orgány zabezpečujúce na akceptovateľnej úrovni rozširovanie listinnej praxe. Sprostredkovateľom zabezpečujúcim výkon dôležitej verejnonotárskej agendy sa stali práve v uvedenom storočí hodnoverné miesta vznikajúce spočiatku len pri cirkevných kapitulách a o čosi neskôr aj pri niektorých konventoch.

¹ ECKHART, F.: Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter. In: *MIÖG IX Ergänzungsband*, 1915, s. 413.

Avšak prezentovaná štúdia stavia do centra pozornosti len tie listiny vydané v prvopočiatoch vydavateľskej činnosti hodnoverných miest,² ktoré spisomňovali práve najbežnejšie a najčastejšie zmluvné vzťahy zámeny a kúpy (prevažne nehnuteľností rôzneho charakteru a veľkosti). Zároveň chce spresniť niektoré informácie publikované tak F. Eckhartom, ako aj Š. Lubym³ vzťahujúc prezentované výsledky pre obdobie predovšetkým počiatku 14. storočia, k vláde Karola Róberta, keď skúmaná anabáza poskytuje už prvé zovšeobecňujúce údaje k zvolenej téme.

Predmety zámeny ako aj kúpy pre súdobé privilegované a majetné vrstvy samozrejme znamenali účasť na stredovekom vlastníctve pôdy a z toho vyplývajúceho spôsobu života. Neraz sa kúsok poľa a k nemu patriaca kúria stali jediným zdrojom obživy, príjmov pre drobnú šľachtu i z tohto pohľadu sa mohol dôležitý krok zväčšenia alebo zmenšenia pozemkového vlastníctva najvhodnejšie zabezpečiť práve prostredníctvom ústneho vyjadrenia prevodu vlastníctva pred zástupcom hodnoverného miesta, ktoré výpoveď fatenta(ov) notifikovalo do podoby listiny – fasie.

História vzniku zámeny tovarov siaha do pravekých čias a jej používanie vo včasnouhorskom hospodárstve dominovalo najmä v obdobiach tovarovo-výmenných vzťahov pri absencii razených mincí. Predpokladom zámennej zmluvy boli

² Z pera prevažne absolventov odboru histórie na Univerzite Komenského a Trnavskej univerzity pod vedením prof. Richarda Marsinu pochádzali diplomové a dizertačné práce prezentujúce výsledky analýzy písomného materiálu, avšak výskum dosiahol nanajvyšš druhú polovicu 14. stor. Ide len o čiastkové štúdie venujúce sa sumarizovaniu poznatkov dejín kapitúl a konventov vyvíjajúcich hodnovernú činnosť na Slovensku od druhej polovice 13. stor. Ťažisko ich výskumu sa zaoberalo výhradne listinným rozborom z pohľadu diplomaticko-paleografického. LENHARTOVÁ, S.: *Diplomaticko-paleografický rozbor činnosti hodnoverného miesta pri Bratislavskej kapitule do roku 1300*: Diplomová práca. Trnava: FF Trnavskej univerzity 1997. 94 s. (rukopis); ŠVECOVÁ, A.: K počiatkom činnosti hodnoverného miesta pri Spišskej kapitule. In: *Studia historica Tyrnaviensia III*. Trnava: FF TU 2003, s. 49–58; o archíve a listinných druhoch Spišskej kapituly pojednáva štúdia: JAVOŠOVÁ, E. – KUZMÍKOVÁ, M.: Verejnoprávna funkcia Spišskej kapituly v stredoveku. In: *Studia archeologica slovacae mediaevalia III–IV/2000–2001*, Bratislava: Veda 2001, s. 265–270; HOLOŠOVÁ, A.: Činnosť hodnoverného miesta v Turci do roku 1350. In: *Slovenská archivistika*, roč. XXV, 1990, č. 1, s. 56–81; VÁŇOVÁ – BODNÁROVÁ, M.: Činnosť hodnoverného miesta Jasov do roku 1350. In: *Historica carpatica IX* – 1978, s. 279–313; o jasovskom hodnovernom mieste pojednávala aj staršia práca TOTH – SZABÓ, P.: A jászoi konvent mint hiteles hely a középkorban. In: *Turul*, 1902, s. 110–119; KODAJ, J.: *Šažský konvent premonštrátov v XIII. storočí*: Diplomová práca. Bratislava: FF UK 1970/1971. 113 s. (rukopis); MLYNKA, M.: *Hodnoverné miesto pri Zoborskom konvente sv. Hypolita (diplomaticko – paleografická analýza listinného materiálu do roku 1387)*: Diplomová práca. Trnava: FF TU 2004. 65 s. (rukopis); BREČKOVÁ, Z.: *Činnosť hodnoverného miesta pri Hronskobeňadickom konvente do konca 14. storočia*: Diplomová práca. Bratislava: FF UK 1977/78 (rukopis). Uvedené diplomové práce boli nápomocné len z hľadiska ich sumarizačného aspektu vydaných a zachovaných listín a publikované listiny (buď celé originálne znenia alebo len registry) zjednodušili prácu pri vyhľadávaní listinného materiálu.

³ LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Iura edition (reedícia) 2002, s. 475–479.

predmety vhodné na výmenu a to výhradne nehnuteľnosti,⁴ zvyčajne nachádzajúce sa v tom istom chotári prípadne v blízkom okolí, často vzájomne susediace, pričom stranami sa najčastejšie stávali susedia, príbuzní, rovnako tak cirkevní alebo svetskí pozemkoví vlastníci. V daných listinných písomnostiach sa nachádzajú len zámeny nehnuteľností *iure perpetuo*,⁵ a preto bezpochyby možno nazvať skúmané zmluvy ako predchodkyne kúpnej zmluvy, keďže v scudzovacom úkone zámeny sa nadobúdalo vlastnícke právo k veci za rovnakých predpokladov a povinností, aké zaťažovali druhú stranu. Zámennú zmluvu charakterizuje tiež osobitný spôsob odplatnosti tradíciou konkrétnej komodity majúcej svoj špecifický účel a hospodársky význam pre oboch kontrahentov v rovnakom postavení scudzovateľa a zároveň nadobúdateľa predmetu zmluvy, avšak svojou povahou boli viac-menej podobné dvojstranne dohodnutým darovacím zmluvám.⁶ Od kúpnej zmluvy sa naopak odlišovali tým, že v nej obe strany mali rovnaký nepeňažný záväzok, t. j. boli tak predávajúcimi (keď poskytovali svoj majetok na zámenu) ako aj kupujúcimi (keď prijímali dohodnutú vec do svojho vlastníctva). K spoločným povinnostiam a vzniku vlastníckych práv k zamenným nehnuteľnostiam pristúpila aj žiadosť strán smerujúca na hodnoverné miesto, aby vydalo minimálne dva exempláre *litteras concambionales* (zvyčajný spôsob písomnosti predstavovala skôr privilegálna forma listiny pre obe zmluvné strany), ako sa udialo podľa listiny Nitrianskej kapituly z roku 1297.⁷ Právny dôvod na vznik zámeny dvoch rovnakých alebo porovnateľných majetkových podstát predstavoval slobodne a dobrovoľne prejavovaný vážny úmysel, zosobnený výslovným, alebo konkludentným (napr. mlčky udeleným) konaním, ktorým sa sledoval buď pokojnejší, výhodnejší stav pre oboch zúčastnených, či pre lepší

⁴ Špecifický prípad majetkového práva poberania desiatkov možno nájsť v listine Nitrianskej kapituly z 21. septembra 1335, dohodnutý ostrihomským arcibiskupom Chanadinom pre nitrianskeho biskupa Vitusa. DEDEK, C. L. (ed.): *Monumenta ecclesie Strigoniensis*. Tomus III. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 1924, č. 266, s. 392, (ďalej MES III).

⁵ Franz Eckhart ich prirovnal k darovacím zmluvám, keďže v nich nedochádzalo k peňažnému vyrovnaniu, bližšie pozri ECKHART, F.: c. d., s. 527.

⁶ J. Lazar dnešnú zámenu definuje v zmysle synalagmatického (obojustranne zaväzujúceho) záväzkového vzťahu, v ktorom sa jedna strana zaväzuje odovzdať istý predmet zámeny a prevziať iný a druhá strana sa zaväzuje tento predmet odovzdať a prvý prevziať. Pri zámene sa zamieňa vec za vec na rozdiel od kúpy, pri ktorej sa vec prenecháva do vlastníctva za peniaze. Občiansky zákonník obe zmluvy upravuje spoločne, ale ustanovenia vzťahujúce sa na kúpnu zmluvu sa majú primerane použiť aj pri zámene. Bližšie LAZAR, J. a kol.: *Základy občianskeho práva hmotného II*. Bratislava: Iura edition 2000, s. 91 a 107–108.

⁷ *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. (Arpádkori új okmánytár) I–XII. Ed. G. Wenzel. Pest: Kiadja Magyar Tudományos Akadémia 1860–1874, (ďalej CAC) XII, č. 489, s. 611. V samotnej koroborácii listiny Nitrianskej kapituly z 2. augusta 1337 sa znamenalo, že vydané privilegium sa odovzdalo obom stránkam: „*ad petitionem parcium presens nostrum privilegium cum sigillo pendenti per medium alfabeti intercissum duximus eisdem concedendum*.“ – MES III, č. 431, s. 301.

hospodársky úžitok nehnuteľnosti.⁸ Ďalším impulzom sa mohlo stať rozhodnutie arbitrov v rozhodcovskom konaní, alebo rozsudok sudcov v majetkovom spore.⁹

Pri zámenných obchodoch ukončených prevodom do dedičnej držby by sa vari vyžadovalo kladné vyjadrenie príbuzných alebo susedov k úkonu zámeny dedovizenského majetku, ale nie je tomu celkom tak, pretože z tridsaťdva zachovaných listín iba niekoľké obsahovali spomenutý predpoklad platnosti každého scudzenia s aviticitným majetkom. Príkladne listina Šahanského konventu z roku 1283 uvádzala súhlas šľachticov de Rudnuk,¹⁰ od ktorých gróf Byter kúpil zem a ďalej ju chcel kontrahovať Theodorovi, Ondrejovi, synom Starna. Iný doklad o súhlase sa písomne zachytil¹¹ v hodnovernom mieste Leleského konventu v roku 1273. Susedia zúčastnení zámeny nehnuteľností spolu s jobagiónmi Užského hradu neprotirečili výmere pozemkov.¹² Odobrenie úkonu sa ale vyžadovalo v prípade akéhokoľvek scudzenia majetkov patriacich cirkevným právnickým osobám – kláštorom a kapitulám, v zmienенých inštitúciách s úkonom zámeny museli súhlasiť všetci členovia.¹³ Záonné ustanovenia Tripartita explicitne vyjadrovali možnosť otca rodiny, nedielneho brata vymeniť dedičný aj nadobudnutý majetok bez súhlasu ďalších spoluvlastníkov, ak išlo o majetok, na ktorý mali z titulu dedovizne nárok, s výnimkou fraudulózne (podvodne, klamlivo) uzavretého kontraktu na ujmu členov rodiny¹⁴ a spoluvlastníci ho nemohli požadovať späť ako pri kúpnej, darovacej zmluve, kde sa uplatňovalo právo retractsu, vychádzajúce z idey, že zámena nemohla byť na škodu a ukrátenie kohokoľvek, teda aj

⁸ Tripartitum v I/tit. 70 §1 uvádza tieto dôvody vedúce k zámene: „*tum propter quietioris status consequendi facultatem : tum propter uberioris fructus percipiendi emolumentum.*“ Prezentovanie príslušných zák. článkov Verböcchio Tripartita vychádza zo známeho faktu, že uhorské stredoveké šľachtické právo dlhodobým vývojom smerovalo k stavu zachytenom v Tripartite, ktoré síce pochádza zo začiatku 16. storočia, ale pri viacerých charakteristikách stredovekého práva potvrdilo právny stav doložený listinne už v skúmanom období. Pre našu potrebu bolo použité milénarne vydanie uvedeného diela: *Opus Tripartitum Stephani de Werböcz* (ďalej len Trip.). Ed. D. Markus. Lipsiae 1902, Editio millennaris. 437 s.

⁹ „*propria voluntate et arbitrio dedisset et tradidisset villa ipsorum – – predictis nobilibus Ricolpho et Polono in recommunicationem et concambium*“ – *Codex diplomaticus patrius. Hazai okmánytár. I–VIII.* (ďalej CDP). Ed. E. Nagy, A. Ipolyi, D. Véghely. Budapest 1865–1880, VIII, č. 125, s. 160, podobne *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I–II.* Ed. V. Sedlák. Bratislavae 1980, 1986. (ďalej RDSI I–II), RDSI I, č. 1084, RDSI II, č. 362.

¹⁰ Dnes súčasť Veľkej nad Iplom v Novohradskej župe, lokalizované podľa GYÖRFFY, Gy.: *Arpádkori Magyar Ország történeti földrajza IV*, s. 289.

¹¹ Vo význame spisomniť, spísať.

¹² Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai levéltár, zbierka stredovekých listín uložená v HÚ SAV v Bratislave, (ďalej iba DL), DL – 65 717, CDP VIII, č. 361, s. 440, podobne *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–IX.* (ďalej len CDH). Budae 1829–1844, VI/2, s. 161, podobne CDP VII, č. 153, s. 195.

¹³ MES III, č. 392, s. 266.

¹⁴ Trip. I/tit. 71–72 a LUBY, Š.: c. d., s. 476.

ostatných spoluvlastníkov.¹⁵ Zároveň zamenené nehnuteľnosti sa stávali predmetom dedenia, ako uvádza Tripartitum I/tit. 70 § 4.¹⁶

Tak ako pri kúpnych zmluvách aj tu figurovali dedičné záväzky ochrany nadobúdateľa dohodnuté vzájomne proti tretím osobám v prípade ohrozenia pokojného výkonu vlastníckeho práva.¹⁷ Osobitne konkretizovaný „útočník“ – kráľ sa vyskytol v listine Spišskej kapituly z 8. mája 1285 v podobe vzájomne zaväzujúcej povinnosti ochrany proti skutku odobratia zamenených pozemkov, ktoré, ak nebudú môcť obe strany ubrániť, odškodnia postihnutého peňažne, prípadne inou nehnuteľnosťou,¹⁸ alebo jej vrátia pôvodnú nehnuteľnosť.¹⁹ Ako všeobecne prijímaný prostriedok ochrany obligačných vzťahov v stredoveku sa akceptovali peňažné pokuty požadované poškodenou stranou proti kontrahentovi (zmluvnému partnerovi) nedodržiavajúcom zmluvné povinnosti alebo možnosť odstúpenia od zmluvy, čo sa *in concreto* dohodlo podľa listiny Jasovského konventu z 18. februára 1335, v ktorej sa zapísal zákaz odvolania zmluvy. Ak by niekto zo strany Michala, Imricha, synov Sengeho, Petra, Pavla a Bedeho, synov Bedeho, tak chcel urobiť, zaplatí finančnú sankciu päťdesiatich hrivien poškodenej strane.²⁰

Vedľajšou dohodou pri zámennej zmluve, ktorá menila jej charakter, bol dohovor, že strana, ktorá získala hodnotnejší majetok, mala doplatiť rozdiel v peniazoch,²¹ inak by došlo k bezdôvodnému obohateniu, čomu sa predchádzalo ocenením oboch majetkov pred uskutočnením kontraktu.²² V uvádzanom prípa-

¹⁵ Trip. I/tit. 70 § 3: „*Quapropter quilibet possessionatus homo, de bonis et iuribus possessionariis suis, concambium sibi utile, et proficuum iure libereque facere potest, contradictione filiorum, ac filiarum vel fratrum suorum simpliciter non obstante*“. Podobne in Trip. I/tit. 72.

¹⁶ „*portio illa, quae in concambium sibi dabitur; in fratres generationales, vel condisionales — — devolvitur, tamquam alia portio sua per quam commutatio concambialis facta fuerat, quae in ipsos fratres, vigore iuris successorii derivanda erat*.“ – Trip. I/tit. 70 § 4. Podobne pozri LUBY, Š.: c. d., s. 475.

¹⁷ Napr. DL – 65 717, CAC XII, č. 451, s. 555, CDH VI/1, s. 281 (jednostranne zaväzujúci – asynalagmatický záväzok), RDSI I, č. 747, č. 1081 (asynalagmatický záväzok).

¹⁸ CAC XII, č. 451, s. 555.

¹⁹ „*quod quancumque predictam villam Pokee dominus rex personaliter a predicto Marsilio auferret vel auferre intenderet, ex tunc Ricolphus — — possessionem Tarcham, quam in concambium ipsius ville Pokee possidebat, eidem Marsilio — — restituere tenerentur vel valorem et similiter si dominus rex comite Ricolfo — — auferret — — Marsilius ipsam villa Pokee reddere et restituere teneretur vel valorem ipsius ville solvere comiti Ricolfo*.“ – DL – 86 760.

²⁰ „*Quod si quis ipsorum aut heredum predictam vel ordinacionem tempore successivo revocaret et revocare athemptaret porcionem suam possessionariam cum pena quinquaginta marcarum ad manus divisionem tollerancium devolveretur*“ – DL – 75 833, aj ECKHART, F.: c. d., s. 527.

²¹ Listina Spišskej kapituly z 8. marca 1313: „*magistro Johanni, fratri suo, pro porcione ipsius Comlos in concambium et pro viginti marcis ab eodem receptis*“. – RDSI I, č. 1081, podobne: „*tali tamen ordinacione interiecta, quod Helyas racione supradicti cambii seu mutacionis predicti Nycolao, — — decem et octo marcas argenti solvere tenerentur*“, – RDSI I, č. 1213, č. 315, č. 780, CAC XII, č. 451, s. 555.

²² Napr. listina Spišskej kapituly z 18. februára 1274 spomínala, že vymenená osada Torysa (Tharza – Ša) mala vyššiu hodnotu a na základe rozhodnutia (ocenenia) „*discretorum*

de sa kombinovala kúpna a zámenná zmluva, avšak pomer predávanej a menenej časti nesmel presiahnuť polovicu v neprospech zamenenej nehnuteľnosti.²³

Vo formulári vykazujúcom typické rysy stredovekej listinnej fasie sa v dispozícii nachádzala klauzula zámeny konkretizovaná podľa kľúčového slova napríklad: „*in recommutacionem et concambium*“. Odlišne od iných perenálnych (večných, trvalých) vyrovnaní sa vyjadrila výpoveď pred hodnoverným miestom, ktorú spoločne deklamovali obaja účastníci vychádzajúc z premisy recipročných (vzájomných) úkonov strán a rovnakého právneho postavenia strán ako scudziteľov a nadobúdateľov vymenených nehnuteľností.²⁴ Najprv sa vyjadril právny úkon zámeny jednej strany spolu s krátkym opisom predmetov zmluvy, napríklad „*uzavreli zámenu a to tak, že Sal a Pache odovzdali svoju dedičnú zem Chehy so svojimi príslušnosťami magistrovi Alexiovi*“²⁵ a potom sa pristúpilo k zápisu výpovede druhej strany oddelenej od rovnakého úkonu prvého kontrahenta spojujúcim výrazom „*e converso*“;²⁶ alebo spojením „*dedissent in concambium*“.²⁷ Zámena sa mohla kontrahovať priamo v hodnovernom mieste v znení listinnej fasie: „*pred nami prenechali, odovzdali do vlastníctva*“.²⁸ Záver kontextu v dispozícii sa venoval povinnostiam vzájomnej ochrany, odovzdania príslušných listín,²⁹ finančného vyrovnania, dohody o platení daní a dávok splatných v budúcnosti viazaných na zmluvné nehnuteľnosti.³⁰ Podľa listiny Nitrianskej kapituly³¹ sa zaviazala povinná strana chrániť ostrihomského arcibiskupa pred nárokovaním si *ius dotalicium, parafernalium et quartam puellaris* pôvodne zaťažujúce zamenený pozemok v Ostrihomskej župe. Niektoré listiny obsahovali aj metáciu sporných majetkov, ktorých hranice neboli primerane označené a vymešané.³²

virorum“ a so súhlasom strán doplatila druhá strana štrnásť hrivien čistého striebra. – CDP VIII, č. 125, s. 160.

²³ LUBY, Š.: c. d., s. 475.

²⁴ „*quod communi voluntate inter se talem firmassent concambium*“ – CDP VIII, č. 361, s. 440; „*ad nostram praesenciam retulerunt*“ – CDH VI/1, s. 281; „*coram nobis personaliter constituti in suis possessionibus inter se dixerunt talem concambium ordinasse et fecisse*“ – CAC XII, č. 489, s. 611.

²⁵ „*quod talem concambium fecissent* – – – *quod iidem Sal et Pache terram eorum hereditariam Chehy – – – suis utilitatibus et pertinenciis universis dedissent et reliquissent eidem magistro Alexio*“ – CDP VII, č. 153, s. 195.

²⁶ Napr. CDP VII, č. 153, s. 195.

²⁷ „*dedissent in concambium*“. Obmena tohto spojenia sa nachádza v listine Jasovského konventu z 18. februára 1335 – DL – 75 833.

²⁸ „*ymmo coram nobis dederunt, tradiderunt et donaverunt semper ad possidendum, tenendum pariter et habendum donaverunt*“ – MES III, č. 519, s. 356.

²⁹ „*omnia instrumenta cum quibus tenuit et possedit restituit eidem comiti Abe coram nobis*“ – CAC XII, č. 489, s. 611.

³⁰ „*tali conditione interposita, quod predicti Cesarius et Stephanus omnia servicia et collectas de eadem terra cum terratis debeant – – – quam admodum de priori terra eorum hereditaria solvere consueverunt, terre vero quondam eorum hereditari ad usum castri Scepusiensis – – – in perpetuum deserviet et stactabit*“ – CDP VII, č. 200, s. 245.

³¹ MES III, č. 431, s. 301.

³² Napr. CDH VI/1, s. 281, RDSI I, č. 1079, CDP VII, č. 200, s. 245, RDSI II, č. 343.

Ako sa dnes kúpa a predaj považujú za bežný právny úkon, tak aj v minulosti sa s rovnakým cieľom a pohnútkami uskutočňoval tento typ zmluvy. Vychádzajúc z terajšej definície,³³ ktorá nám umožňuje pochopiť a vysvetliť rovnako dobre i stredoveké kúpno-predajné úkony, je kúpna zmluva konsenzuálnou dohodou obojstranne zaväzujúcou predávajúceho odovzdať predmet kúpy do vlastníctva kupujúcemu, *e converso* kupujúceho prevziať predmet kúpy a zaplatiť predávajúcejmu kúpnu cenu. K uvedenému treba poznamenať, že zmluva bola v raných obdobiach svojej existencie reálnou zmluvou, avšak už v skúmanom období sa realizovala konsenzuálne, t. j. postačila k vzniku aj dohoda o podstatných náležitostiach, nemuselo dôjsť k reálnemu plneniu.³⁴ Reálna kúpna zmluva sa využívala pri neexistencii písomných prejavov, v skutočnosti výhradne listín dosvedčujúcich vznik *emptio-venditio*.³⁵ Predpokladá sa, že v prvých storočiach Uhorska, dokonca už v čase Veľkej Moravy, sa uzatvárali kúpne zmluvy za účasti svedkov, neskôr osobitného účastníka – pristava spolu s oznámením ručenia vo význame rukojemníctva treťou osobou, ktorá zohrávala dôležitú úlohu pri eventúálnom súdnom spore. Ako poukazuje Varadínsky register v prípade tvrdenia predávajúceho, že kupujúci mu ukradol dvoch oslov, ten ale prostredníctvom ručiteľa dokázal, že ich kúpil.³⁶ Až neskôr, na prelome 13. a 14. stor., sa postupne zmenila na zmluvu vznikajúcu už iba dohodou strán (konsenzuálne) s predmetom kúpy a kúpnom cenou, prípadne postačovalo, aby aspoň jedna strana splnila svoj záväzok.³⁷ Výskum zachovaného listinného materiálu potvrdil uvedenú tézu, že doložené písomnosti prezentovali špecifické predmety, úplne vylúčiac predaj hnutelností, ktoré sa scudzovali najmä na trhoch, na ktorých sa z pocho-piteľných dôvodov (negramotnosť obyvateľstva, spôsob a miesto predaja) nemohlo zabezpečiť spisomnenie uzavretých kúpno-predajných dohôd.

Z definície kúpnej zmluvy vysvitá, že podstatné zložky (*essentialia negotii*) predstavovali predmet kúpy a kúpna cena. Predmetom boli všetky veci *in commercium*, avšak obsah listín presne ukázal, ktoré komodity a veci sa v skutočnosti predávali. Čo však absolútne nemohlo byť predmetom predaja boli veci *extra commercium*: veci z prírodných príčin neovládateľné (vzdušný priestor, voľne tečúce rieky nikomu nepatriace, zem pod povrchom, ktoré nepatrili do voľného užívania všetkých), veci vylúčené právnymi predpismi (falšované peniaze, zbrane, zakázané knihy, bohoslužobné predmety, predmety väčších regálnych práv).³⁸ Deklarovanými predmetmi prezentovaného perenálneho úkonu sa stali iba niektoré veci a to nehnuteľnosti šľachtické, slobodných, poloslobodných a cirkevné majetky, ktoré vtedy feudálna spoločnosť považovala za nutné a po-

³³ LAZAR, J. a kol.: c. d., s. 91; LUBY, Š.: c. d., s. 476.

³⁴ Rovnakým spôsobom vznikali kúpne zmluvy výhradne u Rimanov, nie v ostatnom antic-kom svete, bližšie pozri BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: *Základy rímskeho práva*. Bratislava: UK 1997, s. 342.

³⁵ Pojem *emptio-venditio* je použitý vzhľadom na príbuznosť a obsahovú podobnosť vzniku, obsahu, zabezpečenia a zániku kúpno-predajného vzťahu s rímskou kúpnu zmluvou. Bližšie BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: c. d., s. 341 a nasl.

³⁶ ECKHART, F.: c. d., s. 519.

³⁷ Tamže, s. 477.

³⁸ LUBY, Š.: c. d., s. 220.

trebné scudzovať v písomnej podobe. Preto spomínané nehnuteľnosti akéhokoľvek hospodárskeho významu alebo väčšej hodnoty (oráčiny, lesy, lúky, pastviny, mokrade, močiare, rybníky, neobrobená pôda, domy a kúrie v dedinách alebo v prípade Bratislavy aj mestské domy) sa scudzovali najčastejšie v stredovekých kúpno-predajných zmluvách zaznamenaných hodnovernými miestami. Listina Hronskobeňadického konventu z roku 1310 spomínala predaj časti mlyna,³⁹ listiny Bratislavskej kapituly z roku 1279 predaj kúrie⁴⁰ a z rokov 1308 a 1309 kúpu domu (*fundus curiae*).⁴¹ Nitrianska kapitula v roku 1313 spísomnila scudzenie vinice⁴² a pred Bratislavskou kapitulou sa 5. januára 1318 predávala peňažná renta (cenzus) obyvateľov osady Sancte Marie vo výške 11 penzí viedenských denárov.⁴³ Dve listiny Spišskej kapituly zo začiatku 14. stor. deklarovali predaj dedičného úradu richtárstva a s ním spojené úžitky, slobody a právomoci.⁴⁴ V čase vrcholného stredoveku znamenali fasie o majetkových hodnotách zabezpečujúcich výsadné a autarkné postavenie vlastníka obrovský význam hodný zlistinenia.

Na prelome 13. a 14. stor. v Bratislavskej župe dochádzalo aj k niekoľkým predajom otrokov v postavení sluhov a slúžok. Jediným hodnoverným miestom, ktoré zaznamenalo kúpno-predajné zmluvy tohto druhu bola Bratislavská kapitula.⁴⁵ Špecifický druh predávaného tovaru určoval opomenutie osobitných predpokladov kúpy potrebných pri prevode nehnuteľností (štatúcia, reambulácia či metácia). Povinnosť ochrany však zostávala zachovaná, alebo sa nahradila zákazom reivindikácie (žiadosti alebo žaloby o vrátenie veci) predaného tovaru. Osobitnú podmienku predstavovala účasť otrokov na konaní samotnej fasie pred hodnoverným miestom, ktorí mali povinnosť dosvedčiť svoju totožnosť, status, meno svojho pána a pod.⁴⁶ Otroci, vlastne osobní sluhovia, ako akékoľvek iné veci sa stávali nielen predmetom predaja, ale aj iných obligácií, napríklad zálohu, pričom, ak sa nesplatila pôžička peňazí (zabezpečená ručným zálohom otroka), sluha pripadol vo vlastníctva veriteľa. Prípád zálohu sa udial v r. 1289 podľa listiny Bratislavskej kapituly, avšak zálohovaného sluhu veriteľ nadobudol do vlastníctva až po uplynutí istej doby. Dotyčný sluha sa stal opätovne predmetom predaja svojmu pôvodnému pánovi a ten zaň zaplatil sumu rovnajúcu sa výške pôvodnej pôžičky a pokute desiatich penzí denárov.⁴⁷

³⁹ RDSI, I, č. 768, podobne Nitrianska kapitula v r. 1270 spísomnila predaj mlyna a štyroch mlynských kameňov – CAC VIII, s. 322.

⁴⁰ Verejný archív Bratislavskej kapituly (ďalej ABK), C 14, fasc. 1, no. 6.

⁴¹ RDSI I, č. 578 a č. 615.

⁴² RDSI I, č. 1087.

⁴³ RDSI II, č. 288.

⁴⁴ RDSI II, č. 219 a Verejný archív Spišskej kapituly (ďalej SPRA) Scr. 8, fasc. 1, no. 14.

⁴⁵ Dispozícia znela napr. takto: „*quandam ancillam suam hereditariam nomine Margaretam, Matheo – – pro triginta sex pensis denariorum plene ab eodem receptis vendidisset*“. – RDSI II, č. 35, podobne č. 308, CAC IV, č. 151, s. 245; CAC V, č. 11, s. 18; MES II, č. 513, s. 487.

⁴⁶ „*quandam ancillam suam hereditariam nomina Margaretam, que se in nostra presencia ancillam hereditariam eiusdem Gregorii asseruit*“ – MES II, č. 802, s. 705.

⁴⁷ CAC V, č. 11, s. 18.

Pre bližšiu identifikáciu predmetu sa uvádzal v listine právny titul (dôvod) nadobudnutia predmetu predaja a zmienka o ňom bola neoddeliteľnou súčasťou písomného svedectva kontraktu. Od charakteru predmetu zmluvy sa odvíjali aj ďalšie potrebné kroky vedúce k platnosti a perfektnosti kúpnej zmluvy. Neraz práve pre nehnuteľnosti nadobudnuté z titulu dedenia (*bona haereditaria, bona aviticita* – dedovizeň) sa ustálila klauzula, že predávaný majetok patril do dedičného majetku rodiny, a teda právna obyčaj vyžadovala súhlas mužských (výnimočne ženských) členov rodiny pochádzajúcich z kagnátskeho (v mužskej línii sprostredkované príbuzenstvo) zväzku.⁴⁸ Nepatrný počet listín spomínal, že išlo o pôvodnú donáciu panovníkom do dedičnej držby,⁴⁹ pri predaji takto nadobudnutej dedičnej pôdy sa vyžadoval aj súhlas panovníka so scudzením. O tejto nevyhnutnej podmienke predaja však listiny nevypovedali, možno iba vysloviť domnienku, že strany získali kráľovo súhlasné stanovisko. Pri scudzení pôvodne darovanej nehnuteľnosti sa zároveň pri tradícii odovzdávala aj kráľovská donačná listina ako dôkaz o prvotnom nadobudnutí feudálnej držby. Hodnoverné miesto pri Spišskej kapitule spísalo listinu o predaji istej zeme darovanej od kráľovnej.⁵⁰ Iba v jednom prípade sa zaznamenala kúpa pozemku vymeneného feudálom, keď magister Jakub predal bližšie neurčenú zem Petra, syna Iolaguena, ktorú Jakub vymenil s grófom Abrahámom zo Sv. Jura a pri spomínanom predaji zároveň potreboval súhlas onoho Abraháma.⁵¹

Vyskytol sa aj predaj nadobudnutej nehnuteľnosti (*bona acquistica*), kde jednu časť predávanej pôdy nadobudol predávajúci z titulu súdneho rozhodnutia a druhú sám kúpil.⁵² Pri predaji kúpených alebo inak nadobudnutých nehnuteľ-

⁴⁸ Z množstva takýchto listín napríklad DL – 63620; RDSI II, č. 824; *Codex Diplomaticus et epistolaris Slovaciae* (ďalej CDSI I). Ed. Marsina. Bratislava 1971, č. 397, s. 283.

Pozri Trip. I/tit. 58: „*Verumtamen super bonis, ac iuribus possessionariis avitis, pater in praeiudicium filiorum, vel etiam filiarum (si ea, ius quoque foemineum sequantur) et similiter frater in praeiudicium fratris, super bonis ac iuribus possessionariis paternis, vel avitis, sine consensu filiorum, ac filiarum, vel fratrum quantum ad alienationem, aut venditionem eorundem bonorum simpliciter, nullam penitus fassionem facere potest. Quae si etiam fieret; nullius censeretur esse vigoris, neque firmitatis.*“

⁴⁹ DL – 1560, alebo „*prout pater suus, magister Dyonisius, condam secundum continentiam privilegii Ladizlai regis, ---, habere dignoscebatur ex consensu et permissione fratrum suorum ---, qui eciam vicinantur in possessionibus et aliis dedisset pro sexaginta marcis*“ – RDSI I, č. 1022, prípadne v listine Spišskej kapituly z 18. októbra 1289 sa výslovne uvádzalo, že hodnoverné miesto sa oboznámilo s kráľovskou donáciou: „*possessionem suam, seu terram collatam, sibi a domina Regina, pro sui meritoriis servicis*“ – CDP VI, č. 340, s. 246.

⁵⁰ „*idem Huruzk possessionem suam, seu terram collatam sibi a domina regina, --- pro suis meritoriis seviciis*“ – DL – 63 616.

⁵¹ „*scilicet terram Petri, filii Iolaguen, quam comes Abraam de Sancto Georgio eidem magistro Jacobo pro concambio, videlicet pro quandam terram Bachamirri vocatam ---, quondam dederat*“ – RDSI I, č. 129.

⁵² „*cuius porcionis medietas una a Dominico, filio Vithech, ad ipsum ordine iudiciario fuisset devoluta, altera medietas per ipsum a Myko, filio eiusdem Vithech, precio extitisset comparata*“ – RDSI II, č. 960. V inom prípade listina Nitrianskej kapituly zo 14. mája 1293 uvádzala predaj zeme „*quandam terram suam Geurud vocatam a domina Rusa, filia Aladari iobagionis castris Borsiensis emcionis titulo devolutam.*“ – CDP VIII, č. 268,

ností možno predpokladať dokazovanie vlastníckeho práva hodnovernému miestu, o čom je presvedčený F. Eckhart, ktorý uvádza, že úkon preukázania skoršej listiny dokazujúcej právny titul vlastníctva (*titulus emptiois*) k nehnuteľnosti sa uskutočnil pred hodnoverným miestom a poznamenal sa aj vo fasii.⁵³

V prípade predaja zálohovaného predmetu zmluvy, ako sa spomínalo v listine vydananej Bratislavskou kapitulou z 12. marca 1307, nehnuteľnosť, ktorú pôvodne zálohoval Štefan, otec predávajúceho, potom čo bol dlh splatený, predal Mikuláš z Kostolných Kračian (Karcsa), syn Štefanov, komesovi Lukášovi, synovi Iwana, so súhlasom Mateja, svojho brata a ďalších ľudí spomenutých v listine.⁵⁴ Všeobecne platilo, že ak išlo o predaj zálohovaného pozemku, prípadne v širšom rámci o predaj nehnuteľností, ktoré boli v minulosti predmetom záväzkových alebo perenálnych vzťahov, ako zabezpečenie a poistka pre kupujúceho slúžil prísľub, že predmet kúpy nebol v čase uzavretia zmluvy zaťažený žiadnym vecným bremenom, právnou povinnosťou, teda nemal žiadnu právnu vadu (zodpovednosť za tzv. evikciu). Uvedené uistenie o bezchybnosti predávanej nehnuteľnosti vychádzalo zo zodpovednosti za vady, v rovnakom význame ako sa uplatňuje v dnešnom súkromnom práve.⁵⁵

Uhorské záväzkové právo poznalo však aj komplikované právne transakcie viažuce sa na ten istý pozemok, zdokumentované zaujímavým predajom zaznamenaným v listine Nitrianskej kapituly z 1. augusta 1308. V nej Ondrej, syn Vinnuza, daroval zem Bwost ako dievčenskú štvrtku dcére Kataríny a zároveň ju predal svojmu zaťovi Petrovi za desať hrvien; predtým však nehnuteľnosť Turerň (Condol alebo Csondor) daroval menovanej dcére a skrze ňu jej manželovi. Neskôr tento právny úkon odvolal a pozemok vymenil s manželom Kataríny za spomínaný majetok Bwost a ten sa odvtedy nazýval Csöpön.⁵⁶

Ďalšiu podstatnú náležitosť zmluvy predstavovala kúpna cena (*praetium*) vyjadrujúca peňažný ekvivalent určujúci hodnotu predmetu zmluvy. Spočiatku sa vymedzila ako kvantitatívna a kvalitatívna hodnota vecí ohodnotených miestnou komunitou, ktoré sa prevzali a používali celokrajinsky alebo v určitom regióne ako peňažné jednotky.⁵⁷ Súdobá spoločnosť spôsob konkretizácie ceny poznala pod pojmom *aestimacio* – ocenenie, t. j. spôsob určenia kúpnej ceny identifikovanej príslušným počtom vecí, ktoré sa dali ďalej speňažiť, slúžili stredovekému

s. 323; alebo iná listina Nitrianskej kapituly zo 4. júla 1296 poznamenala, že sa predala „*quandam terram suam --- quam quidam terram ab eodem Nicolao emptiois iure dixerunt possedissee*“ – CDP VI, č. 314, s. 420.

⁵³ Bližšie ECKHART, F.: c. d., s. 520.

⁵⁴ „*ipse quandam terram --- predicto patri suo olim impignoratam*“ – RDSI I, č. 462.

⁵⁵ „*idem comes Elyas --- de sua terra arabili novem iugera, que erant obligata apud Bernhardum de villa Bomamorum Marcello et Petro, fratri suo, per novem marcis argenti vendidisset in filios filiorum iure emptio sine aliquo gravamine perpetuo possidendam*.“ – Súkromný archív Spišskej kapituly (ďalej len SPK), Scr. 9, fasc. 1, no. 8. Pozri bližšie LAZAR, J. a kol.: c. d., s. 96–97.

⁵⁶ RDSI I, č. 580.

⁵⁷ „*quam pecuniam Petrus et Egidius in nostri presencia Pethenye supradicto dimidietatem cum estimacione proborum virorum --- plenariter persolverunt*.“ – Hazai oklevéltár 1234–1536 (ďalej H.okl.). Ed. I. Nagy, F. Deák, Gy. Nagy. Budapest 1879, č. 63, s. 73.

človeku na obživu (ovce, rožný statok, odevy), alebo predstavovali pre stredovekú spoločnosť luxusné a hodnotné tovary (šperky, rôzne predmety z drahých kovov, zbrane, knihy, vzácne tkaniny a pod.). Ocenenie vykonávali buď samotní účastníci zmluvy prípadne, čo bolo spravodlivejšie, nechali toto rozhodnutie na starších a skúsenejších arbitrov, napríklad na obchodníkov žijúcich v danej oblasti. Pri kvantifikovaní ceny teda išlo o kúpnu cenu určiteľnú, nie určenú vopred a všeobecne kvantifikovanú pre daný predmet kúpy. Strany pri určení ceny vychádzali z miestnych pomerov, kvality ponúkaných peňažných ekvivalentov (hodnota a kvalita striebra, koní, oviec a pod.). Častým prípadom bolo stanovenie kúpnej ceny kombináciou príslušnej váhy drahého kovu a tovarov v stanovenej obvyklej hodnote.

Pre konkretizáciu množstva peňažných jednotiek sa používali pre celý stredovek váhové jednotky príslušného počtu mincí alebo váhy drahého kovu a väčšie operácie, ku ktorým sa rátali aj zaznamenané kúpno-predajné zmluvy, sa realizovali v 2. polovici 13. stor. na východe Slovenska (Hodnoverné miesto Spišskej kapituly) nerazenými drahými kovmi (výhradne striebrom) podľa váhy.⁵⁸ Strieborná mena dominovala aj v predchádzajúcich obdobiach, ale svoj vrchol dosiahla práve začiatkom 14. stor., keď zhoršené pomery v Európe a vo svete priniesli so sebou tzv. krízu zlata a jej všeobecný deficit. I neusporiadané pomery po vymretí Arpádovcov v roku 1301 znamenali, že zlato ako platidlo sa úplne vytratilo z bežných obchodných vzťahov. Pre zvolené obdobie 13. a začiatku 14. stor. sa vo všetkých menových transakciách upevnila nová váhová jednotka hrivna, tá ale mohla dlhodobo a úspešne fungovať len vtedy, keď sa váha a reálna hodnota drahého kovu v minciach stabilizovala, čo sa v prípade mincí razených v druhej štvrtine 14. stor. aj skutočne udialo.

V skúmanom období pre teritórium Slovenska sa vyskytli rôzne druhy hrievien, košická, jasovská, spišská, viedenská, moravská. Menšími a bežne využívanými váhovými jednotkami boli fertóny, unce, lóty a vážky (*pondus*). Formou, akou sa platilo, sa stali jemné alebo čisté zliatky striebra, postupne však koncom 13. stor. prenikali na západné Slovensko do peňažných vzťahov aj viedenské denáre (*denarius viennensis*). Uvedené platidlá prevládali v peňažných obratoch v prvom štvrtstoročí 14. stor., kým ich nevystriedali nové peniaze uvádzané do obehu Karolom I. Anjou. Od roku 1325 sa zaviedla zlatá minca uhorského zlatého alebo florénu, dukátu a po roku 1327 sa po prvýkrát dali do obehu i nové strieborné groše razené podľa vzoru dovtedy používaných českých grošov a viedenských denárov. V období vlády Karola I. teda došlo k sofistikovanejšej a úspešne realizovanej peňažnej reforme. Denáre viedenskej miery sa aplikovali ako bežné a ustálené obeživo najmä v Bratislavskej a Nitrianskej župe. Konkretizované peňažné jednotky, chápané podľa vzoru rímskeho práva ako *pecunia numerata*, znamenali v našom prípade hrivnu striebra,⁵⁹ viedenských denárov,⁶⁰

⁵⁸ Pozri bližšie HLINKA, J. – KAZIMÍR, Š. – KOLNÍKOVÁ, E.: *Peniaze v našich dejinách*. Bratislava: Obzor 1976, s. 132.

⁵⁹ Spomína sa ako jemné striebro alebo kúsky striebra.

⁶⁰ Viedenskými denármi sa platilo predovšetkým na západnom Slovensku.

zriedkavo zlata. V listinách sa kúpna cena vyjadrila spojením s predložkou „pro“ (napr. „*pro viginti quinque marcis argenti*“).

Keď sa pozrieme na formulár kúpno-predajných zmlúv, ničím sa nelíšil od ostatných druhov fasií tej doby. Formuly intitulácie, inskripcie, salutácie a promulgácie sa bežne vyskytovali i v iných zmluvách a výpovediach pred hodnoverným miestom, arenga nepredstavovala často uvádzanú formulu. Záverečné formuly koroborácie a datovania sa podobne vyvíjali ako u iných druhov listín. Narácia obsahovala osobné údaje o stránkach s tým, že predávajúci sa uvádzal na prvom mieste („*ab una parte*“) a kupujúci na druhom („*ab altera*“). Plurál použitý pri osobách zúčastnených na právnom úkone fassie pred hodnoverným miestom bol v tomto prípade opodstatnený, keďže predmet zmlúv predstavovali nehnuteľnosti zdedené, darované celej rodine, resp. iba jej mužským členom. Pochopiteľne, ak vlastník predával vlastným konaním nadobudnutú vec, vystupoval sám a aj doložka súhlasu príbuzných sa opomínala.⁶¹ Fasje o kúpno-predajných zmluvách (rovnako aj iné druhy fasií) sa v niektorých prípadoch neobmedzovali len na jeden právny úkon pred hodnoverným miestom, a preto sa občas vyskytovali prípady, keď stránky riešili svoje vzájomné nároky a dohody v jednej listine, tieto fasje ale treba zaradiť medzi *litteras contractuales*. V roku 1321 sa spísalo v Nitrianskej kapitule formou fassie potvrdenie predchádzajúcej kúpy polovice bližšie nedefinovanej zeme,⁶² keďže skoršia listina Nitrianskej kapituly⁶³ dokladujúca túto kúpno-predajnú zmluvu zhorela pri požiari kláštora františkánov v Nitre, kde bol originál patentu uložený.⁶⁴ Obe stránky vyznali pred hodnoverným miestom dôvod svojej návštevy a potvrdili predaj uskutočnený v dávnej minulosti. Predávajúci ho vlastne opätovne dosvedčil pred Nitrianskou kapitulou za tých istých zmluvných podmienok podľa pôvodnej zmluvy a zároveň pri tejto príležitosti uzavrel ďalšiu kúpu s novými kupujúcimi.

Konkrétne dôvody a pohnútky, prípadne podmienky, za ktorých predávajúci uzavierali kúpne zmluvy, mali rôznu povahu. Poznamenali sa v niektorých naráciach, prípadne priamo v dispozícii, najčastejšie to boli príbuzenské putá, vzájomná vernosť, náklonnosť,⁶⁵ skutky milosrdenstva, pomoc príbuzných v choro-

⁶¹ Napr. listina Nitrianskej kapituly z 29. marca 1253: „*quod Jacobus, filius Hena, in nostri presencia constitutus*“ – CDSI II, č. 422, s. 296. Takýchto listín sa však vyskytlo veľmi málo.

⁶² V našom prípade ide o zmiešaný typ listiny, v ktorom nešlo len o samotnú kúpnu zmluvu, ale aj o listiny potvrdzujúce právny úkon v širšom zmysle (*litterae testificatoriae*), keďže predávajúci scudzovanú zem už raz predal a teraz scudzenie znova len potvrdil, obnovil svoj prejav vôle: „*ea propter idem comes Alexander denuo in praesentia ipsius capituli personaliter astando ipsam et eandem dimidietatem terrae antedictae pro eisdem quatuor marcis quas ante sibi solverant praefatis Lukach et Nicolai iure perpetuo vendidit possidendam*.“ – RDSI II, č. 618.

⁶³ Listina Nitrianskej kapituly ju bližšie neidentifikuje.

⁶⁴ Narácia listiny sa odlišovala od bežných predajov a deklarovala spoločnú výpoveď oboch strán (kupujúceho aj predávajúceho) o strate pôvodnej kúpno-predajnej zmluvy.

⁶⁵ „*pro serviciis suis fideliter exhibitis et propter lineam consanguinitatis*“ – RDSI II, č. 440.

be,⁶⁶ spoločensky menej prijateľný dôvod, ale početný, znamenala núdza a chudoba predávajúcich alebo ich príbuzných,⁶⁷ útlak, lúpeže a s nimi spojená devastácia majetkov, životnej úrovne vlastníkov.⁶⁸ Ak sa dohodol predaj zdedenej pôdy, je možné, že dediči pristúpili k predaju z titulu vzájomného vysporiadania.⁶⁹ Zaujímavým dôvodom bolo splatenie peňažných dlhov formou nútených predajov, najčastejšie pôdy a k nim pripojeného príslušenstva. Uvedené sa in-skribovalo v listine Nitrianskej kapituly zo 6. októbra 1297, podľa ktorej Mikuláš, syn Jakuba šľachtica zo Svätého Kríža, pre zlú životnú situáciu⁷⁰ získal šesťdesiatštyri hrivien od svojho svokra Otlíka, ale ten o ne požiadal svojho syna Tomáša. Neskôr však Mikuláš nebol pripravený ich vrátiť, a tak radšej predal majetok Kerestúr Tomášovi v hodnote požičaných peňazí.⁷¹ Obdobne aj v listine Šahanského konventu z 25. septembra 1317 sa dosvedčilo založenie istej nehnuteľnosti počas troch rokov, následne po uplynutí termínu splatnosti ako solúciu (splatenie) svojho dlhu ponúkli predávajúci na predaj zálohovaný majetok.⁷² Výnimočne sa súdnym rozsudkom nariadil predaj majetku, ktorého právny dôvod možno len tušiť – splnenie dlhu, zaplatenie homágia, riešenie majetkových sporov atď., testifikovaný v listine Turčianskeho konventu z 1323.⁷³

Ak kupujúci preukázal záujem, pristúpilo sa k obhliadke danej nehnuteľnosti a presnej demarkácii (metácii) na tvare miesta vo význame jej ohraničenia, ktorej výsledok sa zaznamenal v metačnej formule vyhotovenej aj preto, že sa nej zúčastnil zástupca hodnoverného miesta plniaci príkaz na jednej strane hodnoverného miesta, ale aj kráľa, ak nariadil ohraničenie dotknutej nehnuteľnosti.⁷⁴ V prípade predaja časti dedičných nehnuteľností muselo dôjsť najprv

⁶⁶ „quod Petrus, filius Herch, – – – proposuit, quod cum Blasius, filius Jacobi proximus cognatus suus, sibi necessitatibus et in sua infirmitate, multa opera misericordie impendisset,“ – RDSI II, č. 124; podobný dôvod aj v RDSI I, č. 237.

⁶⁷ Napr. vyjadrené v znení: „propter necessitatem praemitemem et gravamen ipsorum“ – RDSI II, č. 104, alebo „propter magnam necessitatem ipsorum et inopiam rerum, quam per infideles regni et per manus potentum se dixerunt sibi evenisse.“ – RDSI II, č. 171.

⁶⁸ „quod ipsi per venerabilem patrem Ladislaum, dei gracia archiepiscopum Strigoniensium, dominum ipsorum in maiorem libertatem volentes se transferre, a tempore tribulationis per nimiam destructionem de pauperitati extitissent et quam plurimum expensa indigerit“ – MES II, č. 351, s. 348.

⁶⁹ CDŠI II, č. 285, s. 200.

⁷⁰ Chotárny názov Križovany, dnešné Palárikovo, lokalizované podľa GYÖRFFY, Gy.: *Arpádkori Magyar Ország történeti földrajza IV.*, s. 406.

⁷¹ CDP VII, č. 318, s. 426.

⁷² RDSI II, č. 229.

⁷³ „possessionem suam, quam a filio Ceked viginti sex marcis fini argenti dinoscebatur comparase, eandem possessionem iuxta arbitrium – – – proborum virorum comiti Thomaе, filio Dyonisii, similiter pro viginti sex marcis fini argenti vendidisse.“ – RDSI II, č. 1137.

⁷⁴ „metis suis pro decessoris homine nostro fidedigno perambulando“ – DL – 86 877, podobne „quam terram noster homo Petrus plebanus de Spacha perambulavit,“ – H, okl, č. 63, s. 73, RDSI I, č. 474. Zaujímavá listina Nitrianskej kapituly z 7. apríla 1284 obsahujúca zmienku o mandáte Ladislava IV.: „litteras Ladizlai – – – nobis exhibuerunt, hunc tenore continentes, quod nos hominem nostrum virum ydoneum et fidedignum cum homine eiusdem domini regis Mikus nobili de Babindon ad circumviendam terram eorundem

k oddeleniu (separácii) dotknutej pôdy, k čomu dávali súhlas aj príbuzní ako spoluvlastníci dedovizne a až po jej odčlenení sa mohlo pristúpiť k odovzdaniu predmetu kúpy, čo dosvedčila listina Spišskej kapituly z 11. marca 1317.⁷⁵ Aktu ohraničenia sa zúčastnili zainteresované osoby a museli súhlasiť (afirmovať) s predajom, v prvom rade oprávnení členovia rodiny, najmä plnoletí muži (neplnoletých zastupoval ich otec alebo ustanovený prokurátor),⁷⁶ ak išlo o majetok venny, dievčenskej štvrtky afirmovala ženská časť rodiny. V druhom slede za nimi ako vedľajší účastníci kúpnych zmlúv vystupovali susedia (*vicini et commetanei*), ktorých pozemky hraničili s predávanými nehnuteľnosťami. Po kladnom potvrdení horemenovaných účastníkov uskutočnenom aj formou písomného svedectva sa pristúpilo k finálnemu odovzdaniu, ktorým sa realizoval spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva a to úkonom nazývaným *statucia*. Na nej sa zúčastnil ako zástupca hodnoverného miesta niektorý jeho člen, ako tvrdí F. Eckhart, avšak skúmané listiny konca 13. a 14. stor. celý akt tradície opomínali a uspokojovali sa len s tvrdeniami stránok, že kúpna cena bola už zaplatená a kupujúci bol štatuoovaný do majetku.⁷⁷ V listine Spišskej kapituly z 22. novembra 1294 sa *statucia* dohodla ako podmienka platnosti kúpnej zmluvy a záväzok, ktorý bude splnený predávajúcim.⁷⁸ Po vykonanej transakcii a odovzdaní predmetu zmluvy sa predmet kúpy označoval už pojmom kúpená nehnuteľnosť.⁷⁹

Dispozícia takmer každej skúmanej listiny o kúpe identifikovaná podľa slovesa: „*vendidisse(n)t*, „*vendidera(n)t*, „*deder(a)n)t pro* _ _ _“, obsahovala spoločné znaky kúpno-predajnej fázie, ktoré sa používajúc rímskoprávnu terminológiu, chápali ako *essentialia negotii*. K nim sa zaradili opis predávaného majetku spolu s pertinenčnou formulou, osoby predávajúceho(ich), kupujúceho(ich) (definovaných už v narácii), formula prevodu vlastníctva, resp. dedičnej držby. Nasledovala doložka o vyplatení kúpnej ceny. Neopomenuteľnou súčasťou scudzenia aviticitných nehnuteľností sa stal súhlas zainteresovaných strán – príbuzných, susedov. Často, ale nie nevyhnutne, sa zaznamenala formula metácie, ktorá sa nemusela vždy nachádzať v skúmaných písomnostiach, iba ak strany do-

Cumanorum Rasnicha vocatam in comitatu Borsiensi existentem, mitteremus“ – CAC IX, č. 288, s. 405.

⁷⁵ „*quondam mediam partem sue porcionis, quam sibi in suo patrimonio ex divisione inter ipsum et fratrem ipsius et sorores facta pervenit, ex consensu fratris sui*“ – SPRA, Scr. 9, fasc. 3, no. 28.

⁷⁶ Vo význame právneho zástupcu disponujúceho prokuračnou listinou (*litterae procuratoriae*).

⁷⁷ ECKHART, F.: c.d., s. 524–525; pozri listinu Hronského Beňadiku z 24. januára 1337: „*coram villico et civibus de Bors ipsi Paulo et suis heredibus statuissent pleno iure ut in presencia civium est protestatus, quam quidem fundum molendini simili modo, predicto Paulo, filio Michaeli, suis heredibus heredumque successoribus statuerunt, coram nobis possidendum, tenendum et habendum perpetue et irrevocabiliter sine contradiccionis obstaculo pacifice et quiete*“ – MES III, č. 416, s. 290.

⁷⁸ „*tali eciam condicione mediante, quod dimidiatatem antedictae terre – – – divisione adoptata et facta inter partes, ipsi comiti Benedicto ex parte villae Kamar vocate idem Thobias et filii sui tenentur statuere.*“ – CDP VIII, č. 284, s. 342.

⁷⁹ *terra empta, bona empticia.*

hodli predaj častí svojich pozemkov. Takmer nevyhnutnou, neopomenuteľnou a zákonitou doložkou sa stala klauzula ochrany kupujúceho ako vedľajšia zmluvná povinnosť predávajúceho, prípadne ďalšie povinnosti najmä na strane kupujúceho.

Ako kupujúci vystupovali najčastejšie príbuzní predávajúceho, susedia predávanej nehnuteľnosti, nezriedka bývajúcí v rovnakom komitáte alebo dedine. Z hľadiska sociálneho, spoločenského pochádzali z významných domácich šľachtických rodín, zastávali funkcie županov, podžupanov, kastelánov. Z radov cirkvi prichádzali do úvahy samotné kapituly,⁸⁰ kanonici, lektori, kantori, kancelári kapitúl (najmä Ostrihomskej, Bratislavskej, Spišskej, Nitrianskej, prípadne Jágerskej), archipresbyteri, opáti a predstavení kláštorov (napríklad Kláštoriska na Spiši, Hronského Beňadiku, klarisky v Bratislave), kňazi a farári. Najpočetnejšími kontrahentmi sa ale stali najmä drobní šľachtici, hradní a cirkevní jobagióni, výnimočne aj šľachtické vdovy.

Predávajúci musel splniť prvú a základnú povinnosť a to prevod dedičnej držby. Zároveň niesol do času odovzdania zodpovednosť za právne a tiež faktické vady predmetu zmluvy (evikcia). Primárnu povinnosť vyjadrilo v listine sloveso *vendere* použité v príslušnom tvare 3. osoby singuláru alebo plurálu, ktoré prepožičalo názov celému kontraktu a právnomu druhu listiny (*litterae venditionales, emptionales*). Sloveso *predat* v spojení s ďalšími výrazmi označil F. Eckhart ako formulu predaja (*Kaufformel*) vyjadrujúcu úkon viazaný na predávajúceho. V súlade s jeho názormi sa klauzula predaja vyvíjala (sledujúc obdobie približne od polovice 13. stor.) od spojenia: „*predali do trvalej držby*“⁸¹ k prevládajúcej formule v 14. stor.: „*predali do trvalej držby a vlastníctva kupujúcemu a skrze neho dedičom a potomkom jeho dedičov s večným právom a neodvolateľne*“.⁸² Používaný výraz „*per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus*“ znamenal prevod nehnuteľnosti do vlastníctva podľa uhorského práva aj pre nástupcov nadobúdateľa. Ak na počiatku praxe signovania v minulosti uskutočnených fásií pred hodnoverným miestom (do konca 13. stor.) sa vyznával obsah perfektnnej zmluvy, jej výkon, následne v niektorých prípadoch zo 14. stor. sa

⁸⁰ Verejný archív Jasovského konventu (ďalej JRA), litt. fass. CC, fasc. 1, num. 3.

⁸¹ „*vendiderunt iure perpetuo possidendam*“, napr. CDSI II, č. 285, s. 200, DL – 25753/1, CAC VIII, č. 280, s. 409 a č. 123, s. 206, RDSI I, č. 122, RDSI II, č. 229.

⁸² „*vendidisset — — — et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus — — — iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam ac habendam*“, napr. CDH VII/2, s. 179, CDP VIII, č. 284, s. 342, CDP VI, č. 303, s. 409, RDSI I, č. 265; rozšírenou obmenou tohto spojenia bolo: „*vendiderunt, dederunt et tradiderunt iure perpetuo pacifice et irrevocabiliter possidendam tenendam semper et habendam omni iure omnique proprietate et dominio renunciantes*“ – MES II, č. 176, s. 114 alebo RDSI II, č. 124. Pozmenené slová sa vyskytli v listine Spišskej kapituly z r. 1273: „*terram, usui unius aratri congruentem propriam et hereditariam — — — pro decem et septem marcis perpetuo vendidisse, ita tamen, quod idem Myculai heredesque sui heredum quoque suorum successores terram supradictam cum utilitatibus ac pertinenciis sibi annexis, sub eadem libertate, que sepe dictus Nicolaus canonicus dinoscitur tenuisse possidebit*“ – CDP VIII, č. 122, s. 156

pred ním uskutočňoval akt uzavretia perenálnej dohody a zaplatenie kúpnej ceny, v listinách vyjadrené: „*pred nami predal a odovzdal*“.⁸³

Povinnosť prevodu vlastníckeho práva sa chápala vlastne v zmysle titulu prevodu vlastníctva. Akcentovanie kľúčových slov, myšlienok charakteristické pre stredovekú latinčinu, sa prejavilo i v zdôraznení prevodu vlastníctva vyjadreného už v známej klauzule: „*vendidit _ _ _ iure perpetuo possidendam*“ a opätovne sa táto myšlienka znova vyskytla v niektorých listinách zo 14. stor. v poznámke, že predávajúci si neponechal pre seba žiadne právo a previedol ho na kupujúceho. Týmto spôsobom fasia signovala *expressis verbis* prevod vlastníckeho práva.⁸⁴

Zaplatenie kúpnej ceny z právneho pohľadu dnes patrí k vedľajším náležitostiam (*accidentalialia negotii*), ale vzhľadom na formulár kúpnej zmluvy išlo o podstatnú zložku písomnej kúpno-predajnej fasie. Ak hovoríme o reálnej kúpnej zmluve, musela plniť aj druhá strana a *de facto* zaplatením kúpnej ceny došlo k uzavretiu kúpnej zmluvy. *Loca testimonialia* sa podľa uvedenej poznámky stávali overovateľmi právneho úkonu odovzdania kúpnej ceny, častokrát demonštrovaného i pred nimi, čo len zvyšovalo dôležitosť tohto aktu. Listina Spišskej kapituly z 22. augusta 1[30]7 spomínala, že isté majetky predal Helyas, syn Ondreja de Aranyaz,⁸⁵ Marcelovi a jeho synovi Petrovi za deväť hrivien jemného striebra a k vyplateniu kúpnej ceny došlo pred hodnoverným miestom, zároveň kupujúci sľúbili, že budú platiť ročný cenzus štyri váhy striebra na sviatok sv. Martina.⁸⁶ Vzhľadom na celý proces uskutočnenia kúpnej zmluvy uvádzaný v listinách, je zrejme s ohľadom na vznik a priebeh fasií, že úkonom tradície peňazí sa kúpno-predajný proces ukončil, a to buď pred úkonom fasie alebo až pred hodnoverným miestom, kde sa zvyčajne najneskôr v deň výpovede pred hodnoverným miestom inkasovala aj kúpna cena⁸⁷ a zároveň predávajúci splnil svoju hlavnú povinnosť realizácie kúpnej zmluvy. Príkladov na uvedený názor je mnoho a obyčajne sa použila kvitančná formula: „*pred nami sa prevzala kúpna*

⁸³ „*coram nobis vendidit et tradidit*“, napr. RDSI I, č. 501, alebo „*vendidit coram nobis ipsis et eorum heredibus heredibusque successoribus iure perpetuo*“, príkladne RDSI I, č. 774.

⁸⁴ „*nihil iuris dominis sibi et suis posteritatibus ulterius in eadem reservando*“ – CDH VII/5, s. 202; „*totum ius proprietatis et dominii dictorum agrorum, – – – in ipsum Johannem, filium Jacobi et eius posteritatem per eum penitus transferentes infundendo et infundentes conferendo*.“ – MES III, č. 649, s. 492; „*cedente eadem terra in ius perpetuum comitis supradicti*.“ – CDSI II, č. 473, s. 326; „*cedente ipsa terra in ius irrevocabile*“ – CDSI II, č. 640, s. 446.

⁸⁵ Zlatné – dnes zaniknutá osada nachádzajúca sa pôvodne medzi Žehrou, Spiš. Kapitulou a Spiš. Vlachmi. In: FEKETE NAGY, A.: *A Szepesség területi és társadalmi kialakulása*. Budapest: A Magyar tudományos akadémia 1934, s. 167.

⁸⁶ „*pro novem marcis fini argenti vendidisse et vendidit coram nobis eis – – – Quam quidem pecuniam iidem Marcel et Petrus eidem Helye persolverunt coram nobis plene et integre. Assumpmentes – – – de eisdem terris quatuor pondera argenti singulis annis in festo beati Martini confessoris pro censu se soluturos*.“ – RDSI I, č. 501.

⁸⁷ ECKHART, F.: c. d., s. 523.

cena“.⁸⁸ Ak sa kúpna cena už zaplatila, ako tvrdili stránky, v listine sa poznamenalo: „*kúpna cena bola zaplatená, ako tvrdil predávajúci*“.⁸⁹

Výnimočne mohla byť splatená kúpna cena inými osobami, ktorí podľa kvitančnej (potvrdzujúcej zapltenie, solúciu) listiny Turčianskeho konventu z 31. januára 1304 zaplatili za svojho príbuzného (kupujúcim bol Ladislav, syn Meseho z Liptova a platiteľmi Ian, syn Meseho a Isyp, švagor Iana).⁹⁰

Súhlas príbuzných a susedov predávajúceho nebol potrebný, ak išlo o majetok nadobudnutý počas života prvého nadobúdateľa.⁹¹ Tento názor korešpondoval so zákonným rešpektovaním individuálneho vlastníctva už v najčiasnejších obdobiach Uhorského kráľovstva za čias Štefana I.⁹² a zachované legislatívne opatrenie prebralo v nezmenenej podobe aj Tripartitum.⁹³

Podľa ustanovenia právnej obyčaje súhlas, alebo protest príbuzných a susedov sa vyžadoval ako obvyklý znak (*naturalia negotii*) pri predajoch dedičnej šľachtickej pôdy (*terra haerediaria*), t. j. pôdy podriadenej inštitútu aviticity v skúmanom období ešte neuzákonenom,⁹⁴ ale napriek tomu osvojenom obyčajovým právom, čím sa poznámka o vyjadrení názoru blízkych príbuzných a vlastníkov susedných pozemkov stal prirodzenou súčasťou zmluvy. Príbuzní prichádzajúci do úvahy boli v prvom rade priami mužskí potomkovia splodení alebo adoptovaní otcom, ktorý ako najvýznamnejší člen rodiny prirodzene uskutočňoval predaj. Mnohé listiny okrem uvedeného variantu poukazovali na prax,

⁸⁸ „*coram nobis receptis ipsis – – – marcis*“. Podobné či odlišné varianty sa vyskytli v znení: „*item pecuniam prenotatam in presencia nostri conventus plenarie persolverunt*“ – DL 105267; „*coram nobis receptis ipsis sex marcis*“ – DL – 83 260; „*quas quidem marcas memoratus venditor coram nobis plenariter accepit*“ – CDSI I, č. 397, s. 283; „*ipsa summa pecunie coram nobis recepta*“ – CDP III, č. 129, s. 180; „*predictam pecuniam Jacobus cum fratre suo a Paznano et Nicolao dixit se percepisse coram nobis*“ – DL – 69 629; „*pro viginti quatuor marcis, quas coram nobis plene et integraliter Michulet eisdem persolvit*“ – DL – 71 600.

⁸⁹ „*pro – – – marcis ab eisdem (eosdem) receptis, ut asseruit*“. Modifikácie klauzuly zapltenia kúpnej ceny sa rôznili, napr.: „*pro quinquaginta marcis persolutis ab eodem receptis*“ – JRA, Litt. fass. CC, fasc. 1, no. 3; „*supradictus Kochman, filius Mechk, predictas novem marcas pro vendicione – – – dixit se plenarie recepisse*“ – RDSI I, č. 265; „*plene et integraliter et receptis ab eisdem*“ – DL 2296; „*pro quatuor marcis, quas ab eodem Herc coram nobis confessus est se plenarie percepisse*“ – CDSI II, č. 214, s. 147.

⁹⁰ „*mediam partem pecunie sub estimacione, qua idem Ladizlaus memorate terre apud Zolthan, filium Schoya emerat, Iwan et Isyp supradicti Ladislao – – – persolverunt*.“ – RDSI I, č. 277.

⁹¹ Bližšie pozri LUBY, Š. : c. d., s. 389 ako aj Trip. I/tit. 57.

⁹² Štefan I, II. kniha/5: „*Decrevimus regali nostra potentia, ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxoris, filiis filiabusque atque parentibus sive ecclesiae. Nec post eius obitum quis hoc destruere audeat*.“ Tiež in Štefan II/35: „*Consensimus igitur petitioni totius senatus, ut unusquisque dominetur propriorum, similiter et donorum regis, dum vivit; ac post eius vitam filii simili dominio succedant*.“

⁹³ Trip. v II/tit. 14 uvádzalo zoznam zákonov (pod označením *litterae*) od čias prvých Arpádovcov a na prvom mieste vymenovalo zachované zákony Štefana I.

⁹⁴ V zákonnej forme prijaté za Ludovíta I. z r. 1351. Pozri *Decreta regni Hungariae, Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*. Ed. F. Döry, G. Bónis, V. Bácskai. Budapest: Akadémiai Kiadó 1979, poznámka č. 4, s. 129.

že po smrti otca a za predpokladu neuskutočnenia del'by dedičného majetku museli súhlasiť všetci nedielní bratia (*fratres*). Nevyhnutnosť súhlasného stanoviska susedov zasa súvisela s ochranou vlastníkov hraničiacich pozemkov s predávanou nehnuteľnosťou. Súčasne obe skupiny neopomenuteľných fatentov mali realizovať toto právo súhlasu z dôvodu predkupného práva (*ius praemonitionis, admonitionis*, pričom *praemonitio* patrilo pokrvným príbuzným a *admonitio* susedom a nemanželským príbuzným)⁹⁵ predávaného majetku a tejto povinnosti sa scudziteľ dedičnej pôdy nesmel vyhnúť, ak tak učinil, jeho úkon bol právne odporovateľný zapieraciou žalobou dotknutých príbuzných a susedov z titulu opomenutia premonície (*ex neglecta praemonitione*), prípadne neprihliadnutia na právo admonície (*ex non observata admonitione*). Ako osobitný záväzok sa zákonné predkupné právo susedov dohodlo v listine Spišskej kapituly z 1. marca 1307, ktoré poskytlo kupujúcemu voľnosť vo výbere kontrahenta spomedzi susedov a príbuzných predávajúceho.⁹⁶ Právo súhlasu susedov sa realizovalo príkladne v listine Šahanského konventu z roku 1310 podľa kráľovskej obyčaje⁹⁷ a rovnako v listine Jasovského konventu zo 17. februára 1347.⁹⁸

Manifestácia vyjadrenia vôle príbuzných a susedov sa najčastejšie praktizovala spoločnou výpoveďou dotknutých strán pred hodnoverným miestom v akla-mačnej podobe.⁹⁹ Súhlas zahŕňal tak odobrenie osoby kupujúceho ako aj súhlas so scudzením, pokiaľ nemali zainteresovaní sami záujem kúpiť ponúkaný majetok. Vyjadrenie súhlasu príbuzných sa zvyčajne nahradilo uistením zo strany prítomných predávajúcich a hodnoverné miesto to akceptovalo. Nezvyčajný spôsob (čo do praxe zaznamenaná v neskorších listinách) si zvolili strany podľa listiny Nitrianskej kapituly z roku 1255, keď kapitula vyslala delegáta, aby zistil názor dotknutých susedov.¹⁰⁰ Uvedený spôsob využila Nitrianska kapitula v roku

⁹⁵ Blížšie o predkupnom práve oboch skupín pozri LUBY, Š.: c. d., s. 386–387.

⁹⁶ „*quod si processu tempore idem comes Andreas vel heredes sui ipsam particulam terre – – –, vendere vel impignorare aut alienare vellent, aliis non possint, nisi uni de predictorum nobilium generacionum et commetaneorum suorum, – – – cui idem Andreas vel heredes ipsius vellent*,” – RDSI I, č. 458.

⁹⁷ „*iuxta consuetudinem regni predicto magistro Stephano et Andree vendidit – – –. Quam terram circa teram eorundem magistri Stephani et Andree iacenti dixerunt*.” – RDSI I, č. 774.

⁹⁸ „*quod quandam terram – – – in vicinitate et commetaneis possessionis predicti honorabilis capituli Agriensis – – – necessitatibus suis ipsos ad presens urgentis pro et qua ipsa terra ratione dictae vicinitatis pro caeteris aliis dicto capitulo convenire debuissent ad habendam, dedissent, vendidissent*” – JRA, litt. fass. CC, facs. I, no. 3.

⁹⁹ Bezprostredne vyjadrený názor pred hodnoverným miestom je uvedený rôznymi formulami, z ktorých vyberáme: „*promittentibus consencientibus*” – CDP VIII, č. 287, s. 345; „*ex permissione et consensu fratrum suorum*” – DL – 105267; „*de consensu et beneplacita voluntate ipsorum ac commetaneorum suorum*” – CDH VII/3, s. 98; „*coram commetaneis, vicinis et cognatis, eciam coram nobis constitutis, videlicet – – – non contradicentibus, sed pari voce et voluntate consencientibus*.” – RDSI I, č. 265, s. 136; „*Ne obmittimus, quod Petrus, filius Donk coram nobis constitutus fratres suos et antedictos vendere Nycolaum et Paulum, filios Steuphk, emere libere concessit et permisit*.” – RDSI I, č. 447; „*nullis commetaneis contradicentibus*” – RDSI II, č. 392;

¹⁰⁰ „*Nos autem de consensu commetaneorum dicte terre cesionari volentes, misimus unum ex nobis ad terram nominatam, qui ad nos rediens recitavit*” – CDSI II, č. 473, s. 326.

1248, keď sa spolu so zistením názoru dotknutých strán uskutočnila aj obhliadka a určenie hraníc nehnuteľnosti.¹⁰¹ Podľa svedectva Bratislavskej kapituly (zúčastnená prostredníctvom svojho človeka) zo 4. augusta 1299, súhlas mohol byť udelený aj verejným spôsobom na verejne prístupnom mieste (často trhy, námestia miest a dedín), keď v troch rôznych termínoch a na troch rôznych miestach župy mali prísť všetci, ktorí by sa interesovali akýmkoľvek spôsobom o predaj. V uvedenom prípade nikto neprišiel a neprotestoval proti konkrétnym osobám kupujúcich, keďže susedia menovaní v listine už svoj súhlas udelili.¹⁰²

Vytýčenie pozemkov (metácia) sa identifikovalo ako ďalšia fáza právneho postupu zúčastnených strán a v neposlednom rade aj širšej pospolitosti, ktorej výsledok prezentoval akt vytýčenia hraníc. Až po jeho vykonaní sa mohlo pristúpiť k tradícii, štatúcii predmetu predaja. Obyčajne predávajúci odovzdal nehnuteľnosť „v tých istých a starých hraniciach, v ktorých sám držal“,¹⁰³ ktorej nová reambulácia nemusela byť potrebná, pretože ohraničenie bolo inskribované v predchádzajúcich listinách (napr. kráľovských donáciach)¹⁰⁴ dokazujúcich vlastnícky právny titul.¹⁰⁵ Podobne v nesporných prípadoch, keď súhlasili všetci zainteresovaní, zaznamenalo hodnoverné miesto vytýčenie hraníc deklarované pred ním zúčastnenými,¹⁰⁶ ale pri predaji častí oddelenej pôdy¹⁰⁷ alebo na základe želania kupujúceho, susedov, príbuzných predávajúceho, prípadne pridržajúc sa kráľovského mandátu¹⁰⁸ pristúpilo sa aj ku skutočnej metácii,¹⁰⁹ ktorej predchádzalo rozdelenie predanej zeme.¹¹⁰ Najmä susedia sa zaujímali už na začiatku spoločnej koexistencie s novými vlastníkmi o to, aby držali nehnuteľnosti pokojne, nepretržite na základe platných zmlúv, a preto prehľadné a zákonné ohraničenie vykonané k spokojnosti všetkých mohlo zabrániť budúcim sporom o hranice, takým častým v stredovekom Uhorsku. Formula používaná všeobecne v metácii sa vyskytovala napríklad v nasledovnom znení: „*hranice onoho pozemku (ne-*

¹⁰¹ „*Nos igitur super consensu commetaneorum, metis ac quantitate prefate terre certificari plenius cupientes, ad predictam terram hominem nostrum fidelem duximus transmittendum. Qui rediens nobis retulit, quid huic contractui nullus commetaneorum extitit contradictor et ipsa terra contermina est a pluribus partibus terris archiepiscopi sepe dicti.*“ – CDSI II, č. 312, s. 219.

¹⁰² „*quod predicti Andreas et Chama fecissent proclamari in provincia in foro publico cum homine comitis Posoniensis sub testimonio homini nostri tribus vicibus ad tres terminos, quod quicumque predictam possessionem vellent impedire, vel aliquid tribus vicibus nemo venisset, et nemo contradixisset, sed permisisset emere et comparare*“ – CAC X, č. 233, s. 255.

¹⁰³ „*sub eisdem certis et antiquis metis, quibus ipse possidebat.*“

¹⁰⁴ Pozri DL – 63619, tiež SPRA Scr. 3, fasc. 1, no. 11, v ktorej sa tranzumpt kráľovskej donácie obsahujúcej metáciu stal súčasťou kúpno-predajnej zmluvy.

¹⁰⁵ „*Metae eiusdem terrae in litteris contentae sunt.*“ – RDSI I, č. 409.

¹⁰⁶ „*Mete autem ipsius silve — —, prout eedem partes — — vicini et commetanei ipsius nobis recitarunt, hoc ordine progredierentur.*“ – RDSI I, č. 1169, podobne č. 1168.

¹⁰⁷ F. Eckhart hovorí o obligatórnej podmienke, ktorá predchádzala štatúcii. Bližšie in ECKHART, F.: c. d., s. 524.

¹⁰⁸ CAC IX, č. 288, s. 405.

¹⁰⁹ Bližšie pozri ECKHART, F.: c. d., s. 524.

¹¹⁰ „*quod mediam partem sue portionis, que sibi in suo patrimonio ex divisione inter ipsum et fratrem ipsius et sorores facta pervenit*“ – RDSI II, č. 160.

hnutelnosti) *sú tieto*:“,¹¹¹ po nej nasledoval konkrétny opis hraníc. Z hľadiska formulára sa metácia nechápala v zmysle povinnej časti listiny a vyskytovala sa sporadicky, výjmc zdokumentované príčiny povinných a nevyhnutných ohraničení.

Teritoriálneho vymedzenia hraníc pozemkov sa zúčastňovali nielen samotné stránky, ale ako nezávislý, dôveru požívajúci arbiter a autorita bol požiadaný zástupca hodnoverného miesta (uvádzaný najmä v listinách Nitrianskej kapituly v období 30.–70. rokov 13. stor.), ktorý uskutočnil metáciu, ale aj ďalšie potrebné úkony vyšetrenia, vypočutia stránok (susedov) v mieste predávanej nehnuteľnosti.¹¹²

Stredoveké kúpno-predajné zmluvy obsahovali prirodzene i najrôznejšie vedľajšie dohody, v ktorých úlohu povinnej osoby často reprezentoval predávajúci, čo bolo pochopiteľné z vyššie uvedeného a tiež z jeho aktívnejšej úlohy pri realizácii zmluvy. Sekundárne obligácie na strane predávajúceho umožnili nahliadnuť do staršej právnej praxe, neraz úplne odlišnej od tej dnešnej, pochopiteľne majú na zreteli špecifickosť stredovekej spoločnosti a jej zvykov.

Po prvé na ochranu kupujúceho pred útokmi tretích (cudzích) osôb¹¹³ (vo význame právnych sporov *in causa emptio*nis riešených súdnou cestou bez rozdielu, kto bol osobou žalobcu, buď tretia osoba nárokujúca si kúpený predmet, alebo osoba kupujúceho)¹¹⁴ využívali strany povinnosť ručenia zo strany predávajúceho. Uvedené osoby sa identifikovali najčastejšie so spomenutými príbuznými a susedmi, ktorí v prípade udelenia súhlasu už neprichádzali do úvahy; v konečnom dôsledku nimi mohol byť ktokoľvek. F. Eckhart uvedenú povinnosť spája s prostriedkami ručenia vlastníckeho práva kupujúceho spolu s odovzdaním listín dokumentujúcich vlastníctvo a jeho nadobudnutie scudziteľom, alebo jeho predchodcami. Ako vysvitá z listín Spišskej kapituly z 20. januára 1314 a Nitrianskej kapituly z 31. augusta 1246, ak by ktokoľvek chcel kupujúceho, alebo jeho právnych nástupcov obťažovať v užívaní pozemkov v dedičnej držbe a predávajúci by nemohli dodržať právnu povinnosť ochrany, zaviazali sa predávajúci pred hodnoverným miestom k osobnému ručeniu (*fideiussio*) vlastnými nehnuteľnosťami, realizovanom odovzdaním držby pozemku rovnakej výmery, kvality rovnajúcej sa predtým vyplatenej kúpnej cene z majetku predávajúcich, pričom kupujúci mali mať voľnosť vo výbere.¹¹⁵ Všeobecná klauzula ochrany

¹¹¹ „*Cuius quidem possessionis metae tales sunt*“ alebo „*hoc ordine distinguntur*“.

¹¹² Ich účasť na reambulácii, prípadne vyšetrovaní bola doložená v CDSI I, č. 355, s. 253, CDSI II, č. 237, s. 164, č. 312, s. 219, č. 473, s. 326, H. okl., č. 63, s. 73.

¹¹³ Neposudzované ako priame fyzické útoky osôb, taktiež sem zaradíme aj udalosti *vis maior*.

¹¹⁴ Dôkaz poskytovala klauzula ochrany v znení: „*quod si lis aliqua super memoratam terram Gug emergeret, venditores supradicti, vel eorum successores tenebuntur archiepiscopum expedire*“. – CDSI II, č. 213, s. 146, podobne aj CAC IX, č. 64, s. 103.

¹¹⁵ „*Quod si facere non possent, extunc in quantitate, qualitate, valore et utilitate de aliis suis hereditatibus, sub dominio ipsorum tunc existentibus, eisdem comiti Danus, – –, tantam terram dare et assignare teneantur iure perpetuo possidendam absque omnis litis questione*.“ – RDSI I, č. 1169, podobne CDSI II, č. 222, s. 154. Ten istý záväzok spomína

kupujúceho pred útokmi, včlenená zvyčajne na konci dispozície pred koroboráciou, znela: „za podmienky, že ktokoľvek by sa odvážil ich alebo ich dedičov z titulu predaja nehnuteľnosti obťažovať, znepokojovať alebo narušovať (pokojnú držbu), vtedy horemenovaní predávajúci alebo ich dediči ich musia chrániť vlastnými silami“.¹¹⁶ Citovaná formula, v ktorej vidno jasný vplyv používaných formulárov, sa pravidelne vyskytovala v nepatrných slovných obmenách v listinách hodnoverných miest približne od 70. rokov 13. stor. (Bratislavská a Nitrianska kapitula ju začali používať už od konca 50. rokov, ostatné hodnoverné miesta počtom listinnej produkcie zaostávali a tak v čase, keď sa zvýšil produkovaný listinný materiál, od 70. rokov 13. stor. bola už táto formula udomácnená).

Iným prostriedkom ochrany kupujúceho sa stala stipulácia (sľub) zaplataenia zmluvnej pokuty predávajúcim v listine Nitrianskej kapituly z 29. februára 1276, formulovaná podmienčne po nesplnení primárnej povinnosti chrániť kupujúceho pred odobratím vlastníctva, či iným útokom. Potom, čo sa zaväzovacia podmienka splnila, zaplatil predávajúci pred prípadným vznikom sporu šesť hrivien striebra a zároveň kupujúci zotrvali v pokojnej držbe nehnuteľnosti.¹¹⁷ Dohoda mohla znieť len na nešpecifikované odškodnenie zodpovedajúce stratám poškodennej strany, o čom vypovedala listina Šahanského konventu z roku 1262.¹¹⁸

Ďalšími povinnosťami pripojenými ku kúpnej zmluve, ktoré si strany dohovoreli nie príliš často, bolo právo spätnej kúpy a osobitne kontrahované predkupné právo. Listina Spišskej kapituly z roku 1285 obsahovala predkupné právo patriace celej obci Matejovce pri Poprade, ktorej táto zem pôvodne patrila a bola darovaná predávajúcemu, ktorý keď sa dostal do finančných alebo existenčných problémov, musel predať polovicu týchto pozemkov richtárovi Matejovci Gothalgovi, pričom sa dohodlo predkupné právo znejúce v prospech obyvateľov Matejovci. Teda nešlo o dohodu týkajúcu sa zmluvných strán, ale o dohodu v prospech tretích osôb zaťažujúcu obe stránky, ako aj ich dedičov samozrejme zachovávajúcu jednu z hlavných podmienok právnych úkonov a to slobodnú vôľu pri rozhodovaní bez nátlaku.¹¹⁹

Právo spätnej kúpy sa identifikovalo v listine Bratislavskej kapituly z 3. júna 1319, podľa ktorej bol predávajúci oprávnený žiadať predmet kúpy naspäť. Obsah jeho záväzku sa dohodol vzhľadom na pôvodnú transakciu realizovanú medzi príbuznými. Zároveň v ďalšej vete uvedená povinnosť prechádzala aj na descendentov a vedľajších príbuzných a z vyjadrenia „ak by (kupujúci) nemohol na-

aj F. Eckhart v súvislosti s prehratým súdnym sporom vo veci predaného majetku, pozri ECKHART, F.: c. d., s. 525.

¹¹⁶ „tamen condicionis pacto mediante, quod quicumque – – aut suos heredes suorum successores ratione predictae possessionis – – attemptare molestare aut inquietare presumeret, extunc prememorati – – aut ipsorum heredes ipsos expedire tenebuntur propriis laboribus et expensis“, napr. CDP VI, č. 297, s. 403.

¹¹⁷ CDP VI, č. 214, s. 152.

¹¹⁸ CAC VIII, č. 13, s. 18.

¹¹⁹ „Sponderunt etiam, quod quodocunque aliquem ex eis, vel successoribus eorum contingeret vendere suam partem, ne aliqui venderent nisi villanis sepedicte ville, si eis emere complaceret.“ – CDH V/3, s. 305.

spät' kúpiť (nehnuteľnosť), vtedy nech jeho príbuzní majú povinnosť odkúpiť ju za tú istú kúpnu cenu“.¹²⁰

Obe dohody obsahovali spoločnú podmienku a síce, že výška kúpnej ceny musela byť rovnaká¹²¹ ako pri prvotnej kúpno-predajnej dohode. Podobne ako dnes bol povinný predávajúci previesť celý obsah svojho vlastníckeho práva za rovnakých predpokladov, za akých vlastnil dotknutý majetok, a preto sa v niektorých listinách strany uzniesli na platení cenzu, ktorý platili aj pôvodní vlastníci.¹²²

Diplomatickým druhom použitým pri kúpno-predajných a zámenných zmluvách, ako aj pri všetkých druhoch perenálnych kontraktov, sa stala listina v privilegiálnej forme s vnútornými a vonkajšími znakmi charakteristickými pre toto obdobie a daného vydavateľa, t. j. hodnoverné miesta. Problematickými listinami sa javili kúpno-predajné fasie vyhotovené v patentnej forme. Keďže platnosť dohodnutých zmlúv podľa klauzuly „*predáva do trvalej a večnej držby neodvolateľne*“¹²³ mala byť večná, listiny možno považovať len za predbežné fasie, ktoré mali byť nahradené vydaním listiny v privilegiálnej forme. Priamo na to upozornila listina Spišskej kapituly z 1. decembra 1312 v znení koroborácie: „*Prítomnú listinu, ak nám ktokoľvek predloží, spíšeme v podobe privilegia*“.¹²⁴ Skladba formulára patentov bývala jednoduchá: *Nos* forma, nasledovala formula „*dávame do pamäte*“¹²⁵, pokračovala dispozíciou a datovanie uzatváralo formulár patentu. Koroborácia výnimočne spomínala, že išlo o patenty (napr. Turčiansky konvent vydal dva patenty v roku 1341 a 1349). Patent Spišskej kapituly z 30. mája 1318 sa vydával na čas určitý a jeho platnosť bola obmedzená do oktávy Narodenia Panny Márie (15. september), keď strany mali predložiť kráľovské privilégia na oba zmluvné pozemky. Patent sa tak isto ako listina v privilegiálnej forme vnímal v prvom rade vo význame hodnoverného písomného svedectva, v druhom rade sa patent využíval ako bežný listinný druh pre svoje úspornejšie náklady na listinné vyhotovenie. Iná listina Spišskej kapituly z 11. marca 1313,¹²⁶ identifikovaná podľa uzavieracej pečate ako *litterae clausae*, deklarovala, že podľa rozhodnutia ctihodných mužov sa nariadila zámena, pričom synovia Hanusa svoju povinnosť už splnili, ale Peter, syn Danusa, mal

¹²⁰ „*si ver ipse quamdiu vita sibi comes fuerit redimere nequiverit, extunc quicumque proximiores sibi in linea consanguineitatis extiterint, pro predicta quantitate pecunia redimere tenerentur*“: Zrejme sa takto formulovaná povinnosť opierala o dôvody, ktoré viedli ku kúpe majetku Kundurus, pozri RDSI II, č. 460. Podobnú dohodu zaznamenal Šahanský konvent v r. 1263 – CAC III, č. 48, s. 72.

¹²¹ „*pro memorate quantitate pecunie*“.

¹²² RDSI I, č. 501, č. 511, RDSI II, č. 62, č. 304, č. 185.

¹²³ „*vendidit iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam*“.

¹²⁴ „*Presentes autem quandocumque nobis exhibentur, in formam nostri privilegii rescribi faciemus*“ – CDA I, č. 300, s. 332 a č. 300, s. 332.

¹²⁵ „*damus pro memoria*“: Rovnaký význam má: „*significamus universis, quibus expedit presencium per tenorem, quod*“.

¹²⁶ RDSI II, č. 343.

plniť potom, čo vysvetlí sudcom svoj stav a námietky.¹²⁷ Z uvedeného preto vyplýva, že kúpne zmluvy sa spisomňovali aj v neprivilégiálnej forme.

Zámenná a kúpna zmluva predstavovali v skúmanom období plne rozvinutý právny druh majúci spoločný základ v prevode vlastníckeho práva (dedičnej držby) na druhý subjekt, hoci sa odlišovali v jednostrannom scudzovacom úkone predávajúceho pri kúpnej zmluve na rozdiel od zámennej umožňujúcej obom stranám nadobudnúť nehnuteľnosť do vlastníctva. Koniec koncov ich príbuznosť sa odrazila aj v myšlienke, že zámenná zmluva predchádzala vzniku kúpnej zmluvy a tá v zdokonalenej forme prostredníctvom výmeny peňazí za predmet kúpy nadviazala na zámenu. Neskôr ju dokonca počtom uzavretých kontraktov aj predstihla. Atribúty predkupného práva, povinného súhlasu príbuzných a susedov s prevodom, štatúcia a metácia pozemkov, zodpovednosť za evikciu, odporúčaná aj keď nie vždy dodržiavaná privilegovaná forma listinného vyhotovenia fasie, prenechanie písomných dôkazov o vlastníctve novému nadobúdateľovi a nehnuteľný predmet obligácie sa dodržiavali u oboch typov zmlúv. Vyššie predložené podstatné znaky dokazujú právnu príbuznosť najtypickejších a najčastejších scudzovacích právnych úkonov spisomnených v prvopočiatkoch činnosti hodnoverných miest. Ich prevaha nad ostatnými záväzkovými vzťahmi v trvalej listinnej forme dokumentuje úmysel stredovekého človeka oprieť sa o hmatateľný a jednoznačne verifikovateľný písomný dôkaz vo veci prevodu vlastníctva k (najmä avicitným) nehnuteľnostiam, než spoliehať sa na subjektívu jedinca (napr. pristava) a pominuteľnosť jeho existencie.

DER KAUF- UND TAUSCHVERTRAG IM LICHT DER ERSTEN URKUNDEN DER GLAUBWÜRDIGEN ORTE

Adriana Švecová

Erst das 13. Jahrhundert ermöglichte den privatrechtlichen Institut der Eigentumsübertragung vorzustellen und mit dessen Hilfe ist es heute möglich, sich näher mit den ersten Urkunden – mit Kauf- und Tauschvertrag bekannt zu machen. Relevante Informationen zu dem erwählten Thema leisteten die Urkunden von den glaubwürdigen Orten, die eine intensivere Zusammenarbeit mit der Staatsgewalt in der Slowakei nur ab 13. Jahrt. entwickelten. Adelige als ein dominierender Vertragssubjekt präferierten nur eine besondere Gruppe von den Gegenständen, die zu einer Urkundenverarbeitung herstellungswert wurden, und das waren die Liegenschaft und damit verbundene Rechte. Tausch- und Kaufvetrag stellte in unserem untersuchten Zeitraum eine ganz verbreitende Rechtsgruppe dar, die auf eine gemeinsame Grundlage der Übertragung des Eigentumsrechts in einen anderen Subjekt beruht, obwohl sich beide Veträge voneinander durch eine einseitige Veräußerungshandlung des Verkäufers unterscheideten. Im Vergleich zu einem Tauschvertrag durften beide Parteien eine Liegenschaft erwerben. Letzten Endes

¹²⁷ RDSI I, č. 1084.

widerspiegelte deren Ähnlichkeit der Gedanke, dass einen Tauschvertrag vorher ein Kaufvertrag voranging. Durch entstand ein neuer Tauschvertrag in einer verbesserten Form, wo ein Kaufgegenstand gegen Geld umgetauscht wurde. Der neue Kaufvertrag wurde später durch eine Anzahl abgeschlossener Verträge sogar übertroffen. Die Attribute des Vorkaufrechts, sowie auch Zustimmung mit der Übertragung, die Solution und Grundstücksbegrenzung, sowohl bei einem Tausch als auch bei einem Kauf, die Verantwortung für die Eviktion, die privilegiale Urkundenausfertigungsform einer Fassion, die Überlassung einer Urkunde dem neuen Erwerber und eine Liegenschaft als ein Obligationssubjekt wurden bei beiden Verträgen eingehalten.

Übersetzt von Adriana Švecová

IDENTIFIKÁCIA A ROZVÁDZANIE SKRATIEK
V KRUIHOPIŠOCH A NÁPIŠOCH PEČATÍ FYZICKÝCH OSÔB
(uhorský novovek 1526–1848, 1. časť)

FREDERIK FEDERMAYER

Federmayer, F.: Identification and Itemization of Abbreviations in Circumscription and Inscriptions of Individuals' Seals (Hungarian Modern Ages 1526–1848, Part I). Slovenská archivistika. Vol XLI, 2006, No 1, p. 69–86.

Study presents the basic survey of used seal inscriptions and circumscriptions on private and official individuals' seals in Hungary after 1526. It pays attention to the correct transcription and itemization of abbreviations at sphragistic description of seals.

Auxiliary historical science. Sphragistics. Itemization of initials. Abbreviations of titles.

PhDr. Frederik Federmayer, PhD., Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Katedra archívniectva a pomocných vied historických, Šafárikovo nám. 6, 818 01 Bratislava

Popularita súčasnej slovenskej rodovej heraldiky podnietila v posledných rokoch zvýšený záujem aj o sfragistiku. Erbové pečate sa popri nobilitačných listinách stali významnými prameňmi pre výskum šľachtických a meštianskych erbov. Výhodou pečatí je najmä ich početnosť v archívnych materiáloch a jasná adresnosť. Takmer každú nájdenú pečať vieme priradiť konkrétnej osobe v konkrétnom čase, čím sa dajú získať bohaté informácie o heraldickom vývoji erbov jednotlivých rodov.

Bolo by však chybou považovať erbové pečate len za heraldické pramene. Ich výpovedná hodnota má jednoznačne interdisciplinárny charakter. Poznatky získané podrobným štúdiom pečatí sa dajú využiť v dejinách umenia (výskum dobového ryteectva, striebrotepectva, zlatníctva), diplomatike, epigrafike, ikonografii, numizmatike, či faleristike. Azda najväčšia a v súčasnosti stále nedocenená je možnosť využitia pečatí pre genealogický a archontologický výskum. Popri pečatnom znamení (napr. erb, znak, značka, symbol) nachádzame na pečatiach aj rôzne litery, iniciály a texty, ktoré obvykle identifikujú jej majiteľa. Tieto, obvykle nazývané legendou pečate, poskytujú jedinečné informácie o jeho osobe, spoločenskom zaradení a neraz aj konkrétne o jeho hodnosti, či funkcii. Z miniatúrnej podstaty pečatí je zrejmé, že informácie o majiteľovi pečate sú na nej vyryté v skratkách, takže bez ich správnej interpretácie je ich výpovedná hodnota výrazne obmedzená. Myslíme si preto, že jednou zo súčasných aktuálnych úloh slovenskej sfragistiky by malo byť publikovanie teoretických základov pre popis a interpretáciu sfragistických prameňov.

Ak analyzujeme súčasnú slovenskú sfragistickú spisbu, je celkom zrejmé, že sa zameriava na publikovanie konkrétnych problémov takmer vždy v súvislosti

s heraldikou.¹ Aj staršie práce o pomocných historických vedách sa pri sfragistike zameriavajú len na históriu disciplíny, definície, formálny a typologický rozbor pečatí, takže prakticky jediným významnejším príspevkom k problematike sfragistickej terminológie je štúdia P. Turaya.²

K metodike popisu sfragistických prameňov nepochybne patria aj praktické postupy na rozvádzanie a správny výklad iniciál, skratiek a textov v pečatiach. V tejto štúdii sa ich pokúsime načrtnúť na príkladoch z pečatí fyzických osôb (šľachtici, mešťania, vojaci, úradníci, cirkevní hodnostári) z novovekého obdobia.³ Naším cieľom je objasniť ich správnu identifikáciu v pečatnom poli, následné správne prepísanie, rozvedenie skratiek a preloženie. Štúdiu delíme do viacerých podkapitol podľa typov osobných pečatí, pretože pre správny preklad pečatných textov je dôležité, aby ešte pred rozvedením skratiek do súvislých osobných titulatúr, sfragistický bádateľ vedel pečať zaradiť podľa jej majiteľa (napr. či ide o pečať šľachtica alebo mešťana, muža alebo ženu, svetského hodnostára alebo preláta) a identifikovanú osobu zaradil do dejinného kontextu. Komplexnou sfragistickou analýzou sa tak pečať môže stať významným prameňom k poznaniu osobnosti jej majiteľa, čím sa stáva nenahraditeľným zdrojom pre genealogické, biografické, či archontologické bádanie.⁴

I. Umiestnenie legendy v pečatnom poli

Základnou funkciou nápisov a kruhopisov (pečatných legiend) bolo identifikovať a charakterizovať majiteľa pečate. Zväčša sa v nej uvádzalo meno a priezvisko majiteľa, jeho prídomok, tituly, hodnosti a funkcie. Výnimočne legenda osvetľuje symboliku pečatného obrazu, uvádza sa tu vročenie alebo iné rozširujúce informácie o majiteľovi pečate, prípadne o jeho funkcii. U šľachty sa môžeme stretnúť s rodovým alebo osobným heslom majiteľa. Na osobných pečatiach kňazov sa tiež zriedkavo stretávame s biblickými, alebo inými náboženskými citátmi.⁵

¹ Prehľadný zoznam súčasných slovenských prác zo sfragistiky uverejnil pomerne nedávno V. Rábik. Jednoznačne konštatuje absenciu prác z teoretickej sfragistiky, najmä k problému jednotnej sfragistickej terminológie a metodiky popisovania pečatí. Bližšie pozri RÁBIK, V.: Sfragistika na Slovensku – súčasný stav a perspektívy. In: *Genealógia, heraldika a príbuzné disciplíny, stav a perspektívy*. Zost. M. Šišmiš. Martin: SGHS 2003, s. 72–77. Autorovi tejto štúdie tiež ďakujeme za cenné pripomienky a upresnenia k súčasnej sfragistickej terminológii.

² TURAY, P.: Aktuálne problémy praktickej sfragistiky. In: *Heraldika na Slovensku*. Martin: SGHS 1997, s. 210–216.

³ Využili sme pečate, ktoré sú súčasťou nami spracovanej *Zbierky erbových pečatí*. Základný register k tejto zbierke je uverejnený na internetovej stránke www.genealogy-heraldry.sk.

⁴ Prelomovou prácou v slovenskej historiografii, najmä čo sa týka využitia sfragistických prameňov pre výskum šľachtickej genealógie a heraldiky, je práca NOVÁK, J.: *Rodové erby na Slovensku I., Kubínyho zbierka pečatí*. Martin: Osveta 1980. Pečate ako jeden z prameňov genealogického výskumu sa dajú tiež vynikajúco využiť napríklad aj pri spracovaní mestského obyvateľstva. Pozri FEDERMAYER, F.: *Rody starého Prešporka*. Bratislava: Monada 2003, s. 288–317.

⁵ KREJČÍKOVÁ, J. – KREJČÍK, T.: *Úvod do české sfragistiky*. Ostrava 1989, s. 18.

Užívanie pečatí fyzickými osobami v Uhorsku môžeme ohraničiť približne 12. až 19. storočím. Po roku 1848 ich právna sila a záväznosť postupne zaniká a sú nahrádzané pečiatkami. Aj v súkromnej korešpondencii uzatváraciu funkciu pečate začína v tomto období už naplno preberať obálka listu. Počas osemstoročnej existencie osobných pečatí prešli tieto zaujímavým vývojom, ktorý sa odzrkadlil na ich formálnej, typologickej a obsahovej rozmanitosti. To sa prejavilo aj v umiestnení pečatnej legendy.

V stredoveku bola legenda na pečatiach fyzických osôb spravidla umiestnená tak, že z vnútornej strany pečatného poľa súvislo kopírovala lem pečate. Od pečatného znamenia ju delila úzka linka. Takúto legendu nazývame kruhopisom a časť pečatného poľa, kde bola zobrazená, poľom kruhopisu.⁶ Pole kruhopisu teda mohlo mať v závislosti od tvaru samotnej pečate okrúhly, oválny, oktogonálny alebo mandľovitý tvar (napr. u pečatí prelátov). Kruhopsis nemusel byť úplne pravidelný po celom obvode pečatného poľa. Ak bolo pečatné znamenie výtvarene zložitejšie, často na mnohých miestach zasahovalo až k lemu pečate. Pole kruhopisu sa tak stalo nepravidelným a samotný text kruhopisu bol v ňom potom rozdelený na viacero nadväzujúcich častí. Niekedy sa pole kruhopisu obmedzuje len na jednu polovicu (spravidla na záhlavie pečatného poľa). Text pravidelného kruhopisu obvykle začína v strede hornej (záhlavnej) časti pečatného poľa. U nepravidelného kruhopisu text najčastejšie začína v ľavej časti pečatného poľa, nemusí to však byť pravidlom. Začiatok textu býva výrazne výtvarene označený – krížikom, ružičkou, ozdobnou bodkou. Pečate fyzických osôb s pravidelným i nepravidelným kruhopisom pretrvali aj počas novoveku, prakticky až do 19. storočia. V mladšom období nimi pečatlia najmä vysokí krajinskí a stoliční funkcionári a preláti.

V bežnej súkromnej korešpondencii šľachty a meštianstva sa od 15. storočia začínajú tešiť čoraz väčšej obľube drobné pečatné prstene. Ich veľkosť z praktických dôvodov neprekračovala v priemere 1,5 cm. Do tak malého typária sa popri hlavnom pečatnom znamení (erb, meštianska značka) už nezmestil rozsiahly kruhopis. Objavujú sa nápisy, ktoré sú obmedzované na najnutnejšiu mieru, spravidla len na iniciály mena alebo ak to bolo nevyhnutné v prípade titulov a funkcií na najjednoduchšie skratky vo forme sigiel, prípadne kontrakcií. Pole kruhopisu sa stráca a litery sú umiestnené voľne v pečatnom poli. V prípade iniciál mena je ich miesto obvykle po bokoch klenotu erbu, alebo priamo nad erbom, prípadne iným symbolom v záhlavnej časti pečatného poľa. Ak iniciály pozostávali zo štyroch alebo viacerých písmen, niekedy sú rovnomerne rozložené okolo pečatného znamenia vo všetkých štyroch rohoch pečatného poľa.

Písmo legend najstarších pečatí fyzických osôb bolo kapitálne, mnohokrát ovplyvnené unciálou. Neskôr od konca 14. storočia v gotických pečatiach nachádzame gotickú majuskulu aj minuskulu.⁷ V pomoháčskom období prevláda v absolútnej väčšine humanistická majuskula. Texty legend sú obvykle v latinčine, v mnohonárodnostnom Uhorsku sa však už od stredoveku stretávame aj s národ-

⁶ TURAY, P.: c. d., s. 211–212.

⁷ KREJČÍKOVÁ, J. – KREJČÍK, T.: c. d., s. 18.

nými jazykmi, najmä s maďarčinou, nemčinou, slovenčinou (češtinou), či chorvátčinou.

II. Rozvádžanie pečatných nápisov a kruhopisov

1. Jednoduché iniciály mena

Jednoduché iniciály mena zložené z dvoch litier (sigiel) boli v nami skúmanom období (1526–1848) najčastejším typom pečatných nápisov. Odhadujeme, že ich môžeme nájsť pri viacej ako polovici všetkých pečatí fyzických osôb. Umiestnenie iniciál v pečatnom poli záviselo na charaktere pečatného znamenia. U erbových pečatí boli iniciály umiestnené zväčša po bokoch klenotu. V neheraldických pečatiach boli umiestnené nad znamením v záhlavnej časti pečatného poľa. Pri rozvádžaní iniciál treba vždy zohľadňovať národnostnú pestrosť obyvateľov Uhorska, teda mená môžu byť skrátené aj v národných jazykoch.⁸ Majitelia pečatí svoje meno, ak sa uvádzalo bez titulov a funkcií, často skracovali tak, ako ho v bežnej komunikácii používali:

Na pečati bratislavského patricija Jána Hartlla z roku 1613 nachádzame po bokoch klenotu iniciály H. H. Podobne aj na pečatiach bratislavského mešťana Vavrince Hatschera z roku 1624 a svätøjurského patricija Baltazára Segnera sú nad ich znakmi iniciály L. H., respektíve W. S. Všetci traja boli nemeckého pôvodu a teda svoje mená skrátili v nemčine. Rozviesť ich treba ako *Hans Hartll*, *Laurenz Hatscher* a *Waldhauser Segner*.⁹ V tom istom období v Bratislave pôsobiaci mešťania Ladislav Araňaši (Aranyassy) a Štefan Fodor patrili k tamojšej maďarskej komunite. To sa prejavilo aj na ich iniciálach, kde litera skracujúca priezvisko je pred literou skracujúcou krstné meno. Na pečati Aranyassyho z roku 1598 sú iniciály A. L., ktoré treba rozviesť v maďarčine ako *Aranyassy László*.¹⁰ Fodor v roku 1617 pečatil so svojím meštianskym znakom, nad ktorým sú iniciály F. I., ktoré rozvádžame ako *Fodor István* (obr. č. 1).¹¹ Iniciály v slovenčine nachádzame na osobnej pečati richtára obce Kráľová pri Modre, Martina Ďurana (*v texte listiny ako Giuran*) z roku 1630. Použil iniciály M. I., ktoré dokazujú, že jeho meno v bežnej komunikácii bolo *Martin Juran*.¹² U uhorskej šľachty, najmä tej, ktorá zastávala posty v stoličnej alebo krajinskej správe, prevažoval v ich pečatných legendách oficiálny úradný jazyk kráľovstva – latinčina. To platilo aj pri jednoduchých iniciálach ako na pečati zemana Mikuláša Duchoňa z roku 1726, kde sú iniciály N. D. – *Nicolaus Duchony* alebo

⁸ To treba zohľadňovať najmä pri krstných menách. Napríklad pre skratku mena Mikuláš je v latinčine a nemčine (N. - Nicolaus, Niclas) iná sigla ako v maďarčine a slovenčine (M. – Mikuláš, Miklós). Podobne je to aj pri menách Gašpar, Juraj, Karol, Imrich, Filip, Žigmund, Štefan a pod.

⁹ Fotografie pečatí sú publikované v práci FEDERMAYER, F.: c. d., s. 78, 303.

¹⁰ Fotografia pečate je publikovaná v práci FEDERMAYER, F.: c. d., s. 299.

¹¹ Archív hlavného mesta SR Bratislavy (ďalej AMB), Magistrát mesta Bratislavy (ďalej MG-B), Listy a listiny, inv. č. 9389.

¹² Juran – pochádzajúci zo Svätého Jura. Štátny archív v Bratislave – pobočka Modra (ďalej ŠA BA – pob. Modra), Magistrát mesta Modry (ďalej MG-M), Testamenty, kr. 507, fasc. f.

u prísazného prísediaceho Nitrianskej stolice Juraja Medveckého, ktorý pečatil s iniciálami G. M. – *Georgius Medveczky*.¹³ Trenčiansky podžupan Pavol Majtění (Majthényi) alias Motešický na svojej drobnej pečati z roku 1633 použil namiesto zložitej skratky P. M. a. M. len iniciály P. M., ktoré vlastne vystihovali obe podoby jeho šľachtického mena – *Paulus Majthényi*, *Paulus Motesiczky*.¹⁴

Samozrejme okrem národných jazykov používaných obyvateľstvom Uhorska treba pri rozvádzaní iniciál a skratiek zohľadňovať aj dobovú ortografiu. Miešali sa v nej latinské, maďarské, nemecké pravopisné zvyklosti. Najčastejšie išlo o nahrádzanie litery J literou I, litery U literami V alebo W, litery B literou P (v nemeckých iniciálach). Časté bolo tiež písanie litery F ako PH alebo litery S ako SZ. Nitriansky prísazný prísediaci Ján Komáromi (Komáromy) skrátil svoje meno v maďarčine na svojej pečati z roku 1656 iniciálami K. I. – *Komáromy Iános*.¹⁵ Podobne beckovský farár Ján Filo použil v roku 1747 iniciály I. PH. – *Ioannes Philo*, ako aj úradník beckovského hradného panstva Štefan Szentbenedeky v roku 1665 iniciály S. SZ. – *Stephanus Szentbenedeky*.¹⁶ Pravdepodobne tiež v latinčine boli skrátene iniciály G. W. – *Gregorius Wyfalussy* na heraldicky cennej pečati (1635) nitrianskeho zemana Gregora (Ujfalusiho) Ujfalussyho z Diviackej Novej Vsi.¹⁷

2. Zložité iniciály mena

Na mnohých pečatiach fyzických osôb sa stretávame s iniciálami mien zložených z troch, štyroch, výnimočne aj viacerých litier. V týchto prípadoch je dôležité vopred identifikovať, či ide stále len o skrátene krstného mena a priezviska alebo už ide o skratky šľachtických titulov, predikátov (prídomkov), prípadne funkcií osôb (pozri podkapitoly č. 3–8).

S viacliterovými iniciálami sa stretávame najčastejšie u osôb, ktoré používali dve krstné mená, čo bolo zvykom najmä u mestského obyvateľstva, prípadne šľachty nemeckého pôvodu.¹⁸ Pekné príklady nám poskytujú viaceré pečate mešťanov. Napríklad modranský mestský kapitán Ján Krištof Mildt použil na svojej pečati z roku 1756 iniciály I. C. M. – *Ioannes Christophorus Mildt*.¹⁹ Jeho rovesník, račiansky murár Ján Gašpar Bruner (1746) skrátil svoje meno v nemčine I. C. P. – *Iohann Caspar Pruner*, podobne aj pezinský kúpeľník Ján Juraj Schmidt, použil univerzálne iniciály pre nemčinu a latinčinu I. G. S. – *Iohann*

¹³ ŠA BA – pob. Modra, Magistrát mesta Svätý Jur (ďalej MG-SJ), Testimoniales, kr. 378, inv. č. 1653; ŠA BA, Zbierka rozličných súkromných písomností, kr. 7.

¹⁴ ŠA v Nitre, Archív rodu Medňanský z Beckova, kr. 39.

¹⁵ ŠA v Nitre, Archív rodu Botka z Vozokán, kr. 1.

¹⁶ ŠA v Nitre, Archív rodu Medňanský z Beckova, kr. 28.

¹⁷ ŠA v Nitre, Archív rodu Botka z Vozokán, kr. 1. Rovnako skrátil svoje meno a priezvisko už aj Gregorov otec Ján Ujfalusi (iniciálami I. W. – *Ioannes Wyfalussy*) na svojej pečati z roku 1607. NOVÁK, J.: c. d., s. 183.

¹⁸ Uhorská šľachta bola síce tiež krstena viacerými krstnými menami, ich neskoršie používanie u dospelých osôb bolo skôr výnimočné.

¹⁹ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Testamenty, kr. 507, fasc. D.

Georg Schmidt, príp. *Ioannes Georgius Schmidt*.²⁰ Niekedy počet litier v iniciálach ovplyvňovali aj estetické požiadavky. Vtedy ich podoba bola dielom rytea typárika pečate. Ak v ľavej časti pečatného poľa boli dve litery pre dve krstné mená, bolo potrebné pre výtvarné vyváženie zobrazit' do pravej časti tiež dve litery. Preto sa priezvisko skrátalo dvoma začiatočnými písmenami, ako na pečati Jána Juraja Steinmayra (1726), cisárskeho puškárskeho majstra (Pixenmeister) na Bratislavskom hrade. Jeho iniciály I. G. ST. – treba rozviesť ako *Iohann Georg Steinmayr*.²¹

Iný typ viacliterových iniciál skracoval dvoma písmenami priezvisko majiteľa pečate. Nachádzame ho najmä u osôb nemeckého pôvodu, ktorých priezvisko bolo zložené z dvoch častí, napr. Schwarz-mayer, Schwarz-mann, Schwarz-berger, Schwarz-hammer, Schwarz-ferber a podobne. Iniciály priezviska potom zachytili obe jeho časti. S týmto typom iniciál sa môžeme stretnúť na pečatiach mnohých bratislavských mešťanov.²² Takto skrátali svoje mená aj svätajurský mešťan a obuvník Juraj Geuspek (1647) a pezinský senátor Matej Engelmayer (1682).²³ Ich iniciály G. G. P. a M. E. M. treba rozviesť v nemčine ako *Georg Geuspeck a Mathias Engelmayer*. Iniciály zo štyroch litier H. G. N. B. nachádzame na pečati Jána Juraja Nürnbergera (1657), murárskeho majstra vo Veľkých Levároch.²⁴ Rozviesť sa dajú zase v nemčine ako *Hans Georg Nürnberger*. Podobné iniciály na pečati modranského senátora Jana Juraja Rabenseiffera z roku 1730 (obr. č. 2) I. G. R. S. sa dajú rozviesť v nemčine aj latinčine – *Iohann Georg Rabenseiffer, Ioannes Georgius Rabenseiffer*.²⁵

Príklad zložitých pečatných iniciál v maďarčine nachádzame na pečati úradníka Bratislavskej stolice Jána Horvát-Šimončiča (podpisoval sa ako Horváth aliter Simonchich) z roku 1667. Jeho iniciály S. H. I. treba rozviesť ako *Simonchich Horváth Iános*.²⁶

Osobitný typ viacliterových iniciál používali šľachtické, ale aj meštianske osoby, ktorých meno sa skladalo z priezviska a prímena. Od 15. storočia sa medzi šľachtou čoraz viac zaužívalo používanie prímen, ktoré okrem prídomku rozlišovali jednotlivé vetvy rodu. Stretávame sa s nimi najmä u osobitných vetiev rodu, ktoré vznikali na pôvodnom šľachtickom majetku, kde sa v jednej lokalite sústreďovali viaceré rodové línie, obývajúce jednu alebo viaceré ze-

²⁰ ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Testimoniales, kr. 378, inv. č. 1665; ŠA BA – pob. Modra, Magistrát mesta Pezinka (ďalej MG-P), Procesualia, kr. 104, inv. č. 1203.

²¹ ŠA BA – pob. Modra, MG-M., Dodatkové písomnosti, kr. 30.

²² Napríklad Michala Altmana z roku 1620 (M. A. M. – *Michael Altman*) a Pavla Liebergotta z roku 1646 (P. L. G. – *Paul Liebergott*). Pečate sú publikované v práci FEDER-MAYER, F.: c. d., s. 299, 307.

²³ ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Testimoniales, kr. 378, inv. č. 1625; ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Procesualia, kr. 102, inv. č. 1167.

²⁴ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Dodatkové písomnosti, kr. 30.

²⁵ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Testamenty, kr. 507, fasc. K.

²⁶ Zaujímavé, že jeho syn a zároveň menovec Ján Horvát-Šimončič ml. v roku 1716 pečatil s latinskými iniciálami I. H. S. – *Ioannes Horváth Simonchich*. ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Missiles, kr. 120, inv. č. 1460; ŠA BA, Župa Bratislavská I., Kongregačné spisy, kr. 1, fasc. 5 (1675).

mianske kúrie. Pôvodne všetci miestni zemanovia používali rovnaký prídomek, neskôr pre rozlíšenie začali prijímať rôzne prímená. Tak sa napríklad zo zemanov z Mitíc stali Rožoňovci, Sárovcia, Bančovci, Huorkovci, Bedecovci, Pacúrovci z Mitíc.²⁷ Často sa z týchto prímen postupom času vyvinuli priezviská a z rodových vetiev samostatné rody, iné prímená postupne zanikli a ich nositelia sa vrátili k šľachtickejšie znejúcim priezviskám odvodeným z prídomku (napr. Mitický). So siglou prímená sa v iniciálach zväčša stretávame na poslednom mieste, za siglou priezviska osoby. Pekný príklad publikoval J. Novák, ktorý spracoval pečať turčianskeho notára Jána Vrútockého (Ruttkaya).²⁸ Na jeho pečati z roku 1605 sú iniciály I. RM., ktoré sa rozvádzajú *Ioannes Ruttkay Mathusovicz*.²⁹

Ak bol v pečatnom poli dostatok priestoru, majitelia pečatí si niekedy v pečatných legendách svoje iniciály rozšírili do jednoduchých skratiek svojho krstného mena a priezviska. Zvyčajne sa uviedli prvé dve alebo tri písmená mena, spravidla podľa toho, koľko bolo v pečatnom poli priestoru. Na erbovej pečati trenčianskeho zemana Jána Adamóciho (Adamóczyho) z roku 1684 nachádzame skratky IO. AD., ktoré sa dajú v latinčine rozviesť ako *Ioannes Adamóczy*.³⁰ Podobne skrátil svoje meno iný trenčiansky zeman Imrich Rakolubský. Skratky EM. RA. na jeho pečati z roku 1662 sa dajú rozviesť v latinčine ako *Emericus Rakolubszky*.³¹ Viac písmen na skrátenie svojich mien použili na svojich pečatiach v Bratislave žijúci úradníci Uhorskej kráľovskej komory Gašpar Partinger (1622) a Gašpar Ordódy (1627).³² Skratky CAS. PARD. a CAS. ORD. sú pravdepodobne obe v latinčine – *Casparus Pardinger (!)*, *Casparus Ordódy*.

3. Iniciály so šľachtickými predikátmi

Na pečatiach osôb šľachtického pôvodu často nachádzame skrátený okrem krstného mena a priezviska aj ich šľachtický predikát (prídomek). U domácej uhorskej šľachty prevažovalo v týchto prípadoch skracovanie v latinčine, pričom sa využívala klasická latinská predložka s latinským ablatívom – *de* (v slov. preklade z, zo, od) alebo zriedkavo aj predložka s ablatívom – *a*. (*pred spoluhláskou*), *ab* (*pred samohláskou*). Krstné meno šľachtica bolo v latinčine, priezvisko v podobe ako ho šľachtic v bežnom živote používal, ale názov samotného majetku, tvoriaceho prídomek mal oficiálnu, zväčša úradnú maďarskú alebo poma-

²⁷ VARSÍK, B.: *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva*. Bratislava: Veda 1988, s. 126–127.

²⁸ NOVÁK, J.: c. d., s. 270–271.

²⁹ V turčianskych zemianskych Vrútkach žilo viacero vetiev miestnych zemanov, ktorí používali rôzne prímená (Matušovič, Miklian, Sekerka, Čech, Dauko, Korda, Sucháč, Demian, Nedecký). Príslušnosť Jána k vetve Matušovič dokazuje zmienka z roku 1579. SNA, Archív rodu Benický z Beníc, Příbovec a Rakova, kr. 1, fasc. VII. Veľké Rakovo, num. 23.

³⁰ ŠA v Nitre, Archív rodu Medňanský z Beckova, kr. 29.

³¹ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Dodatkové písomnosti, kr. 7.

³² ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Svedectvá, kr. 126; AMB, MG-B, Spisy, kr. 30, lad. 19/XII.

d'arčenú podobu.³³ Išlo o názvy, ktoré boli používané v kráľovskej kancelárii, ktorá vydávala donačné listiny pre šľachtu. Z donačných privilégií sa názvy dostali aj do latinských prídomkov šľachty. Teda v latinských iniciálach aj zjavne etnicky slovenských rodov treba spravidla počítať s maďarskou podobou ich prídomkov.³⁴ Najstaršia šľachta, ktorá si svoj pôvod odvodzovala z arpádovských donácií, si svoje priezvisko vytvorila od svojho pôvodného šľachtického prídomku. Meno a prídomek sa teda odvodzovali od názvu ich šľachtického majetku – Madočiansky z Madočian (Madocsányi de Madocsan), Vrútocký z Vrútok (Ruttokay de Ruttka), Dežerický z Dežeríc (Desericzky de Deser) alebo Švábovský zo Šváboviec (Sváby de Svabócz). Pri skrátaní a vytvorení iniciál sa ukáže typický vzor (M. D. M., R. D. R., D. D. D., S. D. S. – rovnaká litera po oboch stranách litery D.), ktorý môže byť dobrou pomôckou pri rozlišovaní tohto typu iniciál. Treba však upozorniť, že práve pri týchto rodoch s rovnakým koreňom priezviska aj prídomku, nachádzame v ich latinských prídomkoch pomerne časté používanie slova *Eadem*, v tvare *de Eadem* (od tohože, z toho samého), ktoré nahrádzalo názov prídomku. Vyskytuje sa najmä pri zdvojených šľachtických prídomkoch – napr. *Miticzky de Eadem et in Szkala Ujfalu* (Mitický z Mitíc a na Skalskej Novej Vsi), *Zaluszky de Eadem et de Zamarócz* (Záluský zo Zálužia a Zamaroviec). Hoci sa rozvádzanie tohto typu pečatných iniciál zdá jednoduché, nemusí byť tomu vždy tak. Nie každý šľachtic sa totiž pri svojej pečati podpísal aj so svojím prídomkom. V týchto prípadoch sa sfragistický popis nezaobíde aspoň so základnými znalosťami zo šľachtickej genealógie. Šľachtické predikáty (prídomy) najznámejších uhorských šľachtických rodov sa dajú nájsť v encyklopedických heraldických a genealogických dielach o uhorskej šľachte. Správne rozvedenie predikátu drobnej, prípadne armalistickej šľachty sa mnohokrát nezaobíde bez archívneho výskumu. Isté metodické a komparatívne poznatky sa dajú odvodiť z týchto príkladov:

V roku 1668 pečatil nitriansky zeman Martin Bošáni (Bossányi).³⁵ Na jeho pečati nachádzame iniciály M. B. D. N. B., ktoré sa rozvádzajú ako *Martinus Bossányi de Nagy Bossan*. Pečať nám teda prezradila, že z rozvetveného rodu Bošániovcov bol Martin príslušníkom vetvy z Veľkých Bošian.³⁶ V Bratislavskej stolici pôsobiaci zeman Martin Fekete bol v roku 1681 richtárom mesta Pezinka. Z iniciál jeho pečate z toho istého roku M. F. D. G. – *Martinus Fekete de Galantha* vieme, že patril k známemu rodu Feketeovcov z Galanty.³⁷ V Pezinku žil aj zeman Leopold Palud'ai (Palugyay). Na jeho pečati z roku 1750 nachádzame iniciály L. P. D. K. P., ktoré sa rozvádzajú ako *Leopoldus Palugyay de Kis Palugya*.³⁸ Pomerne jednoducho, svojím základným predikátom, označil

³³ Napríklad *Nagy de Bogdanócz*, *Mesko de Felső Kubin*, *Kosár de Szúd*, *Samokréthy de Kis Sambokréth*, *Miticzky de Szkala Ujfalu*, *Blahutowicz de Draskfalwa*, *Hroznovszky de Priboócz*, *Bohus de Beharfalwa*, *Paluczky de Kiss Palugya* a pod.

³⁴ Napríklad prídomek trenčianskych Čerňanskovcov nebol *de Mala Cserna* (skratka D. M. C.), ale *de Kis Cserna* (skratka D. K. C.).

³⁵ ŠA v Nitre, Archív rodu Botka z Vozokian, kr. 1.

³⁶ Poznáme aj Bošániovcov z Pravenca, z Malých Bošian, z Veľkých Uheriec.

³⁷ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Dodatkové písomnosti, kr. 26.

³⁸ Z Palúdzky v Liptove. ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Svedectvá, kr. 126.

svoju pečať v roku 1684 Alexius Révai (Révay) (podpisoval sa ako Révay Elek).³⁹ Iniciály A. D. R. na jeho pečati treba rozviesť ako *Alexius de Réva*. Typickým príkladom uprednostňovania úradných maďarských názvov lokalít v šľachtických prídomkoch je pečať trenčianskeho zemana Štefana Trstánskeho z Trstia, ktorú odtlačil v roku 1755.⁴⁰ Hoci v 18. storočí sa jeho zemiansky majetok – obec Trstie, nazýva v dobových dokumentoch aj pod slovenským názvom (Trsztye), zeman vo svojej pečati použil iniciály s maďarským názvom obce *S. T. D. N. – Stephanus Tersztyanszky de Nádas*.

Príkladmi na používanie latinského slova *Eadem* namiesto opakujúceho sa názvu šľachtického majetku v priezvisku a prídomku sú pečate Michala Beňovského (1681) a Antona Rajčániho (Rajcsányi) (1739).⁴¹ Beňovského iniciály M. B. D. E. sa rozvádzajú ako *Michael Benyovszky de Eadem* a Rajčániho AN. R. D. E. ako *Anthonius Rajcsányi de Eadem*. Samozrejme používanie slova *Eadem* v tomto type šľachtických prídomkov bolo síce časté, ale vôbec nie výlučné. Poznáme aj bežný spôsob skrátene tohto typu prídomku, ako napríklad na pečati trenčianskeho zemana Imricha Madočániho (Madocsányi) (podpisoval sa ako *Emericus Madaczany*) z roku 1629.⁴² V pečatnom poli tejto pečate je legenda EM. MA. D. M., ktorú rozvádzame ako *Emericus Madaczany de Madaczan*. Niekedy je tento typ iniciál dokonca kombináciou oboch predošlých ako na pečati Františka Sigraya z roku 1718.⁴³ Jeho iniciály F. S. D. E. S. treba rozviesť ako *Franciscus Sigray de Eadem Sigray*. Výstižný príklad, ako je dôležité podrobne skúmať celý priestor pečatného poľa, poskytuje pečať svätajurského šľachtica Ambróza Armprustera z roku 1730 (obr. č. 3).⁴⁴ V záhlavnej časti pečatného poľa po bokoch klenotu armprusterovského erbu nachádzame iniciály A.A. DE., ktoré by nepozorný bádateľ mohol rozviesť ako *Ambrosius Armpruster de Eadem*. Ak sa však dôslednejšie pozrieme na pečať zistíme, že v päte pečatného poľa, pod prikrývadlami a po bokoch štítu armprusterovského erbu sa ešte skrývajú dve iniciály S. G., ktoré význam iniciál dávajú do iného svetla. Správne rozvedenie iniciál na tejto pečati je *Ambrosius Armpruster de Sancto Georgio*.

Výnimočne sa v iniciálach stretávame s latinskou predložkou *a., ab* najmä u osôb, ktoré boli pôvodom alebo zamestnaním zviazané s nemecky hovoriacimi krajinami habsburskej ríše, kde sa táto predložka v predikátoch vyskytovala častejšie. Z osôb, ktoré pôsobili na našom území, sme ju našli u Jána Timona, úradníka Uhorskej kráľovskej komory. Iniciály *I. T. A. S.* na jeho pečati z roku 1710 sa rozvádzajú ako *Ioannes Timon a. Schmerhoff*.⁴⁵

Niekedy v skratke prídomku chýba predložka *de*, pretože jeho celý názov je daný do latinského ablatívu. Takéto skrátene rodového prídomku nachádzame

³⁹ ŠA v Nitre, Archív rodu Medňanský z Beckova, kr. 2.

⁴⁰ ŠA BA, Archív rodu Mitický z Mitíc, kr. 1.

⁴¹ ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Procesualia, kr. 102, inv. č. 1157; ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Missiles, kr. 80, inv. č. 1022.

⁴² ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Acta varia, kr. 144, inv. č. 1570.

⁴³ ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Missiles, kr. 79, inv. č. 998.

⁴⁴ ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Testamenty, kr. 128, inv. č. 1544.

⁴⁵ AMB, MG-B, Spisy, kr. 88, lad. 46/c.

napríklad na pečati Martina Škultétyho z roku 1612. Jeho iniciály M. S. A. L. sa rozvádzajú ako *Martinus Sculteti Also Lehotensi*.⁴⁶ Škultétyovci boli zemaniam z Dolnej Lehoty vo Zvolenskej stolici. V roku 1640 pečatil zaujímavou pečaťou Adam Turóci (Thuróczi), provizor trnavskej kúrie ostrihomskeho arcibiskupa Imricha Lósiho (Lósyho).⁴⁷ Nápis na jeho pečati ADAM(us) BAKOS D. C. T. prezrádza veľa genealogických informácií o tejto osobe. Adam pochádzal z turčianskeho armalistickeho rodu Bakos, ktorý získal v roku 1617 uhorskú nobilitáciu.⁴⁸ Dokazuje to aj erb zobrazený na pečati, ktorý je zhodný s erbom udeleným armálesom. Adam bol hlavným adresátom nobilitácie, v texte privilégia je uvedený ako Adamus Bakos Thurocensis. Po presídlení do Bratislavskej stolice si svoje meno zmenil na Thuróczi. Nápis na základe týchto faktov môžeme rozviesť ako *Adamus Bakos de comitatu Thurociensi*. Vieme však, že Bakosovci a ich príbuzní Kračúnovci (oba rody nobilitované v roku 1617) pochádzali pôvodne z Kláštora pod Znievom. Alternatívne by sa teda nápis dal rozviesť aj ako *Adamus Bakos de Claustro Thurociensi*. V pomoháčskom období prudko stúpol počet šľachty, najmä armalistov, ktorí získavali nobilitu za najrôznejšie zásluhy. Príslušníci týchto drobných rodov, ak dosiahli isté postavenie v spoločnosti, snažili sa zmeniť si svoje obvykle nešľachticky znejúce priezvisko. Ich nové priezviská boli odvodené zväčša od ich majetkov alebo rodiska, premenou prídomku na priezvisko. Z Bakosovcov sa stávajú Turóciovci, z Andrásovcov Pakaiovci (Pakayovci), z Bartalosovcov Boďaiovci (Bogyayovci), z Tuzenthalerovcov Čataiovci (Csatayovci), z Borosovcov Serdaheliovcí (Zerdahelyovci) a pod. S týmto treba počítať aj pri identifikácii a rozvádzaní pečatných iniciálov osôb šľachtického pôvodu. Chudobnejší šľachtici si svoje prsteňové pečate neraz nechali vyhotoviť na dlhé časové obdobie, prípadne aj na celý život. Preto sa stáva, že pri mnohých pečatiach iniciály zachytávajú ešte pôvodné priezvisko osoby a nemusia úplne korešpondovať s priezviskom, ktorým sa osoba napríklad na dokumente podpísala. Samozrejme mohlo to byť aj naopak, keď sa nové „šľachtickejšie“ priezvisko dostalo vo forme iniciálov do nového pečatidla, avšak osoba ešte pri rôznych príležitostiach používala svoje pôvodné priezvisko. Istým príkladom tohto je pečať podtaverníka Lukáša Borkoviča z roku 1624.⁴⁹ Lukáš pochádzal z chorvátskeho rodu, ktorého pôvodné meno bolo Borkovič. Príslušníci rodu ale v pomoháčskom období čoraz častejšie používali meno Borkovič-Heresinci (Heresinczy) alebo len Heresinci, podľa ich šľachtického majetku.⁵⁰ Hoci sa Lukáš na dokumente z roku 1624 podpísal ako *Lucas Borkovics de Heresincz*, na iniciáloch svojej pečate L. H. BO. už uprednostnil svoje „šľachtickejšie“ priezvisko. Treba ich rozviesť ako *Lucas Heresinczy Borkovics*.

Pri rozvádzaní tohto typu pečatných iniciálov treba podobne ako pri jednoduchých iniciáloch zohľadňovať aj dobovú ortografiu (pozri kapitolu č. 1). V roku

⁴⁶ NOVÁK, J.: c. d., s. 237.

⁴⁷ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Dodatkové písomnosti, kr. 30.

⁴⁸ Kol.: *Šľachta Bratislavskej stolice*. Bratislava: Luigi 2004, s. 414.

⁴⁹ ŠA BA – pob. Trnava, Magistrát mesta Trnavy (ďalej MG-T), Missiles, kr. 56; ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Acta varia, kr. 144.

⁵⁰ Kol.: *Šľachta Bratislavskej stolice*, s. 48.

1624 pečatil liptovský zeman Melichar Sentiváni (Szentiványi) s trochu nezvyčajnými iniciálami M. Z. D. Z., ktoré je potrebné rozviesť v dobovej ortografii ako *Melchior Zentivány de Zentiván*.⁵¹ V týchto prípadoch, ak sú pochybnosti o podpise, najmä ak nie je celkom čitateľný, prípadne nekorešponduje s iniciálami, pri identifikácii pečate môže pomôcť aj erb, najmä ak ide o dobre známy rod.

Hoci ako už vyššie uvádzame, prevažná časť šľachtických iniciál s prídomkom bola skrátaná v latinčine, nie je úplnou zriedkavosťou stretnúť sa aj s iniciálami skrátanými v národných jazykoch, najmä v maďarčine a nemčine. V druhej polovici 17. storočia žil v Trnave zeman Andrej Bene. Na jeho pečati z roku 1679 sú iniciály N. B. A., ktoré sa rozvádzajú v maďarčine ako *Nándori Bene András*.⁵² Andrej Bene teda pochádzal z novohradských Beneovcov, používajúcich prídomok z tamojšej obce Nándor. Podobný príklad máme tiež z Trnavy, kde tamojší richtár maďarskej národnosti Ján Kiš (podpisoval sa ako *Kiss aliter Egrý*) pečatil v roku 1642 s iniciálami E. K. I.⁵³ Iniciály rozvádzame v maďarčine ako *Egri Kiss Iános*. Trnavský richtár bol azda rodákom z hevešského mesta a pevnosti Jágru (maď. Eger). Maďarské iniciály G. F. M. sme našli aj na pečati zemana Michala Feketeho (1756) z Bratislavskej stolice. Už erb na pečati naznačuje, že išlo o príslušníka rodu Fekete z Galanty a iniciály preto rozvádzame ako *Galantai Fekete Mihály*.⁵⁴

Nemecké iniciály s prídomkom nachádzame zväčša u pôvodom rakúskych a nemeckých šľachticov, ktorí pôsobili zväčša ako vojaci a úradníci v habsburských službách v Uhorsku alebo korešpondovali s tunajšími osobami. Dobré identifikovať sa dajú najmä pre litery V. alebo Z., ktoré sa v iniciálach vyskytujú na druhom, prípadne treťom mieste. Znamenajú nemecké predložky *von* alebo *zu* (prípadne aj spolu *von und zu*), v preklade z, zo, od. Na pečati pôvodom lužického šľachtica Jána Gersdorffa (podpísal sa ako *Hans von Gersdorff auf Herwigsdorf*) z roku 1623 nachádzame iniciály H. V. G.⁵⁵ Rozvádzame ich v nemčine ako *Hans von Gersdorff*. Veľmi podobný typ iniciál použil na svojej pečati z roku 1588 Ján Paar z Bratislavy, hlavný uhorský poštmajster v habsburských službách.⁵⁶ Jeho iniciály na pečati H. V. P. rozvádzame ako *Hans von Paar*. Táto pečať Jána Paara pomohla dokonca presne identifikovať aj jednu už publikovanú pečať z Kubínyho zbierky (uložená v Oravskom múzeu), ktorá ostala nesprávne zaradená. M. Kubínyi túto pečať z roku 1619 omylom priradil Štefanovi Tökölimu (Thökölymu), hoci iniciály v jej pečatnom poli na jeho meno nijako nesedia. Predpokladáme však, že ju sňal z listu, ktorý Tököli podpísal. J. Novák, ktorý neskôr zbierku heraldicky spracoval, pečať na základe týchto

⁵¹ ŠA BA – pob. Trnava, MG-T, Missiles, kr. 56. Iný príklad skrátenia iniciál podľa dobovej ortografie publikoval J. Novák. Na pečati Tomáša Sécího (Széchy) z roku 1614 sú iniciály T. Z. D. R., ktoré sa rozvádzajú v latinčine ako Thomas Zéchi de Rimazéeh. NOVÁK, J.: c. d., s. 225.

⁵² ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Kvitancie a obligácie, kr. 530, inv. č. 2806.

⁵³ ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Spisy, kr. 66, inv. č. 1237.

⁵⁴ ŠA BA, Zbierky rozličných súkromných písomností, kr. 6.

⁵⁵ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Acta varia, kr. 144, inv. č. 1568.

⁵⁶ AMB, MG-B, Spisy, kr. 22, lad. 17/I.

pečatných iniciál P. V. P. eviduje pod písmenom V.⁵⁷ Prvú literu P. pokladá za skratku krstného mena, druhú V. za skratku priezviska a tretiu P. za skratku prídomku. Erb z pečate sa však žiadnemu rodu, ktorého priezvisko začína na V. nedal priradiť a tak pečať ostala naďalej neidentifikovaná. Iniciály P. V. P., podľa nášho názoru naznačujú, že sú skrátene v nemčine, druhá iniciála je skratkou pre *von* a tretia pre priezvisko (plniace aj funkciu prídomku). Ak erb z pečate porovnáme s erbami rodov, ktorých priezviská začínajú na P., dôjdeme jednoznačne k názoru, že ide o pečať príslušníka poštárskeho rodu Paar, ktorý medzi rokmi 1530–1620 pôsobil v Uhorsku (najmä v hlavnom meste Bratislave). Iniciály P. V. P. sú veľmi podobné ako u vyššie spomínanej pečate Jána Paara (H. V. P.). Ak sa pozrieme na rodokmeň Paarovcov zistíme, že Ján mal mladšieho brata Pompeja Paara, ktorý po ňom prebral aj post hlavného uhorského poštmajstra.⁵⁸ Pečať bola teda urobená typárom Pompeja Paara a jeho iniciály treba rozvieť v nemčine ako *Pompeius von Paar*. Ostáva ešte otázka, prečo bolo typárium použité na liste, ktorý nepodpísal Pompejus, ale ako sa zdá Štefan Tököli. Pravdepodobnú odpoveď nám poskytuje fakt, že pečať je až z roku 1619. Pompejus Paar zomrel v roku 1613 a tak je zrejme, že niekto použil jeho pečatný prsteň posmrtné. Vieme, že v roku 1619 Bratislavu dobyli vojská kniežata G. Betlena (Bethlena). Synovia Pompeja Paara, ako prívrženci cisára Ferdinanda II., z mesta utiekli. Domy habsburských prívržencov v meste vyplienili sedmohradskí vojaci, medzi nimi pravdepodobne aj dom Paarovcov, ktorý bol opustený. Pri tejto príležitosti sa mohol pečatný prsteň Pompeja Paara, isto spoločne s ďalšími cennosťami, dostať (priamo alebo sprostredkované) do rúk Štefana Tököliho, ktorý bol švagrom sedmohradského kniežata Gabriela Betlena.⁵⁹

Rozšírené iniciály s priezviskom aj prídomkom skrátene v nemčine sme našli aj na pomerne starej pečati Baltazára Mehla kastelána hradu Červený Kameň z roku 1538.⁶⁰ Baltazár Mehl nebol tunajším rodákom. Pochádzal zo Sliezska, do Uhorska prišiel v službách Fuggerovcov, ktorí vtedy vlastnili červenokamenské panstvo. Iniciály na pečatnom poli B. M. V. S. tejto pečate rozvážame ako *Balthauser Mehl von Strelitz*.⁶¹

4. Iniciály žien a vdov

S pečaťami žien z Uhorska pomoháckeho obdobia sa sfragistický bádateľ stretne len zriedkavo. Slabá gramotnosť osôb ženského pohlavia, ako aj ich nie celkom rovnoprávne postavenie vo vtedajšej uhorskej spoločnosti mali za následok, že si vlastné pečatné prstene nechávalo vyrobiť len malé percento žien v Uhorsku. Azda najčastejšie sa s nimi môžeme stretnúť u žien a dcér magnátov a bohatých šľachticov, v ktorých rodinách sa predsa len viacej dbalo na školskú

⁵⁷ NOVÁK, J.: c. d., s. 263–264.

⁵⁸ FEDERMAYER, F.: c. d., s. 285; FEDERMAYER, F.: Kamperovci zo Scharffenecku. Príspevok k dejinám prešporského Zuckermantlu. In: *Genealogicko-heraldický hlas*, 2004, č. 2, s. 17.

⁵⁹ NOVÁK, J.: c. d., s. 250.

⁶⁰ ŠA BA – pob. Trnava, MG-T., Missiles, kr. 5.

⁶¹ Strelitz bol dobový nemecký názov mesta Strelce v sliezskom Opolsku.

výchovu. Pomerne zriedkavé sú pečate žien u drobného zemanstva a patriciátu miest a výnimočné u nešľachtického mešťianstva. Ženy pečatili najčastejšie na súkromných listoch. Ich korešpondencia je orientovaná na manžela, milencov, rodinných príslušníkov, prípadne priateľky rovnakého pohlavia. Pečate mali výsostne súkromný charakter, bez akejkoľvek právnej sily a záväznosti. Len výnimočne žena, najčastejšie už ako vdova po svojom manželovi, zastáva aj isté posty v správe krajiny, či úradu, prípadne v správe svojich majetkov zdedených po manželovi. Najvýraznejším príkladom bola Alžbeta Czoborová, vdova palatína Juraja Turzu (Thurzu), ktorá po smrti svojho manžela a jediného syna Imricha Turzu zastávala v rokoch 1621–1626 až do svojej smrti post županky Oravskej stolice.⁶² Jej súkromná pečať, ktorou pečatila županské listiny, plnila funkciu jej úradnej pečate a mala teda aj právnu záväznosť.

Charakter osobných iniciál na pečatiach žien sa v podstate v ničom neodlišoval od mužských iniciál, ktoré sme opísali v predchádzajúcich kapitolách. Teda aj pri ich rozvádzaní platia princípy popísané vyššie. Jediným rozdielom je predsa len väčšie užívanie národných jazykov (maďarčiny, nemčiny, slovenčiny) v pečatných iniciálach a kruhopisoch, vzhľadom na výlučne súkromný charakter prsteňových pečatidiel žien a vdov v Uhorsku. Jednoduché iniciály skrátené v maďarčine použili napríklad Katarína Várdayová (V. K. – *Várday Katalin*) na pečati z roku 1614, Kristína Balašová (B. K. – *Balassa Krisztina*) na pečati z roku 1713, v nemčine skrátila svoje meno Zuzana Teuffelová (S. E. T. – *Susanne Elisabeth Teuffelin*).⁶³ V slovenčine (češtine) skrátila svoje meno česká exulantka, usídlená v uhorskej Skalici Bohunka Čačeková (podpísala sa ako *Bohunka Krauzowa vrozena Czaczkowna z Herndorffu*). Iniciály B. CZ. na jej pečati z roku 1652 sa rozvádzajú ako *Bohunka Czaczek(owa)*.⁶⁴ Zložité iniciály, aj so šľachtickým prídomkom, nachádzame na pečatiach bohatých magnátiek. Zväčša sú už skrátené v latinčine.⁶⁵ Ako už vyššie spomíname, vlastníctvo pečatného typára alebo pečatného prsteňa nebolo ani u bohatších šľachtických samozrejmosťou. Väčšina žien ho nevlastnila, a ak príležitostne musela pripojiť svoj podpis a pečať pod nejaký dokument, obvykle si vypomohla pečatným prsteňom niektorého zo svojich blízkych príbuzných (napr. otca, brata). S týmto treba vždy počítať pri sfragistickej identifikácii pečate osoby ženského pohlavia.

Osobitným typom ženských pečatí sú pečate so združenými manželskými erbami, ktoré používali najmä manželky a vdovy. Od 15.–16. storočia boli populárne najmä v západnej Európe. Do Uhorska táto móda prenikala len postupne. V 17. storočí takúto pečate nachádzame na našom území zväčša len u osôb ma-

⁶² FALLENBÜCHL, Z.: *Magyarország föispánjai 1526–1848*. Budapest: Argumentum 1994, s. 61.

⁶³ NOVÁK, J.: c. d., s. 264. ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Missiles, kr. 111, 119, inv. č. 1401, 1457.

⁶⁴ ŠA BA – pob. Skalica, Magistrát mesta Skalica, Testamenty, num. 352.

⁶⁵ Iniciály C. S. D. B. na pečati Kataríny Suňogovej (Szunyoghovej) (1664) rozvádzame ako *Catharina Szunyogh de Budetin*, iniciály C. N. D. B. Kristíny Náriovej (Nyáryovej) (1626), manželky palatína Mikuláša Esterházyho, ako *Christina Nyáry de Bedegh* a iniciály S. J. D. O. Zuzany Jakušičovej (1666) ako *Susanna Jakusich de Orbova*. NOVÁK, J.: c. d., s. 185. ŠA v Nitre, Archív rodu Medňanský z Beckova, kr. 2.

júcich pôvod v ríšskych krajinách. Iniciály na týchto pečatiach boli obvykle zložitejšie a vzhľadom na nemecký pôvod ich majiteľov skrátene v nemčine. Uvedieme zopár príkladov na rozvádzanie iniciál tohto typu pečatí. Viaceré pochádzajú z Bratislavy, kde v pomoháčskom období sídlilo viacero šľachtických rodov ríšskeho pôvodu. Začiatkom 17. storočia sa do mesta priženil vzdelanec Dr. Ján Juraj Buchau, neskorší osobný lekár cisára Ferdinanda II. Jeho manželkou sa stala Marta Zillingerová, miestna patricijka, predtým vydatá za richtára Martina Schödlu. Z roku 1619 sa zachovala jej združená manželská pečať.⁶⁶ Iniciály na tejto pečati M. V. B. G. Z. sú skrátene v nemčine a rozvádzame ich ako *Marta von Buchau geborene Zillinger*. Približne v tom istom období žila v meste Fiorapassa Paarová, vdova komorského radcu Františka Kampera. Bola sestrou vyššie spomínaných uhorských hlavných poštmajstrov Jána a Pompeja Paarovcov. Fiorapassa veľmi skoro ovdovela a vyše 30 rokov spravovala majetky po svojom manželovi. Ako vdova používala tiež pečať so združenými erbami a iniciálami P. K. V. P., ktoré rozvádzame ako *Phiorapassa Kamperin von Paar*.⁶⁷ Cez tridsaťročnú vojnu sa v Bratislave usadilo veľké množstvo utečencov, politických a náboženských exulantov z nemeckých krajín. Zdá sa, že k nim patrila aj rodina šľachtica Hieronyma Rhedaryho z Radenfeldu, ktorá je doložená v meste medzi rokmi 1630–1690.⁶⁸ Hieronymova manželka pečatila v roku 1661 so zaujímavou združenou manželskou pečaťou (obr. č. 4), ktorá má pomerne zložité iniciály A. M. R. V. R. G. V. K.⁶⁹ Rozviest' sa dali až po spracovaní jej genealógie, keď sa zistilo, že Anna pochádzala z rakúskeho rodu Katzensteinerovcov. Iniciály sa teda rozvádzajú ako *Anna Maria Rhedary von Radenfeld geborene von Katzensteiner*.

Príklady na používanie ženských pečatí s nemeckými iniciálami máme aj z uhorského magnátskeho prostredia, najmä ak išlo o manželské spojenie medzi uhorskou a ríšskou šľachtou, ako napríklad u Pálfiocov (Pálffyovcov). Vdova slávneho vojvodu Mikuláša Pálfiho, Mária Fuggerová, pečatila v roku 1633 svojou vdovskou pečaťou s iniciálami M. F. G. P. W., ktoré rozvádzame ako *Maria Fugger Gräffin Pálffy Wittib*.⁷⁰

5. Iniciály so šľachtickými titulmi

Okrem skratiek šľachtických prídomek nachádzame pomerne často v pečatných iniciálach a kruhopisoch aj skratky šľachtických titulov. Do konca stredoveku sa uhorská šľachta z pohľadu titulatúry delila formálne len na zemanov a veľmožov. Bežný zeman-šľachtic (*nobilis, generosus dominus*) sa rozlišoval od veľmoža (*magnatus, magnificus dominus*) nielen svojím majetkom, spoločenským postavením a vplyvom na dvore, ale aj oslovením v bežnej ústnej

⁶⁶ Pečať je publikovaná v práci FEDERMAYER, F.: c. d., 2003, s. 194, 300.

⁶⁷ Pečať je publikovaná v práci FEDERMAYER, F.: c. d., 2004, s. 19.

⁶⁸ Z tohto obdobia poznáme aj pečať Hieronyma Rhedaryho (1679). Jeho iniciálky H. R. V. R. rozvádzame ako *Hieronymus Rhedary von Radenfeld*. ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Spisy, kr. 73, inv. č. 1274.

⁶⁹ ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Spisy, kr. 68, inv. č. 1256.

⁷⁰ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Missiles, kr. 114, inv. č. 1417.

a úradnej písomnej komunikácii. V 16. storočí, po nástupe Habsburgovcov na uhorský trón, začínajú aj do Uhorska prenikať ríšske šľachtické tituly (rytier, barón, gróf, knieža). Titul rytier sa medzi zemanstvom neujal, naproti tomu o titul baróna a grófa začínajú mať uhorskí magnáti postupne čoraz väčší záujem. Istú dvojkofajnosť v titulatúre vyriešil snem v roku 1608, ktorý uznal v Uhorsku ríšske tituly a stanovil, že k vyššej šľachte zasadaajúcej na sneme v hornej tabuli budú patriť baróni, grófi a kniežatá. Nižšej stolickej šľachte (zemianstvu) bola vyčlenená dolná tabuľa. Od začiatku 17. storočia sa teda môžeme bežne stretnúť v pečatných iniciálach vyššej, magnátskej šľachty so skratkami šľachtických titulov. Väčšina magnátskych titulátúr bola skrátaná v latinčine, kde pre označenie grófa bola typická sigla C., ktorú rozvádzame ako *comes*.⁷¹ Pre grófsky titul v národných jazykoch (nemčina, maďarčina, slovenčina) je typická sigla G. (gróf, Graff). Pre označenie titulu baróna (v ríši sa skôr používal titul slobodný pán) sú v latinčine typické sigly L. B. vo význame *Liber Baro*. V národných jazykoch sú trochu rozdiely. Pre nemčinu je typická sigla F. vo význame *Freiherr*. Pre maďarčinu a slovenčinu je obvyklá sigla B. vo význame *Barón, Baró*. Pre lepšiu orientáciu a správnu identifikáciu sigiel šľachtických titulov v rámci zložitých osobných pečatných iniciál, uvádzame viaceré príklady z uhorského prostredia:

V roku 1674 pečatil gróf Mikuláš Pálfi z Erdödu, synovec palatína Pavla Pálfiho.⁷² Jeho iniciály C. N. P. AB. E. sú skrátané v latinčine a rozvádzame ich takto *Comes Nicolaus Pálffy ab Erdöd*. Pomerne jednoducho sa dajú rozviesť aj iniciály C. G. D. E. grófa Juraja Erdődyho na jeho pečati z roku 1726, ako *Comes Georgius de Erdöd*.⁷³ Rovnako rozvádzame pečatné iniciály aj ďalších uhorských grófov Mikuláša Berčéniho (Bercsényiho) z roku 1706 (C. N. B. D. S. – *Comes Nicolaus Bercsényi de Székes*), Pavla Balašu z roku 1740 (C. P. B. D. G. – *Comes Paulus Balassa de Gyarmath*), či Žigmunda Ňáriho (Nyáryho) z roku 1746 (C. S. N. D. B. – *Comes Sigismundus Nyáry de Bedegh*).⁷⁴ S nemeckými iniciálami sme sa stretli na pečati slávneho, aj v Uhorsku pôsobiaceho vojvodcu grófa Mateja Henricha Thurna. Na jeho pečati z listu z roku 1620 v turzovskej korešpondencii sú iniciály H. M. G. V. T., ktoré J. Novák rozviedol ako *Heinrich Matthias Graf von Thurn*.⁷⁵

Poznáme aj pečatné kruhopisy so skratkami barónskeho titulu. Na pečati Pavla Pálfiho z roku 1626 nachádzame legendu PAVLVVS PALFY DE ERDEOD

⁷¹ Pri rozvádzaní latinských iniciál magnátov treba mať na pamäti, že sigla C. vo význame *comes* môže okrem titulu gróf znamenať aj skratku pre *comes* vo význame župan. Rozlíšiť sa to dá spravidla umiestnením sigly C. v iniciálach. Sigla C. pre titul grófa je obvykle umiestnená pred krstné meno, prípadne pred prídomek (napr. *comes Leopoldus Pálffy*, *Leopoldus Pálffy comes de Detrekö*). Sigla C. pre hodnosť župana spravidla stojí pred označením mena stolice (napr. *Leopoldus Pálffy comes Posoniensis*).

⁷² ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Missiles, kr. 115, inv. č. 1418.

⁷³ ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Spisy, kr. 78, inv. č. 1322.

⁷⁴ ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Processualia, kr. 103, inv. č. 1176; MG-P, Missiles, kr. 80, inv. č. 1023; MG-M, Missiles, kr. 120, inv. č. 1461.

⁷⁵ NOVÁK, J.: c. d. , s. 246–247.

L(iber) B(aro) (obrázok č. 5).⁷⁶ Komorský radca Jozef Dominik Talheim použil v roku 1714 pečať, na ktorej nachádzame kruhopis IOSEPHUS DOMINIC LIB(er) BA(ro) A. TALHEIMB.⁷⁷ Na pečati Adolfa Althana z roku 1604 iniciály skrátene v nemčine A. V. A. F. sa rozvádzajú ako *Adolf von Althan Freiherr*.⁷⁸ Podobne iniciály E. V. K. F. na pečati Ernesta Kolloniča z roku 1615 rozvádzame ako *Ernst von Kollonitsch Freiherr*.⁷⁹

6. Iniciály s akademickými a vedeckými titulmi a hodnosťami

Najmä v písomnostiach archívov našich miest sa sfragistický bádateľ môže stretnúť s pečatami rôznych vzdelancov (notári, kazatelia, pisári, mestskí učitelia, pedagógovia gymnázií a univerzít a pod.). V ich osobných iniciálach sa neraz nachádzajú skrátene aj ich akademické a vedecké tituly a hodnosti. Najčastejšie ide o tituly, ktoré títo ešte ako študenti získali na niektorej z univerzít. Spravidla sú skrátene v latinčine (bakalár – B., BACC. pre *Baccalaureus*, magister – M., MAG. pre *Magister*, doktor práv – J. V. D. pre *Juris utriusque Doctor*, licenciát práva – J. V. L. pre *Juris utriusque Licentiat*, doktor filozofie – Phil. D. pre *Philosophiae Doctor*, doktor teológie – TH. D. pre *Theologiae Doctor*, doktor medicíny – M. U. Dr. pre *Medicinae Universae Doctor*).⁸⁰ Titul magister mal najskôr aj všeobecnejší význam, pretože ním boli označovaní všetci učitelia škôl. Je viacej ako pravdepodobné, že všetci títo učitelia nemali ukončené univerzitné vzdelanie. Podarilo sa nám nájsť viacero uhorských pečatí vzdelancov z pomoháčskeho obdobia. V roku 1618 pečatil Dávid Kilger, rektor bratislavskej evanjelickej školy. Jeho iniciály M. D. K. sú skrátene v latinčine a rozvádzame ich ako *Magister David Kilgerus*. Jeho rovesník Jakub Selecký, bratislavský mestský advokát, doktor filozofie a práva, na svojej pečati z roku 1616 použil iniciály I. S. D., ktoré rozvádzame ako *Iacobus Szeleczy Doctor*.⁸¹ Zo 16. storočia poznáme pečať právnika a viedenského richtára Jána Hütstocka, ktorý mal kontakty s bratislavskými mestskými funkcionármi. Jeho iniciály I. H. D. na pečati z roku 1568 rozvádzame ako *Ioannes Huetstock Doctor* (obr. č. 6).⁸² V roku 1665 sa o post modranského mestského lekára uchádzal Jozef Securius. Na jeho pečati, ktorú odlačil na svojej žiadosti, nachádzame iniciály I. S. M. D., ktoré v latinčine znamenajú *Iosephus Securius Medicinae Doctor*.⁸³ Svätotojurský vzdelanec Ján Henrich Blendinger pečatil v roku 1646 s iniciálami M. I. H. B., ktoré rozvádzame ako *Magister Ioannes Henricus Blendinger*.⁸⁴ Iniciály naznačujú,

⁷⁶ ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Spisy, kr. 65, inv. č. 1221.

⁷⁷ ŠA BA – pob. Modra, MG-P, Processualia, kr. 103, inv. č. 1185.

⁷⁸ NOVÁK, J.: c. d., s. 41.

⁷⁹ Pečať je uverejnená v práci FEDERMAYER, F.: c. d., 2003, s. 306. Pečate s nemeckými a latinskými iniciálami baróna Sigfrida Kolloniča z roku 1606 sú uverejnené v práci NOVÁK, J.: c. d., s. 143-144.

⁸⁰ Bližšie o skratkách akademických a vedeckých titulov v práci KUKLICA, P.: *Slovník latinských skratiek*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1995.

⁸¹ Pečate sú publikované v práci FEDERMAYER, F.: c. d., 2003, s. 306, 313.

⁸² AMB, MG-B, Listy a listiny, inv. č. 7537.

⁸³ ŠA BA – pob. Modra, MG-M, Missiles, kr. 113, inv. č. 1409.

⁸⁴ ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Spisy, kr. 67, inv. č. 1240.

že najskôr išlo o miestneho učiteľa, prípadne kazateľa. Zaujímavé sú iniciály M. C. S. N. ďalšieho svätajurského vzdelanca, evanjelického kazateľa Krištofa Stephaniho, ktoré použil na pečati z roku 1653.⁸⁵ Prvé tri sigly sa dajú ľahko rozviešť ako *Magister Christophorus Stephani*. Posledná sigla iniciálok N. evidentne už nepatrí k menu osoby. Ide tu teda o prídomek alebo označenie zamestnania. Azda najjednoduchším riešením, ktoré sa aj logicky pre vzdelanca (kazateľa) v malom meste ponúka, je rozviešť siglu N. na *Notarius*. Pomerne nedávno však boli publikované zoznamy svätajurských notárov, z ktorých vieme, že v rokoch 1652–1654 bol notárom vo Svätom Jure František Wegrini.⁸⁶ Preto treba pravdepodobne v tejto sigle N. hľadať názov rodiska (príp. prídomek) osoby. Napríklad N. ako *Neogradiensis*, *Nitriensis*, *Nissiensis* a podobne.

Rozvádzaním zložitejších skratiek v kruhopisoch súkromných a úradných pečatí fyzických osôb sa budeme venovať v druhej časti tejto štúdie.

Obr. č. 1: 1617,
Štefan Fodor

Obr. č. 2: 1730,
Ján Juraj Rabenseiffer

Obr. č. 3: 1730,
Ambróz Armpruster

Obr. č. 4: 1661,
Anna Redaryová

Obr. č. 5: 1626,
Pavol Pálfi

Obr. č. 6: 1568,
Ján Hütstock

⁸⁵ ŠA BA – pob. Modra, MG-SJ, Testimoniales, kr. 378, inv. č. 1632.

⁸⁶ POSPECHOVÁ, P.-SPIRITZA, J.: O notároch a podnotároch Modry, Pezinka a Svätého Jura v 17. storočí. In: *Slovenská archivistika*, roč. XXXIX, 2004, č. 1, s. 76.

IDENTIFIZIERUNG UND AUSSCHREIBUNG
VON ABKÜRZUNGEN IN UMSCHRIFTEN UND INSCRIFTEN
DER SIEGEL NATÜRLICHER PERSONEN
(ungarische Neuzeit 1526–1848, 1. Teil)

Frederik Federmayer

In den letzten zwei Jahrzehnten ist es in der slowakischen Historiographie zu einem markanten Anstieg des Interesses für Heraldik, Genealogie und Sphragistik gekommen. Zu den ersten beiden Disziplinen sind in den letzten Jahren mehrere theoretische und methodologische Arbeiten erschienen, seitens der slowakischen Sphragistik hingegen fehlen solche Arbeiten. Der Autor der Studie hat daher den Versuch unternommen, diese Lücke zu schließen, wobei er Nachdruck auf die methodologischen Verfahren bei der sphragistischen Beschreibung des Siegels legt. Das Thema seiner in zwei Teile gegliederten Studie sind Inschriften und Umschriften auf Siegeln natürlicher Personen in Ungarn aus der Zeit nach Mohács. Er richtet sich vor allem auf ihre Identifizierung, Interpretation und Transkription. Er betrachtet ihre wichtige Funktion und beschreibt auch ihre Platzierung auf Siegeln. Den Kern der Studie bilden Informationen über ihre richtige Interpretation und vor allem über die richtige Ausschreibung der Abkürzungen, die sie gewöhnlich bilden. Im ersten Teil dieser Studie gliedert der Autor die Siegelinschriften und Umschriften nach Schwierigkeit und Bedeutung (einfache Initialen, kompliziertere Initialen, Initialen mit Adelstiteln, Initialen von Frauen und Witwen, Initialen mit Adelstiteln, Initialen mit wissenschaftlichen und akademischen Titeln), wobei er sich vor allem auf private Siegel natürlicher Personen richtet. Er widmet sich eingehend jeder der oben genannten Kategorien und führt mehrere Beispiele aus eigenen Forschungen an. Die Studie will vor allem als praktische Anleitung bei der Beschreibung von Siegeln, bei der Identifizierung, Interpretation, Transkription und Übersetzung der Siegellegenden durch Sphragistikforscher zu dienen.

Übersetzt von Ute Kurdelová

PROBLEMATIKA OSÍDLENIA A VEREJNEJ SPRÁVY V ATLASE KRAJINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

JURAJ ŽUDEL

Ž u d e l, J.: The Problem of Settlement and State Administration in the Atlas of the Country of Slovak Republic. *Slovenská archivistika*, Vol XLI, 2006, No 1, p. 87–101.

The author analyzes and evaluates 2nd chapter the Development of Settlement and Map Presentation of the Atlas of the Country of Slovak Republic from 2002. The chapter contains maps of historical development of settlement, the origin and development of state border, territorial and administration organization and illustrations of the development of mapping and projection of the country of Slovakia.

Slovakia. Thematic cartography. History of settlement. State borders and administration organization.

Doc. PhDr. Juraj Žudel, DrSc., Fadruszova 5, 841 05 Bratislava

V roku 2002 sa kartografická tvorba na Slovensku obohatila o ďalšie základné dielo *Atlas krajiny Slovenskej republiky*. Na jeho príprave a vydaní má najväčší podiel Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky v Bratislave, ktoré koordinovalo práce pod odbornou gesciou Ústavu krajinnej ekológie Slovenskej akadémie vied. Autorské podklady digitálne spracoval a pripravil dielo na výstupnú tlač podnik Esprit, spol. s r. o. v Banskej Štiavnici. Tlač realizoval Vojenský kartografický ústav, a. s. v Harmanci.

Myšlienka na vypracovanie a vydanie Atlasu krajiny Slovenskej republiky vznikla na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky. Práce, ku ktorým sa prišlo roku 1996, odborne koordinovalo Národné pamiatkové a krajinné centrum. Realizovala ich jeho zložka Slovenský ústav krajiny. Tvorbu ideového a úvodného projektu pozitívne ovplyvnil najmä doc. RNDr. Ferdinand Šamaj, DrSc., ktorý sa zaslúžil o primerané zastúpenie prírodných zložiek krajiny. Usmerňoval tematické skupiny a zredigoval texty oboch projektov. Prípravné práce pod jeho vedením rýchlo postupovali, takže začiatkom roka 1997 bol úvodný projekt v podstate hotový. V marci 1997 ma pozval k spolupráci. Pri stretnutí 20. marca ma informoval o pripravovanom atlase, podrobne ma oboznámil s textom prvej kapitoly Poloha Slovenska a navrhol mi, aby som si ju vzal na starosť ako vedúci tematickej skupiny. Súhlasil som so spoluprácou. Potom ma požiadal, aby som prepracoval štruktúru kapitoly a zoznam navrhnutých máp.

Štruktúra 1. kapitoly Poloha Slovenska (pôvodne mala názov Geopolitická poloha Slovenska) sa spracovala vo dvoch rovinách. V prvej rovine sa členila takto:

1.1. Geografická poloha Slovenska,

- 1.2. Politická poloha Slovenska v rámci Európy,
- 1.3. Slovensko z rôznych pohľadov,
- 1.4. Vývoj štátnych hraníc,
- 1.5. Vývoj územného a správneho členenia,
- 1.6. Historický vývoj územia Slovenska na mapách.

Vzhľadom na skúmanú problematiku členenie kapitoly v druhej rovine nás zaujíma len vo vzťahu k vývoju štátnych hraníc a územného a správneho rozdelenia Slovenska. Tematický celok 1.4. Vývoj štátnych hraníc sa člení takto:

- 1.4.1. Vývoj štátnych hraníc do r. 1918,
- 1.4.2. Vývoj štátnych hraníc po r. 1918,
- 1.4.3. Vznik Slovenskej republiky v r. 1993.

Tematický celok Vývoj územného a správneho členenia má takúto štruktúru:

- 1.5.1. Župné zriadenie,
- 1.5.2. Krajské a okresné zriadenie po r. 1949,
- 1.5.3. Krajské a okresné zriadenie po r. 1960,
- 1.5.4. Krajské a okresné zriadenie po r. 1996.

Navrhnuté mapy sa uvádzajú v Tabuľke 1. Sú usporiadané v súlade s uvedenou štruktúrou kapitoly. Pre tematický celok 1.4. ešte neboli navrhnuté mapy. Vývoj územného a správneho členenia Slovenska sa mal zobrazovať na šiestich mapách, z toho jedna v mierke 1 : 500 000, ostatné v mierke 1 : 1 500 000. Boli to: Župy a stolice, Administratívne členenie za Jozefa II., Okresy a kraje do r. 1960, Okresy a obvody do r. 1996, Stálosť a premenlivosť administratívnych hraníc – syntéza zmien, všetky v mierke 1 : 1 500 000. Autorské originály mal dodať Geografický ústav Slovenskej akadémie vied. Mapa Súčasné administratívne členenie Slovenskej republiky sa mala spracovať v mierke 1 : 500 000. Dodávateľské pracovisko sa neuvádza.

Návrh tematického celku 1.4. Vývoj štátnych hraníc nielenže je neúplný (chýbajú v ňom navrhnuté mapy), ale má aj nesprávnu štruktúru, ktorá neprimerane člení proces utvárania a vývoja štátnych hraníc vo vzťahu k Slovensku a k slovenským štátnym útvarom. Štátne hranice pred rokom 1918 boli hranicami Uhorska. Vznikli v stredoveku a Slovensko ohraničovali len na západe a severe. Vzhľadom na to nie je účelné sa s nimi zaoberať. V návrhu chýba utváranie nových štátnych hraníc (pre Slovensko veľmi významnej dejinnej udalosti) po vzniku Česko-Slovenskej republiky roku 1918, konštatuje sa len vývoj štátnych hraníc po roku 1918. Napokon treba poznamenať, že vznik Slovenskej republiky roku 1993 nebol významnejším medzníkom vo vývoji štátnych hraníc. Hranicami Slovenskej republiky sa stali hranice bývalej Slovenskej socialistickej republiky. Menšie úpravy nastali len na západnej hranici. Navrhol som tieto zmeny: Názov tematického celku 1.4. som upravil na Vznik a vývoj štátnych hraníc. Rozdelil som ju na dve časti: 1.4.1. Vznik a vývoj štátnych hraníc v r. 1919–1939, 1.4.2. Vývoj štátnych hraníc od r. 1945. Navrhol som vypracovať tieto mapy:

Časť 1.4.1. Utváranie štátnych hraníc v r. 1919–1925, 1 : 1 500 000, Hraničný úsek na Orave, Hraničný úsek na Spiši, Zmeny štátnych hraníc r. 1938, 1 : 1 500 000, Hranice Slovenskej republiky r. 1939, 1 : 1 500 000.

Časť 1.4.2. Vývoj štátnych hraníc v r. 1945–1947, 1 : 1 500 000, Vytýčenie hraníc medzi Slovenskou a Českou republikou, Hraničný úsek „U Sabotů“, Hraničný úsek Sidonia.

Vážne nedostatky sa vyskytujú aj v návrhu tematického celku 1.5. Vývoj územného a správneho členenia. Časť 1.5.1. Župné zriadenie, súdiac podľa navrhnutých máp Župy a stolice, Administratívne členenie za Jozefa II., sa týka územnosprávneho členenia Slovenska v období Uhorska. Obsah mapy Župy a stolice (správne Stolice a župy) nie je časove striktno vymedzený. Mapa by sa mohla interpretovať aj tak, že by mala obsiahnuť vývoj od konca 13. storočia do roku 1918. Či je to tak alebo inak, možno povedať, že územnosprávne členenie Slovenska podľa stolíc a žúp nemožno primerane vyjadriť na jednej mape v mierke 1 : 1 500 000. Okrem toho si myslím, že vývoj územnosprávneho členenia Slovenska stačí zdokumentovať od vzniku Česko-Slovenska roku 1918. V návrhu to však chýba a vývoj sa sleduje až po roku 1949, a to len na troch mapách v mierke 1 : 1 500 000. Uzatvára ho mapa súčasného administratívneho členenia Slovenska v mierke 1 : 500 000. Navrhol som od základu prepracovať tento tematický celok. Mal by mať takýto obsah a štruktúru:

1.5. Vývoj územného členenia

1.5.1. Administratívne členenie v r. 1923–1945

Župné zriadenie (1923–1928), 1 : 1 500 000

Krajinské zriadenie (1928–1939), 1 : 1 500 000

Župné zriadenie (1940–1945), 1 : 1 500 000

1.5.2. Správne členenie v r. 1949–1996

Správne členenie v r. 1949–1960, 1 : 1 500 000

Správne členenie v r. 1960–1989, 1 : 1 500 000

Správne členenie v r. 1991–1996, 1 : 1 500 000

1.5.3. Správne členenie od r. 1996

Stálosť a premenlivosť administratívnych hraníc

– syntéza zmien, 1 : 1 500 000

Súčasnú administratívne členenie SR, 1 : 500 000.

Úvodný projekt Atlasu krajiny Slovenskej republiky po prepracovaní a doplnení bol v skrátenej verzii predložený verejnosti ako príloha Slovenskej republiky z 22. augusta 1998. Konceptia atlasu vyplýva z jeho zamerania „na hodnotenie kvality, starostlivosť, ochranu a tvorbu kultúrno-historických a estetických hodnôt krajiny Slovenskej republiky“ a vytýčenie jeho cieľa ako snaha „o starostlivosť, ochranu a tvorbu kultúrneho, prírodného svetového a národného dedičstva – prostriedok na vytváranie harmónie prírodných a civilizačných zložiek krajiny“. Mapová časť atlasu je usporiadaná do 11 skupín. Územnosprávne usporiadanie tvorí náplň 2. skupiny Historický vývoj Slovenska, ktorá sa člení na vývoj štátnych hraníc, vývoj územnosprávneho usporiadania a vývoj zobrazenia a mapovania Slovenska.

Po vymenovaní novej vlády 30. októbra 1998 v dôsledku finančných reštrikcií a zmien v náplni práce na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky, sa práce na atlase zastavili. Docent F. Šamaj v snahe zabezpečiť realizáciu projektu atlasu oslovil prof. RNDr. L. Miklósa, DrSc., ministra Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky a RNDr. T. Hrnčiarovú, CSc., vedeckú pracovníčku Ústavu krajinnej ekológie Slovenskej akadémie vied. Stretol sa s porozumením a podporou, a tak sa agenda atlasu delimitovala z Ministerstva kultúry SR na Ministerstvo životného prostredia SR.¹

Po delimitácii sa vytvorili priaznivé organizačné a finančné podmienky pre spracovanie a vydanie atlasu. Kreovala sa 18-členná redakčná rada, 9-členná výkonná rada a skupina vedúcich tematických okruhov. Odborná verejnosť sa o novej koncepcii atlasu a stave prác dozvedela z referátu T. Hrnčiarovej a F. Šamaja, predneseného na 13. kartografickej konferencii, konanej v dňoch 9.–10. septembra 1999 v Bratislave.² V referáte sa deklaruje, že Atlas krajiny Slovenskej republiky sa má stať pokračovateľom Atlasu Slovenskej socialistickej republiky z roku 1980. Zároveň sa konštatuje, že jednotlivé mapy sa vyberali podľa zásady „nezaradovať také mapy, ktoré už boli uvedené v Atlase SSR, ale len také, ktoré majú dlhodobejšiu platnosť“ (s. 63). Takáto formulácia jedného zo základných princípov tvorby atlasu vyvoláva dojem, že v Atlase SSR nie sú mapy dlhodobejšej platnosti. To ale nie je pravda, čo dosvedčuje aj samotný postup pri výbere máp, ako aj hodnotenie Atlasu SSR prof. L. Miklósa, predsedu redakčnej rady Atlasu krajiny SR: „Je to vynikajúco odborne aj technicky spracované dielo s trvalými hodnotami, stále je významným zdrojom poznatkov. Obsahuje informácie, ktoré sú prevažne nemenné.“³ V závere referátu sa tento princíp definuje slovami, aby Atlas krajiny SR neopakoval obsah Atlasu SSR z r. 1980, prípadne aj ďalšie, čo poukazuje na iný prístup k Atlasu SSR.⁴

Navrhovaný atlas má byť mapovým dokumentom o území Slovenskej republiky, „ktorý v širokom spektre bude charakterizovať živú i neživú prírodu, zhodnotí minulosť, kultúrne, spoločenské a rozvojové prejavy slovenského národa v súčasnosti a zároveň predstaví i jeho budúcnosť“.⁵ Štruktúra pozostáva z 10 kapitol. Základnou mierkou máp pre zobrazenie územia Slovenska je 1 : 500 000. Historicko-geografickú problematiku obsahuje 3. kapitola Historický vývoj územia SR a jeho zobrazenie, ktorú má tvoriť 58 máp.⁶ Tretia kapitola vznikla po delimitácii agendy atlasu z ministerstva kultúry rozdelením pôvodnej 1. kapitoly na tri nové kapitoly.

¹ Za informácie srdečne ďakujem docentovi RNDr. F. Šamajovi, DrSc.

² HRNČIAROVÁ, T. – ŠAMAJ, F.: Atlas krajiny Slovenskej republiky. In: *Mapa – produkt geoinformačných technológií*. Zborník referátov z 13. kartografickej konferencie. Bratislava 1999, s. 62–67.

³ *Atlas krajiny Slovenskej republiky. Predslov*. Bratislava 2002.

⁴ Ing. Ján Pravda, DrSc. v štúdií Koncepčné a kartografické aspekty Atlasu krajiny Slovenskej republiky, uverejnenej v *Kartografických listoch* 11, 2003 na s. 87 sa kriticky vyjadril o princípe nekopírovať Atlas SSR ako o „neuvážene vytýčenom“, ktorý tvorcovia atlasu často porušili.

⁵ HRNČIAROVÁ, T. – ŠAMAJ, F.: Atlas krajiny Slovenskej republiky, s. 65.

⁶ Tamže.

Podľa novej koncepcie 3. kapitola obsahovala tematiku: vývoj osídlenia, štátnych hraníc, administratívneho členenia a mapového zobrazenia Slovenska. V porovnaní s 1. kapitolou prvej verzie atlasu vo vzťahu k historicko-geografickej problematike obsahovala ako nívum významnú zložku krajiny – ľudské sídla. Vedúcim kapitoly sa stal doc. Ing. M. Hájek, CSc., pedagóg katedry mapovania Stavebnej fakulty Slovenskej technickej univerzity v Bratislave. Pôvodne sa ním mal stať PhDr. D. Čaplovič, DrSc., ale ten odmietol ponúknutú funkciu pre pracovné zaťaženie. Pôsobil však ako člen skupiny, koordinoval spracovanie vývoja osídlenia od praveku do polovice 13. storočia. Pomáhal aj z pozície člena redakčnej rady. Za člena skupiny M. Hájeka ma navrhli na základe spolupráce pri tvorbe prvej verzie atlasu.

Pri prvom pracovnom stretnutí s M. Hájkom 25. februára 1999 oboznámil som sa s návrhom novej štruktúry atlasu a s koncepciou 3. kapitoly. Rokovali sme o náplni kapitoly. M. Hájek za východisko vzal môj pôvodný návrh 1. kapitoly prvej verzie atlasu (Príloha 1). Mal k nemu len drobné pripomienky. Rokovanie sa sústredilo hlavne na problematiku vývoja osídlenia, ktorá nebola zastúpená v návrhu 1. kapitoly prvej verzie atlasu. M. Hájek ma oboznámil s návrhom D. Čaploviča na mapové zobrazenie vývoja pravekého a ranodejinného osídlenia Slovenska. Vypracovanie máp osídlenia v stredoveku a novoveku som mal na návrh D. Čaploviča koordinovať ja. Na schôdzke skupiny 10. marca 1999 sa spresnila koncepcia (zoznam máp) 3. kapitoly Historický vývoj územia Slovenska a jeho zobrazenie. Spresnenie sa týkalo hlavne máp, ktoré navrhol za archeológiu D. Čaplovič. D. Čaplovič poukázal na to, že medzi mapou včasnostredovekého osídlenia a mapou osídlenia koncom stredoveku je veľká medzera. Problém sa vyriešil tak, že sa do návrhu zaradila nová mapa zobrazujúca stav osídlenia Slovenska na začiatku neskorého stredoveku v mierke 1 : 500 000. Prijatím navrhovaných úprav sa skončila prvá etapa tvorby koncepcie a obsahu 3. kapitoly (Príloha 2). Z návrhu je zrejmé, že sa obsah kapitoly tematicky obohatil o ďalšiu zložku krajiny – obyvateľstvo. Svedčia o tom mapy obsahujúce údaje o národnostnom, náboženskom a sociálnom zložení populácie v 18.–20. storočí, mapy oblastí tradičnej kultúry a nárečí.

Oponenti projektu atlasu navrhli, aby sa skrátily o 10 %. V dôsledku toho ma M. Hájek poveril, aby som navrhol, čo sa má vynechať z našej kapitoly. Navrhol som, aby sa vyradili viaceré moje mapy, okrem toho aj mapa Zloženia obyvateľstva (sociálne, náboženské) v roku 1880 a Nárečia. Po týchto úpravách sa projekt kapitoly pokladal za hotový. Schválil sa spolu s maketou, ktorú vypracoval M. Hájek, na schôdzke tematickej skupiny 23. septembra 1999. Čoskoro sa však ukázalo, že nie je koniec úpravám a kráteniam. V snahe splniť novú požiadavku vypracovať tri varianty na zníženie počtu máp a ich mierok o 10 %, 20 % a 30 %, zostavili sme nový návrh,⁷ ale ani ten nestačil. Výkonný výbor naliehal

⁷ Okrem iného som navrhol vyradiť aj svoju mapu Národnostné zloženie obyvateľstva r. 1880. Prejavil o ňu záujem Dr. M. Benža, a tak ostala v projekte. Neskôr sa mapy obyvateľstva preradili do 6. kapitoly Obyvateľstvo a jeho aktivity v krajine. M. Benža vypracoval pre ňu dve mapy: Národnostná štruktúra obyvateľstva v r. 1880 a Religiózná štruktúra obyvateľstva r. 1880 v mierke 1 : 2 000 000. Podkladovú mapu prevzal z mojej štúdie Ná-

na ďalšie zníženie počtu máp a ich mierok. Prijali sme kompromisné stanovisko. Akceptovali sme viaceré požiadavky výkonného výboru, aj keď sme ich nepokladali za správne (napr. zmenu mierky 1 : 1 500 000 na 1 : 2 000 000 pre mapy administratívneho členenia). Nesúhlasili sme však s požiadavkou zmeniť mierku mapy Osídlenie Slovenska (10. stor. – 1250) a Osídlenie Slovenska v rokoch 1511–1530 z 1 : 500 000 na 1 : 1 000 000. Náš nový návrh prerokovala aj redakčná rada. Najprv zaujala záporné stanovisko k mierke 1 : 500 000 pre mapy Osídlenie Slovenska (10. stor. – 1250) a Osídlenie Slovenska v rokoch 1511–1530. Svoje stanovisko zmenila až po vystúpení D. Čaploviča. Nemali sme však istotu, či je to definitívne.

Podnik Esprit, s. r. o. mi poslal 22. marca 2000 dohody na vypracovanie autorských originálov 12 máp s tematikou osídlenia, vývoja štátnych hraníc a vývoja územného a správneho usporiadania. Mapy som mal odovzdať postupne do 31. októbra 2000. Po ich prečítaní som sa rozhodol, že ich nepodpíšem a vrátim RNDr. J. Kramárikovi, technickému redaktorovi atlasu. V sprievodnom liste som zdôvodnil svoje rozhodnutie najmä tým, že redakčná rada (prípadne výkonná rada) zmenila navrhovanú mierku 1 : 1 500 000 pre mapy administratívneho členenia Slovenska. Mierku 1 : 2 000 000 nepokladám za vhodnú, lebo neumožňuje primerane zobrazit' stav (najmä však zmeny) administratívneho členenia v rovine obcí, čo je predpokladom pre náležitú interpretáciu obsahu uvedených máp. Spochybňuje sa mierka 1 : 500 000 mapy Osídlenie v r. 1511–1530. Mnou navrhovanú mierku nezaručuje ani dohoda, lebo neuvádza výslednú mierku 1 : 500 000. Za neprijateľný pokladám aj článok V/3 dohody, v ktorom sa uvádzajú drastické postihy pre autora v prípade, že neodovzdá autorský originál mapy v termíne, ktorý sa stanovil jednostranne (bez dohody s autorom). Toto neobvyklé ustanovenie neutvára solídne podmienky pre spoluprácu. Veď ide o významné reprezentačné vedecké dielo a nie banálnu komerčnú záležitosť!⁸ Užšie vedenie realizačného tímu poverilo svoju členku T. Hrnčiarovú, predsedníčku výkonnej rady, aby urovnala spornú záležitosť. T. Hrnčiarová mi 10. mája tlmočila pranie, aby som vypracoval mapy, že sa uzavrujú so mnou nové dohody. Tiež ma požiadala, aby som prevzal vedenie skupiny miesto docenta M. Háječka, ktorý rezignoval zo zdravotných dôvodov. Ponuku som z osobných dôvodov nemohol prijať. Vyjadril som ochotu spoločne hľadať riešenie, ktoré by mi umožnilo obnoviť spoluprácu na tvorbe atlasu. Stretli sme sa 12. mája v Ústave krajinnej ekológie SAV. Sporný článok dohody V/3 sme na môj návrh, ktorý prekonzultovala, upravili tak, že sa ponechala len prvá veta: „Pri nedodržaní termínu zhotovenia a odovzdania autorského originálu zaniká zmluvný vzťah.“ T. Hrnčiaro-

rodnostná štruktúra obyvateľstva Slovenska roku 1880 uverejnenej v Geografickom časopise 45, 1993, č. 1, s. 3–16. Prevzal aj údaje uverejnené v tabuľke Zoznam okresov a žúp.

⁸ Urobil tak bez toho, aby to citoval, čím sa previnil proti etike aj autorskému zákonu!

⁸ Článok V/3 znie takto: „Pri nedodržaní termínu zhotovenia a odovzdania autorského originálu zaniká zmluvný vzťah. Zhotoviteľ súborného diela a autor/autorka si môžu dohodnúť náhradný termín plnenia diela, ak toto oneskorenie neohrozí splnenie termínu odovzdania súborného diela „Atlasu krajiny SR“, pričom zhotoviteľ diela uplatní 2 % zrážku z pôvodne dohodnutej autorskej odmeny za každý deň omeškania pôvodného termínu“.

vá súhlasila aj s mojou požiadavkou, aby sa v dohode uvádzala aj mierka mapy. To pravda neznamená, že redakčná alebo výkonná rada by v odôvodnených prípadoch nemohla zmeniť dohodnutú mierku a nanovo určiť výslednú mierku. Uistila ma, že mapa Osídlenie v r. 1511–1530 sa má vypracovať a uverejniť v mierke 1 : 500 000. Mierky máp skupiny Vznik a vývoj štátnych hraníc som akceptoval. Poukázal som na zásadnú otázku, či pri týchto mapách ostaneme v hraniciach Slovenskej republiky, ak máme riešiť zmeny hraníc mimo územia tohto štátu (napr. zmeny hraníc s Poľskom). Náležité spracovanie tohto problému si vyžaduje historický prístup. Požiadal som ju, aby túto politicky citlivú záležitosť prekonzultovala. V diskusii o mierke máp skupiny Vývoj územného a správneho usporiadania som navrhol, aby sa postupovalo diferencovane: Mapy, ktoré už boli uverejnené v Atlase SSR, stačí publikovať v mierke 1 : 2 000 000, ale treba si uvedomiť, že nebudú mať takú výpovednú hodnotu ako mapy pôvodne navrhované v mierke 1 : 1 500 000, lebo nebudú na nich katastrálne hranice, ktoré by umožnili identifikovať obce a určiť ich administratívnu príslušnosť. Mapy správneho členenia v r. 1960–1989 a v r. 1991–1996 neboli doteraz vypracované, sú nové, preto by sa mali konštruovať a uverejniť v mierke 1 : 1 500 000 rovnakým spôsobom, ako tematicky príbuzné mapy v Atlase SSR. T. Hrnčiarová súhlasila s mojim návrhom. Napokon som ešte navrhol vypracovať historický register k mape Osídlenie v r. 1511–1530, čo T. Hrnčiarová uvítala a podporila. Hovorili sme aj o podkladových (pracovných) mapách. Ich obsah a mierky sme neskôr dohodli s konateľom podniku Esprit Dr. D. Maďarom. Výsledky dosiahnuté pri rokovaní s Dr. T. Hrnčiarovou (vdďaka aj jej porozumeniu a ústretovosti) sa uskutočnili, o čo sa zaslúžil aj Dr. J. Kramárik, ktorý prevzal vedenie tematickej skupiny. Zmena nastala len v tom, že sa napokon v mierke 1 : 1 500 000 uverejnili aj tie mapy územnosprávneho usporiadania, ktoré sa podľa dohodnutých zmien mali spracovať a publikovať v mierke 1 : 2 000 000. Stalo sa tak preto, aby sa vyplnil priestor kapitoly.

*

Obsah 3. kapitoly prešiel mnohými zmenami, ktoré sa prejavili v jej koncepcii, najmä však v rozsahu. Navrhli sa do nej mapy s novou tematikou, cudzou a nevhodnou. Boli to mapy o národnostnej a náboženskej štruktúre obyvateľstva, mapy zobrazujúce územnú organizáciu rímskokatolíckej cirkvi, gréckokatolíckej cirkvi, evanjelickej a v. cirkvi a reformovanej kresťanskej cirkvi (podľa súčasného stavu), mapa slovenských nárečí a oblastí tradičnej kultúry. Tieto sa neskôr vyradili. Rozsah kapitoly zároveň aj jej obsah negatívne ovplyvnili viaceré redukcie, vyžadované redakčnou a výkonnou radou. Týkali sa prevažne časti 3.1. Historický vývoj osídlenia krajiny Slovenska. Museli sme oželiť najmä pôdorysy stredovekých miest a dedín a mapu stredovekých hradov a zemepanských hrádkov. Zmenšili sa aj mierky viacerých máp.

Tretia kapitola bola uverejnená v Atlase krajiny Slovenskej republiky ako 2. kapitola pod upraveným názvom Vývoj osídlenia a mapového zobrazenia. Jej štruktúru tvoria štyri tematické skupiny. Ťažiskom je prvá o vývoji osídlenia, podľa ktorej je kapitola pomenovaná. Mapy sú usporiadané v chronologickom slede (Príloha 3). Chronologická postupnosť sa výrazne porušila len v prvej tema-

tickej skupine tým, že začína mapou Osídlenie územia v 10. stor. až prvej polovici 13. stor. v mierke 1 : 500 000, čo recenzent hodnotí ako koncepčnú chybu.⁹

Zobrazenie vývoja osídlenia od paleolitu do polovice 13. storočia je dielom archeológov. Tvoria ho 6 máp v mierke 1 : 1 500 000 a spomenutá mapa v mierke 1 : 500 000. Pôvodne navrhované mierky 1 : 1 000 000 sme pokladali za priveľké, preto sa zmenšili. Ale aj tieto sa považujú za naddimenzované. Možno súhlasiť s názorom recenzenta, že „ten istý obsah by sa optimálne zobrazil na mape najbližšej menšej (okrúhlej) mierky, ...“.¹⁰ Dokazujú to mapy pravekého a rano-dejinného osídlenia uverejnené v *Kronike Slovenska* 1 z roku 1998. Neprimeranosť mierky spôsobuje okolnosť, že tematický obsah mapy sa vyjadruje bodovou metódou a farebné krúžky sú zbytočne veľké. Dve mapy z tejto série majú rovnaký titul *Včasnohistorické osídlenie*. V súlade s pomenovaním predchádzajúcich máp a tradičným ustáleným názvom sa mali označiť ako *Osídlenie v mladšej dobe železnej (laténskej)* a *Osídlenie v dobe rímskej* a *sťahovanie národov*.

Mapa *Osídlenie v dobe kamennej* má bohatú členenú štruktúru. Obsahuje staršiu dobu kamennú – paleolit, strednú dobu kamennú – mezolit, mladšiu dobu kamennú – neolit (v nej sa rozlišuje kultúra a skupiny s lineárnou keramikou, ďalej kultúra a skupiny s východnou lineárnou keramikou) a neskorú dobu kamennú – eneolit (zastúpenú lengyelskou kultúrou, polgárskou a potiskou skupinou, bádenskou kultúrou a skupinami zo záveru eneolitu).

Po nej nasleduje mapa *Osídlenie v staršej a strednej dobe bronzovej* s jednoduchou štruktúrou – osídlenie v staršej dobe bronzovej a osídlenie v strednej dobe bronzovej bez ďalšej špecifikácie. Podobne aj mapa *Osídlenie v období popolnicových polí* a v dobe halštatskej má jednoduchú štruktúru vyjadrenú v jej pomenovaní.

V poradí prvá mapa s názvom *Včasnohistorické osídlenie* zobrazuje osídlenie v mladšej dobe železnej (laténskej). Druhá mapa s rovnakým názvom *Včasnohistorické osídlenie* je dokumentom o sídelných pomeroch v dobe rímskej a v dobe sťahovania národov.

Problematika slovanského osídlenia a počiatkov slovenského osídlenia je obsahom mapy *Včasnostredoveké osídlenie*. Zobrazuje sídlištné pomery od konca 5. do začiatku 10. storočia v horizonte včasnosingovského a predveľkomoravského obdobia (koniec 5. až koniec 8. storočia), obdobia Nitrianskeho kniežatstva a veľkomoravského obdobia (od konca 8. storočia do začiatku 10. storočia). Vyznačujú sa na nej sídliská, pohrebiská, hradiská, hrádky a dvorce.

Mapa *Osídlenie územia v 10. stor. až v prvej polovici 13. stor.* v mierke 1 : 500 000 sa pôvodne projektovala ako dielo, ktoré malo zobrazovať osídlenie Slovenska v 10. až v 13. storočí. Malo byť spoločnou prácou historikov R. Marsinu, V. Sedláka a historických archeológov A. Rutkaya, A. Habovštiaka. Spolupráca R. Marsinu a A. Habovštiaka bolo nielen užitočné, ale aj žiaduce, lebo

⁹ PRAVDA, J.: *Koncepčné a kartografické aspekty Atlasu krajiny Slovenskej republiky*, s. 88: „Uprednostnenie technického hľadiska (vrátane snahy začať veľkou mapou) pred logickou postupnosťou alebo chronológiou je koncepčná chyba.“

¹⁰ Tamže, s. 87.

boli autormi obdobnej mapy Osídlenie od 2. polovice 10. stor. do r. 1250 v mierke 1 : 500 000 uverejnenej v Atlase SSR. A. Rutkay mal spracovať osídlenie v 1. polovici 10. storočia a aktualizovať archeologické údaje v nasledujúcom období. V. Sedlák bol poverený spracovaním osídlenia v 2. polovici 13. storočia. Neskôr sa upustilo od sledovania osídlenia v 2. polovici 13. storočia, lebo V. Sedlák sa zriekol spolupráce. Po ňom odstúpil aj R. Marsina (nepodpísal dohodu), keďže nesúhlasil s navrhovanou zmenou mierky na 1 : 1 000 000. Napokon (neviem prečo) odstúpil aj A. Habovštiak a jediným autorom sa stal A. Rutkay. Tieto personálne zmeny podstatnou mierou ovplyvnili koncepciu mapy, zmenili jej charakter. Prestala byť mapou osídlenia, čo sa však neprejavilo v jej pomenovaní. V skutočnosti ide o mapu archeologických nálezísk, ktoré sa v legende klasifikujú ako sídlisko a pohrebisko, sídlisko s kostolom, feudálne sídlo, kláštor a staromaďarské pohrebisko. Farba značiek nezodpovedá významu lokalít.¹¹

Osídlenie v nasledujúcich obdobiach zobrazujú len štyri mapy. Súvisí to s tým, že je pomerne dobre spracované v Atlase SSR. Absentuje v ňom len náležité zdokumentovanie vývoja osídlenia v neskorom stredoveku, lebo vypracovanie celoslovenského prierezu sa nedalo autorsky zabezpečiť. V snahe odstrániť tento nedostatok sa po vydaní Atlasu SSR historicko-geografický výskum v Geografickom ústave Slovenskej akadémie vied zamerlal na poznávanie vývoja osídlenia v neskorom stredoveku. Vznikli viaceré čiastkové štúdie.¹² V rámci výskumu sa vypracovali dva prierezy: Osídlenie Slovenska v rokoch 1381–1400 a Osídlenie Slovenska v rokoch 1511–1530. Prierez zobrazujúci stav osídlenia koncom stredoveku sa uverejnil ako príloha k štúdii s rovnakou problematikou.¹³ Pre Atlas krajiny SR sa navrhli obidva stredoveké prierezy, čo bolo optimálne, ale z priestorových dôvodov sa mohol uverejniť len jeden. Rozhodol som sa pre druhý prierez ako významnejší. Uverejnil sa pod názvom Osídlenie územia v r. 1511–1530 v mierke 1 : 500 000. Autorský originál sa vyhotovil na podkladovej mape v mierke 1 : 500 000, teda vo výslednej mierke. Podkladová mapa obsahovala len vodnú sieť upravenú podľa stavu na prelome 18. a 19. storočia (prevzala sa z Atlasu SSR) a terajšie katastrálne hranice. V snahe čo najvernejšie

¹¹ Skutočnosť, že pomenovanie mapy je nesprávne, že to nie je mapa osídlenia, ale len mapa archeologických nálezov sídlíštného typu, môže pomýliť a viesť k chybným interpretáciám, ako to dosvedčuje aj kritická poznámka recenzenta: „Aj mapa č. 1 Osídlenie územia v 10. až 13. storočí vnucuje presvedčenie, že v tomto období bolo Slovensko osídlené redšie, hoci analogická mapa z ASSR zobrazuje dvakrát hustejšie osídlenie (čím uvádza do pomykova: teda ako to bolo?).“ PRAVDA, J.: *Koncepcné a kartografické aspekty Atlasu krajiny Slovenskej republiky*, s. 88.

¹² ŽUDEĽ, J.: Sídelná sieť Slovenska na Lazarovej mape Uhorska z r. 1528. In: *Geografický časopis* 35, 1983, s. 247–264; Tenže: Zmeny v štruktúre osídlenia Východoslovenskej nížiny od začiatku 15. storočia do konca stredoveku. In: *Geografický časopis* 42, 1990, s. 74–90; Tenže: Hustota osídlenia Slovenska v neskorom stredoveku. In: *Archaeologia historica* 18/93, s. 81–85; Tenže: Miestne názvy na Lazarovej mape Uhorska so zreteľom na územie Slovenska. In: *Slovenská archivistika*, XXXII, 1997, č. 2, s. 48–59.

¹³ ŽUDEĽ, J.: Slovakia's Settlement towards the End of the Middle Ages. In: *Geografický časopis* 40, 1988, s. 112–119.

zrekonštruovať sídelnú sieť na konci stredoveku, poloha sídel sa určovala individuálne so zreteľom na mapy z 18. a 19. storočia. Z kartografických diel 20. storočia sa použili len topografické mapy mierky 1 : 75 000 a základné mapy. Pri lokalizácii sídel sa starostlivo zvažoval najmä ich vzťah k vodným tokom. K mape sa vypracoval a uverejnil aj Historický register miest a obcí z r. 1511–1530. Obsahuje miestne názvy uvedené na mape a ich historická podoba, v akej sa uvádzajú v použitých prameňoch.

Sídelné pomery koncom stredoveku dokresľuje mapa Hustota sídel podľa stolíc v r. 1511–1530. Mapa Osídlenie v r. 1873 v mierke 1 : 1 000 000 bola prevzatá z Etnografického atlasu Slovenska (1990). Tematickú skupinu o vývoji osídlenia uzatvára mapa Osídlenie v r. 1991 v mierke 1 : 1 000 000.

Problematika vzniku a vývoja štátnych hraníc je v odbornej literatúre dobre spracovaná a kartograficky zdokumentovaná.¹⁴ Avšak bohatstvo poznatkov sa nevyužilo optimálne pri projektovaní a realizácii príslušnej časti kapitoly. Tá obsahuje len tri mapy v mierke 1 : 2 000 000 (autorské originály boli vypracované v mierke 1 : 750 000) a mapku Trojštátne hraničné body s piatimi výrezmi.

Mapa Vytváranie štátnych hraníc v r. 1919–1925 zobrazuje stanovenie severných a južných hraníc Slovenska. Na južných hraničiach sa uvádzajú opravy trianonských hraníc v prospech Česko-Slovenska a Maďarska. Podrobnejšie sú zakreslené na piatich výrezoch. Citeľne chýbajú Houdkove mapy zobrazujúce stanovenie československo-poľských hraníc na Orave a na Spiši, dokumentujúce zdĺhavé a zložité medzinárodné rokovania.

Mapa Zmeny štátnych hraníc v r. 1938–1939 vzhľadom na mierku neumožnila presnejšie (podľa obcí) zakresliť zmeny a náležite ich interpretovať. Tento nedostatok vo vzťahu k južným a východným územiám, ktoré sa v dôsledku viedenskej arbitráže a tzv. malej vojny odstúpili Maďarsku, eliminuje mapa Župné zriadenie v r. 1940–1944. K mape Vytváranie štátnych hraníc v r. 1945–1947 sa mal pripojiť výrez s územím, ktoré sa roku 1945 odstúpilo Zakarpatskej Ukrajine. V legende v súvisi s rozšírením bratislavského predmostia roku 1947 sa mali uviesť názvy obcí Čunovo, Jarovce a Rusovce.

Vývoj územného a správneho usporiadania je zobrazený na šiestich mapách v mierke 1 : 1 500 000 takmer súvisle (s medzerami v rokoch 1939, 1945–1948) od roku 1923 do roku 1996. Podľa dohovoru s Dr. T. Hrnčiarovou 12. mája 2000 sa mapy dokumentujúce vývoj do roku 1960 mali vypracovať a uverejniť v mierke 1 : 2 000 000. Autorské originály máp Župné zriadenie v r. 1923–1928, Krajinské zriadenie v r. 1928–1938 a Správne členenie v 1949–1960 boli vyhotovené na základe máp Župy v r. 1923–1928, Krajinské zriadenie v r. 1928–1938 a Správne členenie v r. 1949–1960 v mierkach 1 : 1 500 000, ktoré boli uverejnené v Atlase SSR. Z podkladu sa vynechali katastrálne a obecné hranice, nevyznačili sa územia miest so zriadeným magistrátom (Bratislava, Košice), ani

¹⁴ HOUDEK, F.: *Vznik hraníc Slovenska*. Bratislava 1932; KLIMKO, J.: *Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc*. Bratislava 1980; ŽUDEĽ, J.: Zmeny československo-maďarských hraníc v dôsledku viedenskej arbitráže. In: *Slovenská archivistika*, XXVI, 1991, č. 2, s. 34–43; Tenže: Utváranie hraníc Slovenska. In: *Slovenská archivistika*, XXX, 1995, č. 2, s. 222–234.

okresy Bratislava-vidiek (venkov) a Košice-vidiek (venkov), niektoré údaje sa aktualizovali, farebné riešenie sa zmenilo. Výpovedná hodnota máp sa tým podstatne zmenšila. Mapa Župné zriadenie v r. 1940–1944 je vcelku nová. Počas záverečných prác na atlase sa bez môjho vedomia a súhlasu zmenila mierka 1 : 2 000 000 na 1 : 1 500 000. Zistil som to pri korektúre 2. nátlaku (!) v júni 2001. Nevhodný a škodlivý zásah sa zdôvodnil tým, že sa musel zaplniť voľný priestor.

Mapa Územné členenie v r. 1960–1990 v mierke 1 : 1 500 000 bola vypracovaná v časovom úseku 1960–1970 podľa mapy Správne členenie v r. 1960–1970 v mierke 1 : 1 500 000, publikovanej v Atlase SSR. Vývoj v nasledujúcich rokoch sa projektoval podľa súdobých písomných a kartografických prameňov.

Politické udalosti v novembri 1989 viedli k prenikavým zmenám aj v miestnej štátnej správe. V roku 1990 sa zrušila trojstupňová sústava národných výborov, v dôsledku čoho zanikli kraje. Ministerstvo vnútra SR poverilo Výskumný ústav oblastného plánovania v Bratislave vypracovať návrh nového územnosprávneho členenia Slovenska, ktoré malo platiť od 1. januára 1991. Uvedený ústav navrhol dva varianty územného členenia základného stupňa (obvody alebo malé, v podstate jestvujúce okresy) a dva varianty vyššieho stupňa orgánov štátnej správy (veľké okresy alebo oblasti). Ani jeden z navrhovaných variantov sa dôsledne nerealizoval. S účinnosťou od 1. januára 1991 sa zriadilo 121 obvodov, ktoré mali tvoriť len dočasnú organizáciu a ponechali sa dovtedajšie okresy. Územnosprávne provizorium trvalo do polovice roka 1996.¹⁵ Toto prechodné územné a správne usporiadanie Slovenska je obsahom mapy Územné a správne členenie v r. 1991–1996 v mierke 1 : 1 500 000. Je úplne pôvodná, kartograficky samostatne stvárnená, lebo o tomto administratívnom členení sa oficiálne nevydala mapa. Bola zostavená podľa legislatívnej normy Opatrenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky z 13. decembra 1990, ktorým sa uverejňuje zoznam obcí tvoriacich územné obvody obvodných úradov v Slovenskej republike. Zmeny, ktoré nastali po 1. januári 1991, sa vyznačili podľa údajov uvedených v Štatistickom lexikóne obcí Slovenskej republiky 1992 a oznámení o zmenách publikovaných v Zbierke zákonov. Pri práci sa ako pracovná (podkladová) mapa použila Mapa správneho rozdelenia Slovenskej socialistickej republiky z roku 1973 v mierke 1 : 400 000. Prv sa ale musela upraviť, lebo po roku 1973 sa zmenili hranice viacerých obcí, čo v niektorých prípadoch ovplyvnilo aj priebeh hraníc okresov a obvodov. Autorský originál sa vyhotovil v mierke 1 : 750 000.

Podľa zámeru tvorcov koncepcie Atlas krajiny Slovenskej republiky mal nadväzovať na Atlas SSR, utvoriť v súlade s najnovšími výsledkami vedeckého výskumu všestrannejší a plnší obraz krajiny s hlbším prienikom do jej podstaty. Ako sa podarilo zrealizovať túto koncepciu v 2. kapitole?

V tematickom celku Historický vývoj osídlenia krajiny majú dominantné postavenie mapy Osídlenie územia v 10. až prvej polovici 13. stor. a Osídlenie územia v r. 1511–1530. Prvá mapa nadväzuje na mapu Osídlenie od 2. polovice

¹⁵ ŽUDEL, J.: Utváranie nového územného a správneho členenia Slovenskej republiky v rokoch 1990–1996. In: *Slovenská archivistika*, XXXVII, 2002, č. 1, s. 28–29.

10. stor. do r. 1250 z Atlasu SSR. Dopĺňuje ju o nové archeologické lokality, miestami ich aj prehodnocuje a vynecháva. Interpretáciu sťažuje okolnosť, že sa opevnené archeologické lokality bližšie nešpecifikujú (v legende sa uvádzajú ako feudálne sídla), kým v Atlase SSR sa rozlišujú veľké opevnené sídliská – hradiská, malé opevnené sídliská – zemepanské hrádky a kamenné hrady. Druhá mapa zobrazuje stav osídlenia územia Slovenska na konci stredoveku. Je úplne nová, vyplňuje medzeru vo vývoji osídlenia od polovice 13. storočia do konca 16. storočia, ako sa zobrazuje v 9. kapitole Atlasu SSR. Mapy zobrazujúce vývoj osídlenia od doby kamennej až do začiatku 10. storočia nenadväzujú na mapy v Atlase SSR, nedosahujú ich úroveň a nie sú porovnateľné. Je ich menej, majú chudobnejší obsah, nezobrazujú súvisle osídlené územia a miesto areálovej metódy sa ich obsah vyjadruje len pomocou značiek, ktoré sú navyše zbytočne veľké. Tieto nedostatky a rozdiely sa najvýraznejšie prejavujú v zobrazení osídlenia v dobe kamennej.

Čo sa týka máp o vzniku a vývoji štátnych hraníc, určitú súvislosť možno skonštatovať len v prípade južných a východných hraníc v rokoch 1938–1940, ktoré sa zobrazili podľa mapy Správne členenie v r. 1938–1940 z Atlasu SSR.

V tematickom celku Vývoj územného a správneho usporiadania sa uverejnili tri mapy z Atlasu SSR s pozmeneným obsahom. Za prínos možno pokladať mapy, ktoré zobrazujú vývoj po roku 1960. Z nich je najcennejšia mapa Územné a správne členenie v r. 1991–1996 v mierke 1 : 1 500 000, ktorá nahrádza absenciu oficiálnej administratívnej mapy.

Príloha 1

Návrh 1. kapitoly Atlasu krajiny Slovenskej republiky z roku 1997

- 1.4. Vznik a vývoj štátnych hraníc
 - 1.4.1. Vznik a vývoj štátnych hraníc v r. 1919–1939
 - Utváranie štátnych hraníc v r. 1919–1925, 1 : 1 500 000
 - Hraničný úsek na Orave
 - Hraničný úsek na Spiši
 - Zmeny štátnych hraníc r. 1938, 1 : 1 500 000
 - Hranice Slovenskej republiky r. 1939, 1 : 1 500 000
 - 1.4.2. Vývoj štátnych hraníc od r. 1945
 - Vývoj štátnych hraníc v r. 1945–1947, 1 : 1 500 000
 - Vytýčenie hraníc medzi Slovenskou republikou a Českou republikou
 - Hraničný úsek „U Sabotů“
 - Hraničný úsek Sidonia
- 1.5. Vývoj územnosprávneho členenia
 - 1.5.1. Administratívne členenie v r. 1923–1945
 - Župné zriadenie (1923–1928), 1 : 1 500 000
 - Krajinské zriadenie (1928–1939), 1 : 1 500 000
 - Župné zriadenie (1940–1945), 1 : 1 500 000
 - 1.5.2. Správne členenie v r. 1949–1996

- Správne členenie v r. 1949–1960, 1 : 1 500 000
- Správne členenie v r. 1960–1989, 1 : 1 500 000
- Správne členenie v r. 1991–1996, 1 : 1 500 000
- 1.5.3. Správne členenie od r. 1996
 - Stálosť a premenlivosť administratívnych hraníc – syntéza zmien, 1 : 1 500 000
 - Súčasnú administratívne členenie SR, 1 : 500 000

Príloha 2

Návrh 3. kapitoly Historický vývoj územia Slovenska a jeho zobrazenia Atlasu krajiny Slovenskej republiky z roku 1999

- 3.1. Historický vývoj krajiny Slovenska
 - Praveké osídlenia – kamenná doba, 1 : 1 mil.
 - Praveké osídlenia – bronzová doba, 1 : 1 mil.
 - Včasnohistorické osídlenia (4. stor. p. n. l. – 5. stor.), 1 : 1 mil.
 - Včasnohistorické osídlenia (6. stor. – 10. stor.), 1 : 1 mil.
 - Osídlenie Slovenska (10. stor. – 1250), 1 : 0,5 mil.
 - Stredoveké mestá – pôdorysy
 - Stredoveké dediny – pôdorysy
 - Cirkevné inštitúcie do roku 1526, 1 : 1,5 mil.
 - Hrady a zemepanské hrádky do roku 1526, 1 : 1,5 mil.
 - Majetky nitrianskeho kostola a hronskobeňadického kláštora, 1 : 1 mil.
 - Hustota sídel podľa stolíc v rokoch 1381–1400, 1 : 2 mil.
 - Osídlenie v rokoch 1381–1400, 1 : 0,5 mil.
 - Osídlenie v rokoch 1511–1530, 1 : 0,5 mil.
 - Hustota sídel podľa stolíc v rokoch 1511–1530, 1 : 2 mil.
 - Osídlenie v roku 1720, 1 : 0,5 mil.
 - Hustota sídel podľa stolíc v roku 1720, 1 : 2 mil.
 - Osídlenie v roku 1869, 1 : 0,5 mil.
 - Osídlenie v roku 1960, 1 : 0,5 mil.
 - Podiel Slovákov vo vtedajších okresoch v roku 1880, 1 : 2 mil.
 - Podiel Maďarov vo vtedajších okresoch v roku 1880, 1 : 2 mil.
 - Podiel Nemcov vo vtedajších okresoch v roku 1880, 1 : 2 mil.
 - Podiel Slovákov vo vtedajších okresoch v roku 1910, 1 : 2 mil.
 - Podiel Maďarov vo vtedajších okresoch v roku 1910, 1 : 2 mil.
 - Podiel Nemcov vo vtedajších okresoch v roku 1910, 1 : 2 mil.
 - Národnostné zloženie obyvateľstva v roku 1773 (na dnešné obce), 1 : 1 mil.
 - Náboženské zloženie obyvateľstva 1777–1778, 1 : 2 mil.
 - Zloženie obyvateľstva (sociálne, náboženské) v roku 1880, 1 : 2 mil.
 - Oblasti tradičnej kultúry, 1 : 1,5 mil
 - Nárečia, 1 : 1,5 mil.
- 3.2. Vznik a vývoj štátnych hraníc
 - Utváranie štátnych hraníc v rokoch 1919–1925, 1 : 1,5 mil.

- Hraničný úsek na Orave
- Hraničný úsek na Spiši
- Zmeny štátnych hraníc v roku 1938–1939, 1 : 1,5 mil.
- Vývoj štátnych hraníc v roku 1945–1947, 1 : 1,5 mil.
- Vytýčenie hraníc medzi SR a ČR v rokoch 1993–1996
- Hraničný úsek „U Sabotů“
- Hraničný úsek „Sidonia“
- Trojbody
- 3.3. Vývoj územného a správneho usporiadania
 - Župné zriadenie (1923–1928), 1 : 1,5 mil.
 - Krajinské zriadenie (1928–1939), 1 : 1,5 mil.
 - Župné zriadenie (1940–1945), 1 : 1,5 mil.
 - Správne členenie (1949–1960), 1 : 1,5 mil.
 - Správne členenie (1960–1989), 1 : 1,5 mil.
 - Správne členenie (1991–1996), 1 : 1,5 mil.
 - Stálosť a premenlivosť administratívnych hraníc – syntéza zmien, 1 : 1,5 mil.
 - Súčasnú územnú a správnu usporiadanie SR, 1 : 0,5 mil.
- 3.4. Vývoj mapovania a zobrazenia územia Slovenska

Príloha 3

Druhá kapitola Vývoj osídlenia a mapového zobrazenia Atlasu krajiny Slovenskej republiky

Historický vývoj osídlenia krajiny

1. Osídlenie územia v 10. stor. až prvej polovici 13. stor., 1 : 500 000
2. Osídlenie v dobe kamennej, 1 : 1 500 000
3. Osídlenie v staršej a strednej dobe bronzovej (2000 – 1250 pred n. l.), 1 : 1 500 000
4. Osídlenie v období popolnicových polí a v dobe halštatskej (1250 – 450 pred n. l.), 1 : 1 500 000
5. Včasnohistorické osídlenie (polovica 5. – 1. stor. n. l.), 1 : 1 500 000
6. Včasnohistorické osídlenie (1. – 5. stor. n. l.), 1 : 1 500 000
7. Včasnostredoveké osídlenie (koniec 5. – začiatok 10. stor.), 1 : 1 500 000
8. Osídlenie územia v r. 1511–1530, 1 : 500 000
9. Hustota sídel podľa stolíc v r. 1511–1530, 1 : 2 000 000
10. Historický register miest a obcí z r. 1511–1530, tabuľka
11. Osídlenie v r. 1873, 1 : 1 000 000
12. Osídlenie v r. 1991, 1 : 1 000 000

Vznik a vývoj štátnych hraníc

13. Vytváranie štátnych hraníc v r. 1919–1925, 1 : 2 000 000
14. Zmeny štátnych hraníc v r. 1938–1939, 1 : 2 000 000
15. Vytváranie štátnych hraníc v r. 1945–1947, 1 : 2 000 000
16. Trojštátne hraničné body, mapové výrezy

Vývoj územného a správneho usporiadania

17. Župné zriadenie v r. 1923–1928, 1 : 1 500 000
18. Krajinské zriadenie v r. 1928–1938, 1 : 1 500 000
19. Župné zriadenie v r. 1940–1944, 1 : 1 500 000
20. Správne členenie v r. 1949–1960, 1 : 1 500 000
21. Územné členenie v r. 1960–1990, 1 : 1 500 000
22. Územné a správne členenie v r. 1991–1996, 1 : 1 500 000
23. Územné a správne usporiadanie, 1 : 500 000.

THE PROBLEM OF SETTLEMENT AND STATE ADMINISTRATION
IN THE ATLAS OF THE COUNTRY OF SLOVAK REPUBLIC

Juraj Žudel

In 2002 another basic work – Atlas of the Country of Slovak Republic enriched the cartographic creation in Slovakia. The Ministry of the Environment of the Slovak Republic in Bratislava mostly contributed to its preparation and publishing. They coordinated the work with the special assignment of the Institute of Landscape Ecology of Slovak Academy of Sciences.

The subject of the study is the second chapter The Development of Settlement and Map Presentation which consists of four parts: the Historical Development of the Settlement of the Country, the Origin and Development of State Borders, the Development of Territorial and Administration Organization and the Development of Mapping and Projection of the Territory of Slovakia. The author pays attention to analysis and evaluation of the first three parts. He follows the concept development, map expressing and final realization. He deals particularly with the relation of the new atlas work to the national atlas (Atlas Slovenskej Socialistickej Republiky) from 1980, the range of its originality, new and how it enriches the knowledge of country of Slovakia. The different parts have various time horizon. The longest time span is offered to the problem of settlement, which is core, too. The development of settlement is presented since paleolite to modern times.

The state borders, territorial and administration organization are documented only within 20th century when Slovakia existed as a part of Czecho-Slovakia or as independent Slovak Republic. The maps of these parts enrich, as well as the whole work, our knowledge of country of Slovakia.

Translated by Ema Draškabová

DISKUSIA

VEDOMOSTNÝ MANAŽMENT ARCHÍVOV¹

MARTINA OROSOVÁ

Orosová, M.: Knowledge Management of Archives. Slovenská archivistika. Vol XLI, 2006, No 1, p. 102–107.

The study presents the new task of modern archives of the future – the use of abilities of knowledge management to improve and make effective work procedure used in archives and to improve the productivity and standard of knowledge of archivists – specialists.

Management. Knowledge. Systematic thinking. Modern archives.

Mgr. Martina Orosová, Archív Pamiatkového úradu SR, Cesta na Červený most 6, 814 06 Bratislava

Dnešná spoločnosť charakterizuje samu seba ako spoločnosť informačných technológií. Dávno sú preč časy, keď pôda, práca a kapitál boli základnými a jedinými výrobnými prostriedkami. Hlavným zmysluplným zdrojom, prinášajúcim sociálne a ekonomické výsledky, sú dnes znalosti, resp. vedomosti aplikované na poznanie. Je rozdielne pracovať s informáciami a znalosťami. Informácia odstraňuje mieru neurčitosti u príjemcu, hovorí mu niečo, čo nevedel. Je ľahko prenosná pomocou technológie na iného príjemcu. To však neplatí pre znalosti. Znalosti na rozdiel od obyčajných údajov a informácií vznikajú uložením množstva informácií do kontextu a objavením ich kauzálnych väzieb. Znalosti sú založené na kontextovej hodnote informácií. Na to nám nestačia ani tie najlepšie digitálne technológie, na to je potrebný ľudský mozog.²

Činnosť, ktorá určuje ako má byť poznanie najlepšie využité, aby prinášalo výsledky, je manažment. Mohlo by sa zdať, že manažment je pojem, ktorý nepatrí do našej intelektuálne zameranej práce. Práve naopak, manažment je potrebný hlavne v nepodnikateľskej sfére, v štátnych inštitúciách, či treťosektorových organizáciách. Práve im totiž chýba disciplína „súčtového riadku“. Z toho

¹ Príspevok odznel 8. júna 2005 na 9. archívnych dňoch v Košiciach.

² DE PERLAKY, J.: V revolúcii vedomostí rozhodnú – ľudia. In: *eFOCUS - online časopis o informačných a komunikačných technológiách pre manažérov a IT pracovníkov*, 2001, č. 1. <http://www.manager.sk/focus/>

vyplýva aj potreba zamestnania manažérov, t. j. ľudí, ktorí budú zodpovední za takú aplikáciu a účinnosť znalostí, aby prinášala výsledky.³

Povolanie archivára môžeme smelo zaradiť medzi vysoko špecializované odbory. Archív je teda špecializovanou organizáciou (odborným pracoviskom, inštitúciou) vytvorenou účelovo a zloženou zo špecialistov, ktorí pracujú na spoločnej úlohe. Kam má vlastne smerovať slovenské archívnictvo? Úlohu, cieľ, či poslanie archívov máme jasne definované v legislatíve (preberanie, evidovanie, ochraňovanie a sprístupňovanie archívnych dokumentov). Výzvou budúcnosti je, ako toto poslanie dosiahnuť, resp. naplniť čo najlepšie, najefektívnejšie, najproduktívnejšie a aké schopnosti a znalosti musíme mať, aby sme tento cieľ dosiahli. Na ceste za našou víziou je veľa prekážok, ktoré sa musíme naučiť prekonať. V tom nám môže pomôcť aj vedomostný manažment.

Vedomostný manažment nemá univerzálnu definíciu. Označuje činnosť organizácie, v rámci ktorej sa cieľavedome a vo veľkom rozsahu zhromažďujú, triedia, kategorizujú a analyzujú znalosti z rôznych zdrojov, skúseností a vedomostí zamestnancov. Kľúčovým prvkom úspechu je schopnosť aplikovania týchto vedomostí na získavanie nových vedomostí a ich zapojenie do rozhodovacích procesov. Manažment znalostí určuje, ako lepšie využiť potenciál informácií uložených v informačných systémoch. Nie je to technologický problém, ale je spojený s otázkou ľudí a intelektuálneho kapitálu organizácie. Manažment vedomostí sa musí upriamiť na ľudí, na ich zvyky a pracovnú kultúru, na ich informačné potreby. Dôležitosť informačných technológií pritom zostáva v platnosti. Technika je nevyhnutným pomocníkom na získavanie informácií a zlepšenie spolupráce zamestnancov. Bez informačných, komunikačných a mediálnych technológií by znalostné iniciatívy nebolo možné efektívne realizovať. Informácie sa však menia na vedomosti prostredníctvom sociálneho procesu. Je nemožné hovoriť o vedomostiach bez toho, aby sme hovorili aj o tom, ako ľudia spolu pracujú, učia sa a zhromažďujú vedomosti.⁴

Znalosti špeciálne vzdelaných archivárov sú ich „výrobným nástrojom“. Funkciou archívu by teda malo byť produktívne využitie odborných znalostí archivárov. Otázkou je, ako zabezpečiť produktivitu tejto kvalifikovanej práce. Je známe, že štátni zamestnanci sú všade na svete najmenej produktívnymi zamestnancami. A ak produktivita nerastie alebo dokonca klesá, nemôžu byť vyplácané vyššie reálne príjmy.

Vzdelanie archivára zahŕňa široké spektrum poznania, od pravekej histórie, cez znalosť jazykov až po informačné systémy. Preto sa vzdelaní archivári výborne uplatňujú aj v iných odboroch. Pre archivára nie je problém opustiť organizáciu a prejsť do inej. Preto majú archívy často problém pritiahnuť ľudí a udržať si ich. V našich podmienkach si archív ťažko získa lojalitu prostredníctvom výplatného šeku. Musí si ju zaslúžiť tým, že zaručí kvalifikovaným špecialistom, ktorých zamestnáva, že budú mať mimoriadnu príležitosť k tomu, aby boli efek-

³ DRUCKER, P. F.: *Postkapitalistická spoločnosť*. Praha: Management Press 1993, s. 46.

⁴ ŠUPŠÁK, J.: Bohatstvo v šedej kôre mozgovej. In: *eFOCUS – online časopis o informačných a komunikačných technológiách pre manažérov a IT pracovníkov*, 2001, č. 1. <http://www.manager.sk/focus/>

tívni a výkonní. Kvalifikovaní špecialisti do veľkej miery rozhodujú o tom, aký bude ich prínos, aký úžitok ich znalosti môžu alebo by mali priniesť pre celú organizáciu. Archív musí odborníkov nielen uznávať a primerane odmeňovať, ale ich aj motivovať a uspokojovať. Archívár nerobí svoju prácu, aby dosiahol blahobyt (aj keď by to bolo pravdaže príjemné), ale svoju prácu chápe ako čosi „posvätné“, niečo čím hľadá vnútorné uspokojenie. Archív, ako aj každá iná zamestnávajúca inštitúcia, by mal vychádzať v ústrety vyšším aspiráciám ľudí než je iba snaha zabezpečiť si potravu, strechu nad hlavou a nejaký ten majetok.

Tí najefektívnejší pracovníci v odvetviach založených na využití znalostí, a takým je aj odbor archívnictva, si neprajú byť nikým iným než úzkymi špecialistami. A tak je to správne. V dnešných časoch sú univerzálni polyhistori čoraz väčšou vzácnosťou. A niet sa čo diviť. Veď problémom je zvládnuť množstvo informácií z úzko špecializovaného odboru a fundovane sa pohybovať vo viacerých disciplínach je takmer nemožné. Špecialisti sa musia sústrediť na to, že sú špecialistami a musia pracovať ako špecialisti. Aby však naplnili myšlienku univerzálneho, všeobecného a pravdivého poznania, v našom prípade poznania histórie Slovenska a Slovákov, teda aby úsilie špecialistov prinášalo výsledky, na to je potrebná koordinácia, spolupráca, integrácia. Znalosti sami o sebe sú sterilné. Produktívnymi sa stávajú až vtedy, keď sú prepojené a tvoria ucelené poznanie. Úlohou organizácie, akou je aj archív, je umožňovať práve túto integráciu, spoluprácu, koordináciu. Stále sa však aj medzi nami nájdú ľudia, pre ktorých je ťažké prijať myšlienku, že jednotlivec – špecialista sám o sebe neznamenať toľko, ako keď sa spojí s ostatnými špecialistami. Izolované výsledky, ktoré prináša samotný jednotlivec, neznamenať toľko, ako v spojení s výsledkami ďalších jednotlivcov. Ak sú úzko vymedzené závery príspevkom k veľkému cieľu kolektívu, nadobúdajú oveľa väčší význam.

Moderný archív by mal byť organizáciou kvalifikovaných, inteligentných a nadšených ľudí, seberovných partnerov, kolegov. Žiadna „úroveň“ znalostí a kvalifikácie nemôže byť nadradená inej. Miesto každého pracovníka je určované skôr jeho prínosom k realizácii spoločnej úlohy, než akoukoľvek nadriadenosťou či podriadenosťou. Moderný archív nemôže byť len organizáciou „šéfov“ a „podriadených“. Musí byť organizovaný ako tím „partnerov“.

Samozrejme, to neznamenať, že archív nemá byť riadený. Vždy tu musia byť ľudia, ktorí rozhodujú, ktorí sú zodpovední za poslanie archívu, za jeho ducha, za jeho výkon a výsledky. Ľudia, ktorí zameriavajú archív na jeho poslanie, určujú stratégiu a definujú ciele. Vedenie má pracovať ako moderný manažment a musí mať značnú autoritu. Ale jeho úlohou nie je prikazovať, jeho úlohou je určovať smer.⁵

Vráťme sa k otázke efektívnosti. Aby bola práca produktívna, musí byť organizovaná v tíme, ktorý je primeraný práci samej aj jej postupu. Najsilnejší je tím, ktorý využíva prednosti každého člena a minimalizuje jeho slabosti. Vyžaduje si od každého veľkú sebadisciplínu, jeho členovia musia dlhú dobu spolupracovať. Každý člen musí mať pritom presne definovaný výkon, ktorý sa od neho vyža-

⁵ DRUCKER, P. F.: *Postkapitalistická spoločnosť*, s. 56.

duje. Pri vytváraní pracovného miesta a určovaní pracovnej náplne je nutné si odpovedať na otázku „Aké výsledky očakávam od tejto práce?“ Je to dôležité pri vyhodnocovaní danej práce a pomôže aj samotnému pracovníkovi preklenúť počiatočné tápanie v tom, čo sa od neho vyžaduje. Je úžasné pracovať v tíme, v ktorom ľudia spolupracujú mimoriadne dobre, navzájom si dôverujú, svojimi prednosťami dopĺňajú jeden druhého, kým vlastné obmedzenia si navzájom kompenzujú, so spoločnými cieľmi, ktoré prevyšujú ich ciele osobné a ktorí takto dosahujú mimoriadne dobré výsledky. Tím nemusí byť hneď od začiatku silný, ale môže sa postupne naučiť dosahovať vynikajúce výsledky.

Predpoklad produktivity práce založenej na znalostiach je aj sústredenie na prácu a úlohu. Je nutné vylúčiť všetky činnosti, ktoré k celkovému výkonu neprispievajú, ale naopak odvádzajú pozornosť od vlastnej práce. Takých činností je v našom odbore dost' na každej pozícii, či už to sú obslužné, manipulačné, administratívne práce alebo zbytočná byrokracia. Pri určovaní produktivity treba kvalifikovaným špecialistom klásť otázky: Je táto činnosť potrebná pre vašu hlavnú úlohu? Prispieva k vášmu celkovému výkonu? Pomáha vám zvládať vašu prácu? Ak je odpoveď záporná, treba tieto činnosti vylúčiť alebo sústrediť do samostatného pracovného miesta!⁶

Základné predpoklady produktivity odbornej práce teda predstavujú: definovanie výkonu, určenie patričného pracovného postupu, zostavenie správneho tímu, sústredenie sa na prácu, dosiahnutie cieľa. To si v mnohých organizáciách založených na informáciách vynútilo značnú reorganizáciu organizačnej štruktúry i organizačného poriadku a dá sa očakávať, že „postihne“ aj archívy. Existujúca štruktúra (systém) totiž ovplyvňuje správanie zamestnancov. Ľudia, nech sa akokoľvek od seba líšia, ak sú súčasťou toho istého systému, majú tendenciu produkovať podobné výsledky. Ak chceme zmeniť správanie ľudí, musíme zmeniť vlastnú štruktúru (systém). A pretože štruktúra v ľudských systémoch v sebe obsahuje tzv. „operatívnu politiku“ tých, ktorí v nich prijímajú rozhodnutia, revidovanie vlastného procesu rozhodovania reviduje aj systémovú štruktúru.⁷ Prekonávanie administratívno-direktívneho systému v činnosti archívneho manažmentu nie je len vecou vyhlášky či legislatívnej normy. Je to aj záležitosť inováčného myslenia, sebareflexie a poznávania systémového a tímového myslenia. Reorganizovanie pracovného tímu tak, aby bol dosiahnutý optimálny pracovný tok, vylúči väčšinu „úrovní riadenia“. Znamená to radikálny odklon od tradície, keď výkonnosť bola odmeňovaná zvyšovaním do funkcií s prikazovacou právomocou. Vedúce postavenie v tíme sa bude odovzdávať podľa špecifických úloh a nezávisle na „hodnosti“ každého z členov a bude nahradené slovom „úloha“.

Úsilie o zdokonaľovanie funkcie alebo úlohy začína vždy u ľudí, ktorí sa týmito funkciami alebo úlohami zaoberajú. Musíme sa ich pýtať: Čomu sa môžete od vás naučiť? Čo nám môžete povedať o svojej práci? Aké potrebujete ná-

⁶ Tamže, s. 85–87.

⁷ SENGE, P. M.: *Piata disciplína manažmentu. Systémové myslenie – predpoklad rozvoja organizácií*. Bratislava: Open Windows 1995, s. 81.

stroje? Aké potrebujete informácie? Partnerstvo so zodpovedným pracovníkom predstavuje jediný spôsob ako zvýšiť produktivitu. Zvýšenie produktivity odborných činností predpokladá, že do každého pracovného miesta a do celej organizácie integrujeme proces neustáleho sebazvdelávania. Znalosti vyžadujú neustále učenie, pretože sa neustále menia. Je nevyhnutné, aby sa každý človek s akoukoľvek kvalifikáciou stále vzdelával a získaval kvalifikáciu novú, inak zaostane.

Aby archív dosiahol zvýšenie produktivity, akú vyžaduje informačná spoločnosť, musí sa stať učiacim sa archívom. Základným kameňom učiaceho sa archívu, jeho duchovným základom, je osobné majstrovstvo archivára – špecialistu, t. j. mimoriadna úroveň znalostí, brilantnosť, chuť a vôľa učiť sa po celý život, schopnosť neustále dosahovať dobré výsledky. Osobné majstrovstvo je disciplínou neustáleho vyjasňovania vlastnej osobnej vízie, sústredovania energie, pestovania trezlivosti a objektívneho vnímania reality.⁸ O zanietení a schopnosti archívu učiť sa nemôžeme hovoriť, ak nie sú samotní archivári zanietení a schopní učiť sa. Je prekvapujúce, ako pramálo archívom (ako aj iným organizáciám) záleží na tom, aby sa ľudia rozvíjali práve v tomto smere. Dôsledkom toho je, že obrovské množstvo tvorivej energie zostáva nevyužitá. Ľudia prichádzajú do archívov šikovní, vzdelaní, plní energie a túžby niečo dosiahnuť. Kým však dosiahnu tridsiatku strácajú zanietenie, pocit určitého poslania a vzrušenie, s ktorým začínali kariéru. Zo svojej energie venujú archívu hrozne málo a zo svojho ducha nič.

Vyvolať a udržať v ľuďoch zanietenie si vyžaduje vytvorenie spoločnej vízie.⁹ To znamená stmeliť všetkých zamestnancov a dať im spoločnú identitu a pocit, že sú na jednej lodi. Tam, kde je ozajstná vízia, nielen notoricky známe „formálne vízie“, ľudia vynikajú v práci a učia sa, nie preto, lebo to majú prikázané, ale preto, lebo chcú. „Realita“ ako ju vníma väčšina ľudí vo väčšine organizácií, znamená tlaky, ktoré treba vydržať, krízy, na ktoré treba reagovať, a obmedzenia, ktoré sa musia akceptovať. Pri takomto chápaní reality je vízia v najlepšom prípade iba márnym snom a v najhoršom prípade cynickou ilúziou, ale vôbec nie je dosiahnuteľným cieľom.

Úroveň špecialistov rastie oveľa rýchlejšie, ak ich kolektív dosahuje výsledky ako celok, ak má pracovný tím schopnosť postupovať mimoriadne koordinovane, ak má schopnosť tímového učenia sa.¹⁰ Na začiatku každého tímového učenia sa stojí „dialóg“. Ten si vyžaduje, aby členovia dokázali dať nabok svoje vlastné domnienky a vstúpiť do procesu ozajstného „spoločného premýšľania“. Tímové učenie rozvíja schopnosť ľudí dívať sa na veci zo širšej perspektívy, než akú poskytuje individuálny pohľad. Pokiaľ špecialisti a tímy špecialistov nebudú schopné učiť sa, nedokáže to ani samotný archív.

Jadrom učiacej sa organizácie, akou sa chce stať archív, je myšlienkový posun – od pohľadu na seba ako na ľudí oddelených od vonkajšieho sveta – po pohľad, ktorým vnímame svoje bytie už v spojení so svetom. Stále si myslíme, že za na-

⁸ Tamže, s. 159.

⁹ Tamže, s. 229.

¹⁰ DRUCKER, P. F.: *Cestou k zítřku. Management pro 21. století*. Praha: Management Press 1993, s. 53.

še problémy môže niekto iný „zvonku“. Vplyvom systémového myslenia začneme vnímať, že príčinou našich problémov, ktoré na nás doliehajú, sú práve naše skutky. Naučme sa mať neustály prehľad o širších súvislostiach a dopadoch svojej činnosti. Potom budeme mať schopnosť ihneď im svoje konanie prispôbiť.

To, čo mnohým dnešným archívom chýba, je schopnosť inovácií, schopnosť rozpoznať, kedy sú navyknuté, dôverné, známe a pohodlné metódy a postupy práce už zastarané a neefektívne, kedy je potrebné a nutné ich opustiť. Cieľavedomá inovačná činnosť, neustále zlepšovanie a zdokonaľovanie práce, má byť súčasťou úspešného fungovania archívu, nie násilné predlžovanie životnosti osvedčených zásad a úspešných prístupov. Aby sa zabezpečila optimálna úroveň inovácie, musí archív poskytnúť svojim zamestnancom možnosti na rozvoj nových myšlienok a stratégií, ako aj dostatok informácií a kolektívne pracovné prostredie, potrebné pre prijímanie rozhodnutí a na prácu. Zjednodušené povedané, archív sa musí seriózne zaoberať problematikou manažmentu vedomostí.

Nároky kladené na súčasné archívnictvo, najmä v oblasti registratúr a predarchívnej starostlivosti, si vyžadujú, aby archívy mali neustály kontakt s dianím mimo archívu, aby boli vnímavé voči zmenám v spoločnosti i novým poznatkom. Povaha úloh, ktoré majú archívy plniť, určuje aj ich celkovú „kultúru“, ich hodnotový systém. Pre archívárov je stále typická akási skromnosť, utiahnutosť, ba až nedostatok sebadôvery, čo sa prenáša aj na archív ako celok. Archivár a archív musí veriť, že to, čo robí, je podstatným prínosom pre spoločnosť – prínosom, na ktorom sú koniec koncov všetci v celom spoločenstve závislí.

Na záver sa vráťme k úvodnej stati, kde sme si položili otázku o smerovaní slovenského archívnictva. Po všetkých úvahách, ktoré tu boli vyslovené, by odpoveď mala byť jasná. Naším budúcim cieľom je – budovanie zdokonaľujúceho sa archívu – t. j. archívu, v ktorom ľudia neustále zdokonaľujú svoje schopnosti a dosahujú výsledky, po akých naozaj túžia, kde nachádzajú podporu nové a dynamické modely myslenia, kde kolektívne aspirácie majú zelenú a kde sa ľudia stále učia, ako sa majú spolu učiť. Lebo učiť druhých je pre človeka tým najlepším spôsobom ako sa naučiť byť produktívnejším.

LITERATÚRA

RECENZIE A REFERÁTY

PRÍRUČKA KU GENEALOGICKÉMU VÝSKUMU NA SLOVENSKU A V SLOVACIKÁLNOM ZAHRANIČÍ. Zostavil Milan Šišmiš. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť 2004. 248 s.

Autori predkladajú odbornej aj laickej verejnosti veľmi hodnotné a široko koncipované dielo, ktoré poskytuje okrem iného aj praktické rady a usmernenia ako sa zorientovať a prekonať všetky úskalia genealogického výskumu. Aj keď podľa slov jedného z autorov M. Šišmiša v úvode, ide len o tretinu pôvodného rukopisu práce, rozdeleného z finančných dôvodov, dielo má kompaktný charakter. Je veľmi praktickým sprievodcom po svete genealogických výskumov nielen v slovenských podmienkach, ale aj v zahraničí. Po dobre prepracovaných úvodných častiach o vzniku a vývoji genealógie, vývoji manželského práva na území Slovenska od najstarších čias a stati o slovenských rodinách od 16. storočia do začiatku 20. storočia, nasledujú príspevky veľmi presne usmerňujúce bádateľov – začiatovníkov a utvrdzujúce v správnosti skúsenejších bádateľov. V tejto časti čitateľ zároveň dostáva aj informácie o nových smeroch a metódach genealogického bádania vo svete.

Ďalšie príspevky presvedčia bádateľa o dôležitosti predarchívneho výskumu aj zberu dokladov a údajov medzi príbuznými. Podávajú pomocnú ruku v rámci získavania informácií na internete, z centrálnych registrov obyvateľstva, cintorínov a knižníc. Bohaté odkazy na novšiu a staršiu literatúru, dnes už čiastočne dostupnú aj v digitalizovanej podobe a upozornenie na menej využívané zdroje informácií, umožňujú začínajúcemu, ale aj pokročilému bádateľovi, získať pomerne kompletne informácie smerujúce k úspešnému nadviazaniu na to, čo už bolo v minulosti preskúmané, najmä z genealógie šľachtických rodov, a zároveň poskytujú možnosť prehodnotiť ich.

Dôležité sú najmä príspevky o používaní a prepise rodných mien a priezvisk v našich podmienkach, ktorých vznik a pôvod často naráža na zaužívané stereotypy starších rodných bádateľov riadiacich sa len dobovým prepisom priezviska, nezamýšľajúc sa pritom nad jeho pôvodnou lexikálnou podobou. Je možno na škodu veci, že práve tieto kapitoly, zvlášť tá, čo sa venuje priezviskám, neposkytujú širšiu citáciu literatúry venujúcej sa výskytu a pôvodnému významu priezvisk v jednotlivých regiónoch Slovenska.

Stať s názvom *Vo verejných archívoch* je veľmi fundovaným pohľadom pracovníkov štátnych archívov na možnosti využitia rôznych archívnych fondov na genealogický výskum. Texty vychádzajú z bohatých a praktických skúseností pracovníkov archívov a bádateľ na týchto stránkach získava takmer úplný prehľad o spôsoboch a možnostiach archívneho výskumu v slovenských štátnych

archívoch. Samostatná kapitola je venovaná prameňom ku genealogickému výskumu v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, kde sa nachádzajú najmä archívy hodnoverných miest a archívy väčších šľachtických rodov. Ďalšie sú venované prameňom k výskumu v Štátnom ústrednom banskom archíve v Banskej Štiavnici s bohatými archívnymi fondmi banských súdov a kapitanátov, ale aj komorských panstiev a erárnych lesných úradov, v štátnych archívoch s regionálnou územnou pôsobnosťou, ktorých súčasťou sú veľmi bohaté zbierky cirkevných matrik a bývalé župné archívy. Prínosná je aj kapitola o prameňoch v pobočkách štátnych archívov s cennými fondmi miest, mestiečiek, obcí, ale aj okresných úradov, obvodných a obecných notárskych úradov a čiastočne aj okresných súdov či druhopisov cirkevných matrik.

Ďalšie príspevky popisujú vývoj cirkevných matrik, ich súčasné uloženie v štátnych archívoch a návod ako s nimi pracovať. Celú tematickú stať uzatvárajú príspevky, ktoré pomáhajú bádateľovi využiť aj iné pramene ku genealogickému výskumu ako sú napríklad daňové súpisy, daňové knihy, daňové registre, uľahčujúce bádanie najmä v predmatričnom období, ale aj mestské knihy, urbáre, sčítania ľudu či testamenty. Príspevky sa zároveň odvolávajú na viaceré práce k tejto problematike, čo v mnohom rozšíri obzor bádateľa aj v prípade oveľa širšieho záujmu.

Stať s názvom *Vo vojenských archívoch* sa podrobnejšie zaujíma možnosťami genealogického výskumu v rámci Vojenského historického archívu v Trnave spolu s rozborom skupín archívnych dokumentov ako napríklad osobné spisy vojenských osôb, súdne spisy, vojenské matriky, spisy vojenských veliteľstiev, útvarov a iné. Autor príspevku v stručnosti popisuje aj možnosti výskumu v českých, ruských, ukrajinských, maďarských a rakúskych archívoch podobného zamerania. Aj napriek tomu, že možnosti bádania v zahraničí sú popísané veľmi stručne, pre základnú informáciu bádateľa je to zaiste postačujúce. Širšie informácie je potom možné získať z literatúry uvedenej v poznámkach.

Stať o možnostiach bádania v cirkevných archívoch rímskokatolíckej cirkvi veľmi kvalitne dopĺňa príspevky o cirkevných matrikách a rozširuje bádateľovi obzor v oblasti ďalších farských kníh a možnosti štúdia vo farských archívoch dnes. Veľmi cenným je kompletný prehľad o uložení dokumentov z činnosti rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku vo verejných archívoch. Krátku kapitolu o možnostiach výskumu v evanjelických archívoch uzatvára prehľad genealogických prameňov v týchto archívoch, dokazujúci veľmi presne stav spracovania a archívneho vedomia v uvedených cirkevných zboroch. Kompletnosť state uzatvárajú krátke príspevky o archíve gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove a bádateľské možnosti v rámci reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku.

Posledná stať je venovaná prameňom ku genealogickému bádaniu v múzeách s odkazmi na zaujímavé písomné pozostalosti slovenských múzejníkov a exponáty s genealogickými informáciami.

Knihu na záver dopĺňa kompletný adresár pracovísk centrálnej evidencie obyvateľov v Českej republike a na Slovensku, kontaktné údaje štátnych archívov na Slovensku, ale aj v zahraničí, adresy vojenských archívov, cirkevných archí-

vov, knižníc a múzeí. Hľadanie v publikácii uľahčuje veľmi dôležitý predmetový, ale aj menný register.

Príručka ku genealogickému výskumu na Slovensku a v slovacikálnom zahraničí je veľmi prínosnou a jedinečnou publikáciou v rámci genealogickej literatúry na Slovensku. Jej široký a profesionálny pohľad na problematiku genealogického výskumu umožňuje jej frekventované využívanie najmä začínajúcimi bádateľmi v tejto oblasti. Publikácia samozrejme poskytuje aj viaceré informácie, do ktorých načrie často aj skúsený bádateľ. Zo spomínaných dôvodov, ale aj z mnohých ďalších, môžeme dať tomuto dielu právom pomenovanie – učebnica praktickej genealógie.

Peter Víték

GENEALOGICKO-HERALDICKÝ HLAS 1/2005, 2/2005. Zostavil Milan Šišmiš. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť 2005. 79 s., 64 s.

Číslo 1/2005 Genealogicko-heraldického hlasu obsahuje viaceré zaujímavé príspevky. Peter Keresteš sa vo svojej podnetnej štúdií venuje rodu Tagániovcov z Oslian, nobilitovanému v roku 1887 a významnej osobnosti, ktorá z neho vzišla, archivárovi, genealógovi, heraldikovi a historikovi Karolovi Tagánimu (1854–1924), spoluzakladateľovi zbierky DL a zbierky obecných pečatí v Maďarskom krajinskom archíve. Martin Kováčik v materiálovom príspevku približuje odznaky československých bezpečnostných zložiek v období rokov 1918–1992. Gustáv Rumanek sa venuje bryndziarom Klimáčkovcom zo Starej Turej spríbuzneným s Ludmilou Riznerovou-Podjavorinskou. Peter Novosedlík v ďalšom zo svojich drobných príspevkov opisuje zaujímavú erbóvu pamätnú medailu, ktorá vznikla úpravou štvrtzlatky asi pri príležitosti sobáša Franza Schitra s Ferdinandinou Sztárayovou v roku 1873. Číslo obsahuje aj vyhodnotenie 4. ročníka súťaže o najlepšiu genealogickú prácu z pera Šarloty Drahošovej aj s publikovaným zoznamom prác a ich stručným hodnotením. Súťaž v pravidelných intervaloch organizuje Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť.

Z rubriky Anotácie-glosy, ktorá uzatvára číslo časopisu, vyberáme sumárne hodnotenie *novej generácie* – štvorice slovenských genealogicko-heraldických lexikónov (Bratislavská, Liptovská a Trenčianska stolica, Rody starého Prešporka), anotáciu publikácie J. Nováka *Chronológia*, práce M. Szluhu *Nyitra vármegye nemes családjai II.* (Peter Keresteš), anotácie dvoch zaujímavých prác venovaných našej kultúrnej histórii L. Jankoviča *Exlibris a supralibros na Slovensku v 16.–19. storočí* a B. Balážovej *Pictorissa Cremniciensis* (obe Radoslav Ragač). Martin Kováč informuje o dianí v evanjelických archívoch a registratúrach, ktoré majú od februára 2005 vzorový registratúrny poriadok

a plán. V rubrike *Kronika* upozorňujeme na anotáciu konferencie *Falšovateľia a problém fálz v dejinách* z roku 2004, kde prof. PhDr. J. Novák, DrSc. prijal titul čestného predsedu Sekcie archívnicstva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV.

Číslo 2/2005 venované životnému jubileu prof. PhDr. J. Nováka, DrSc. otvárajú hodnotné sigilografické príspevky dvojice mladých autorov. Marcela Doménová sa venuje pečatiam mešťanov z prešovských testamentov, ktoré aj obsahovo rozoberá. Príspevok je osobitne významný zmapovaním ich najstaršej, ešte stredovekej vrstvy. Zaujímavosťou je stredoveká pečať miestneho farského Kostola sv. Mikuláša obsahujúca figúru svätca s biskupskými insígniami (spred r. 1509), ktorou postupne pečatili viacerí duchovní. Príspevok je cenný aj svojou obsiahlou obrazovou prílohou (50 stredovekých pečatí). Príspevok Petra Keresteša sa zaoberá pečaťami nitrianskej Kapitulskej ulice. Objavená erbová pečať pochádza podľa autora z obdobia polovice, resp. po polovici 16. storočia. Pečať sa obsahovo inšpiruje nitrianskymi mestskými pečatidlami (obrnené rameno so zástavou, polmesiac, hviezda a ružička) a je zaujímavé tým, že ako v úplne prvom sa v ňom nitrianska symbolika dostáva do štítu (samotná Nitra až v 20. storočí). Zaujímavý je aj obsah zástavy, kde sa nenachádza dvojkríž, ale len pruh. Pečať (odtlačok pochádza z roku 1624) je aj dokladom o skorých počiatkoch diplomatickej činnosti Kapitulskej ulice, ktoré autor predpokladá už v 15. – prvej polovici 16. storočia. Libor Bernát predstavuje školskú matriku trenčianskeho jezuitskeho gymnázia z rokov 1655–1775 ako genealogický prameň. Matrika, ktorá obsahuje spolu 22 863 záznamov, je uložená v archíve Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Zdenko Ďuriška sa venuje genealógii Meličkovicov z Vlachova. Darina Janovská predstavuje spolkovú Parížsku genealogickú knižnicu *Bibliothèque généalogique de Paris* a jej služby pre verejnosť. Katalógy knižnice sú sprístupnené aj na internete.

V rubrike *Anotácie-glosy* upozorňujeme na anotácie dvoch prác z oblasti dejín správy – L. Sokolovského *Správa stredovekej dediny na Slovensku* a M. Števíka *Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša*, obe z pera Vladimíra Rábika. Milan Šišmiš prináša anotáciu dvoch štúdií dotýkajúcu sa vývoja vedenia matrik – *Tereziánske regulácie písania pravoslávnych matrik v Uhorsku* (B. Radovanovič) a *Vývoj právni úpravy matrik na území Českej republiky* (K. Schelle – R. Veselá). Prvá sa venuje pravoslávnych matrikám, druhá štátnym zásahom od jozefínskeho patentu z roku 1784 až po vydanie zákona o matrikách, mene a priezvisku platného v Českej republike od roku 2000. Upozorňujeme aj na prácu L. Takáča *V krutom storočí (Traja generáli Veselovci)*, ktorá je veľmi vydarenou kombináciou historickej a genealogickej práce (Júlia Ragačová).

Na záver čísla zaradil zostavovateľ personálnu bibliografiu prof. PhDr. J. Nováka, DrSc. za roky 2001–2005.

Radoslav Ragač

JANKOVIČ, E.: *EXLIBRIS A SUPRALIBROS NA SLOVENSKU V 16.–19. STOROČÍ*. Martin: Matica slovenská 2004. 192 s.

Anotovaná práca E. Jankoviča je výsledkom jeho dlhodobého záujmu o danú problematiku. Je nepochybne priekopníckou prácou zaoberajúcou sa exlibrisom a supralibrosom v domácom prostredí. Novátorská je v interdisciplinárnom a prirodzenom spájaní poznatkov knihovedy, archívno-historického a genealogického výskumu, celkom prirodzene vyplývajúceho z archívneho štúdia autora. Exlibris a supralibros je v očiach autora nielen kultúrny fenomén, ale tiež historický prameň mnohostranného využitia. Obohacuje tak nielen naše kultúrne dejiny – dejiny knižnej kultúry na Slovensku, ale rozširuje tiež známu pramennú základňu pre výskum na poli pomocných vied historických, umenia a dejín pôsobenia kultúrnych inštitúcií, osobností a spolkov.

Práca je rozdelená na úvod a tri časti. V úvode práce autor analyzuje stav poznania, literatúru a pramennú základňu. Pozornosť venuje príčinám zaostávania Slovenska vo výskume v tejto otázke a vlne devastácie tlačeneho kultúrneho dedičstva po roku 1948, keď nenávratne zanikli mnohé, hlavne cirkevné, rodové a spolkové knižnice. Upozorňuje tiež, že práca bola založená hlavne na domácich zbierkach a nie je vyčerpávajúca. Z hľadiska chronologického je práca vymedzená prelomom 19.–20. storočia, pretože obdobie po roku 1918 reprezentuje už nástup modernej grafiky. Venuje sa aj významu knižných značiek, ako kultúrnemu fenoménu, významnému nielen pre štúdium dejín kultúry a jej nositeľov na území dnešného Slovenska, ale tiež pre historický výskum. Prvá časť práce nazvaná *O knižných značkách – exlibrise a supralibrose – z pohľadu knihovedy, historických vied a umenovedy* sa venuje základným pojmom, otázkam typológie a periodizácie knižných značiek a typológie ich používateľov, ich obsahu a tematike vo všeobecnej rovine. Druhá kapitola nazvaná *Exlibris a supralibros so slovenskými vzťahmi v 16.–19. storočí* sa venuje už priamo pomerom na Slovensku. Používané knižné značky sú rozdelené do jednotlivých časových období od stredoveku až do 19. storočia a v rámci nich podľa obsahu a tematiky. Tretia časť práce s názvom *Používatelia exlibrisov a supralibrosov so vzťahmi ku Slovensku v 16.–19. storočí* je výberovým katalógom. Predstavuje v pomerne podrobných biografických heslách jednotlivých vlastníkov opisovaných exlibrisov a supralibrosov. Člení sa rovnako ako predchádzajúca kapitola – chronologicky a podľa používaných typov knižných značiek. Heslá sú koncipované kriticky. Okrem zhodnotenia doteraz publikovaných poznatkov sú obohatené aj takmer vždy o nové poznatky získané výskumom samotného autora. Niektoré heslá sú pomerne rozsiahle – i niekoľkostranové. Upozorňujeme napríklad na heslo o bratislavskom mešťanovi Jánovi (Hansovi) Teilnkesovi, najstaršom známom vlastníkovi exlibrisu v celom bývalom Uhorsku, kde autor na základe vlastného archívneho výskumu priniesol nové genealogické poznatky o jeho osobe. Kriticky koncipované heslá obsahujú aj údaje o jednotlivých súkromných knižniciach a ďalšom známom kultúrnom pôsobení ich vlastníkov. Práca je bohato vybavená aj reprodukciami opisovaných exlibrisov a supralibrosov.

Autor venuje pozornosť aj otázke známych alebo predpokladaných tvorcov exlibrisov. Údaje o tvorcoch exlibrisov, kde taktiež oproti staršej literatúre prišlo k viacerým korekciám, autor spracoval v závere práce v podkapitole *Tvorcovia knižných značiek-exlibrisov*.

Radoslav Ragač

MÝTY A PREDISUDKY V DEJINÁCH. Editor Attila Simon. Šamorín – Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín – Lilium Aurum 2005. 93 s.

Na túto tému sa 7. decembra 2004 uskutočnila vedecká konferencia v Čilistove. Zborník príspevkov vyšiel v roku 2005 ako 3. zväzok edície *Disputationes Samarienses*. V charakteristike podujatia sa konštatuje, že „ťažiskom konferencie boli príspevky, ktoré sa zaoberali problémom písania mien historických osobností podľa pravidiel slovenského pravopisu, a ako vysvitlo, zaužívanie týchto pravidiel v praxi znamená starosti aj pre slovenských odborníkov“.

Problém je živý takmer tri desaťročia a je aj dostatočne a všeobecne známy, pretože sa k nemu odborníci neustále pravidelne vracajú. Viac je, pochopiteľne, kritických hlasov, mnoho je aj súhlasných vyjadrení. Isté je, že otázka prepisovania priezvisk historických osobností nie je doriešená. Sám som bol iniciátorom nového riešenia prepisu priezvisk, aj som ho vo svojich prácach realizoval. Svoj názor som nikdy nikomu nevnucoval (svedčia o tom mnou vedené, konzultované a posudzované diplomové práce absolventov archívnickva) a dodnes som za definitívne vyriešenie tohto vážneho problému našej historiografie.

Argumentácia pre zavedenie slovenskej ortografie do mien historických osobností je všeobecne známa, nebudem ju opakovať. Nesúhlas s ňou však nikoho neoprávňuje k osočovaniu zástancov tejto praxe, ktorá nie je tak odsúdeniahodná, ako sa na konferencii a vo vytlačennom zborníku prezentuje. Hneď v úvodnom príspevku sa zavedenie slovenskej ortografie považuje „za povýšenie jazyka nad históriu a za prejav slovenského nacionalizmu“ (s. 10). V predposlednom príspevku *Lexikóny takmer neznámych osobností* (Edita Chrenková) sa reforma písania priezvisk považuje „za umelo vyprodukované anomálie, ... za infantilizáciu, ktorou sa za krátky čas podarí v značnej miere znížiť kultúrnu úroveň nášho obyvateľstva, a to najmä väčšinového, pretože na maďarských školách sa týchto nezmýslov nedopúšťajú. (Napokon toto „pravidlo“ sa týka len slovenských textov!)“ (s. 83). V tom istom príspevku sú príklady na priezviská, ktoré autorka charakterizuje ako „znivelizované a skolektivizované“. Na margo vynechania písmena h v priezviskách typu Thurzo – Turzo argumentuje, že sa takto upravené mená dostali na iné miesto v abecede, „preto ich vzdelaný človek hneď nenájde, kým negramotný, ku ktorému sa komisia priblížila, ich ani hľadať nebude“ (s. 84). V závere tohto príspevku je poučenie: „Vyriešenie tohto problému

čaká na morálne bezúhonných, objektívnych a totalitnými praktikami nezaťažených ľudí, u ktorých prevláda rozum nad emóciami“ (s. 86). K týmto invektívam poznamenávam iba toľko, že písanie priezvisk slovenskou ortografiou nie je také hlúpe a tendenčné, ako je v zborníku prezentované.

Na zdôvodnenie maďarskej ortografie v našej historiografii sa najčastejšie používa argument, že je nevyhnutné rešpektovať reč prameňov a formu, akú používal nositeľ mena. Tento argument nie je pravdivý. Každý historik vie, že mnohé pramene, vrátane matriek, vznikali na diktát, že ich zapisovali úradníci a kňazi, ktorí nemuseli byť školení v jazyku príslušného priezviska, a tak veľmi často došlo ku skomoleniu mena. Historik sa musí sám rozhodnúť, ktorú formu použije. Matúš Čák sa v dobových prameňoch vždy označoval ako Matheus de genere Chák. Je iba na historikoch, či ho budú písať ako Čák alebo Csák. Aj jeden aj druhý tvar mení pôvodnú podobu priezviska. Ak spracúvame napríklad známych Tomášikovcov a osobitne pozorne vnímame priezvisko ich nositeľov, potom zistíme, že Samuelovo priezvisko má podobu Tomášik, priezvisko jeho brata žijúceho v Maďarsku je Tamási a tretí brat žijúci v Čechách sa menoval Tomášek. Keby sme rešpektovali priezviská, aké traja bratia používali, nikto by ich za pokrvných príbuzných nepovažoval. Autorský prístup k priezviskám je teda neodmysliteľný.

Ešte jeden príklad. Martina Rašicová vo svojej diplomovej práci z roku 2004 na tému *Súpis epigrafických pamiatok v okrese Trenčín do roku 1850* publikuje záznamy na kryptách v Kostole sv. Františka Xaverského. Medzi nimi aj takýto presne opísaný text: „Joannes Bap. PriLeszky de PriLesz († 25. okt. 1790)“. Pýtam sa, či pri uvedenom priezvisku máme zachovať, že jeho nositeľ má pôvod v obci „Pri Les“, a keďže je toto priezvisko celkom jednoznačne slovenského pôvodu, či máme povinnosť ho písať maďarskou ortografiou? V inej krypte je pochovaný „P(ater) Matthaues Terstsansky“ (!); ďalší je „Ioan Baptista Tersztianszky“. Ide o príslušníkov slovenského rodu Trstianskych. Je možné takto zaznamenanú podobu priezviska – Terščansky, Terstiansky – akceptovať? Isto nie! Treba si navyše uvedomiť, že Maďar nedokáže vysloviť meno Trstiansky, preto ho v maďarskej literatúre genealógovia prepisujú ako Tersztyánszky. Už Nagy Iván o nich roku 1865 píše: „Dodnes majú majetky v obci „Trsztye“ a od nej prevzali svoje meno. Od slovenského názvu obce si meno písali po slovensky Trsztyánszky. Časť rodu si pre ľahšiu výslovnosť píše priezvisko ako Tersztyánszky.“ Je to dôvod na rešpektovanie maďarskej ortografie v slovenskej spisbe? Som dokonca presvedčený, že maďarská ortografia mena Trstiansky nie je opodstatnená ani v maďarskej historickej literatúre. V tejto súvislosti nemôžem neuviesť najnovšiu prax, aká sa uplatňuje v komárňanskej edícii Malá vlastivedná knižnica. V slovenskom texte v brožúre o Želovciach z roku 2002 čítame: Na začiatku 14. storočia majetky Balassovcov obsadil Máté Csák; Želovce sa v celom texte uvádzajú ako Zsély. V publikácii o obci Obid z roku 2001: Obec sa po prvýkrát spomína r. 1237, keď kráľ Endre II. daroval ...; Všetky práva kapitule r. 1293 potvrdil kráľ Endre III.; ebedskí gazdovia, atď. Asi o takúto prax usilujú odporcovia slovenskej ortografie v priezviskách historických osobností.

Na zdôvodňovanie oprávnenosti či neoprávnenosti používať slovenskú či maďarskú ortografiu niet tu dost' priestoru a nemá to ani zmysel. V tejto otázke sa asi veľmi ťažko zhodneme. Každý si bude vyťahovať vlastné argumenty, ale k dohode určite nedôjde. Pochopil som (a to nie až teraz), prečo tento krok tak strašne vadí maďarským odborníkom. Veľmi presne to napísala vo svojom príspevku *Písanie historických osobných mien ako pravopisný problém* Gizela Szabó Mihályová. „Mnohé šľachtické rody boli pomenované podľa pôvodu. V priebehu stáročí mnoho šľachtických rodín stratilo pôvodné majetky a v súvislosti s tým treba poznamenať, že v prípade vlastných mien sa pôvodná motivácia stráca... Napriek tomu autori ortografickej úpravy historických mien si vlastne zvolili cestu „oživenia“ motivácie, teda pôvodu, pričom nie je vôbec isté, že u príslušníkov tej-ktorej rodiny sa tento vzťah uvedomoval“ (s. 73). K tejto myšlienke dodávam, že slovenskou ortografiou sa „umŕtvuje“ motivácia časti obyvateľstva, ktoré sa len spôsobom napísania priezviska javila ako maďarská.

Ku konštatovaniu G. Szabó Mihályovej sa zo zborníka hodí odcitovať ďalší pozoruhodný poznatok. M. Zemko vo svojom príspevku *Slovensko-maďarské konfrontácie – skutočnosť či fikcia?* na margo národnostnej otázky doslova píše: „Paradoxné pre uhorské pomery bolo, že sám dominujúci národ bol v rámci celého Uhorska aj podľa posledného sčítania ľudu z roku 1910 s približne 48 percentami najväčšou menšinou, resp. mal len relatívnu väčšinu, ale jeho reprezentanti ovládali krajinu v rozsahu, ako by bolo bývalo Maďarov v Uhorsku aspoň 90 percent“.

Jozef Novák

STUDIA HISTORICA TYRNAVIENSIA V. K životnému jubileu J. E. Jána Chryzostoma kardinála Korca. Trnava: Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity 2004. 153 s.

Číslo je venované životnému jubileu, 80. narodeninám, kardinála J. Ch. Korca a je výsledkom sympózia, ktoré sa uskutočnilo 23. januára 2004 v Trnave.

Úvodné slovo, pozdravný príhovor, predniesol rektor Trnavskej univerzity, prof. JUDr. Peter Blaho, CSc. (7–9), v ktorom vysoko hodnotí autorské dielo kardinála a sústredil sa na autobiografickú reflexiu jeho tzv. robotníckeho obdobia. Zhodnotiť osobnosť kardinála sa podujal R. Letz v štúdiu pomenovanej *Kardinál Ján Chryzostom Korec a dejiny* (11–24). Korcovo dielo zasahuje do viacerých oblastí, do teológie, filozofie, literatúry i historiografie.

Autor sa domnieva, že kardinálov záber do historiografie bol vyvolaný vývojom Slovenska po 2. svetovej vojne, nerešpektovaním náboženskej slobody. Korec neabsolvoval štúdium histórie, ale systematickým hľadaním historickej pravdy „odsudzuje nedobré činy človeka, ale aj oceňuje pozitívne, čím obohatil ľud-

stvo“. Štúdium dejín zobrazuje ako postupné predieranie sa tokom života svojho národa, ako postup proti prúdu rieky, stopovanie jej prítokov až k prvotnému prameňu života svojho národa. Tu nachádza koincidenciu etnogenézy a prijatia kresťanstva. Korec vystupuje ako apologeta cirkvi a Slovenska. Hoci pre Európu je apologetika v 20. stor. temer absurdná, považuje ju za nevyhnutnú napr. v postoji k televíznej relácii *Križ v osídlach moci*, ale aj napr. k 40. výročiu Združenia katolíckeho duchovenstva *Pacem in terris*. Dochádza k poznaniu, že „veci nie sú zďaleka takej povahy, že by sa slovenský človek musel pri spomienke na novšie dejiny ospravedlňovať“. Problém slovenskej historiografie je podľa Korca v stálej politizácii a dezinterpretácii slovenských dejín a ich osobností, v pohľade sudcov a prokurátorov a nie historikov. Hľadanie pravdy v slovenských dejinách považuje za dlhodobý, bolestne očisťujúci, no nezvratný proces, ktorý v súčasnosti komplikuje aj akýsi „civilný ateizmus blahobytu“.

R. Marsina: *Cyrilometodská tradícia na Slovensku* (25–36). Autor konštatuje historické fakty o príchode a pôsobení misie solúnskych bratov, o osude slovenskej liturgie po smrti Metoda a sleduje prejavy úcty k Cyrilovi a Metodovi podľa ich výskytu v liturgických knihách, misáloch a kancionáloch od 11. do 18. stor. Podrobne sa zaoberá veľkomoravskou tradíciou v 19. a 20. stor. Pozastavuje sa nad ignorantstvom niektorých nemedievalistov voči zmienke o cyrilometodskej tradícii v preambule našej ústavy. Upozorňuje na účelovo motivovanú prácu Imre Boba, ktorý chce dokázať, že územie Slovenska nebolo kontinuálne osídlené.

J. M. Dubovský: *Hodina „H“ onej barbárskej noci z 13. na 14. apríla 1950 a jej dôsledky* (37–56). Bez komentára hutné výťahy z hlásení „likvidátorov“, „splnomocnencov“, „veliteľov zásahov“, zo správy poverenika L. Holdoša úplne živo prezentujú celoslovenskú akciu hodiny H v noci 24.00–01.00 hod. 14. apríla 1950 a jej výsledok. Do tzv. centralizačného kláštora vo Sv. Beňadiku bolo „zvezených“ 176 františkánov, do centralizačného kláštora v Šaštíne 256 saleziánov, do centralizačného kláštora v Jasove 143 jezuitov a premonštrátov, do centralizačného kláštora v Podolínci 185 tešiteľov, baziliánov a redemptoristov, milosrdných bratov, minoritov, dominikánov a verbistov. Predstavených reholí a „neposlušných“ sústredili do kárneho kláštora v Pezinku (95 osôb). Spolu 855 (v štúdii je chybný súčet 865) rehoľníkov sa stalo objektom politického plánu vypracovaného pražským Štátnym úradom pre veci cirkevné. Asistovali príslušníci ŠtB, milicionári, armáda a dozerali štátni zmocnenci z krajských národných výborov.

I. Chalupecký: *Kapitoly z dejín jezuitov týkajúcich sa Slovenska za komunistickej totality* (57–61). Autor hovorí o svojich väzbách na jezuitov žijúcich v exile a o ich tajnej pomoci cirkvi na Slovensku v období totality.

J. Roháč: *Menovania nitrianskych biskupov* (63–72). Napätie medzi pápežským stolcom a uhorským panovníkom o právo menovať biskupa povolilo začiatkom 16. stor., keď sa dohodlo, že panovník navrhne kandidáta a pápež ho menuje. Menovaniu predchádzalo vyšetrovanie vhodnosti navrhnutého kandidáta, ktoré riadila Konzistoriálna kongregácia a viedla ho viedenská pápežská nunciatura. Písomnosti o tomto vyšetrovaní sú zachované vo Vatikánskom archíve

vo fonde Processus consistoriales. Autor tu podáva výťahy z „osobných spisov“ nitrianskych biskupov od r. 1666 (Leopold Kolonič) do r. 1838 (Imrich Palud'ai).

E. Hrabovec: *Pribinove slávnosti v Nitre a vypovedanie nuncia Ciriaciho z Česko-Slovenska 1933* (73–97). Na archívnych dokumentoch Archívu Ministerstva zahraničných vecí, Archívu Ústavu T. G. Masaryka, Státního ústř. archívu a na základe literatúry autorka poukazuje na využitie „kauzy“ Pribinove oslavy v Nitre (1933) na vypovedanie pápežského nuncia P. Ciriaciho z Československa.

F. Bielik: *Exil slovenských kňazských osobností po 2. svetovej vojne a slovenské duchovné strediská vo svete* (99–112). Autor sa snaží odstraňovať nevedomosti o pôsobení zahraničných Slovákov. D. Škoviera: *Tri megalynáriá v slovenských gréckokatolíckych prekladoch* (113–135). Liturgický spev byzantskej cirkvi na počesť Bohorodičky považuje autor za „plnohodnotnú katolicitu, v ktorej sa snúbi Západ s Východom“. Slovenské preklady textov byzantskej liturgie majú pomerne krátke dejiny, približne od pribinovskej oslavy 1 100. výročia v Nitre. Autor v súčinnosti teológie, filológie a hudobného umenia vidí snahu o úctu k pôvodnému textu, o verné sprostredkovanie vieroučných právd.

J. Lukačka: *Z dejín starých Bošian* (137–146). Rodisko kardinála Korca je historicky významná lokalita, v ktorej je doložená kontinuita osídlenia od 9. stor. do prítomnosti. Pomenovanie dediny odvodzuje autor od slovanského osobného mena Božan. Pisomné pramene spomínajú Bošany r. 1183 a predpokladá sa, že boli sídlom farnosti sv. Martina. Boli majetkom veľmožského rodu Diviackovcov. V r. 1258 sa uvádzajú Veľké a Malé Bošany a tu aj vzniká predikát de Bosan. Priezvisko Korec je doložené v Bošanoch od r. 1564 a jeho nositelia boli aj richtári a prisažní. Autor stručnú históriu dediny dotiahol do 19. stor.

J. Šimončíč: *P. Alfred Delp SJ 1907–1945 – ako výzva* (147–151). Nemec-ký jezuita popravený v Berlíne 2. 2. 1945. Úvahy pod názvom „Pred tvárou smrti“ patria k najdojímavejším dokumentom náboženského i historického vedomia 20. stor. Na s. 153 je zoznam autorov príspevkov s uvedením ich pracoviska.

Jozef Klaučka

VADEMECUM MÚZEJNÍKA. Právne predpisy Slovenskej republiky na ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva. Bratislava: Slovenské národné múzeum 2005. 181 s.

Slovenské národné múzeum – Muzeologický kabinet vydal s odstupom skoro štyridsiatich rokov praktickú príručku, ktorá je súborom právnych predpisov pre oblasť kultúrneho a prírodného dedičstva Slovenskej republiky. Sú v nej obsiahnuté právne predpisy upravujúce ochranu súčastí kultúrneho a prírodného dedič-

stva a tiež medzinárodné dohovory a konvencie Slovenskej republiky, časť Ústavy Slovenskej republiky a Deklarácie Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva. Súčasťou *Vademeca* sú aj informácie o národných a medzinárodných organizáciách pôsobiacich v oblasti múzeí a galérií a adresár múzeí a galérií Slovenskej republiky. Publikácia je určená zamestnancom múzeí, galérií, archívov, knižníc, pamiatkovej starostlivosti, orgánov štátnej a verejnej správy ako praktická pomôcka pre ľahšiu orientáciu v právnych predpisoch v oblasti kultúrneho a prírodného dedičstva v praxi.

Po prvýkrát vyšlo *Vademecum slovenského múzejníka* v roku 1968. Bola to praktická príručka, v ktorej „boli zhrnuté všetky predpisy, zákony, smernice, nariadenia a pod., ktoré sa múzejníctva týkajú“. Okrem zákona SNR č. 109 z 28. IX. 1961 o múzeách a galériách sa v ňom objavili aj iné zákony ako napríklad aj zákon o kultúrnych pamiatkach, zákon o štátnej ochrane prírody, o jednotnej sústave knižníc, o vysokých školách, ako aj smernice k vedeniu obecných a závodných kroník, o vývoze kultúrnych pamiatok a predmetov muzeálnej hodnoty a iné. Svoje miesto v tejto príručke malo aj vládne nariadenie č. 29 zo 7. V. 1954 o archívnictve, zoznam a informácie o slovenských archívoch. Môžeme spomenúť najmä časť venovanú archívnym prameňom a archívom nazvanú *Archívy a ich využitie pre muzeálnu prácu*. Sú v nej zhrnuté dôležité údaje nielen o archívoch, ale aj o spôsoboch využívania archívnych dokumentov pri vedecko-výskumnej práci múzejníka – historika, pri výstavnej činnosti, pri prednáškach, besedách, v sprievodcoch, katalógoch k výstavám, či v publikačnej činnosti. Zaujímavý je aj kritický pohľad zostavovateľov pri hodnotení spolupráce medzi múzeami a archívmi v tom čase a ich výzva k užšej spolupráci pri regionálnom výskume a spoločných výstavách.

Vademecum múzejníka pripravil po rokoch opäť Muzeologický kabinet Slovenského národného múzea. Publikácia vyšla s podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky koncom roka 2005. Umožňuje používateľom zoznámiť sa s právnym prostredím Slovenskej republiky, ktoré tvorí legislatívny rámec pre celý zložitý proces ochrany a záchrany kultúrneho a prírodného dedičstva. Na tomto procese sa aktívne podieľajú tak ústredné orgány štátnej správy, samosprávne kraje, obce, ako aj mimovládne organizácie.

Príručka je rozdelená do niekoľkých častí. Prvú tvoria právne predpisy, najmä Ústava Slovenskej republiky, Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky, zákony a vykonávacie vyhlášky, ktoré upravujú ochranu hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva. Podľa týchto platných právnych noriem sa hmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva rozumejú „najmä archívne dokumenty bez ohľadu na spôsob zaznamenania informácie, historické knižničné dokumenty a fondy, diela písomníctva, scénografie, kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby, zbierky múzeí a galérií, diela výtvarného, úžitkového a ľudového umenia, dizajnu, architektonické objekty, urbanistické súbory, archeologické nálezy a lokality, objekty ľudového staviteľstva, pamiatky výroby, vedy a techniky, historické záhrady, parky a kultúrna krajina“. „Nehmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva sú najmä jazykové a literárne prejavy šírené ústne alebo zvukovými

nosičmi, diela dramatického, hudobného a tanečného umenia, zvyky a tradície, historické udalosti, zemepisné, katastrálne a miestne názvy.“

Ústava Slovenskej republiky

Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky č. 91/2001 Z. z. o ochrane kultúrneho dedičstva

Právne predpisy na ochranu kultúrneho dedičstva

- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 49/2001 o ochrane pamiatkového fondu
- Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 16/2002, ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty v znení neskorších predpisov
- Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 342/1998 Z. z. o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov v znení vyhlášky č. 557/2004 Z. z.
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej
- Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky 421/2003 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe vedenia odbornej evidencie, vyradovaní a revízii knižničného fondu v knižniciach
- Zákon č. 395/2002 o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov
- Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 628/2002, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 416/2002 o navrátení nezákonne vyvezených kultúrnych predmetov
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 200/1994 Z. z. o Komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov

V druhej časti nájdeme výber z právnych predpisov na ochranu prírodného dedičstva, najmä zákon o ochrane prírody a krajiny, ktorého hlavným cieľom je „prispieť k zachovaniu rozmanitosti podmienok a foriem života na Zemi, utvárať podmienky na trvalé udržiavanie, obnovovanie a racionálne využívanie prírodných zdrojov, záchranu prírodného dedičstva, charakteristického vzhľadu krajiny a na dosiahnutie a udržanie ekologickej stability“.

Právne predpisy na ochranu prírodného dedičstva

- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 543/2002 o ochrane prírody a krajiny

- Vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 24/2003, ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny

Medzinárodné dohovory a konvencie na ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva, prijaté UNECSO alebo Európskou úniou, ku ktorým pristúpila Slovenská republika alebo jej právni predchodcovia, tvoria tretiu časť príručky. Medzinárodné dohovory a odporúčania najmä Európskej únie v značnej miere ovplyvnili aj tvorbu právnych predpisov Slovenskej republiky v posledných rokoch.

Medzinárodné dohovory a konvencie na ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva

- Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí ČSFR č. 159/1991 Zb.
- Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva
- Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 15/1979
- Dohovor o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 416/2003 Z. z.
- Dohovor UNIDROIT o ukradnutých alebo nezákonne vyvezených kultúrnych predmetoch
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 344/1992 Z. z.
- Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 369/1995
- Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 93/1998 Z. z.
- Dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť
- Etický kódex múzeí

Etický kódex Medzinárodnej rady múzeí (ICOM) bol prijatý na 15. generálnom zasadnutí ICOM v Buenos Aires v Argentíne 4. novembra 1986 a doplnený na 20. generálnom zasadnutí v Barcelone v Španielsku 6. júla 2001. Etický kódex múzejného povolania nemôže stáť vyššie ako zákon, jeho cieľom je aspoň čiastočne prevziať úlohy zákona tam, kde je zákon nejasne definovaný alebo tam, kde zákon nie je prijatý. Sú v ňom obsiahnuté všetky zásady múzejnej práce.

V závere publikácie sú uvedené adresáre múzeí a galérií na Slovensku a stručné informácie o stavovských organizáciách múzeí a galérií.

Inštitúcie v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva

- Medzinárodná rada múzeí – ICOM
- Zväz múzeí na Slovensku
- Rada galérií Slovenska
- Adresár múzeí Slovenskej republiky
- Adresár galérií Slovenskej republiky

Múzeá, archívy, knižnice a iné kultúrne inštitúcie sa snažia zaujať a presvedčiť občana svojimi činnosťami a aktivitami o tom, že kultúra nie je iba rezort, prípadne kapitola v štátnom rozpočte, že je to životný štýl celého národa. Snažia sa ho vybaviť dispozíciou aktívne sa o kultúru zaujímať. Nepochybne ho mátie rafinovaná ponuka televíznej obrazovky, ktorá z neho robí diváka konzumenta.

Avšak vysoké ciele v zámeroch a koncepciách nemajú šancu na úspech, kým kultúra nebude na najvyšších priečkach rebríčka hodnôt a priorít štátu. Starostlivosť o kultúrne a prírodné dedičstvo sa nesmie chápať ako luxusná veľkorysosť štátu, je to cieľavedomý vklad do zdravého národného vývoja a budúcnosti.

Rozvoj kultúry aj v európskom kontexte má tiež svoje rezervy. V rámci programu Kultúra v Európskej únii sú síce podporené stovky európskych kultúrnych projektov, ale väčšina z nich je zameraná na prioritnú oblasť, a tou je najmä výtvarné umenie. Napriek tomu program Kultúra vyčleňuje istú sumu aj na organizáciu a udelenie Európskej ceny za pamiatkovú starostlivosť a rozvoj kultúrneho dedičstva.

Výber z právnych predpisov Slovenskej republiky na ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva aj s prílohami publikovaných vo *Vademecu múzejníka* bude iste praktickým a účelným pomocníkom pre zamestnancov kultúrnych inštitúcií, ktorí zveľaďujú a sprístupňujú národné kultúrne dedičstvo našej republiky.

Elena Machajdíková

ŠAMBERGER, Z.: *STUDIE K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKEHO ARCHIVNICTVÍ*. Praha: Národní archiv 2005. 363 s.

Doposiaľ posledným z jubilejných zborníkov Národného archívu, vydávaných na poctu významných archivárov podieľajúcich sa na jeho rozvoji, je venovaný Zdeňkovi Šambergerovi. Jeho vydanie sa pripravovalo v čase, keď si česká aj slovenská komunita archivárov pripomenula jeho významné životné jubileum, ale aj v období, keď si tento archív pripomenul 50. výročie svojho vzniku. Zborník nie je zostavený z príspevkov jeho kolegov a priateľov napísaných na jeho počesť, ale obsahuje výber prác samotného jubilanta, ktoré približujú čitateľovi

vznik a vývoj československého archívnictva, v čom tkvie zasa podiel Z. Šambergera na oslavách vzniku Národného archívu.

Zostavovateľom sa podarilo zaradiť do zborníka najvýznamnejšie práce autora, poskytujúce čitateľovi nielen možnosť pripomenúť si jeho publikačnú činnosť, ale predovšetkým pripomenúť si dejiny a vývoj organizačnej štruktúry českého aj slovenského archívnictva od samotného vzniku československého štátu v roku 1918. Dokumentujú tiež rozvoj metodiky nášho odboru a podiel Z. Šambergera na jej tvorbe. Všetko sú to štúdie, ktoré sme už ako poslucháči archívnictva usilovne študovali od roku 1968 na stránkach Sborníka archivních prací, v roku 1990 aj v našom archívnom periodiku (Slovensko a archivní restituce s Budapeští po roce 1918, Slovenská archivistika 1990/2) a v Právně-historických studiích.

Do zborníka sú zaradené nasledujúce práce – *Československé archívnictví po roce 1918. Stav a organizační vývoj; Československé archívnictví po roce 1945; Archivně teoretické názory u nás po r. 1918. Stav a vývoj; K archivní restituci s Rakouskem po roce 1918; Slovensko a archivní restituce s Budapeští po roce 1918.*

Nasleduje *Bibliografia PhDr. Zdeňka Šambergera, CSc.*, rozčlenená na Archivne pomôcky; Samostatné publikácie, edície, redakcie, účasť na kolektívnych dielach; Štúdie a články; Recenzie a anotácie; Správy; Popularizačné a publicistické práce, dokumentujúce jeho mimoriadne rozsiahlu a rozmanitú publikačnú činnosť.

V záverečnom *Doslove* autor ozrejmuje okolnosti, ktoré ho v rokoch 1968–1971 a znova od roku 1990 viedli k napísaniu opätovne publikovaných prác. Svojou výpoveďou dokladá, že v nich prezentoval svoje osobné postoje nielen k histórii nášho odboru, ale predovšetkým k aktuálnym problémom ďalšieho organizačného vývoja a celkového rozvoja československého archívnictva.

Sme presvedčení, že predkladaný súbor prác Zdeňka Šambergera bude veľkým prínosom najmä pre poslucháčov archívnictva, hoci určite si v ňom aj s určitou nostalgiou radi zalistujú aj tí starší archivári.

Júlia Hautová

SEROKA, H.: *HERBY MIAST MAŁOPOLSKICH DO KOŃCA XVIII WIEKU*. Warszawa: DiG 2002. 315 s.

Publikácia Henryka Seroku je časťou série monografií zasvätených historickej heraldike a sfragistike poľských miest. Ide o knižné spracovanie autorovej dizertácie z roku 1998 obhájenej na Univerzite Márie Curie-Skłodowskej v Lubline. Anotovaný zväzok, ako to už názov napovedá, sa venuje malopoľským mestám. Ide o tretí spracovaný poľský región v poradí (po Veľkopoľsku – Marek Adam-

czewski, Sliezsku, Západnému Pomoransku a Lubuske – Wojciech Stryżewski). Pre Slovensko je Malopoľsko o to zaujímavejšie, že s ním priamo susedí.

V úvode práce sa autor venuje hodnoteniu doteraz vydaných prác s touto problematikou a opisuje zachovanú pramennú bázu. Vytýčuje si tri hlavné ciele: otázku vzniku mestských erbov v Malopoľsku, ich vzťah k *staropol'skej* heraldike a objasnenie pozície miest v heraldike. Autor si kladie napríklad otázky týkajúce sa genézy mestských erbov a jej chronológie, ich súladu so všeobecnými pravidlami heraldiky, hlavne vo vzťahu pečate bez štítu a erbu. Chronologicky je práca ohraničená najstaršími známymi prameňmi pochádzajúcimi z 13. storočia a deleníím Poľska v roku 1772. Najstarším sfragistickým prameňom v regióne je dvojrohá pečať mesta Sandomierz datovaná do druhej polovice 13. storočia s motívom navštívenia v gotickej architektúre. Zaujímavosťou je, že bola použitá ako *contrasigillum* pečate kniežata Leška Čierneho. Za ňou nasleduje, s minimálne dvomi pečaťami z prelomu 13.–14. storočia, Krakov. V jednej z nich s motívom sv. Václava autor vidí priame české vplyvy – *krakovskú* pečať Přemysla II. z roku 1290 alebo vplyvy pražských pečatidiel. Pod českým vplyvom vzniklo podľa neho aj najstaršie pečatidlo mesta Nowy Sącz (pôv. Kamienica) založeného kráľom Václavom II. v roku 1292. Pečatidlo pochádza z prelomu 13./14. storočia.

Práca je rozdelená do štyroch hlavných kapitol. Prvá kapitola je všeobecne venovaná genéze a rozvoju mestského erbu v Malopoľsku v skúmanom časovom období 14.–18. storočia. Podkapitoly sa venujú predheraldickému obdobiu datovanému autorom do konca 13. – polovice 14. storočia, genéze mestského erbu a porovnaním vývoja mestských erbov v období do konca stredoveku, mestskému erbu v mestskom práve a rozvoju mestských erbov v Malopoľsku a jeho funkciám v 16.–17. storočí.

Autor neopisuje mestá v samostatných abecedne zoradených heslách ako je to typické v slovenských prácach. V troch kapitolách postupne analyzuje erby kráľovských, šľachtických a cirkevných miest podľa ich obsahovej náplne. Kapitola venovaná kráľovským mestám je napríklad rozdelená na podkapitoly: svätí patróni, dynastické znaky, erby vytvorené zo znakov a insígnií vládcu, lokálna symbolika, architektúra v erboch, lokálna symbolika a koruna v erboch.

V závere práce autor uvádza, že zistené počiatky mestského erbu sa oneskorujú za pečaťami o desaťročia a jeho známe počiatky v regióne datuje do druhej polovice 14. storočia. Autor sa venuje i chronologickému vzťahu pečať – mestské privilégium. Konštatuje, že v niektorých menších lokalitách krakovského biskupstva založených na nemeckom práve v období 13.–14. storočia je doložené používanie pečatí až v období prelomu 15./16. storočia, ale uvádza tiež opačný prípad (Wąwolnica), keď je pečať naopak doložená skôr. Sfragistiku jednotlivých lokalít dáva do súvisu s ich kancelárskou činnosťou. V období od 16. storočia sa rozširujú funkcie mestského erbu. Najčastejším východiskom mestskej heraldiky bol erb zemepána upravovaný rozličným spôsobom.

Radoslav Ragač

HORVÁTH, R.: *GYŐR MEGYE HATÓSÁGÁNAK OKLEVELEI (1318–1525)*. Győr 2005. 163 s.

Edícia stredovekých listín týkajúcich sa Rábskej stolice je nielen ďalším vďareným vydateľským počinom Diecézneho archívu v Győri, ale aj ďalším významným úspechom maďarskej historiografie v procese sprístupňovania stredovekého pramenného materiálu. Súčasťou tohto projektu je aj vyhľadávanie, evidovanie a publikovanie listinného materiálu, ktorý vznikol z činnosti uhorských stredovekých stolíc. Prvými publikovanými prácami boli edície listinného materiálu – registáre – Tolnianskej stolice (ed. F. Szakál) a Sabolčskej stolice (ed. I. zväzku F. Piti, ed. II. zväzku N. C. Tóth – ten bol aj jedným z lektorov posudzovanej edície). Vydavateľ listín Rábskej stolice Richárd Horváth sa vo svojej edícii pridržiaval formy registára len pri tých listinách, ktoré boli už niekedy publikované, kým doposiaľ nepublikované, a teda neznáme listiny, uverejňuje v plnom znení (tak ako postupoval aj vydavateľ nášho anjouovského registára V. Sedlák). Zostavovateľ edície sa neobmedzil len na vlastnú listinnú produkciu Rábskej stolice, ale zaradil do tejto publikácie i mandáty, ktoré stolici adresovali uhorskí panovníci a významní krajinskí hodnostári a k publikovaným listinám pripojil aj portálny súpis stolice zo začiatku 16. storočia. Prekvapujúce je priznanie editora, že do registára nezaradil všetky listiny, ktoré sa týkajú pôsobenia Rábskej stolice – nie sú tu publikované listiny stoličných funkcionárov, ktorých považoval za nevýznamných a ktoré nie sú svojím obsahom dôležité!

Netradičnou, ale určite zmysluplnou súčasťou spomínanej publikácie, je aj štúdia R. Horvátha, ktorá skúma problematiku dedičného práva rábskeho biskupa na funkciu župana tejto stolice. Rábsky biskup sa ako dedičný župan stolice prvýkrát spomína v roku 1313 (biskup Mikuláš). Uhorský kráľ Karol I. Róbert vymenoval sídelných biskupov (okrem rábskeho i nitrianskeho a vesprímskeho biskupa) za dedičných županov účelovo, v snahe získať spojencov v zápase s odbojným Matúšom Čákom. Po upevnení svojej moci od obsadzovania týchto postov vysokými cirkevnými hodnosťami upustil. S biskupom – dedičným županom sa potom v Rábskej stolici stretávame až v druhej polovici 15. storočia (1453 biskup Augustín Salánki). R. Horváth pripojil k svojej štúdii aj archontológiu Rábskej stolice z rokov 1318–1526 (zoznam stoličných hodnostárov). Prílohou state sú publikované texty dvoch listín Vladislava II. z rokov 1509 a 1510, ktoré sa týkajú nároku rábskeho sídelného biskupa na dedičné županstvo.

Hlavnú časť práce tvorí súbor registov a kompletných textov stredovekých listín, ktoré vydala (alebo prijala) Rábska stolica. Editor tu zhromaždil 136 listín, ktoré vyhľadal vo fotografickej a mikrofilmovej zbierke uhorských stredovekých prameňov (zbierka DL – DF), vo viacerých archívoch a knižniciach (využil aj materiály z filmotéky SNA v Bratislave). Publikované listinné texty sú zoradené chronologicky (na konci súboru je mimo toto poradie zaradená listina Žigmunda Luxemburského z roku 1427 a listina Vladislava II. z roku 1515, ktoré editor objavil a do publikácie zaradil až po uzavretí rukopisu a vypracovaní indexu). Listiny publikované v plnom znení majú pripojený krátky maďarský regist. Reges-

ty a listinné texty dopĺňajú informácie o spôsobe zachovania, o materiáli, na ktorom je listina vyhotovená, o spôsobe spečatenia a o fyzickom stave dokumentu. Uvádzajú sa tu aj dorzálne poznámky – indorzáty, miesto uloženia – archív a fond, v ktorom sa listina nachádza, signatúra DF a bibliografické údaje o edíciách. Publikované texty listín dopĺňajú občasné textové poznámky. Okrem listinného materiálu uverejnil editor v tejto publikácii aj text portálneho súpisu Rábskej stolice z roku 1518 (*Dica comitatus lauriensis anni 1518*).

Editor stručne informuje aj o svojom postupe pri publikovaní listinných textov. Nie celkom jasná a jednoznačná je jeho zmienka o spôsobe písania predložiek a predpôň – vyhlasuje totiž, že tu postupoval podľa latinskej gramatiky, ale v niektorých špecifických (!) prípadoch prepísal text verne.

Príjemným prekvapením pre zahraničného bádateľa je stručná informácia o práci, jej poslaní a štruktúre v nemeckom a slovenskom jazyku (slovenský preklad pripravil G. Strešňák). Editor tu zdôrazňuje význam práce pre slovenského bádateľa a pripomína, že časť Rábskej stolice tvorilo aj územie dnešného Slovenska.

Pramennú edíciu uzatvára kombinovaný menný, miestny a vecný register. Príezviská osôb, ktoré nie sú známe, sa uvádzajú v pôvodnom znení (sú transliterované). Index neuvádza mená poddaných – pri vyhľadávaní sa treba orientovať na heslá *jobbágy, jobbágynévsor*. Zemepisné názvy uvádzané v listinách sú v registri najskôr transliterované (písané kurzívou) a potom je odkaz na dnešný názov. Sídla v dnešnom Nemecku, Rakúsku a Srbsku sú dôsledne identifikované (uvádza sa aj názov štátu), zatiaľ čo názvy sídel na Slovensku sú uvedené len v maďarskej podobe a sú lokalizované (podobne ako lokality na území dnešného Maďarska) len zmienkou o historickej stolici, v ktorej sa nachádzali.

Čitateľa určite zaujme aj posledná stránka publikácie – okrem tiráže, čísla faxu, e-mailovej adresy a webovej stránky vydavateľa tu nájde aj zoznam publikácií Diecézneho archívu v Gyóri.

Hoci je publikácia textov dokumentov Rábskej stolice z obdobia stredoveku štandardnou pramennou edíciou a slovenskej historickej problematiky sa dotýka len okrajovo, slovenský bádateľ sa pri listovaní v tejto práci určite neubrání viacerým neradostným myšlienkam o vydávaní našich základných kritických pramenných edícií a úvahám o neexistujúcej edičnej aktivite našich archívov.

Juraj Roháč

BORSA, I. – TÓTH, N. C.: *ZSIGMONDKORI OKLEVÉLTÁR IX. (1422)*. Budapest: A Magyar Országos Levéltár kiadványai 2004.

Maďarská medievistika bola v posledných rokoch obohatená o dva zväzky edície Zsigmondkori oklevéltár (ďalej len ZsO), ktoré spracoval I. Borsa

v spolupráci s C. Norbertom Tóthom. Bol to ôsmy zväzok (obsahujúci pramene z roku 1421), vydaný roku 2001 a deviaty zväzok, ktorý plynulo pokračuje v začatej sérii žigmundovských diplomatárov (nazývaných Zsigmondkori okleveltár). Tieto sú viac registármi ako diplomatármi, lebo kombinujú krátke registry v prípade publikovaných prameňov. Ak ide o nevydané pramene, registry sú podrobnejšie. Aj v tomto prípade nejde o klasický typ diplomatára s vydaním prameňa „in extenso“ s podrobným poznámkovým aparátom, ale o registry so vsuvkami originálneho textu prameňa, pokiaľ to editori považovali za potrebné zdôrazniť. Poznámkový aparát k registrom je stručný, ale obsahuje najpotrebnejšie údaje (písacia látka, spečatenie, kancelárske a dorzálne poznámky, adresy, dobové dorzálne registry). Tieto údaje sa dostávajú aj do osobného, miestneho a vecného registra na konci edície, takže sú ľahšie využiteľné pri sfragistickom, paleografickom a diplomatickom štúdiu. Samozrejme, že registry sú opatrené údajmi o archívnom uložení, signatúrach, paralelných zneniach, konfirmáciách a opisoch (aj neoverených).

Tento spôsob edovania má svoje výhody (úspora textu a možnosť vydania väčšieho množstva prameňov na malom priestore), ale aj úskalia pri skracovaní textov rozsiahlych listín, kde sa kombinuje text v maďarčine s jazykom prameňa (väčšinou latinským). Najmä pri tvorbe vecných hesiel v záverečnom registri, ak ich podkladom je maďarský text, môže sa zotrieť pôvodné znenie originálneho textu prameňa. Editori sa tomuto snažili zabrániť tvorbou odkazových hesiel (napr. pri hesle *civitas* sa odkazuje na heslá *királyi város, libera villa, oppidum*, podobne heslo *laneus* odkazuje na ďalšie heslá *kúriatelek, telek seu fundus curie, sessio, telekhely*, pri hesle *pap* sa odkazuje na heslo *plébános, presbiter*). K tvorbe registra sa ešte vrátíme.

Uvedený spôsob edovania používa celý registár od svojho vzniku roku 1951, keď ho ešte pripravil E. Mályusz. Od III. zväzku pokračovateľ edície I. Borsa typograficky zmenil vzhľad jednotlivých zväzkov, v ktorých nie je také množstvo registov vytlačených petitom na tenkom papieri, ako bolo v prvých zväzkoch (I., II/1, II/2). Ukázalo sa tiež, že v ďalších desaťročiach Žigmundovej vlády narástol počet vydaných listín oproti prvým rokom, keď bol iba uhorským kráľom, čo súviselo s jeho vstupom do európskej politiky najprv ako správca českého kráľovstva a zástupca (vikár) Václava IV. v Nemeckej ríši a potom ako nemecký kráľ. Nejde tu iba o kráľovské listiny, ale aj o celkový nárast listinnej produkcie, ktorý možno badať od začiatku 15. storočia, čo sa dá demonštrovať napr. pri listinnej produkcii hodnoverných miest, ale aj krajinských a župných funkcionárov a ďalších vydavateľov. Poukázali sme na to už v recenziách predchádzajúcich zväzkov (SA 29, 1994, 1, s. 153–156 a SA 37, 2002, 1, s. 165–167). Počet podchytených prameňov v jednotlivých rokoch dosiahol maxima okolo 1 600 jednotiek (registov). Nevykazuje však iba stúpajúcu tendenciu. Napr. v tomto zväzku je to 1 296 registov. Pochopiteľne, že z mechanického porovnania publikovaných prameňov nemožno vyvodzovať nejaké ďalekosiahle závery. Ich počet závisí nielen od toho, čo sa z danej doby zachovalo, ale aj od toho, čo sa podarilo autorom preskúmať a zachytiť najmä v zahraničných archívoch. Treba však konštatovať, že ich heuristika a excerpčia prameňov je veľmi

precízna a dôkladná. Svedčia o tom nielen údaje získané z konfirmácií neskorších panovníkov vrátane Habsburgovcov po roku 1526, ale aj excerpované pramene z kráľovských kníh (libri regii) uložené v Maďarskom krajinskom archíve.

Skutočnosť, že počet zachytených registov narastal, viedol editorov k tomu, že od III. zväzku vydávali registár po dvoch rokoch Žigmundovej vlády. Kým I. Borsa bol počnúc III. zväzkom editorom všetkých až po VII. zväzok, od VIII. zväzku bol jeho spoluautorom Norbert C. Tóth. Aj v prípade VIII. zväzku editori pôvodne uvažovali o vydaní materiálu za roky 1421–1422, nakoniec od toho upustili a roky 1421, 1422 sú vydané v samostatných zväzkoch. Kým pri vydaní prameňov do roku 1420 I. Borsa mohol využiť pôvodné podklady E. Mályusza, ktorý celý svoj materiál odovzdal Maďarskému krajinskému archívu, posledné desaťročia Žigmundovej vlády budú asi dielom mladšej generácie editorov. Tu sa treba s obdivom vyjadriť o obrovskej práci I. Borsu, ktorý zasvätil svoj život tomuto veľkému projektu, aj keď je zrejmé, že sa na ňom podieľali ďalší významní maďarskí historici. Editori v úvode ďakujú týmto spolupracovníkom, medzi ktorými figurujú aj nedávno zosnulí E. Fügedi a P. Engel.

Editori v úvode vysvetľujú svoje edičné zásady a nadväzujú na to, čo bolo zavedené už v predchádzajúcich zväzkoch. Krajinskí hodnostári, ktorí sú vymenovaní v privilégiách, sa uvádzajú aj v registroch, pričom k ich identifikácii a správne zaradeniu napomohla Archontológia P. Engla. V edícii sú vynechané zmienky o uhorských zlatých v zahraničných prameňoch, pokiaľ sú tieto pramene bez kontextu k uhorským reáliám. Takisto nebol zaradený materiál týkajúci sa obsadeného územia Dalmácie (Benátčanmi) a dalmátskej cirkevnej provincie, lebo Dalmácia bola roku 1420 a potom na dlhý čas odtrhnutá od Uhorska. Novinkou je publikovanie dvoch notárskych znakov na konci edície (s. 411, reg. č. 809 a 1273). Hoci tento zväzok edície pokrýva iba jeden rok (1422), možno konštatovať, že listiny verejných notárov sa v Uhorsku hromadne nevyskytovali (čo je ináč všeobecne známy poznatok diplomatiky). Obvykle šlo o situácie, keď aspoň jednou zainteresovanou stranou boli duchovné osoby alebo samotné cirkevné inštitúcie (reg. č. 809 týkajúci sa finančnej záležitosti a reg. č. 1273 informuje o pokuse falšovať listiny v Spišskej kapitule).

Za úvodom nasleduje prehľad fondov s pôvodným názvom a odkazom na súčasný archív, kde sa nachádzajú. V zátvorke sa uvádzajú skratky týchto fondov. Tieto skratky sa rozširujú až v ďalšej časti, ktorá je súpisom použitých edícií, edičných štúdií, informácií o archívoch a inventárov fondov. Sú tu rozpísané aj príspevky v archívnych a historických periodikách. Zo zoznamu vidieť, že viaceré tituly boli už moderne spracované vo forme CD-romu, prípadne existujú ako nevydané rukopisy v archívoch a inštitúciách (napr. diela P. Engla). V zozname skratiek sú zaradené aj skratky cirkevných sviatkov, archívnych signatúr a skratky s viacerým významom. Napr. „f“ pri datovaní je feria, v poznámke je folio. Pri označení mena kráľovho človeka (homo regius) je to filius, syn toho a toho. Podobne „p“ pri datovaní znamená post, v poznámke pagina.

Každý regist začína poradovým číslom. Nasleduje dátum. V zátvorke je rozpísaný text datovacej formuly. Ak je listina už edovaná, dátum sa nerozpisuje

a regist je stručný. Na konci edície sú nedatované a neúplne datované pramene, ktoré autori zaradili k roku 1422. Pokiaľ sa v texte vyskytujú chybné datované registry, autori ich nečíslujú, ale označujú hviezdíčkou a zaraďujú podľa dátumu na miesta, kam patria, prípadne do iného zväzku ZsO alebo do inej edície. Za datovacou formulou nasleduje vydavateľ. Kráľ Žigmund sa tradične označuje skratkou „Zs“. Nepodstatné a opakované formuly a formulácie sa vynechávajú, prípadne sa preklenú spojovacím textom editorov v maďarčine. Z obsahovo najdôležitejších častí dokumentov (narácií a dispozícií) zachytávajú osobné mená zainteresovaných osôb, miestne názvy a časti územia, z metácií prírodné útvary (lesy, vrchy, rieky a potoky), miery, hmotnostné a menové jednotky ako aj všetky fakty, ktoré autori považovali za dôležité. Možno konštatovať, že v tomto zväzku, ako aj v predchádzajúcich zväzkoch, sa editori snažili vyťažiť maximum zo zhromaždeného podkladového materiálu, čo sa potom odráža v spojenom mennom (osobnom), miestnom a vecnom registri. Ešte predtým autori na s. 415–416 vysvetľujú zásady jeho tvorby a uvádzajú najpoužívanejšie skratky.

Mená šľachtických rodín píšu podľa dnešného úzu, resp. foneticky. Pri menách krajinských a stoličných funkcionárov, cirkevných hodnostárov uvádzajú aj časové rozpätie, v ktorom pôsobili vo funkcii. Nemá zmysel opakovať pripomienky, ktoré sme vyslovili v recenziách predchádzajúcich zväzkov, čo sa týka používania miestnych názvov z územia Slovenska. Lokality ako aj názvy žúp sú v maďarčine. A to aj v tých prípadoch, keď originál listiny má iné znenie. Napr. v regeste č. 959 je miesto vydania „Tyrmaue“, v registri sa vyskytuje len pod heslom Nagyszombat. Iba tam, kde sa nepodarilo identifikovať názov alebo nájsť ekvivalent v maďarčine, ostalo pôvodné znenie. Napr. Háj (Turóc megye), reg. č. 306.

Menej známe lokality, najmä v zahraničí, sa uvádzajú v znení prameňa s odkazom na dnešný názov (napr. Crympsy s odkazom na Kroměříž). Nikolsburg je najpravdepodobnejšie Mikulov na Morave a nie je v Nemeckej ríši (regist č. 330). Bežným je používanie ustálených maďarských názvov cudzích lokalít. Napr. Bécs (Viedeň), Boroszló (Vratislav), krakkói (krakovský), prágai (pražský), atď. Brno je ale uvedené pod súčasným názvom. Ostatné lokality v českom kráľovstve vrátane Moravy, ku ktorým neexistuje maďarská verzia názvu, sa uvádzajú v pôvodnom znení.

To, čo bolo povedané v súvislosti s lokalitami na dnešnom území Slovenska, sa vzťahuje aj na ostatné krajiny, ktoré boli súčasťou stredovekého Uhorského kráľovstva (Chorvátsko, časť Rumunska, Podkarpatská Rus – používam tento termín, lebo z nášho hľadiska nie je za Karpatami, ale pod Karpatami). Ani v týchto prípadoch sa neuvádza, že sú to lokality v zahraničí.

V závere registra sú dva konkordačné indexy. Prvý s polotučne vysádzanými signatúrami stredovekej listinnej zbierky Maďarského krajinského archívu (DL) a za nimi obyčajným typom písma poradové čísla registov v tejto edícii. V druhom zozname je najprv poradové číslo v zbierke fotokópií toho istého archívu (DF) a za nim číslo registu v edícii. Na záver konkordačných indexov sú listiny z archívu rodiny Erdödy, týkajúce sa Hlohovca, ktoré sú v Haus- Hof und Staatsarchiv-e vo Viedni s uvedením starej a novej signatúry a za dvojbodkou číslo

regestu v edícii. Nakoniec je odkaz na 15. zväzok kráľovských kníh (libri regii) s jedným záznamom (regist č. 93).

Záverom opäť môžeme konštatovať, že pod vedením I. Borsu sa podarilo vydať ďalší zväzok precízne spracovanej edície, ktorá je veľkým úspechom maďarskej medievistiky a bude užitočná a prospešná aj pre slovenských historikov.

Július Bartl

BIBLIOGRAFICKÝ PREHĽAD ZAHRANIČNÝCH ARCHÍVNYCH PERIODÍK

THE AMERICAN ARCHIVIST. Published semi-annually by the Society of American Archivist, Spring/Summer 2005, Volume 68, No 1.

Číslo 1: Timothy L. Ericson, *Building Our Own „Iron Curtain“: The Emergence of Secrecy in American Government* (18–52). Upravený text vystúpenia nového prezidenta Spoločnosti amerických archivárov, s ktorým predstúpil na 68. výročnej konferencii spoločnosti v Bostone. Na rozdiel od prejavov predchádzajúcich prezidentov Ericsonove vystúpenie je zvláštne tým, že publikovaný text je rozšírenou verziou jeho prejavu na konferencii a predmetom jeho záujmu je upozornenie na celospoločenský problém zvyšovania trendu ústredných úradov štátnej správy utajovať dokumenty a budovať akúsi „železnú oponu“ medzi vládnymi úradmi a spoločnosťou. – Catherine O’ Sullivan, *Diaries, On-line Diaries, and the Future Loss to Archives: or, Blogs and the Blogging Bloggers Who Blog Them* (53–73). Autorka príspevku sa zamýšľa nad potenciálnou archívnu hodnotou blogov, populárnou formou e-záznamov, ktoré sú osobnými on-line príspevkami čitateľov pravidelne uverejňovanými v časopisoch a novinách. Historický výskum denníkov (akýchsi predchodcov blogov v papierovej podobe) nám naznačuje istú podobnosť s týmto novým typom dokumentu, i keď existujú aj isté odlišnosti, vzhľadom na ich rozdielny fyzický nosič. Štúdia odporúča „tradičným“ archívom venovať pozornosť aj tomuto typu dokumentu, ktorý považuje za súčasť kultúrnej pamäti národa. – Richard J. Cox, *Lester J. Cappon and the Relationship of History, Archives, and Scholarship in the Golden Age of Archival Theory* (74–112). Biografický medailón venovaný Lesterovi J. Capponovi, jednému z priekopníkov moderného amerického archívnictva, súčasníkovi Jenkinsona a Schellenberga, lídrovi rozvíjajúcej sa profesie archivára v USA a prezidentovi SAA v roku 1957. Autor štúdie nám predstavuje Cappona ako historika a archivára virgínskej univerzity v rokoch 1930–1945, ktoré formovali jeho neskoršie predstavy na profesiu archivára, editora Inštitútu americkej protohistórie a kultúry a zakladateľa regionálneho archívu vo Williamsburgu (v rokoch 1945 až 1970) a nakoniec ako autora desiatok štúdií venovaných otázkam archívnej teórie, ale najmä praxe, formovaniu archívnej profesie. – Catherine A. Johnson and Wendy M. Duff, *Chatting Up the Archivist: Social Capital and the Archival Researcher* (113–129). Skúsený historik – bádateľ zámerne buduje partnerský vzťah k archivárovi, ktorý má hlboké poznatky o archívnych prameňoch. Historik – bádateľ si svojím vzťahom k archivárovi zároveň vytvára sociálny kapitál, pretože iba vďaka nemu je schopný získať prístup k špecifickým poznatkom o prameňoch. Štúdia skúma stratégiu uplatňovanú historikmi – bádateľmi pri budovaní takýchto vzťahov s archivármi a zároveň skúma rozdiely v prístupoch k archivárovi podľa typov bádateľov (bádateľ – historik, doktorand, atď.). – Joseph M. Turrini, *Catholic Social Action*

at Work: A Brief History of the Labor Collection at The Catholic University of America (130–151). Americká katolícka univerzita je správcom série dôležitých archívnych fondov a zbierok dokumentujúcich robotnícke a sociálne hnutie v USA vďaka záujmu mnohých kňazov o túto problematiku. Univerzita získala tieto dokumenty práve v období, keď väčšina archívov o ne neprejavila záujem. Štúdia skúma akými spôsobmi niektorí kňazi a biskupi získavali dokumenty o sociálnom hnutí v USA a zároveň ponúka pohľad na rôzne vnútorné i vonkajšie faktory, ktoré v priebehu dlhšieho obdobia ovplyvňovali ich zberateľskú prax a akvizičnú politiku. – John A. Church, *William J. Barrow: A Remembrance and Appreciation* (152–160). Životopisný medailón venovaný W. J. Barrowovi, významnej osobnosti amerického archívniectva na poli ochrany archívnych dokumentov, autora trvanlivého knižničného papiera, inovátora a výskumníka (vyvinul vlastnú metódu a zariadenie na deacidifikáciu knižničného a archívneho materiálu). – *Reviews* (161–181) – *Society of American Archivists* (182–189).

Peter Draškaba

ARHIVSKI VJESNIK 47/2004, Zagreb.

V časti *Štúdie a články* je zaradených 8 príspevkov. Pracovníčka Chorvátskeho štátneho archívu Silvia Babič v článku *Makrovrednovanje: Kanadska metoda funkcionalnog vrednovanja* (7–19) po stručnom prehľade vývinu metód hodnotenia písomností informuje o súčasnej metodike použitej v Kanade. Hodnotenie, ako najdôležitejšia časť vyradovania uzavretej písomnej produkcie inštitúcie pôvodcu, prešlo od 19. stor. kvalitatívnym vývojom a ustálilo sa na hodnotení jednotlivých dokumentov (ich obsahu a zohľadnení ich vzťahu k pracovnej náplni pôvodcu). Autorka pre tento prístup používa pojem „funkcionálne hodnotenie“. Kanadskí archívári v roku 1990 uviedli novú metodológiu, ktorá prešla do literatúry pod označením „makrohodnotenie“. Podstatou tejto metódy je, že dôraz sa kladie na význam a funkciu pôvodcu materiálu a nie na výpovednú hodnotu jednotlivého dokumentu. Po rozbere tejto metódy (Štátny archív Kanady musel k nej pristúpiť preto, že sa zanedbaním nazhromaždilo veľké množstvo neprevzatého materiálu v štátnych inštitúciách) autorka konštatuje, že „sa mení všeobecný pohľad na predmet archivistiky ako vedy od hodnotenia jednotlivého dokumentu k hodnoteniu funkcie pôvodcu, ide o posun z informácie na poznanie“. Rajka Bućin: *Skica razvoja uredskoga poslovanja u Hrvatskoj u jugoslavenskom kontekstu od 1945. do 1958. godine: Od sveopćega šarenila do sustava jedinstvenih arhivskih znakova* (21–47). Prehľad noriem o signovaní a manipulovaní administratívnej agendy vo verejnej správe v Chorvátsku a v iných častiach vtedajšej Juhoslávie. Mirjana Jurić, *Nacrti, planovi i karte u fondu Zemaljske vlade, Odjela za unutarnje poslove (1869–1921)* (49–72). V úvode je prehľad

kompetencií zložiek štátnej správy z činnosti ktorých sa zachovali mapy a plány. Za tým je formálne a obsahové hodnotenie a metodika sprístupnenia kartografického materiálu. Zaujímavé je rozdelenie máp a plánov do 29 tematických skupín umožňujúcich lepšie bádateľské využívanie. Vesna Božić Drljača, *Projektna dokumentacija fonda Skupština općine Osijek, Državnoga arhiva u Osijeku* (73–90). V roku 1963–1989 došlo k plánovitému rozvoju výstavby v meste Osijek. Bola to tak rodinná zástavba, ako aj hromadná bytová výstavba. V tomto fonde sa zachovala projektová dokumentácia ku konkrétnym realizovaným stavbám. Autorka podáva prehľad o orientácii v spracovanom materiáli (podľa lokalizácie v mestských častiach, podľa účelu stavby, podľa stavebníka, podľa infraštruktúry (elektrina, plyn, voda)). Vida Pavliček, *Arhivski prostor u Hrvatskoj – postojeće odredbe i stvarna kretanja* (91–105). V máji 2004 boli vydané *Pravidlá pre skladovanie, ochranu a spracovanie archívneho materiálu a pre počet a odbornú štruktúru archivárov*. Sú vlastne vykonávacou vyhláškou k Zákonu o ochrane archívneho materiálu a o archívoch. Navrhol ju Chorvátsky štátny archív. Autor sa zamýšľa nad realnosťou vytýčených cieľov a termínov v oblasti archívnych skladovacích priestorov a ich vybavenia. Najmä v oblasti klimatizácie a protipožiarneho zabezpečenia treba vyvinúť veľké úsilie a vynaložiť nemalé finančné prostriedky na splnenie ustanovení Pravidiel. Ivana Prgin a Vlatka Lemić, *Prilog bibliografiji radova o državnim arhivima u Republici Hrvatskoj* (107–118). Sekcia mestských archívov pri Medzinárodnej rade archívov pri príležitosti nedávneho kongresu vydala Svetovú bibliografiu o mestských archívoch. Autorky s predstihom publikujú bibliografiu o štátnych archívoch v Chorvátskej republike. Mario Stipančević, *Razgovor s Dr. Savom Zlatićem* (119–132). Redakčná rada periodika sa rozhodla, že počínajúc týmto zväzkom, bude v každom čísle uverejňovať rozhovor s významnými osobnosťami. Od významného politického a štátneho činiteľa po druhej svetovej vojne vo vtedajšej Juhoslávii, profesiou lekára, šachového veľmajstra Savu Zlatića prevzal Chorvátsky štátny archív písomnosti, ktoré tvoria osobný fond. Spracovateľ osobného fondu uverejňuje rozhovor s pôvodcom fondu. Robert Parnica, *Arhiv Otvorenoga društva u Budimpešti* (133–138). Archív Otvorenej spoločnosti (Open Society Archives) je výskumný a kultúrny ústav v rámci Stredoeurópskej univerzity v Budapešti. Je jedným z najvýznamnejších archívov tlače, periodík a audiovizuálnych zbierok starších i súčasných svetových dejín. Vznikol na jar v roku 1995, keď do Stredoeurópskej univerzity v Budapešti prešli písomnosti rádia „Slobodná Európa“ a dokumenty Výskumného inštitútu rádia „Sloboda“. Je to jeden z najbohatších archívov dokumentujúcich obdobie studenej vojny. Je tiež jedinečným archívom dokumentácie o ľudských právach. Archivár tohto archívu informuje o zbierke dokumentov z obdobia studenej vojny, o knižnici archívu, o archíve o ľudských právach, o audiovizuálnej zbierke, o materiáloch týkajúcich sa juhoslovanskej a novšej chorvátskej histórie, o výborných podmienkach pre bádanie i o štipendiách pre bádateľov. Marinko Vuković, *Shematizam pravosuda na području teritorijalne ovlasti Državnoga arhiva u Slavonskom Brodu (1850–2004)* (139–158). Článok podáva prehľad o organizácii súdництва na území dnešnej Brodsko-posávskej a Požežsko-slavón-

skej župy (stredná a juhozápadná Slavónia) od polovice 19. stor. do dnešných dní. Saniša Lajnert, *Kratki pregled rada Generalnoga ravnateljstva državnih železnica SHS* (159–171). Po zániku rakúsko-uhorskej monarchie vznikol nový štát Slovincov, Chorvátov a Srbov. Článok hovorí o organizácii a problémoch železníc riadených zo Záhrebu v krátkom prechodnom období do vzniku Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov k 1. 12. 1918, keď železnice prešli pod centrálné riadenie z Belehradu.

V časti *Izveščica (Správy)* (173–206) je 9 príspevkov. Daniel Rafaelić informuje o výsledkoch štúdia vo viedenskom filmovom archíve v roku 2004, kde našiel viacero filmov venovaných chorvátskej kultúre a mestu Záhreb natočených v 40. rokoch minulého storočia. Dubravka Pilipović informuje o seminári zorganizovanom archívom v Maribore na tému *Technické a obsahové problémy klasického a elektronického archivovania*. Vlni sa uskutočnila 5. konferencia Libraries in digital age (LIDA) venovaná využívaniu digitálnych knižníc, informuje Vlatka Lemić. Informuje aj o jubilejnej 10. konferencii archívov strednej a východnej Európy zorganizovanej Hlavnou správou poľských štátnych archívov. Venovala sa spolupráci archívov, knižníc a múzeí ako inštitúcií, ktoré sa profesionálne venujú zachovaniu kolektívnej i individuálnej pamäti spoločnosti. Podobnou problematikou sa zaoberala aj konferencia na Kryme. Ivana Prgin podrobne informuje o 15. medzinárodnom archívnom kongrese vo Viedni 23.–28. augusta 2004. Téma „Archívy, pamäť, poznanie“ bola rozdelená do troch sekcií: Archívy a pamäť, Archívy a poznanie a Archívy a spoločnosť. V závere informácie publikuje plné znenie rezolúcie kongresu. Pri príležitosti 50. výročia vzniku Štátneho ústredného archívu v Prahe sa na prelome septembra a októbra 2004 konala porada na tému „Archívy v medzinárodnom kontexte“. Deana Kovačevic informuje aj o vystúpení P. Kartousa na tému „Slovenský archivár v novom miléniu“. Pri príležitosti jubilea bola otvorená výstava s názvom „Aby nikto a nič nebolo zabudnuté“. Sú tu ešte dve informácie, správa o 40. porade Spoločnosti chorvátskych archivárov (Karmen Markrzič) a o medzinárodnom projekte CALIMERA, ktorý si kladie za cieľ čo najširšie sprístupnenie európskeho kultúrneho bohatstva (Sanjica Faletar).

V časti *Prikazi i recenzije (Posudky a recenzie)* (207–259) sú anotácie odborných časopisov a zborníkov z Talianska, Medzinárodnej rady archívov, zo Slovinska, Juhoslávie a Kanady. Sú tu aj recenzie publikovaných inventárov a monografií napr. o železničiach od rakúsko-uhorskej monarchie do dneška, o obchode v stredovekom Dubrovniku, o filmotéke Chorvátskeho štátneho archívu, o organizácii hospodárstva Slovinska v rokoch 1918–1941.

Na s. 261–268 sú publikované prírastky archívneho materiálu a prírastky kinotéky Chorvátskeho štátneho archívu za rok 2004.

Dokumenti (269–318) obsahujú Smernicu o ochrane a opatere archívneho a registratúrneho materiálu mimo archívu, smernicu o odbornom vzdelávaní a o skúške odbornej spôsobilosti pracovníkov registratúr (presný popis priebehu skúšok), smernicu o skúškach odbornej spôsobilosti v odbore archívnictvo s obsahom skúšaných predmetov. Sú rozdelené do dvoch oblastí. Všeobecná časť skúšky zahŕňa verejnú správu a zákony týkajúce sa pracovného pomeru, súčasné

normy z oblasti kultúry a ochrany kultúrnych pamiatok, ochranu archívneho materiálu, informatiku. Osobitná časť skúšky je diferencovaná. Na dosiahnutie hodnosti archivár je potrebné mať poznatky z archivistiky, spisovej služby, z dejín inštitúcií pôsobiacich na území Chorvátska, pomocných vied historických, zo správy elektronických dokumentov, ich ochrany a sprístupnenia, musí ovládať cudzí jazyk, reštaurovanie a konzervovanie archívneho materiálu. Na získanie hodnosti vyššieho archívneho špecialistu sú podrobnejšie a hlbšie rozpracované otázky z prvej oblasti. Na získanie hodnosti archívneho špecialistu sú otázky zo všetkých uvedených oblastí formulované rámcovejšie, no podrobnejšie ako pre hodnosť archivár. Hoci smernica v tomto poradí uvádza podmienky získania hodností, v skutočnosti hierarchia je nasledovná: archivár, archivár špecialista, vyšší archívny špecialista. Ďalšia smernica sa týka podmienok skladovania, ochrany a spracovania archívneho materiálu a počtu a skladby odborných pracovníkov archívov. Predseda Chorvátskej archívnej rady Jozo Ivanovič zverejňuje Smernicu o kritériách pre ocenenie vedeckej a odbornej práce pracovníkov, ktorí spĺňajú podmienky na získanie hodnosti vyššieho archívneho špecialistu a archívneho radcu a o postupe pri podávaní žiadostí. Na s. 319–323 je bibliografia publikácií vydaných Chorvátskym štátnym archívom za obdobie 1899–2005. Zborník uzatvárajú pokyny redakcie pre prispievateľov. Vymedzujú účel zborníka a technické podmienky na zverejnenie príspevkov.

Jozef Kláčka

ARCHIVEN PREGLED. Glavno upravljenje na archivite pri Ministerskija sâvet, Sofija 2004, č. 1, 2, 3–4.

Číslo 1. Celé číslo je venované 50. výročiu časopisu Archiven pregled, ktorý začal vychádzať roku 1954. Prvým redaktorom bol Lenčo Dimitrov. Uverejnené sú iba samé redakčné články, z ktorých sa čitateľom prihovárajú predseda Hlavnej správy archívov pri Ministerskej rade Atanas Atanasov, bývalý dlhoročný riaditeľ prof. Dojno Dojnov, bývalá redaktorka Stefka Petrova, ako aj Dimitâr Mincev, ktorý pracoval v archívnych službách viac ako pol storočia a iní. Nasleduje zoznam členov redakčných kolektívov z rokov 1954–2004 a bibliografia za roky 1954–2004.

Číslo 2. Redakčný článok *Otčet za dejnostta na archivnata sistema prez 2003 g.* (5–49). Výsledky na poli archívniectva v krajine roku 2003. Činnosť Ústrednej komisie pre hodnotenie a vyradovanie nepotrebných písomností. Komplexné preverky v jednotlivých štátnych archívoch. Medzinárodná činnosť a styky Hlavnej správy archívov pri Ministerskej rade. Ochrana štátneho archívneho fondu a jeho doplňovanie, tabuľky a prehľady z archívov o dosiahnutých

výsledkoch, o vedecko-archívnom spracúvaní dokumentárneho materiálu. Mikrofilmovanie, súpisy archívnych fondov a ich spracovanosť. Vedecká a informačná činnosť archívov. Výstavy archívneho materiálu. – Lidija Bukareva, *Restavracionnata dejnost i sâzdavaneto na zastrachovatelyen fond na dokumentite v dâržavnite archivi* (50–66). Ochrana dokumentov, reštaurátorská činnosť a vytváranie tzv. poisťného fondu dokumentov y jednotlivých štátnych archívoch. Skúsenosti s reštaurovaním dokumentov v Ústrednom štátnom archíve v Sofii. Od roku 1958 sa prikróčilo k mikrofilmovaniu, hoci začiatky boli veľmi skromné. Prednosť mali najcennejšie a najčastejšie využívané dokumenty, z ktorých sa tvoril zabezpečovací fond, ktorý v prípade katastrofy mohol nahradiť originály. – Cočo Biljarski, *Prof. Dojno Dojnov na 75 godini* (78–83). Život a dielo popredného odborníka v archívnictve a historika univ. prof. Dojno Dojnova, ktorý sa dožil 75 rokov. Viac ako dve desaťročia stál v čele bulharskej archívnej správy. – Penka Milačkova, *Elektronen archiv na Kominternu* (84–86). Sprístupnenie archívu III. internacionály modernými metódami v Ruskom štátnom archíve 27. júna 2003. Osudy archívu Kominterny od jej rozpustenia roku 1943. – Petâr Šejkov, *Meždunaroden staž po archivistika, organiziran ot ministerstvo na kulturata i sâobštenijata na Francija* (86–88). Informácia o medzinárodnom kurze archivárov v Paríži v dňoch 16. novembra – 5. decembra 2003. – Magdalena Balalova, *Chor „Morski zvuci“ – Varna* (89–94). Krátke dejiny spevokolu Ozveny mora vo Varne, ktorá bola na prelome 19.–20. storočia strediskom hudobného života v Bulharsku. – Elena Charbova, *Richard fon Mach (1853–1935)* (95–104). Priateľ Bulharska, dôstojník, novinár a historik Richard von Mach, rodák z Nemecka. Informoval európsku verejnosť o pomeroch na Balkáne od 70. rokov 19. storočia do začiatku prvej svetovej vojny. – Ivan Radev, *Edno pismo i negovite svidetelstva* (105–107). Rozbor a obsah listu, ktorý zaslal roku 1872 biskup Ilarion Makariopolski biskupovi Panaretovi Poganianskemu. – Nikolaj Kotev, Avrora Koteva, *Neizvestni dokumenti za izdirvanijata na izčeznali britanski voennoplennici, predprieti ot sâjuznata kontrolna komisija v Bâlgarija v perioda 1945–1946 g.* (107–113). Pátranie po osudoch britských vojnových zajatcov prostredníctvom spojeneckej kontrolnej komisie v Bulharsku. Autori uverejňujú sedem doteraz neznámych dokladov z roku 1945. – Radka Ivanova, *Dejnostta na chaskovskite evrejski blagotvornitelni organizacii do 1944 g.* (114–117). Činnosť židovských dobročinných organizácií v meste Chaskovo do roku 1944. – *Recenzii i otzivi* (118–125) – *Novi postâplenija v archivite* (126–134) – *Chronika* (135–155).

Dvojčíslo 3–4. Rumjana Nedjalkova, *Petnadesetija meždunaroden kongres na archivite vâv Viena „Archivi, pamet a znanie“* (5–12). Informácia o 15. medzinárodnom kongrese vo Viedni 23.–28. augusta 2004. Niesol sa v duchu hesla Archívy, pamäť a vedomosti. – Bojka Dzipalska, *Deseta konferencija na archivite ot Centralna i Iztočna Europa, 28–29 maj 2004 g., Varšava, Polša* (13–22). Správa o 10. konferencii archívov z krajín strednej a východnej Európy, ktorá sa uskutočnila vo Varšave 28.–29. mája 2004. Znenie prednášky autorky. – V. Kozlov, *Muzei, biblioteki i archivi v sistema na istoričeska pa-*

met (22–26). Príspevok V. P. Kozlova na tejže konferencii o historickej pamäti. – A. Bernat, *Archivi, biblioteki i muzei – inštitucii na obštestvenata pamet, kakvo ni razdelja i kakvo ni obedinjava* (26–33). Archívy, knižnice a múzeá sú inštitúcie, ktoré charakterizuje historická a spoločenská pamäť. Autor špecifikuje spoločné a rozdielne prvky medzi nimi. – L. Kjormendi, *Kak možem da si sátrudničim s drugite učreždenija na pametta* (33–37). Prihovára sa za vzájomnú spoluprácu medzi archívami, knižnicami a múzeami ako inštitúciami, ktoré uchovávajú historickú pamäť. – Stefka Petkova, *Izpisvaneto na archivnija šifâr* (40–43). Používanie skratiek pri názvoch archívov a príbuzných inštitúcií. – Vera Boneva, *Archivnijat dokument v istoričeskija muzej* (43–48). Právny štatút a skutočný stav archívnych dokumentov, ktoré opatrujú historické múzeá. – Elizabet Veri, *Archivnite uslugi v novite strukturi: Kategorizacija na predložnijata za rabota* (48–53). Poskytovanie archívnych služieb, nové úlohy v súvislosti so súkromným sektorom. – Daniela Buruljanova, *Bálgarskoto družestvo „Červen krâst“ i negovija klon v Kârdžali (1932–1938 g.)* (54–59). Činnosť Pobočky Spolku Červeného kríža v rokoch 1932–1938 v meste Kardžali. – Milena Koseva, *Život i tvorčestvo na aktrisata Mara Šopova* (60–66). Život a umelecká činnosť herečky, opernej speváčky a režisérky Mary Šopovej, ktorá pôsobila takmer polstoročie v divadelníctve v meste Stara Zagora. Pochádzala z mesta Chaskovo, kde sa narodila roku 1894. – Asja Dertlieva-Kiselinovska, *Malko izvestni svedenija za knjaz Alexandar Batenberg i prevrata ot 9. avgust 1886 g.* (67–74). Autorka publikuje tri menej známe dokumenty z rokov 1887, 1900 a 1912, ktoré ilustrujú metódy vlády kniežata a bulharského panovníka Alexandra Batenberga a jeho úlohu v štátnom prevrate 9. augusta 1886. – Stanka Georgieva, *Važni dokumenti za D-R Petâr Vičev* (75–77). Dokumenty o Dr. Petrovi Vičevovi, ktorý pôsobil v 30. rokoch 20. storočia v Dobrudži ako kultúrny dejateľ a vydavateľ. – Jordan Želev, *Genealogija na knjažeskija rod Bogoridi* (78–94). Genealógia pôvodne bulharského rodu Bogoridi. Členovia dosiahli značné úspechy v podnikaní v Osmanskej ríši v prvej polovici 19. storočia. Zapájali sa aj do politického života. Rod povýšili do kniežacieho stavu. Rodostrom v prílohe. – Vesela Pelova, *Gradoustrojstvoto na grad Vraca ot osvoboždenieto do vtorata svetova vojna* (95–113). Urbanistický vývoj mesta Vraca od roku 1878 do začiatku druhej svetovej vojny. Autorka využila archívny materiál z činnosti mestskej správy uložený v miestnom štátnom archíve. Mesto bolo viackrát prestavané od základu v dôsledku kataklizmy. *Novi postâplenija v archivite* (114–119) – *Chronika* (120–130).

Slavko Churý

ARCHIVNÍ ČASOPIS. Vydáva odbor archivnej správy Ministerstva vnútra ČR. Praha 2005, roč. 55, č. 1–4 + 2 zvláštne prílohy.

Číslo 1. Raisa Machatková – Jiří Křest'an a kol., *Pořádání spolkových archivů* (1–25). Táto rozsiahla a aj pre našich archivárov podnetná štúdia, venovaná metodike usporadúvania archivov spolkov, združení a organizácií občanov, vznikla na pôde českého Národného archívu. Jej hlavným cieľom je nielen informovať českých archivárov o výsledkoch viacročnej práce na tejto problematike, ale tiež podnietiť diskusiu medzi odborníkmi, ktorej výsledkom by mal byť samotný metodický pokyn pre spracúvanie archivov spolkov. Predkladá návrhy na riešenie základných problémov pri usporadúvaní týchto fondov – určení názvu archívnych fondov spolkov, ich časovému vymedzeniu, vnútornej štruktúre odrážajúcej sa v pracovnej schéme pre usporiadanie spolkových archivov. Štúdiu uzatvárajú dve prílohy – zoznam základných právnych noriem a zbierky nálezov (o spolkoch a spolčovacom práve) a zoznam odporúčanej odbornej literatúry. V rubrike Správy nájdeme informácie o Archíve Ústredia olomoucko-brnenskej pravoslávnej eparchie aj o Archíve otvorenej spoločnosti v Budapešti. Zo správy Vedecká archívna rada v roku 2004 sa dozvedáme, že v tomto roku sa venovala predovšetkým archívnemu zákonu. Na program jej rokovaní sa dostali aj obidve české archívne periodiká – Archivní časopis a Sborník archivních prací. Členovia VAR ocenili ich úroveň a deľbu práce medzi nimi (AČ – kratšie príspevky, aktuálne správy a informatívne referáty o literatúre, SAP – rozsiahlejšie štúdie a súhrnné recenzie) označili za optimálnu. Uvítali by však viac príspevkov z archivnej teórie (práve tak, ako aj naša Slovenská archivistika) a štúdií z dejín správy.

V rubrike *Literatura* sú recenzované viaceré ročenky a zborníky vydávané okresnými štátnymi archívmi (SOA v Znojme, Kroměříži, Vyškove a Semilách), ktoré u nás, žiaľ, nasleduje len jeden štátny archív, a to šalianska pobočka Štátneho archívu v Bratislave. Z ďalších zaujme, miestami až nemilo prekvapí, obsah recenzovaného zborníka (rec. J. Vichta) *Czech and Slovak American Archival Materials and their Preservation. Proceedings of the Working Conference, held at the Czech and Slovak Embassies in Washington, DC on November 22–23, 2003.* (Ed. Miloslav Rechcigl. Praha: Prague Edition 2004. 166 s.). Ide o zborník referátov a diskusných príspevkov, ktoré odzneli na pracovnej konferencii o archívoch amerických Čechov a Slovákov na českom a slovenskom veľvyslanectve vo Washingtone koncom novembra 2003. Jeho editorom bol iniciátor konferencie a prezident Československej spoločnosti pre vedy a umenie Miloslav Rechcigl. Na tomto podujatí referovali o. i. predstavitelia amerických, českých a slovenských archivov. České archívnictvo reprezentovali z odboru archivnej správy MV ČR L. Linhartová, J. Křest'an a M. Ďurovič z Národného archívu, ktorí informovali o systéme českého archívnictva, genealogických rešeršiach pre občanov USA, podali prehľad o fondoch, v ktorých sa nachádzajú archívne dokumenty týkajúce sa zahraničných Čechov a pod. Slovenské archívnictvo reprezentovali Jozef Sadloň z Ministerstva zahraničných vecí SR, ktorý sa zamerl predovšetkým na slovensko-americké fondy v Slovenskom národnom

archíve a zdôraznil jeho ochotu starať sa o dokumenty zahraničných Slovákov. Ľubica Bartalská potom „podala brilantný prehľad o prameňoch k problematike amerických Slovákov, uložených v archívoch a ďalších inštitúciách v USA aj na Slovensku“. Slovenských historikov zastupoval Slavomír Michálek z Historického ústavu SAV referujúci o vývoji československo-amerických vzťahov a archívnych fondoch v Českej aj Slovenskej republike, súvisiacich s touto problematikou. Na konferencii zhrnul svoje poznatky o slovenských archívoch v Severnej Amerike zástupca univerzity v Ottawe M. Mark Stolarik, ktorý však predniesol aj kritický komentár o archívoch na Slovensku a ich prístupe k bádateľom (podľa J. Vichtu vyznel zbytočne arogantne). Keďže nemáme k dispozícii recenzovaný zborník, nemôžeme zaujať stanovisko k obsahu informácií o našich archívoch, ani ku kritickému vystúpeniu M. Stolarika. Je škoda, že o nich nemali možnosť referovať priamo zástupcovia slovenských štátnych a špecializovaných archívov, ktorí by isto reagovali aj na kritiku M. Stolarika.

Číslo 2. Lenka Martínková, *Archivy far a vikariátů na Pelhřimovsku (Několik poznámek k jejich písomnostem na Pelhřimovsku od pobělohorské doby do počátku 20. století)*. Autorka príspevku si síce nekladie za cieľ vytvoriť metodický návod na spracovanie týchto fondov, ale vzhľadom na skúsenosti získané pri vypracúvaní viac ako 20 inventárov tohto typu, ktoré prezentuje, je tento článok určite podnetný aj pre slovenských archívárov zaoberajúcich sa spracúvaním relevantných fondov. Aj druhý článok publikovaný v tomto čísle AČ – *Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice* autorky Heleny Smíškovéj, majúci charakter rozboru spracovaného fondu, odporúčam do pozornosti našich archívárov, keďže obsahuje cenné informácie z metodiky spracúvania rodových archívov. V rámci rubriky Diskusia reaguje Roman Horák na metodiku spracúvania spolkových archívov v príspevku *Několik poznámek k „Pořádání spolkových archivů“*. V *Správach* informuje Jan Kahuda o priebehu a výsledkoch valného zhromaždenia Českej archívnej spoločnosti, ktoré sa konalo v marci 2005 v Národnom archíve. O zámeroch činnosti obnovenej komisie pre výstavbu a rekonštrukciu archívnych budov v roku 2005 ako poradného orgánu riaditeľa odboru archívnej správy MV ČR referuje Bořivoj Indra. Lucie Černá zasa predkladá informáciu o zahraničných cestách českých archívárov v roku 2004.

Rubrika *Literatura* oboznamuje čitateľa s viacerými publikáciami vzťahujúcimi sa na českú regionálnu historiografiu a ponúka anotáciu časopisu *Archive in Bayern* 2003/1, (K. Waska), publikácie *Handbuch der bayerischen Geschichte IV* (K. Waska). Ivan Hlaváček predstavuje reprezentatívnu publikáciu zostavenú Leopoldom Auerom a Alfredom Wehdornom *Das Haus, Hof- und Staatsarchiv. Geschichte – Gebäude – Bestände*. (S. 1. 2003. 208 s.), ktorá vyšla pri príležitosti znovuoživenia budovy tohto archívu po jej niekoľkoročnom renovovaní a revitalizovaní.

Číslo 3. Dominantným príspevkom tohto čísla je článok *Impulsy a komentář k novelizaci základní linie „nové“ řady Regest*, ktorého autorkou je Božena Kopiczková. Má štyri časti: 1. Vznik „nových“ Regestov a ich počiatky,

2. K obsahu jednotlivých dielov a k programu celého radu, 3. Komentár k revidovaným a doplňujúcim článkom smernice z roku 1964, 4. Archívne fondy, zbierky a pozostalosti v archívnej teórii a praxi. Príspevok v prvom rade približuje proces a príčiny vzniku novelizovaných pravidiel pre vydávanie edičného radu Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 de. – 1419 aug. 16.). Zároveň však demonštruje nevyhnutnosť tvorivého prístupu editorov k svojej práci, ktorú historici často chápú predovšetkým ako servisnú činnosť.

Nasleduje diskusný príspevok Jiřího Berana *Z předhistorie péče o spisovny v Československé akademii věd (Na okraj stati R. Machatkové a J. Křesťana o pořádaní spolkových archivů)*. Ďalšiu rubriku tohto čísla otvára správa Benjamina Bartla a Lucie Weberovej *Mezinárodní konference „Durability of Paper and Writing“*, Lublaň, november 2004 venovanej trvanlivosti papiera a písma. Súčasťou správy je aj informácia o návšteve reštaurátorského pracoviska Archívu Slovinskej republiky. Ďalšie príspevky rubriky sú venované jubilujúcim českým archivárom, ale aj tým, ktorí rady archivárov opustili.

Z Literatúry chceme upozorniť aspoň na anotácie publikácií, ktoré zaujmú aj slovenských čitateľov – Biografický slovník českých zemí, I. A. Praha, Libri 2004; Bořivoj Indra, Výstavba archivních budov v České republice 1990–2003. Praha, Themis 2004; Miloslav Rechcigl, Jr., Czechoslovak American Archivalia I, II. Olomouc – Ostrava, Centrum pro československá exilová studia při katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci – Repronis 2004 (dvojjazyčný sprievodca po českých a slovenských fondoch a zbierkach uložených v rôznych amerických inštitúciách). Podrobná a vyčerpávajúca je predovšetkým recenzia paleografickej učebnice, ktorej autormi sú Hans Foerster – Thomas Frenz, *Abriß der lateinischen Paläographie*. Stuttgart, Anton Hiersemann Verlag 2004 od Ivana Hlaváčka. Zo slovenských periodík Martina Jeránková anotuje zborník Trnavskej univerzity *Studia Historica Tyrnaviensia III.*, venovaný životnému jubileu Dr. h. c. prof. PhDr. Richardovi Marsinovi DrSc.

Číslo 4. V rubrike Články sú v tomto čísle uverejnené dva príspevky. Autormi prvého – *Skartační řízení nebo automatizovaná sklizeň?* sú Oskar Macek a Michal Wanner. Druhý pripravil pod názvom *Nové archivní budovy ve Francii* Bořivoj Indra. Správy otvára informácia o 11. konferencii archivárov Českej republiky konanej 4.–6. mája 2005 v Chrudimí, na ktorej sa za slovenských archivárov zúčastnil Jozef Hanus. O výstave najstarších listín Kláštora premonštrátov Teplá podáva správu Jana Kopečková a o výsledkoch študijného pobytu v Rakúsku informuje Jaroslav Koláčný. Záverečná Literatúra obsahuje aj podrobnú informáciu o obsahu Slovenskej archivistiky 2005/1 opäť od Zdeňka Šambergera.

Zvláštna príloha. Tento ročník Archivního časopisu dopĺňajú dve zvláštna prílohy. Prvá – *Metody a standardy pro přejímání dokumentů v digitální podobě v dánských archivech* pripravili na základe poznatkov získaných počas študijného pobytu v Dánsku doc. Ing. Pavel Mach, CSc. (České vysoké

učení technické, Fakulta elektronická, Praha) a Ing. Oskar Macek a PhDr. Michal Wanner, PhD. (Odbor archivní správy MV ČR).

Zákon č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů ze dne 30. června 2004 a prováděcí vyhláška. Komentované vydání. Tato zvláštná příloha je sice označená číslem dva, ale pre archivárov aj pre bádateľskú verejnosť má určite prvoradý význam. Môžeme ju českým kolegom len závidieť, keďže jednotlivé paragrafy zákona ozrejmuje podrobný komentár riaditeľa odboru archívnej správy MV ČR Václava Babičku a vykonávacie vyhlášky tohto zákona č. 645/2004 a 646/2004 sb. z 13. decembra 2004 zasa dopĺňa metodický návod Jiřího Úlovca.

Júlia Hautová

IZVESTIJA NA DÂRŽAVNITE ARCHIVI. Glavno upravlenie na archivite pri Ministerskija sâvet, Sofija 2004, č. 87, 88.

Číslo 87: Iskra Baeva, *Sâzdavane na klub za podkrepa na glasnostta i pereustrojstvoto i roljata mu za načaloto na prechoda – 1988–1989 g.* (3–31). Gorbačovské myšlienky prestavby národného hospodárstva (perestrojka) a glasnosti prenikli do Bulharska iba postupne a pomaly. Vtedajšie vedenie krajiny reprezentované Todorom Živkovom im kládlo všemožné prekážky a nástrahy, maskujúc sa vyhláseniami o vernosti socializmu. Rozhodujúcu úlohu v ideologickej oblasti pri zmene režimu zohral Klub podpory perestrojky a glasnosti, založený 3. novembra 1988. Jeho predchodcom a vlastne prvou disidentskou organizáciou v Bulharsku bol Spoločenský výbor ekologickej ochrany mesta Ruse, založený v Sofii začiatkom roku 1988. Klub sa napokon 7. decembra 1989 spojil so Zväzom demokratických síl, v čele ktorého stál Dr. Ž. Želev. – Penčo Penčev, *Bâlgaro-turskoto sporazumenie ot mart 1904 g. i negovoto prilozhenie* (32–55). Vzťahy medzi Bulharskom a Osmanskou ríšou po potlačení protitureckých povstaní v Macedónsku a Odrinskej Trácii roku 1903. Diplomatiecké kroky Bulharska znamenali uľahčenie osudu povstalcov a prispeli k vzájomnej dohode s Tureckom uzatvorenej 26. marca 1904. Zmluva bola výhodná i pre Turecko, ktoré sa obávalo prílišného vplyvu veľmocí na jeho politiku. Významnú úlohu pri podpísaní dohody a jej uvádzania do života zohral bulharský diplomatický agent v Carihrade Grigor Načovič. Praktickým dôsledkom dohody bola amnestia pre bulharských väzňov v tureckých žalároch a návrat okolo 16 tisíc utečencov do Macedónska a Odrinskej Trácie. – Andrijana Nejkova, *Edno zabraveno načalo* (56–74). Stručné dejiny a rozvoj archivistiky ako vednej disciplíny v Bulharsku. 1. októbra 2002 na fakulte histórie Univerzity sv. Klimenta Ochridského v Sofii oficiálne začalo vyučovanie archívnej teórie a praxe, archivistiky a dokumentaristiky. K rozvoju archívniectva v minulosti prispeli akademik Ivan

Dujčev, prof. Todor Borov a docentka Mária Mateeva. Autorka definuje základné ciele novej špecializácie a publikuje Protokol z rozšíreného vedeckého zasadnutia Archívneho inštitútu pri Bulharskej akadémii vied z roku 1949. – Celý rad článkov a samostatných štúdií, ktoré sa opierajú o archívny materiál je uverejnený v rubrike *Dokumenti* (76–275). Veselin Angelov píše o macedónskej otázke v rozhovoroch a korešpondencii medzi Todorom Živkovom a Josipom Brozom Titom v rokoch 1965–1973. Nikolaj Kotev a Avrora Koteva prinášajú nové údaje o činnosti nemeckých výzvedných služieb v Bulharsku v rokoch 1941–1944. Petâr Petrov dokumentuje obsadenie mesta Odrin po dvojdňových bojoch 12.–13. marca 1913 v prvej balkánskej vojne. Udalosť považuje za jedno z najväčších víťazstiev bulharskej armády v 20. storočí. Cočo Biljarski venuje pozornosť prvým programovým dokumentom Vnútornej macedónsko-odrinskej revolučnej organizácii do jesene 1902. Bola to organizácia Bulharov mimo hraníc vtedajšieho Bulharska, ktorá sa usilovala o zvrhnutie osmanskej nadvlády v Macedónsku a Trácii. Konstantin Chamandžiev uverejňuje s komentárom štyri listy Christaki Pavloviča z rokov 1829–1838. Pracoval v prospech bulharského národného obrodenia. *Otzivi i recenzii* (288–301).

Číslo 88: Biana Vačena, *Polkovnik Nikola Žekov i uspechât na Odrinskata operacija 1912–1913 g.* (3–26). Štúdia k dejinám prvej balkánskej vojny 1912–1913 a o vojenských úspechoch Bulharska. Príprava a priebeh operácie, ktorej výsledkom bolo dobytie a obsadenie mesta Odrin roku 1913. Zásluhy jednotlivých veliteľov, najmä Nikolu Žekova, ktorý bol náčelníkom štábu armády. Patril k najlepším profesionálnym vojenským odborníkom tých čias. Článok má vyslovene historický charakter, tak ako je to už dlhoročným zvykom v tomto bulharskom teoretickom archívnom časopise. – Ostatné príspevky sú zaradené do rubriky *Dokumenti* (27–319). Donka Biljarska publikuje in extenso 75 dokumentov z rokov 1896–1942 o spolupráci významného bulharského básnika Kirila Christova s Dr. Kr. Krástevom, prof. Al. Balabanovom, prof. B. Penevom, prof. Sp. Kazandžievom, Vl. Vasilevom a inými. Dokumenty ilustrujú kultúrny a literárny život v krajine. Osobný fond Kirili Christov je uložený v Ústrednom štátnom archíve v Sofii. Elena Bugarčeva uverejňuje nové doklady o živote a diele Jordana Chr. Trenkova, aktívneho účastníka v národnooslobodzovacom hnutí v Macedónsku a Odrinskej Trácii. Žil v rokoch 1880–1960. Autorka publikuje celkove 113 dokumentov z rokov 1911–1919. Nikolaj Kotev a Avrora Koteva skúmajú cestu a okolnosti, ktoré viedli k vojenským akciám na Balkánskom polostrove v rokoch 1939–1941. Podrobnejšie sa zameriavajú na zástoj Bulharska. Podrobnejšie ho ilustruje 82 dokumentov z rokov 1939–1944, ktoré uverejňujú v plnom rozsahu. Lilijana Vanova a Cočo Biljarski už dlhšie pátrajú v archívoch po osudoch macedónskych revolucionárov. Tentoraz si vybrali život a dielo Ivana Michaljova, ktorý sa roku 1925 stal členom ústredného výboru vnútornej revolučnej organizácie. Spomienky publikoval v rozličných časopisoch a rozhovor poskytol roku 1927 aj viacerým periodikám v USA. Ivanka Gergova načrela do dejín umenia a všima si účtovný denník Dimitra Christova, ktorý pracoval ako maliar a reštaurátor ikon v meste Samokov. Po-

drobné účty viedol v rokoch 1819–1862. Jeho otec bol zakladateľom umeleckej výtvarnej školy v meste. Stojanka Kenderova uverejňuje in extenso tri osmanskoturecké dokumenty o Kostole sv. Juraja v meste Trjavna z rokov 1843–1853. Najstarším dokladom je ferman sultána Abdula Mohameda z roku 1843, ktorým povoľuje rekonštrukciu kostola. *Otzivi i recenzii* (320–333).

Slavko Churý

JOURNAL OF THE SOCIETY OF ARCHIVISTS. Published in association with the Society of Archivists, United Kingdom, Volume 26, No 1, April 2005.

Číslo 1: Caroline Williams, *Diplomatic Attitudes: From Mabillon to Metadata* (1–24). Znalosť diplomatiky a aplikácia jej metód a postupov je nadálej základom pre analýzu moderných dokumentov a registratúrnych systémov. Článok si kladie za cieľ skúmať vývoj postojov k diplomatike ešte od čias pred vydaním základnej Mabillonovej práce *De re diplomatica* v roku 1681 až po koniec 20. storočia a upozorňuje na jej význam aj pre prostredie narábajúce s e-záznamami. – Geoffrey Yeo, *Understanding Users and Use: A Market Segmentation Approach* (25–54). Komerčný prieskum trhu (marketing) bežne používa metódu segmentácie trhu. Archivári a registrátori môže táto metóda pomôcť lepšie pochopiť potreby a požiadavky užívateľov dokumentov. Segmentácia sa môže opierať o demografické kritériá, ale dajú sa použiť i ďalšie modely, ktoré presnejšie špecifikujú požiadavky na bádanie a využívanie archívnych dokumentov. Štandardy pre segmentáciu sú bežne prístupné, ale ich rozpracovanie nie je jednoduchou úlohou. – Margaret Procter, *On the Crest of a Wave or Swimming Against the Tide? Professional Education in an Information-conscious Society* (55–73). Prenikavý vplyv „informačnej spoločnosti“ a špecifické postupy britskej vládnej politiky sa prejavili aj bezprecedentnou zmenou pohľadu na úlohu odborníkov v registratúrnych strediskách. Realizácia vládnej informačnej politiky vyžaduje ovládanie profesionálnych znalostí a zručností radikálne odlišných od toho, ako si to predstavujú ľudia v praxi i tí, ktorí zabezpečujú prípravu odborníkov na univerzitách. Názorový nesúlad môže byť predzvesťou oddelenia profesie archivára od profesie registrátora vedúceho k ďalšiemu deleniu archívnej profesie vôbec. – Victoria Peters, *Developing Archival Context Standards for Functions in the Higher Education Sector* (75–85). Výskumný projekt archívnych služieb Glasgowskej univerzity sa venuje vývoju archívnych kontextových štandardov pre inštitúcie vysokoškolského sektoru. Projekt rešpektuje ústrednú tézu, že opis archívneho dokumentu sa opiera o tradičnú statickú interpretáciu provenienčného princípu a rešpektovanie pôvodného usporiadania materiálu. Takýto opis však neposkytuje kontextové informácie o archívnom doku-

mente. Projekt analyzuje získavanie takýchto informácií, pričom na testovanie použil záznamy, pôvodcami ktorých sú vysokoškolské inštitúcie v Škótsku. – Amanda Clydesdale, *Postcards from Scapa Flow:: Developing a Conservation Strategy for Material Recovered from SMS Karlsruhe* (87–104). V roku 2003 sa podarilo z vraku krížnika Karlsruhe, potopeného na konci 1. svetovej vojny v zátok Scapa Flow, vyzdvihnúť súbor nepoužitých poštových pohľadníc, zväčša s obrázkami vojnových plavidiel. Pohľadnice boli vo veľmi zlom stave, mimoriadne mäkké, s ťakmi od korózie a sírníkov. Autorka príspevku čitateľovi predstavuje zvolený prístup reštaurovania týchto dokumentov. – Tom A. Adams a Martha Hunt, *Genocidal Archives: The African Context-Genocide in Rwanda* (105–121). Príspevok k problematike archívnej teórie a praxe medzinárodných trestných súdov zaoberajúcich sa zločinmi genocídy v bývalej Juhoslávii a Rwande. Autori štúdie si najprv kladú otázku, či archívna teória a prax medzinárodných súdnych dvorov vôbec existuje a ďalej podrobne opisujú niekoľko jedinečných aspektov práce s registratúrnymi záznamami v medzinárodných inštitúciách, ktoré sa zaoberajú problematikou genocídy a zločinov proti ľudskosti. Konštatujú tiež, že doterajšie skúsenosti sa dajú využiť aj v súčasnom medzinárodnom/domacom súdnom procese s predstaviteľmi Saddámovho režimu v Iraku. – *Obituaries* (123–129) – *Review Essay* (131–142) – *Reviews* (143–187) – *Notices of New Publications Received* (189–191).

Peter Draškaba

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK. A Magyar Országos Levéltár folyóirata. Budapest 2004, Hetvenötödik évfolyam, 1., 2. szám.

Číslo 1: Jakó Zsigmond, *Erdélyi forráskiadás az utóbbi félévszázadban* (3–12). Východiskom pre hodnotenie výsledkov vydávania edícií prameňov k dejinám Sedmohradska je historická minulosť dnešného Rumunska, v ktorej Karpaty zohrali dôležitú úlohu, lebo rozdelili jeho územie na dve časti podľa písomnej kultúry. Rozdiel je nielen v písme, ale aj v množstve zachovaných písomných prameňov, predovšetkým stredovekých listín, kde v Sedmohradsku je ich počet neporovnateľne väčší ako v ostatných častiach Rumunska. Autor kriticky hodnotí zložité roky druhej polovice 20. storočia, v ktorých rumunská marxistická historiografia negovala staršie projekty edícií prameňov. Sčasti pozitívnym výsledkom sledovaného obdobia je vydanie 11 zväzkov edície Documenta privind istoria României resp. Documenta Romaniae Historica z rokov 1951 (1977)–2002 a v posledných desaťročiach aj oživenie rozpracovaných edícií prameňov, niektoré aj so zahraničnou podporou alebo spoluprácou. – Bertényi Iván, *A címerek mint a propaganda eszközei az élő heraldika korában Magyarországon* (13–25). Úvaha o využívaní erbov v Uhorsku ako nástrojov

propagandy v období ranej, živej heraldiky. Vychádzajúc zo skutočnosti, že duchovné prostredie sledovaného obdobia sa podstatne odlišovalo od modernej doby počtom písma znalých, možno konštatovať v heraldickej tvorbe väčší význam takých erbových figúr, ku ktorým sa viazala určitá symbolika, vlastnosti, povesti. – Draskóczy István, *Az erdélyi sókamarák ispánjai 1529–1535 (Az erdélyi sóbányák sorsa a Szapolyai korszakban)* (27–45). Ťažba soli a obchod so soľou tvorili od začiatku 14. storočia v stredovekom Uhorskom kráľovstve monopol kráľa, ktorý síce Ľudovít II. zrušil v roku 1521, ale napriek tomu zo starého systému sa veľa zachovalo, vrátane siete rozdeľovacích stredísk. Na území Sedmohradska za panovania Zápoľskovcov mali soľné bane v rukách Fuggerovci, soľné komory prešli postupne do rúk panovníka, ktorý ich správu zveril sedmohradskému miestodržiteľovi. Nie všetky soľné komory sa udržali v rukách Zápoľskovcov, časť z nich sa pridala na stranu Ferdinanda I. Habsburského. Vnútorne politické boje v Sedmohradsku ovplyvnili aj ťažbu soli a obchod so soľou medzi dvomi podnikateľskými subjektami – talianskymi Grittiovcami a augsburskými Fuggerovcami. – Pálffy Géza, *Mellőzött magyarok? Hadi-konferenciák üllésrendjei 1660–1662-ből és 1681-ből* (47–63). V maďarskej historiografii v staršej i novšej vo všeobecnosti panuje názor, že viedenský cisársky dvor po bitke pri Moháči veľmi nedôveroval uhorským veľmožom, a preto ich obchádzal pri rozhodnutiach dôležitých pre Uhorsko. Na základe dôkladného výskumu archívnych dokumentov v Maďarskom krajinskom archíve a v Rakúskom štátnom archíve sa však táto hypotéza nepotvrdila, naopak – viedenský cisársky dvor prizýval veľmožov a konzultoval s nimi mnohé otázky týkajúce sa Uhorska v dôsledku neznalosti miestopisných, jazykových i právnych špecifik. Veľmoži zasadali v Tajnej rade, Dvorskej vojrovej rade, Dvorskej komore. Autor ako ilustráciu uvádza zoznam účastníkov zasadnutí vojrovej konferencie 29. marca 1660, 1. marca 1661, 14. novembra 1661, 27. septembra 1681, na ktorých nechýbajú ani uhorskí veľmoži. – Kis Péter, *Kiadatlan oklevelek az Erdődy család Bécsben őrzött levéltárából (1251–1297)* (65–81). Vo Viedni v Rakúskom štátnom archíve (Haus-, Hof-und Staatsarchiv) je uložená ako depozit časť hlohoveckého archívu rodu Erdődyovcov, v ktorej sa nachádza 2 000 stredovekých listín (v prepise cca 3 000). Z týchto listín je 112 z obdobia Arpádovcov, z ktorých 17 nebolo doteraz publikovaných a vzhľadom na klauzulu v depozitnej zmluve (zákaz foto reprodukcie) nie sú ani zaradené do Diplomatickej fotozbierky (DF) Maďarského krajinského archívu. Spomínané listiny z rokov 1251–1297 sú teda prvýkrát publikované in extenso s príslušným regestom a poznámkovým aparátom. Listiny sa týkajú rodu Gutkeled, ďalej majetkov v Biharskej stolici, Slavónii a vydavateľom dvoch je Nitrianska kapitula. – Dávid Ferenc – Fatsar Kristóf, *Esterházy „Fényes“ Miklós herceg itineráriuma és az általa rendezett ünnepségek hercegi rangra emelkedésétől haláláig (1762–1790)* (83–103). Chronologický prehľad miesta pobytu kniežaťa Mikuláša Esterházyho z rokov 1762–1790. Autori pri zostavení itinerára vychádzali z datovania korešpondencie M. Esterházyho (Maďarský krajinský archív, P149, Archív kniežacej vetvy rodu Esterházy, časť Ústredná správa majetkov – Rôzne písomnosti). Údaje z korešpondencie ešte porovnali a doplnili z ročného vyúčto-

vania dvormajstra. Itinerár obsahuje aj poznámky o spoločenských udalostiach – svadby, plesy, divadelné predstavenia, návštevy panovníčky Márie Terézie, členov cisárskeho dvora, zahraničné cesty a pod. – Orosz László, *A két világháború közötti német „délkelet – kutatás“ és a magyar tudomány kapcsolatahoz: Fritz Valjavec és Mályusz Elemér levelezése (1. rész)* (105–137). Koniec prvej svetovej vojny, rozpad rakúsko-uhorskej monarchie, vznik nových štátov a nové medzinárodné vzťahy medzi víťaznými a porazenými štátmi postavili aj spoločenské vedy pred nové skutočnosti. Najorganizovanejší odborný záujem prejavilo Nemecko, kde strediskom historického výskumu východnej a potom zvlášť juhovýchodnej Európy sa stal Südost-Institut v Mníchove (1930), ktorý sa intenzívne venoval nemeckej otázke v uvedenom priestore. Redaktorom odborného periodika inštitútu Südost-Forschungen sa stal v roku 1936 Fritz Valjavec (1909–1960), príslušník nemeckej národnostnej menšiny žijúcej v Maďarsku, absolvent univerzitného štúdia v Budapešti a Mníchove. F. Valjavec ako redaktor si cieľavedome budoval okruh zahraničných spolupracovníkov, a tak vznikol aj kontroverzný vzťah s významným maďarským historikom Elemérom Mályuszom (1898–1989), z ktorého pochádza publikovaná korešpondencia z rokov 1935–1944. Zachovaná časť korešpondencie v rozsahu 71 listov sa nachádza v ich pozostalostiach v Budapešti (24), Mníchove (21) a na oboch miestach (26). Z tohto počtu napísal F. Valjavec 50 listov a E. Mályusz 21, listy sú písané v nemčine a maďarčine. Korešpondencia je uložená v Mníchove v Bavorskom štátnom archíve a v Budapešti v rukopisnej zbierke Maďarskej akadémie vied. V 1. časti je uverejnených 26 listov z obdobia od 10. októbra 1935 do 12. mája 1938. – *Irodalom* (139–155) – *Beszámoló* (157–174): V tejto časti je uverejnená len výročná správa o činnosti Maďarského krajinárskeho archívu v roku 2003 (*Beszámoló a Magyar Országos Levéltár* 2003. évi tevékenységéről). Správa informuje o personálnych zmenách vo vedení archívu i jeho oddeleniach, čerpaní rozpočtu, obnove materiálo-technického vybavenia archívu; ďalej o výsledkoch na úseku predarchívnej starostlivosti, prírastkoch archívnych dokumentov (k 31. 12. 2003 – 71 226,61 bm archívnych dokumentov, z toho prírastok 410,64 bm) a mikrofilmov vo filmotéke (60 987 240 záberov, z toho prírastok 149 378 záberov), výsledkoch na úseku ochrany archívnych dokumentov, spracovaní a sprístupňovaní archívnych fondov, v bádateľskej a správnej agende, medzinárodnej spolupráce, vzdelávacích aktivitách a napokon aj o počte vydaných a na vydanie pripravených publikácií. – In *memoria*m (175–178).

Číslo 2: Laczlavik György, *Várday Pál esztergomi érsek, királyi helytartó Mohács előtt pályafutása* (3–43). Biografická štúdia predstavuje životnú dráhu v predmoháčskom období zaujímavej osobnosti uhorských dejín na prelome stredoveku a novoveku. Pavol Várday (1483/1484–1549) pochádzajúci z radov nižšej šľachty v Šomodskej stolici dosiahol na vtedajšie pomery veľmi významný kariérny postup vo svetskej i cirkevnej sfére. V predmoháčskom období pôsobil v kráľovskej pokladnici (1512–1524), kde sa vypracoval až do najvyššej funkcie; súbežne postupoval však aj v cirkevnej oblasti: 1511–1521 prepošť budínskej kapituly sv. Žigmunda, 1520–1524 vesprímsky biskup a 1524–1526

jágerský biskup. Postup P. Várdayho sa však nezastavil ani po moháčskej bitke – 15. novembra 1526 ho vymenoval Ján Zápoľský za ostrihomského arcibiskupa (4. novembra 1527 ho opäť do tejto funkcie vymenoval aj Ferdinand I.) a v rokoch 1542–1549 zastával aj mimoriadne významné postavenie kráľovského miestodržiteľa. – Trócsányi Zsolt, *Az első abszolútisztikus adórendszer Erdélyben (A Systema Bethlenianum létrejötte)* (45–73). Autor sa vo svojej štúdiu zaoberá prípravou daňovej reformy v 18. storočí v Sedmohradsku. Hoci panovníčka Mária Terézia nariadila sedmohradskému Guberniu už v roku 1745 zaoberať sa otázkou daňovej reformy na krajinskom sneme, jej príprava sa pretiahla na celé desaťročie. Nová daňová reforma z roku 1754 podporila absolutistické zriadenie a zachovala nezdaniteľnosť šľachty. – Garadnai Zoltán, *Maurice Couve de Murville francia külügyminiszter magyarországi tárgyalásai (1966. július 28. – július 30.)* (75–92). Kapitola z novodobých maďarských dejín, ktorá hovorí o úlohe Maďarska vo východnej Európe v súvislosti s návštevou francúzskeho ministra zahraničných vecí v roku 1966. Táto návšteva sa konala v rámci novej politiky Francúzska „otvorenie sa smerom k východu“ a koncepcii Ch. de Gaulle o Európe. – Neumann Tibor, *Nemes vagy jobbágy? (Egy Turóc megyei késő középkori jogszokás elemzése)* (93–116). Najstarší protokol Hodnoverného miesta Konventu premonštrátov v Turci z rokov 1505–1550 obsahuje text 263 stredovekých listín (skrátенý záznam obsahu alebo celý koncept), z ktorých dvanásť z rokov 1510–1525 dokumentuje zaujímavé zvykové právo v Uhorsku v súvislosti s nezdaniteľnosťou šľachty. Autor venuje svoju pozornosť zvyklosti na právnom podklade, ktorá sa zaužívala v Turci na prelome 15. a 16. storočia medzi nižšou šľachtou (zemanmi) v prípade, keď boli vo finančnej tiesni. Na to, aby si zobrali pôžičku, dali do zálohu svoj dedičný majetok, prípadne aj seba; do vyplatenia pôžičky sa zaviazali platiť veriteľovi census za pôdu, dokonca v jednom prípade prevzali na seba aj robotné povinnosti. Súčasťou štúdie je aj publikovanie textu dvanástich listín in extenso s príslušným registrom a poznámkovým aparátom. – Orosz László, *A két világháború közötti német „délkeletkutatás“ és a magyar tudomány kapcsolataihoz: Fritz Valjavec és Mályusz Elemér levelezése (2. rész)* (117–154). Publikovanie 2. časti korešpondencie F. Valjaveca a E. Mályusza z rokov 1935–1944. Táto časť obsahuje 45 listov z obdobia od 27. augusta 1938 do 5. júla 1944. – Szabó Csaba, *Dokumentumok a zsidó kivándorlás történetéhez (1948–1953)* (155–232). Nezávislý židovský štát – Izrael, ktorý bol vyhlásený 15. mája 1948, potreboval okrem všestrannej podpory, finančných prostriedkov a medzinárodného uznania predovšetkým ľudí. Z Maďarska však už skôr – na jar roku 1945 – začali sionistické organizácie s ilegálnym vystaňovaním Židov do Palestíny. V rokoch 1945–1949 nelegálnym spôsobom z Maďarska odišlo približne 40 000 osôb. Po nadviazaní diplomatických kontaktov Maďarska s Izraelom na sklonku roku 1948 sa začala aj Ministerská rada zaoberať otázkou možnosti legálneho vystaňovania maďarských Židov do Izraela. Maďarská vláda však oproti Československu, Poľsku a Bulharsku veľmi obmedzovala vystaňovateľstvo a za celé obdobie od 16. apríla 1950 do 17. novembra 1953 odišli do Izraela necelé tri tisícky maďarských Židov. Publikované dokumenty k tejto problematike pochádzajú z archívnych fon-

dov Maďarského krajinského archívu (hlavne ministerstva zahraničných vecí, sčasti aj Maďarskej strany pracujúcich) z obdobia od 12. januára 1949 do 7. decembra 1953. – *Irodalom* (233–247) – *Hommage à* (249–250).

Mária Stieberová

MITTEILUNGEN DES INSTITUTS FÜR ÖSTERREICHISCHE GESCHICHTSFORSCHUNG 113/3–4. Oldenbourg 2005, s. 259–520.

Tretí a štvrtý zošit *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 113 (ďalej MIÖG) z roku 2005 je obsahovo sčasti doznievaním pripomínania výročia vzniku Ústavu pre rakúske dejepisné bádanie, lebo jeho úvodným príspevkom je prednáška univ. prof. Petra Johaneka, ktorá odznela na slávnostnom zasadnutí 20. októbra 2004 vo Viedni, teda presne 150 rokov odo dňa, keď vtedy mladý cisár František Jozef odobril vznik ústavu. P. JohANEK, tiež jeho absolvent, charakterizoval vývojové trendy vedeckého výskumu ústavu a konštatoval, že počas jeho celej poldruhastoročnej existencie sa výučba v ňom opierala o dôkladnú analýzu prameňov (veď ústav je vlastným semeniskom metódy diplomaticko-paleografickej analýzy), ktorá sa tu stala neprerušenuou tradíciou, no súčasne sa nezabúdalo ani na potrebnú inováciu. Svojím spôsobom o práci a metódach aplikovaných ústavom je aj príspevok Anny Adamskej, zaoberajúci sa výskumom kráľovských listín zo zorného uhla názorov Heinricha Fichtenaua, pričom z tohto aspektu skúmala najmä poľské listiny. Vychádzala z konštatovania H. Fichtenaua v jeho azda najznámejšej práci o arengách, kde ich pokladal akoby za súčasť propagovania panovníkov, kráľovstva (štátu), teda svojím spôsobom za prejavy propagandistického charakteru. A. Adamska je si vedomá, že hoc aj sa používa označenie „propaganda“, nesmie sa chápať striktnie v modernom zmysle náplne tohto označenia. Nástupcov či pokračovateľov Fichtenaua pokladá viac za zhromažďovateľov areng, pretože sa málo odvažujú (hoci na smer cesty už H. Fichtenau poukázal) primerane ich interpretovať ako prostriedok štátno-politickej propagandy. Potom sa A. Adamska zaoberá politickým vyjadrovaním („štátnou“ rečou) v neskorostredovekých poľských kráľovských listinách, teda za posledných Piastovcov (1305–1370) a za (V)ladislava Jagiella (1385–1434). Je jej jasné, že aj arengy poľských kráľovských listín čerpajú zo spoločného európskeho (latinského) zdroja a na otázku koho predstavy odrážajú vyjadrenia poľských kráľovských listín, pripúšťa aj vplyv kráľovskej kancelárie, no zdôrazňuje úlohu panovníka. Hoci podľa nej Poľsko v 14.–15. storočí bolo na „periférii“ neskorostredovekej latinskej kultúry, poľské kráľovské listiny v tom čase boli vedome používané ako prostriedok politickej propagandy (prípadne oboznamovanie s novým programom kráľovstva). K jej chápaniu však treba dodať, že podstatou prevažnej časti aj poľských kráľovských

listín, napriek v nich obsiahnutým vyjadreniam areng, bola ich dispozičná (majetkovoprávna) náplň, čo nijako nespochybňoval ani H. Fichtenau.

Siegfried Haider vo svojom príspevku o začiatkoch fary a kláštora v Garstene sa usiluje rekonštruovať skutočný vývoj, ku ktorému sa nezachoval dostatok hodnoverných dokladov a situáciu komplikujú aj falzá. Podľa mienky autora pravdepodobne Pasovské biskupstvo založilo v prvej polovici 11. storočia v Garstene tzv. vlastnícky kostol s patrocíniom sv. Jána Krstiteľa a sv. Štefana. Tento kostol od pasovského biskupa Altmanna odkúpil okolo roku 1072 štajerský markgróf Otakar I. s tým, že pri ňom bola zriadená samostatná fara, ktorú daroval tiež v Garstene (pred 1075) zriadenej kolegiátnej kapitule s Kostolom Panny Márie. Po smrti prvého prepošta kolegiátnej kapituly Eberharda okolo 1107/8 premenil markgróf Otakar II. kolegiátnu kapitulú na benediktínsky priorát, ktorý sa od roku 1111 stal samostatným benediktínskym kláštorom. V záujme zabezpečenia starých majetkových nárokov a práv (azda narúšaných zo strany Pasovského biskupstva) došlo v poslednej štvrtine 12. storočia k vzniku fálz, ktoré hlavné zásluhy na založení cirkevných inštitúcií v Garstene pripísali markgrófovi Otakarovi II. (1086/7–1122). Zo všeobecno-diplomatického vývojového hľadiska treba (podľa mienky autora) dodať, že falšovanie bolo v poslednej štvrtine 12. a v prvej štvrtine 13. storočia potrebné aj preto, lebo diplomaticko-právny vývoj (v Rakúsku) už vtedy vyžadoval spečatenú listinu a nestačili už tradičné notície s vymenovaním svedkov.

Clemens Dasler sa zaoberá udeľovaním výlučného práva poľovačky (*bannum super feras, wiltpannum, bannum bestiarum*) v Ríši vrcholného stredoveku. Bežne sa toto právo udeľovalo v 11.–12. storočí, od asi 1180 na pol storočie akoby zmizlo. S privilégiami tohto druhu sa opäť stretávame od roku 1132. Udeľením tohto práva obdarovaný nezískal (nový) majetok, ale len prednostné alebo výlučné užívacie právo. Niekedy je táto výsada formulovaná ako zákaz poľovačky pre iných a hrozí sa aj konkrétne určenými materiálnymi trestami za porušenie takto udelenej výsady. Zväčša finančnú náhradu mal dostať držiteľ práva, ale niekedy paralelne aj vystavovateľ listiny – udeľovateľ práva (panovník).

Národnú a sociálnu rôznorodosť v mestách Habsburskej (! nie rakúsko-uhorskej) monarchie 1867-1914 skúma v príspevku nazvanom *Multi- a plurikulturalizmus v mestskom prostredí* Catherine Horel. Celkovo ide o kultúrnu výmenu panujúcich (hlavných) kultúr (nemeckej, maďarskej a talianskej) a kultúry jednej alebo viacerých menších. Ak funguje vzájomná kultúrna výmena, možno hovoriť o plurikulturalizme; ak ide výmena len jedným smerom ide o akulturáciu, potom asimiláciu, ak nie o germanizáciu, maďarizáciu alebo italizáciu. V monarchii prebiehali obidva procesy a asimilácia sa týkala viacerých skupín, najmä Židov, ale aj Nemcov a niektorých slovanských menších (!). Habsburská (!) monarchia bola nacionálne tak rôznorodá, že ju po tejto stránke možno pokladať za jedinečnú v dejinách; v mnohých jej mestách sa vyskytovali viaceré národy, jazyky aj náboženstvá. S výnimkou vnútorakúskych a maďarských miest, v každom meste žili najmenej dve-tri skupiny a spravidla aj ich obyvatelia ovládali dva-tri jazyky. Obidve metropoly v skúmanom období prudko rástli, pričom Budapešť

sa stávala stále maďarskejšou, Viedeň mala aj naďalej mnohonárodný charakter. Autorka potom stručne konkrétnejšie charakterizuje vývoj a rôznorodosť väčších miest, medzi iným aj Bratislavy, v ktorej Maďari ani v roku 1910 netvorili väčšinu obyvateľstva. Autorka nemožno uprieť snahu o objektivitu, no jej faktografické znalosti sa zdajú byť neúplné. Okrem toho veľmi významný zástoj v sledovaných procesoch mali Židia, preto ich nemožno len spomínať.

Michael Hochedlinger a Thomas Just po prvý raz podrobnejšie oboznamujú historickú verejnosť s aférou Grill z rokov 1951–1953, ktorú nazývajú jedinečnou krádežou v dejinách všetkých archívov celého sveta. Po roku 1945 sa behom krátkeho času úplne zmenilo personálne obsadenie *Domáceho, dvorského a štátneho archívu* vo Viedni, takže tam bola len minimálna personálna kontinuita. Pôvodcom krádeží v rokoch 1948–1951 bol vtedajší zástupca vedúceho dr. Heinz Grill, ktorý v priebehu niekoľkých rokov z archívu vyniesol množstvo strieborných (aj pozlátených) kapsúl aj zlatých búl, ktoré predával zlatníkom ako surovinu. Spolu išlo údajne o okolo 185 kg striebra a vyše 1 kg zlata v úhrnnej hodnote (vtedy) okolo pol milióna šilingov (v čom nebola zahrnutá kultúrno-historická hodnota predaných predmetov z drahých kovov). Okrem toho pri manipulácii s pečaťami a kapsulami zničil aj viaceré listiny. Dr. Grill bol zatknutý 1951, odsúdený na 7 rokov väzenia 1952, no prepustený bol už v roku 1955 a do smrti koncom sedemdesiatych rokov sa živil písaním populárno-vedeckých kníh pod pseudonymom Heinz Wolfhart. Jeho hlavný spoločník akad. maliar Rudolf Hausner bol odsúdený len podmienene, lebo umelecké kruhy sa za neho zaručili; ako spoluzakladateľ Viedenskej školy fantastického realizmu stal sa uznávaným maliarom a prisúdenú peňažnú pokutu splácal obrazmi. V priebehu vyšetrovania sa prišlo aj na činnosť, ktorá sa pokladala za špionážnu. Viacerí bývalí historici (archivári) vyhotovovali v podstate pre sovietsku tajnú službu odpisy z písomností rakúskych vyslanectiev (do roku 1938) v Moskve a Varšave, ktoré ešte neboli sprístupnené verejnému bádaniu. Odpisovačov oficiálne platila Sovietska akadémia vied v Moskve a prostredníkmi (organizátormi) boli neskôr známi univerzitní profesori pôsobiaci v Nemeckej demokratickej republike Eduard Winter a Leo Stern. Vzhľadom na okolnosť, že Rakúsko bolo v čase procesu ešte krajinou okupovanou štyrmi mocnosťami, tieto odhalenia nemali konkrétny trestnoprávny postih.

V drobných príspevkoch Christine Maria Grafinger informuje o darovaní strateného zväzku registra z 9.–12. roku pontifikátu pápeža Inocenta III. (1198–1216) lordom Ashburnhamom pápežovi Levovi XIII. v roku 1885. Karl Brunner zas pri zamyslení sa (namiesto recenzie) nad knihou o pôvode, podobe a pôsobení pseudoizidorských dekretálií od Wilfrieda Hartmanna a Gerharda Schmitza zdôrazňuje, že aj opätovné čítanie a reedície významných prameňov môžu prinášať úžitok, lebo sú príležitosťou na hlbšie preniknutie do zmyslu edovaných textov, o ktorých by sa malo diskutovať.

Približne z 30 recenzií sa väčšina venuje prácam o stredoveku, z vyše 20 anotácií sa zas väčšina týka prác o dejinách novoveku a súčasnosti. Uverejnená kronika Ústavu pre rakúske dejepisné bádanie za roky 2002–2004 obsahuje správu o hromadných vedeckých podujatiach z príležitosti 150. výročia vzniku ústa-

vu, a to *O užitočnosti edovania* (3.–5. júna 2004) a *Osmanská ríša a Habsburská monarchia v novoveku* (22.–25. septembra 2004), správu o knižnici, ktorá mala k 31. 12. 2004 73 060 zväzkov, o edičnej činnosti ústavu a publikačnej činnosti jeho pracovníkov, o uskutočnených exkurziách a o písomných prácach 63. kurzu ústavu (2002–2004). Novým hlavným koordinátorom vydávania pápežských listín sa od konca roku 2003 stal prof. dr. Klaus Herbers z Erlangenu, práce na (tzv. národných) edíciách pokračujú len veľmi pomaly; jedine zo série *Germania Pontificia* vyšiel z dielu IX. *Provincia Coloniensis* tretí zväzok, ktorého editorom je už nebohý Theodor Schieffer (Göttingen 2003). Vyšla aj súhrnná správa *100 rokov výskumu pápežských listín, jeho výsledky, metódy a perspektívy* od Rudolfa Hiestanda (Göttingen 2003). Posledným príspevkom je nekrológ o prof. Paulovi Uibleinovi (Viedeň 21. 6. 1926 – 21. 10. 2003), ktorý bol medievistom a venoval sa najmä dejinám Viedenskej univerzity a edovaniu stredovekých prameňov.

Richard Marsina

SPRÁVY

XXXVIII. MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA ARCHÍVOV ZA OKRÚHLYM STOLOM V SPOJENÝCH ARABSKÝCH EMIRÁTOCH

Medzinárodnou konferenciou v roku 2005 sa začal nový cyklus troch konferencií riešiacich jednu hlavnú tému – archívy, rôznorodosť a globalizácia; ich úlohou bude hlavne zadefinovať stratégiu archívov.

Hlavnou témou rokovania XXXVIII. porady vedúcich predstaviteľov archívneho sektora, spoločnosti archivárov členských štátov Medzinárodnej rady archívov bola problematika registratúr a archívnych dokumentov v ére globalizácie ako základných komponentov budovania pamäti. Ako sa konštatovalo v úvodných príhovoroch konferencie globalizácia je fenoménom, ktorý nie je nový, ale ktorý sa urýchlil v posledných rokoch a neustále sa rozširuje. Archívy môžu získať z tohto javu a môžu sa podieľať na znižovaní rizík straty identity a rôznorodosti, ktorú globalizácia prináša. Musia však vyjsť z profesionálnej izolácie a preukázať opodstatnenosť svojej existencie najmä pre riadiacu sféru spoločnosti.

Na konferencii sa zúčastnilo 200 delegátov z 80 členských štátov Medzinárodnej rady archívov a medzinárodných organizácií, vrátane UNESCO. Slávnostné otvorenie konferencie sa uskutočnilo v paláci emirátov v Abú Zabí za prítomnosti ministrov pre záležitosti prezidenta a ministra informácií a kultúry. Na slávnostnom otvorení vystúpili prezident Medzinárodnej rady archívov L. Mikolietzky (Rakúsko), prezident Table ronde des Archives M. Kikuchi (Japonsko), ako aj vedúca oddelenia informačnej spoločnosti UNESCO E. Longworth. Účastníci si vypočuli aj zdravicu bývalého prezidenta Brazílie.

Hlavnú tému – budovanie pamäti – účastníci prerokovali na troch plenárnych zasadnutiach. Päť referátov prvého zasadnutia reflektovalo na jeho hlavnú tému – archívy ako nevyhnutné prostriedky kvalitného riadenia a rozvoja spoločnosti. Referujúci poukázali na politické a ekonomické výhody dobrej správy registratúr a archívov tak vo verejnom ako aj v súkromnom sektore. Informácie z registratúrnych a archívnych dokumentov umožňujú zvyšovať produktivitu a tým aj zisky, rentabilitu, ďalej ochranu práv štátu a občanov, podporujú spoločenskú zodpovednosť, demokratizáciu, transparentnosť a boj proti korupcii. Zdôraznila sa potreba širšej publicity vo vzťahu k vedúcim pracovníkom oboch sektorov o nezastupiteľnom význame kvalifikovanej správy záznamov a dokumentov.

Súbor odporúčaní účastníci porady k tejto hlavnej téme adresovali nadnárodným spoločnostiam a vládam, osobitne v rozvojových krajinách. Vyzvali ich, aby podporovali archívne inštitúcie, ich rozvoj, aby správa záznamov a politika rozvoja archívov bola súčasťou ich pomoci týmto krajinám. Vlády týchto krajín by mali prijať legislatívne a finančné opatrenia umožňujúce činnosť archívov. Správa registratúr a činnosť archívov by sa mala stať súčasťou kontrolných

a hodnotiacich mechanizmov činnosti orgánov a organizácií, ktorým sa poskytuje pomoc.

Z tohto hľadiska bol mimoriadne zaujímavým referát o audite Národného archívu Austrálie. Referujúci auditor konštatoval, že Národný archív Austrálie využíva zverené prostriedky s daným počtom ľudí objektívne v súlade s predpismi a úlohami, ktoré musí plniť; navyše rozsah jeho úloh si v budúcnosti vyžiada rozpočtové a personálne posilnenie.

Na druhom plenárnom zasadnutí k problematike spoločenskej zodpovednosti nadnárodných subjektov – nadnárodných spoločností, medzinárodných organizácií – v čase globalizácie sa osobitná pozornosť venovala najmä nebezpečenstvu zraniteľnosti ich archívov z titulu ich zlučovania, reštrukturalizácie a presídľovania. Ak sa k tomu pripočíta aj rozpočtová redukcia a znižovanie ľudských zdrojov z dôvodov rentability, to všetko môže vyvolať aj deštrukciu registratúrnych stredísk a archívov. Dôsledkom toho je nenahraditeľná strata pamäti nielen pre dané subjekty, ale aj pre samotnú spoločnosť v okruhu ich pôsobnosti. Archívy, ktoré vznikajú v pobočkách a organizáciách nadnárodných subjektov sú súčasťou identity krajiny ich zamestnancov. Delegáti poukázali na nevyhnutnosť spoločenskej zodpovednosti nadnárodných subjektov za správu registratúr a archívnych dokumentov, čo osobitne platí v súkromnom sektore.

Druhá časť druhého plenárneho zasadnutia sa venovala vplyvom nadnárodných inštitúcií (Medzinárodný menový fond, Svetová banka, OSN – rozvojové programy) na rozvojové krajiny a tým aj vplyvom na ich „pamäť“, ako aj úlohe nadnárodných mimovládnych organizácií a nadácií vo vzťahu k zachovaniu a prístupu k ich záznamom.

Odporúčania k druhej hlavnej téme – spoločenskej zodpovednosti nadnárodných subjektov – obsahovali výzvu na prijatie primeraných legislatívnych opatrení v celosvetovom meradle, ktoré by zabezpečili v čase nekontrolovaného rozvoja elektronických systémov, ochranu osobných údajov a tým ochranu súkromia jednotlivca. Ďalej sa v odporúčaniach smerujúcich k nadnárodným subjektom – osobitne ekonomického charakteru – žiadalo vybudovanie kvalitných registratúrnych systémov a správy archívov, aby sa zvýšila ich zodpovednosť a dôveryhodnosť, ktorú im spoločnosť pripisuje. Ďalej sa požaduje, aby si splnili svoje povinnosti voči krajinám, v ktorých pôsobia tak, aby do obchodných zmlúv zaradili aj ustanovenia o ochrane a prístupe k záznamom a archívnym dokumentom. V odporúčaniach sa upozorňuje aj na prípravu medzinárodnej normy ISO 26000 o zodpovednosti za archívy v ekonomickej sfére.

Referáty tretieho plenárneho zasadnutia sa zaoberali výzvami, ktoré musia archívy riešiť v budúcnosti vychádzajúc z udalostí s celosvetovým dopadom. Archívy musia reagovať aj na vojnové udalosti (Irak, býv. Juhoslávia) a veľké prírodné katastrofy (Indonézia, povodne v Európe). Musia sa zaoberať prípravou preventívnych opatrení na znižovanie ich negatívnych dopadov na archívne dokumenty. V odporúčaniach k problematike dopadov vojnových konfliktov a prírodných katastrof sa zdôraznila ekonomická rentabilita kvalitnej prevencie v medzinárodnom meradle (zapojenie orgánov OSN, Červeného kríža, Červeného polmesiaca) podporujúč činnosť a vytvorenie národných komitétov Modrého

štitu v členských krajinách Medzinárodnej rady archívov. Európska únia by mala poskytnúť potrebné prostriedky na praktickú realizáciu odporúčaní Európskej komisie obsiahnutých v Správe o archívoch v rozšírenej Európskej únii a v k nej prijatému odporúčaní Rady ministrov kultúry zo 14. 11. 2005.

Súčasťou rokovaní porady boli aj zasadnutia jednotlivých orgánov rady – výborov, komisií, regionálnych združení.

Najdôležitejším z odbornovo-organizačného hľadiska je generálne zhromaždenie delegátov, na ktorom sa rokovalo v štyroch zasadnutiach k 25-tim bodom programu. Prerokovali sa administratívne záležitosti, správa prezidenta rady o činnosti rady v roku 2004, správa o voľbách v roku 2005, prerokovali sa programové dokumenty a ich plnenie v rokoch 2004–2005, taktiež príprava projektov na roky 2005–2008, rozpočet rady a výška ročného členského poplatku od roku 2006.

Ako člen Výkonného výboru regionálneho združenia rady pre Európu (EURBICA) som sa zúčastnil aj na dvoch zasadnutiach výboru. Výbor vyhodnotil súčasné projekty združenia – internetová stránka združenia a príprava databázy archívnej legislatívy, odborná príprava lektorov pre oblasť správy registratúry, informácia o medzinárodnej konferencii DLM Fóra – problematika elektronických záznamov a elektronických archívnych dokumentov. Výbor sa zaoberal aj otázkami vzťahu EURBICA k Európskej únii. Zástupca Poľska podal informáciu o organizačnej a obsahovej príprave VII. európskej konferencie archívov vo Varšave s hlavnou témou: Archivár – profesia budúcnosti v Európe.

Regionálne združenie EURBICA na svojom plenárnom zhromaždení schválilo dokumenty prijaté vo výbore. Na záver rokovania porady účastníci prijali aj všeobecné a odborné odporúčania.

Všeobecné odporúčania akcentovali fakt, že ak dokumenty a archívy nebudú dobre spravované a trvalo prístupné, môže dôjsť k ohrozeniu pamäti informačnej spoločnosti. Preto sa žiada, aby orgány zodpovedné za aplikovanie požiadaviek svetového summitu Informačnej spoločnosti (november 2005, Tunis) zohľadnili potrebu trvalého uchovania a prístupu k dokumentom a archívny dokumentom klasickým alebo elektronickým. Od UNESCO sa žiada, aby medzinárodný deň audiovizuálnych archívov (27. októbra každý rok) sa stal medzinárodným dňom všetkých archívov bez ohľadu na charakter nimi spravovaných archívnych dokumentov.

Obsahom odborných odporúčaní bola požiadavka adresovaná vedeniu MRA, aby neustále zdôrazňovalo potrebu uplatnenia požiadaviek summitu svetovej informačnej spoločnosti o nevyhnutnosti dlhodobej ochrany a uchovania informácií s osobitným dôrazom na elektronické záznamy. V tejto súvislosti sa žiada, aby programová komisia MRA vypracovala pilotný projekt internetovej stránky MRA, na ktorej by členovia našli všetky potrebné informácie a metodické materiály a príklady dobrej správy archívov a preventívnych opatrení pred dôsledkami katastrof, k čomu má pripraviť aj príslušný rozpočet.

Na hlavnú tému tohoročnej konferencie – budovania pamäti – nadviaže v roku 2006 konferencia riešením otázok sprístupňovania a prístupu k archívny doku-

mentom a nakoniec v roku 2007 sa budú delegáti venovať otázkam spolupráce archívnych inštitúcií pri rešpektovaní rôznorodosti.

Peter Kartous

PORADA VEDÚCICH PREDSTAVITEĽOV RIADIACICH ORGÁNOV
ARCHÍVNICTVA ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE – EBNA
(Londýn, november 2005)

Na programe porady v Národnom archíve boli dve hlavné témy. Prvou bol súčasný stav schvaľovania Správy o archívoch v rozšírenej Európskej únii: zvýšená archívna spolupráca v Európe: „akčný plán“ a odporúčania k nej. Druhou hlavnou témou bola problematika digitalizácie archívnych dokumentov – príprava stratégie a spoločných projektov vrátane ich financovania. Uskutočnilo sa aj pracovné zasadnutie členov EBNA. Porady sa nezúčastnili zástupcovia Talianska, Malty, Cypru a Luxemburska.

Vedenie Národného archívu (TNA) umožnilo účastníkom prehliadku budovy s dôrazom na priestory pre verejnosť. Jej súčasťou bola aj prezentácia webovej stránky archívu (www.nationalarchives.gov.uk) s online službami verejnosti (search the archives). TNA umožňuje prístup ku viacerým databázam. „Access to Archives“ (A2A) je databázou sprievodcov archívnych inštitúcií v Anglicku (8,6 milióna katalogizačných záznamov z 390 inštitúcií). V júli 2004 sa sprístupnila databáza „Catalogue“ obsahujúca 9,5 milióna záznamov k fondom a dokumentom TNA. Bádateľ má možnosť pracovať aj s databázou zo sčítaní ľudu z rokov 1851–1901. K databáze digitalizovaných dokumentov je bezplatný prístup, ale stiahnutie dokumentu sa spoplatňuje sumou 3,5 libry. Bádateľ má možnosť pracovať aj s adresárom archívnych inštitúcií vo Veľkej Británii a Národným registrom archívov (NRA) – dokumenty a rukopisy k britským dejinám – miesto uloženia a charakter.

Stránka archívu slúži aj odborníkom archivárom a správcom registratúry; nachádzajú sa na nej metodické materiály k správe registratúry, správe elektronickej registratúry, ochrane, legislatíve; obsahuje informácie o spoločných projektoch archívu s inými inštitúciami; je zriadená aj osobitná stránka venovaná medzinárodnej spolupráci (EBNA, DLM Forum, preklady (DE, FR, ES) základných metodických materiálov TNA).

Prvé pracovné zasadnutie porady otvorila nová výkonná riaditeľka TNA Natalie Ceeney, ktorá oboznámila prítomných s postavením, aktuálnymi úlohami (nárast bádateľov a zmeny ich požiadaviek a s tým súvisiace uplatňovanie nových technológií, efektívnosť služieb archívu) a jeho pôsobnosťou.

K prvému hlavnému bodu – Správe o archívoch v rozšírenej Európskej únii referoval zástupca Európskej komisie (EK) Frank Brady (Secretariat General

of the European Commission – Archival and Document Management Policy Unit). EK schválila správu vo februári 2005; schválením odporúčania Radou ministrov pre kultúru (14. 11. 2005) sa materiál stal oficiálnym dokumentom Európskej únie (EÚ). Správa je zverejnená na webovej stránke http://europa.eu.int/comm/secretariat_general/edoc_management/index_en.htm. Jej knižné vydanie v anglickom jazyku by malo vyjsť začiatkom roku 2006. Schválením odporúčania sa stáva oficiálnym programom EK na úseku archívniectva 5 prioritných oblastí opatrení uvedených v odporúčaní:

1. ochrana a predchádzanie škodám na archívnych dokumentoch v Európe;
2. posilnenie európskej interdisciplinárnej spolupráce na úseku elektronických dokumentov a elektronických archívnych dokumentov;
3. vybudovanie a aktualizovanie internetového portálu k dokumentom a archívny dokumentom v Európe;
4. spracovanie databázy európskej a národných legislatív k správe a prístupu k dokumentom a archívny dokumentom;
5. krádeže archívnych dokumentov.

Napriek tomu, že splnenie opatrení si vyžiada značné finančné prostriedky odporúčanie nepredpokladá uplatňovanie nových finančných požiadaviek. Cieľom opatrení je dosiahnuť vyššiu efektívnosť využívania možných zdrojov a zamedziť duplikovanie. Tieto opatrenia je možné uskutočniť prostredníctvom zvýšenej koordinácie, výmeny informácií a poznatkov o osvedčených praktických postupoch na európskej úrovni. Možnosť finančnej podpory v rámci existujúcich programov EÚ sa však nevylučuje.

V odporúčaní je aj výzva na vytvorenie Združenia európskych archívov (European Archives Group, EAG), ktoré má zabezpečiť spoluprácu a koordináciu plnenia prioritných opatrení uvedených v odporúčaní a po troch rokoch predložiť Rade správu o stave ich plnenia. Členmi združenia majú byť experti nominovaní členskými štátmi EÚ, piatimi inštitúciami EÚ a ako pozorovateľov EK bude pozývať aj zástupcov Bulharska a Rumunska. Združeniu bude predsedáť zástupca EK (Frank Brady), ktorý zabezpečí aj jej sekretariát, zasadnutia sa budú uskutočňovať v Bruseli dvakrát ročne.

Združenie si na plnenie úloh opatrení môže vytvoriť pracovné skupiny; prakticky môžu byť totožné s piatimi pracovnými skupinami vytvorenými v rámci štruktúry EBNA. Združenie by malo aktívne spolupracovať aj s ďalšími európskymi orgánmi a skupinami zaoberajúcimi sa príbuznou problematikou – skupina pre digitalizáciu, európsky výbor pre knižnice, informácie a dokumentáciu; ich zástupcovia by sa mohli ad hoc zúčastňovať na jeho zasadnutiach ako pozorovatelia.

V diskusii k informácii F. Bradyho odzneli konštatovania týkajúce sa potreby finančnej podpory zo strany EÚ, ak sa majú prijaté opatrenia splniť. Ďalším okruhom bola otázka vzťahu združenia a EBNA a tým aj otázka nominácie do neho. Viacerí zástupcovia zastávali názor, že združenie by mali tvoriť predstavitelia EBNA.

Ďalším bodom rokovania porady boli informácie vedúcich piatich pracovných skupín EBNA o postupe prác.

1. preventívne opatrenia pred katastrofami (H. Weber, Nemecko; pracovná skupina: Nemecko, ČR, Poľská republika).

Ohrozenie archívov najmä prírodnými katastrofami začala spoločnosť vnímať ako vážny problém po roku 2002 (záplavy v ČR, Poľsku a Nemecku, 2004 požiar knižnice vo Weimare). Rezolúcia Rady ministrov kultúry z roku 2003 zdôraznila potrebu užšej spolupráce najmä na úseku prevencie a prijatia potrebných opatrení. Správa národných expertov odporučila vypracovať akčný program predchádzania a odstraňovania dôsledkov katastrof, vytvorenie európskej siete pre prevenciu a odstraňovanie dôsledkov katastrof, ako aj štúdiu o vytvorení štyroch centier na odstraňovanie dôsledkov katastrof v inej krajine vrátane vypracovania postupu rýchleho nasadenia krízových tímov v zahraničí.

Akčný program predchádzania a odstraňovania dôsledkov katastrof by mal obsahovať preventívne opatrenia vo vzťahu k budove (architektonické aspekty), preventívne organizačné opatrenia, materiálno-technické zabezpečenie, koncepciu manipulácie s poškodenými archívnymi dokumentmi, plán a zoznam primárnych opatrení v prípade katastrofy, školenia pre odborných zamestnancov a pomocný personál; takýto program by mal pokrývať väčšie európske regióny. V rámci tohto programu vzniká potreba užšej spolupráce s expertmi a požiadavka na vytvorenie európskej siete pre prevenciu a odstraňovanie dôsledkov katastrof v archívoch prepojenej na systémy civilnej ochrany. Táto sieť by mala obsahovať informácie o vhodných opatreniach a osvedčených postupoch v prípade potreby, zoznam expertov s kontaktnými údajmi, zoznam zariadení a materiálu, ktorý je k dispozícii a ktorý na požiadanie môže byť dodaný na miesto katastrofy, informácie o miestach, kde sa najbližšie k postihnutému archívu nachádzajú potrebné zariadenia (napr. chladiarne, miesta na odstraňovanie bahna, vákuové sušičky a pod.) Ideálom je zverejnenie týchto informácií prostredníctvom internetu.

Dlhodobým cieľom je vytvorenie štyroch európskych centier s krízovými tímami schopnými rýchlo zasiahnuť na mieste katastrofy. Ich vybudovanie, ako skonštatoval H. Weber sa nezaobíde bez silnej finančnej podpory EÚ; predpokladaná suma je cca 2,6 mil. euro. H. Weber informoval aj o opatreniach v Nemecku. V roku 2005 bol spustený tzv. NORA (Notfall-Register-Archive) program, ktorý je prepojený so systémom civilnej ochrany. Sú do neho zapojené všetky nemecké archívy, ktoré si spravujú a aktualizujú vlastné údaje; NORA systém a systém civilnej ochrany umožňujú pravidelnú výmenu a doplňovanie údajov.

2. DLM Forum – revidovanie MoReq (Model requirements for the management of electronic records – modelové požiadavky pre správu elektronických záznamov; R. Blake, Veľká Británia).

Potreba definovať súbor modelových požiadaviek pre správu elektronických záznamov v elektronických systémoch správy záznamov vznikla v roku 1996;

jeho vypracovanie spadalo do pôsobnosti programu EK o výmene údajov v rámci administratívy (IDA); práce sa ukončili v roku 2001 a EK materiál publikovala v roku 2002. Okrem funkčných požiadaviek pre správu elektronických záznamov obsahuje aj základné požiadavky na správu dokumentov a elektronickú správu dokumentov, ktorých nosičmi sú papier alebo mikrofilm.

Revidované vydanie MoReq2 sa zameria na vypracovanie rozšírených funkčných požiadaviek v európskom kontexte na podporu úplnosti a kvality elektronických záznamov v každej členskej krajine EÚ. Ďalej na vypracovanie flexibilnejšej štruktúry (vzhľadom na jedinečné národné požiadavky), poskytnutie výberových modulov pre rozličné prostredia. Základný modul bude obsahovať minimum potrebné na zabezpečenie hodnovernosti správy elektronických záznamov. Dôležitými oblasťami sú: kontrola prístupu k zariadeniam, registratúrne plány, export a transfer údajov, ochrana a metadáta. Výberové moduly budú obsahovať kapitoly o správe existujúcich klasických záznamov a zmiešaných súborov, správou dokumentov. Konečný text EK pripomienkovala v septembri 2005; potvrdila ho konferencia DLM Fóra v Budapešti v októbri 2005. EK bude predložený v roku 2006 a publikovaný bude v roku 2007.

3. archívny portál členských štátov EÚ (B. Stocking, Veľká Británia; pracovná skupina: Veľká Británia, Francúzsko, Poľsko, Nemecko, Holandsko, Švédsko).

Vybudovanie archívneho portálu členských štátov EÚ s centrálnym miestom prístupu ku všetkým publikovaným archívnym informáciám verejnosti prinesie demokratizáciu prístupu k nim na európskej úrovni a podporí jej vedomosti o európskych dejinách a kultúre. Odborníkom – archívárom umožní koordináciu prác a výmenu odborných poznatkov a osvedčených postupov. Pri budovaní archívneho portálu jedným z najdôležitejších hľadísk je definovanie užívateľských skupín a ich potrieb. Taktiež treba zohľadniť širší rámec kultúrneho dedičstva – programy Minerva a Calimera. Z hľadiska štruktúry by sa portál mal skladať z troch úrovní: centrálnej databázy umožňujúcej vyhľadávanie v národných databázach archívnych pomôcok a digitalizovaných archívnych pomôcok, druhou úrovňou je prepojenie na iné online zdroje vyhľadávacích pomôcok (databázy webové stránky) a treťou odkazy na tlačou vydané vyhľadávacie pomôcky a zdroje. Portál by obsahoval aj časť pre užívateľov ako pracovať s databázou, všeobecné informácie o inštitúciách (otváracie hodiny, mapky sídiel), tzv. galérie digitalizovaných významných historických dokumentov. Pri spracovaní databázy sa použijú štandardy ISAD(g) – opis archívnych dokumentov, ISAAR (CPF) – kontext, štandard pre opis archívnych budov sa pripravuje; technické štandardy: XML (štruktúra údajov), EAD (archívne dokumenty), EAC (kontext), EAG (archívne budovy), digitálne zobrazenia (METS). Okrem ďalších odborných otázok treba riešiť aj otázku financovania.

4. databáza právnych predpisov (Martine de Boisdeffre, Christine Martinez, Francúzsko; pracovná skupina: Francúzsko, Veľká Británia, Fínsko, Švajčiarsko; v rámci spolupráce regionálneho združenia MRA EURBICA sa do prác zapojili aj Slovinsko, Slovensko, Litva a Turecko).

Uvedený projekt sa začal pripravovať pod egidou združenia MRA – EURBICA. Prototyp databázy vypracovalo Generálne riaditeľstvo štátnych archívov Francúzska, ktoré aj nepriamo projekt doteraz financovalo. Od ostatnej správy o stave prípravy (Viedeň 2004) práce pokračovali v dvoch líniách – hľadanie partnerov (Slovensko, Slovinsko, Litva a Turecko) a možností financovania, druhá línia: práce na obsahu databázy.

Prvá základná skupina expertov (Francúzsko, Fínsko, Švajčiarsko, Veľká Británia) vypracovala základnú štruktúru databázy a jej obsahu. Noví partneri poskytnú informácie podľa pravidiel a modelových štruktúr, ktoré im poskytne Francúzsko. V súčasnosti noví partneri už poskytli základné údaje – právne predpisy v anglickom preklade; EK poskytla relevantné právne akty EHS/ES a pripomienkovala štruktúru databázy vyhradenú EK. Navrhuje sa, aby sa zástupca EK stal členom pracovnej skupiny projektu.

Štruktúra a obsah databázy je veľmi jednoduchá; pre každú krajinu je vyhradený osobitný priestor s nasledujúcou štruktúrou informácií:

- a) politický a administratívny kontext; obsahuje krátky opis administratívneho a teritoriálneho usporiadania krajiny vrátane ďalších základných údajov,
- b) právny rámec správy archívnych dokumentov a registratúr; základná rubrika databázy obsahujúca analýzu legislatívneho kontextu, ktorá má význam pre pochopenie samotnej archívnej legislatívy,
- c) texty právnych aktov; rubrika obsahuje samotné právne úpravy; ako prvý krok sa uverejnia v originálnom znení, potom v anglickej alebo francúzskej verzii,
- d) bibliografia obsahuje práce týkajúce sa legislatívy alebo z nej vychádzajúce v jazyku pôvodcu,
- e) kontaktné údaje expertov a odborníkov v danej oblasti, ktorí môžu poskytnúť ďalšie informácie.

V databáze je vyhradený priestor pre EÚ a jej inštitúcie, jej právnym aktom, rezolúciám a odporúčaniam pre oblasť archívnych dokumentov/archívov a dokumentov/registratúr. Do štruktúry databázy sa ešte môže zapracovať všeobecná bibliografia týkajúca sa archívnej právnej teórie.

Databáza umožňuje porovnávať riešenie vybraných inštitútov archívnej legislatívy jednotlivých krajín (definície jednotlivých pojmov, ustanovenia o prístupe a pod.). Vypracovanie indexu na tieto účely je jednou z najťažších úloh z dôvodu rôznorodosti právnych a historických tradícií, kultúr a jazykov. Prvá verzia indexu bude v angličtine a vo francúzštine; postupne sa budú pridávať nemčina, španielčina.

5. opatrenia na zamedzenie krádeží archívnych dokumentov (T. Lindman, Švédsko; pracovná skupina: Švédsko, Belgicko, Francúzsko, Holandsko, Portugalsko; v ďalšej etape Španielsko a Rakúsko).

Pracovná skupina usporiadala osobitný seminár k piatim okruhom problematiky: právne možnosti a skúsenosti s navrátením ukradnutých archívnych dokumentov; preventívne opatrenia a overovanie vlastníctva; výchova k prevencii; súčasná situácia v oblasti krádeží archívnych dokumentov; organizačné zabezpečenie prevencie pred krádežami.

Najväčšími právnymi problémami navrátenia ukradnutých archívnych dokumentov sú tzv. kúpa v dobrej vôli, problémy s dokazovaním vlastníctva pred súdom, dĺžka vyšetrovacích postupov polície.

Navrhuje sa vyhodnotiť známe prípady a pokusy o navrátenie ukradnutých dokumentov s cieľom vypracovať „sprievodcu“ po právnych systémoch európskych krajín, postupoch a tradíciách v prípadoch nezákonného medzinárodného obchodu a navrátenia na základe právnych krokov, ako aj dokumentov kúpených v dobrej vôli. Praktické informácie by mali pomôcť inštitúciám domáhajúcim sa navrátenia dokumentov alebo dokázania ich vlastníctva. Mali by sa uviesť aj príklady rozsudkov, ako aj informácie o dôkazoch požadovaných pri preukazovaní vlastníckych práv. Ako východisko by sa mohol použiť dotazník pripravený Francúzskom.

Archívne inštitúcie by mali použiť pri prevencii krádeží či už externých alebo interných osvedčené a primerané bezpečnostné opatrenia – kontrolovaný prístup do depotov, kontrola vyberania a spätného ukladania, osobitná pozornosť pri prístupe k najcennejším dokumentom, evidencia bádateľov, dôsledná kontrola pohybu bádateľov, poskytovanie kópií namiesto originálov bádateľom a dokonca aj zamestnancom, oddelené priestory na odkladanie osobných vecí bádateľa, vedenie evidencie chýbajúcich dokumentov. A konečne priebežné hodnotenie rizík krádeže.

Archívy by mali podniknúť všetky dostupné opatrenia dokazujúce vlastníctvo alebo predchádzajúce uloženie dokumentov; mali by si vyhotovovať detailné fotografie a zabezpečiť označovanie, vyhotovovať detailné opisy fyzického vzhľadu najmä pri mimoriadne cenných dokumentoch.

Výchova k prevencii a zvýšeniu pochopenia problému krádeží ako takého by sa mala zamerať na dva tematické okruhy – vypracovanie bezpečnostných pravidiel a prevencie pred krádežami, uľahčenie spolupráce medzi inštitúciami. Adresátmi by mali byť archivári, bádatelia a externí partneri (orgány štátnej správy, bezpečnostné služby a odborníci na obchod s umeleckými predmetmi).

Je všeobecne známe, že problém krádeží sa stáva vážnym problémom. Odporúča sa vypracovať štúdiu, ktorá by analyzovala druhy krádeží (externé a interné) a druhy dokumentov, ktoré sú najčastejším predmetom krádeží; ďalej vypracovanie profilu zlodēja, spôsoby zistenia krádeže (aukčné katalógy, internet, aukcie), obchod s ukradnutými predmetmi, kto sú sprostredkovatelia a kto kupci.

Od roku 2002 sa využíva informačná medziknižničná bezpečnostná sieť. Navrhuje zapojiť sa do nej a spolupracovať. Taktiež sa navrhuje usporiadať spoločnú medzinárodnú konferenciu knižnic a archívov (jeseň 2007). Taktiež sa navrhuje vytvoriť v rámci EBNA oficiálnu pracovnú skupinu pre otázky bezpečnosti v archívoch (totožná s terajšou pracovnou skupinou).

V prvom poľdni druhého dňa rokovania sa uskutočnilo aj pracovné zasadnutie EBNA. Ako prvý bod programu účastníci schválili zápisnicu z predchádzajúceho rokovania, ktoré sa uskutočnilo v Luxemburgu (18.–19. 4. 2005). Druhým bodom rokovania bola všeobecná diskusia o budúcnosti EBNA i vo vzťahu k budúcim štruktúram EK od roku 2007, ďalej jej vzťahov voči novovznikajúcemu Združeniu archívov Európy (European Archives Group, EAG) a regionálnemu združeniu MRA EURBICA. V zásade odznali podobné názory ako na zasadnutí v Luxembursku. K uvedenému bodu Francúzsko predložilo písomné stanovisko. EBNA zastupuje členské štáty EÚ a tým má aj politický vplyv a môže rozhodovať; EURBICA má teritoriálne aj odborne širší dopad a môže plniť koordinatívnu funkciu. Výsledkom diskusie bolo konštatovanie, že úlohy vytýčené EBNA treba plniť; riešenie otázky zloženia združenia je v kompetencii jednotlivých štátov, prevláda názor, že jej členmi by mali byť členovia EBNA; financovanie projektov je zásadnou otázkou ich plnenia. Stručnú informáciu o projektoch vzdelávania archívárov predniesol zástupca Španielska, ktorá vychádzala zo záverov Správy o archívoch v rozšírenej EÚ. V súlade s ňou navrhol vytvoriť v rámci EBNA pracovnú skupinu, ktorá by pripravila vzorový spoločný učebný program pre archívárov. Zasadnutie EBNA podporilo návrh Francúzska pripojiť sa k iniciatíve vytvorenia Európskej digitálnej knižnice – vytvorenia siete kultúrneho dedičstva uloženého v knižniciach a archívoch s cieľom sprístupniť ho verejnosti. Tento projekt navrhli v apríli 2005 predsedovi EK vlády Nemecka, Španielska, Maďarska, Talianska a Poľska. Jeho podpora je v súlade so zámermi EBNA vypracovať stratégiu a spoločné digitalizačné projekty.

Ďalším bodom rokovania boli iniciatívy EK vo vzťahu k archívom, knižniciam a múzeám (i2010 – digital libraries), o ktorých informovali zástupcovia EK. V súčasnosti sa na európskej úrovni koordinujú podujatia prijaté na konferencii v Lunde (Švédsko, 2001) a podujatia na ochranu dedičstva na úseku kinematografie; EK spolufinancuje viaceré projekty (MICHAEL, TEL, PRESTOSPACE, NEDLIB, ERPANET). K novým projektom má byť aj projekt European Digital Library – príprava odporúčania sa ukončí v januári 2006. Podujatia sa uskutočňujú v rámci v rámci tzv. Dynamic Action Plan – koordinácia digitalizácie kultúrneho a vedeckého obsahu prameňov.

K vypracovaniu stratégie digitalizácie a vytípaniu spoločných projektov digitalizácie archívnych dokumentov členovia EBNA navrhli päť okruhov – obnova virtuálnej pamäte európskych štátov (Poľsko), genealogický výskum a migrácia v Európe (Francúzsko), Európa v čase studenej vojny (Irsko), Európske kartografické dedičstvo, Európske audiovizuálne archívy (Švajčiarsko), ku ktorým sa uskutočnila diskusia v skupinách (SR a ČR sa zúčastnili k diskusii k prvému okruhu; v podstate išlo o obnovu projektu, ktorý mala financovať Ra-

da Európy ako projekt na obnovu pamäte Poľska). Diskusia k definitívnemu výberu projektov bude pokračovať na nasledujúcom zasadnutí EBNA vo Viedni.

Členov EBNA pozval do Viedne zástupca Rakúska prof. L. Mikoletzky, generálny riaditeľ Rakúskeho štátneho archívu; zasadnutie sa uskutoční 6.–7. apríla 2006.

Mária Španková

KONFERENCIA MIERY A VÁHY V DEJINÁCH ĽUDSKEJ SPOLOČNOSTI

Sekcia archívniectva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v Bratislave už vyše štvrtstoročia systematicky podnecuje archívno-teoretický a pomocnovedno-historický výskum a bádanie na Slovensku. Výsledky svojej práce prezentovala na mnohých úspešných vedeckých konferenciách, sympóziách a odborných seminároch a aj publikovala v odborných periodikách či niekoľkých samostatných zborníkoch. Spomenuté odborné podujatia prispeli k ďalšiemu napredovaniu viacerých pomocných vied historických (napr. diplomatiky, heraldiky, genealógie a paleografie) a najmä k ich popularizácii. V tomto trende sekcia pokračuje aj v súčasnosti. Dôkazom tohto je aj jej posledné podujatie. Už dávnejšie sa v pracovných plánoch sekcie uvažovalo o zhodnotení súčasnej úrovne historickej metrologie, o objasnení miesta a úlohy tejto významnej, ale doposiaľ málo povšimnutej pomocnej vedy historickej v kontexte ostatných historických vied, o naznačení možných perspektív tejto disciplíny a potrebných trendov rozvoja a – v neposlednom rade – aj o iniciovaní jej ďalšieho pestovania a rozvíjania. Tieto zámery sa podarilo zrealizovať na vedeckej konferencii *Miery a váhy v dejinách ľudskej spoločnosti*, ktorá sa uskutočnila v dňoch 27.–28. septembra 2005 v kongresovej sále Slovenského metrologického ústavu. Podujatie pripravila Sekcia archívniectva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v súčinnosti a spolupráci so Slovenským metrologickým ústavom a s podporou odboru archívov a registratúr MV SR.

Účastníkov konferencie privítal v prvý deň rokovania na pôde Slovenského metrologického ústavu generálny riaditeľ tejto inštitúcie Matej Bílý. S pozdravným príhovorom vystúpil aj vedúci Úradu pre normalizáciu, metrologiu a skúšobníctvo v SR Arpád Gonda.

Rokovanie vedeckej konferencie otvoril predseda sekcie Juraj Roháč. Pripomenul, že historická metrologia nie je v slovenskej historiografii stále dostatočne rozvíjanou disciplínou a za základné objektívne príčiny tohto neradostného stavu označil najmä neobyčajnú pestrosť mier a váh používaných v minulosti na našom území, ich regionálnu a aj lokálnu odlišnosť, terminologickú rozkolísanosť a neujasnenosť a najmä náročný pramenný výskum.

Pavol Valachovič (FF UK) potom vo svojom referáte priblížil základné rímske dĺžkové miery (zdôraznil predovšetkým ich antropologický charakter) a upozornil na niektoré metodologické problémy, ktoré sa objavujú pri ich nekritickom interpretovaní. Na viaceré spojitosti historickej metrologie a numizmatiky poukázal vo svojom príspevku Ján Hunka (Archeologický ústav SAV). Výskyt a používanie mier a váh v každodennom živote stredovekého mesta skúmal Juraj Roháč (FF UK). Na príklade Trnavy zdokumentoval rôznorodosť používaných mier a váh používaných mestskou komunitou v 13. až 16. storočí a úsilie mestskej samosprávy kontrolovať ich používanie. Radoslav Ragač (Archív Ústavu pamäti národa) priblížil používanie mier a váh vo Zvolene v 16. storočí. Na snahy miest v 16. a 18. storočí regulovať používané miery a váhy a na trendy smerujúce neskôr k ich unifikácii upozornila vo svojom vystúpení Zuzana Nemcová (FF UK). Osobitosť mier a váh používaných v hutníctve a baníctve na strednom Slovensku v 18. storočí dokumentoval referát Miroslava Kamenického (Historický ústav SAV). Nevšedným exkurzom do sveta výtvarného umenia bolo vystúpenie Jany Ovšákovéj (VŠVU), ktorá hovorila o zvláštnych mierkach vyskytujúcich sa v receptúrach renesančných maliarov. Jozef Skákala a Dana Oravcová (Slovenský metrologický ústav) pripravili referát o prínose francúzskych vedcov, akademikov a politikov 18. storočia ku vzniku metrickej sústavy mier a váh.

Prvý deň rokovania ukončila zaujímavá exkurzia po vybraných pracoviskách Slovenského metrologického ústavu, na ktorej sa účastníci konferencie mohli oboznámiť so súčasnou modernou metrologiou, jej úlohami a perspektívami.

Druhý deň rokovania otvorilo vystúpenie profesora Jozefa Nováka, čestného predsedu sekcie, v ktorom autor priblížil osobnosť a dielo zakladateľa historickej metrologie na Slovensku, vysokoškolského učiteľa Alexandra Húščavu. O banskobystrickej mestskej váhe v 16. storočí a jej prevádzke hovoril vo svojom vystúpení Igor Graus (ŠA Banská Bystrica – pobočka Banská Bystrica). Jana Skladaná (Jazykovedný ústav E. Štúra SAV) zamerala svoj zaujímavý príspevok na komparatívno-opisné vyjadrenia mier a váh vyskytujúce sa v slovenských receptoch a receptároch zo 17. a 18. storočia a upozornila i na niektoré ich rezíduá v súčasnosti. Príspevok Martina Šugára (SNG) o atribúte sv. Mikuláša (tri zlaté gule) bol interdisciplinárnym (trocha vzdialenejším) pohľadom na metrologickú problematiku (skúmal premenu výtvarného spodobovania istého množstva drahého kovu). Elena Kašiarová a Július Ladziarsky (ŠÚBA Banská Štiavnica) sledovali zobrazovanie mier, mierok a meracích prístrojov na historických mapách a plánoch banských diel. Používanie mier a váh v živote obchodných cechov (najmä na základe ich artikulov a mestskej výsad) skúmal Tomáš Tandlich (ŠA Bratislava). O výučbe historickej metrologie na Filozofickej fakulte UK informoval vo svojom stručnom koreferáte Pavol Tišliar (FF UK). Radoslav Ragač hovoril o výskyte meracích prístrojov v heraldickej tvorbe. Súčasnú metrologiu na Slovensku a jej úlohy predstavili potom v samostatnom bloku vo svojich vystúpeniach pracovníci Slovenského metrologického ústavu Miroslava Benková (Centrum prietoku SMÚ), Pavol Doršic (Centrum dĺžky a času SMÚ), Peter Nemeček (Centrum termometrie, fotometrie

a rádiometrie SMÚ) a Roman Spurný (Centrum hmotnosti a tlaku SMÚ). V diskusii Leon Sokolovský (FF UK) ocenil úroveň podujatia a zdôraznil jeho význam pre ďalší rozvoj historickej metrologie.

V záverečnom slove predseda sekcie vyzdvihol podiel Slovenského metrologického ústavu na zdarnom priebehu konferencie a avizoval odhodlanie organizátorov pripraviť z prednesených príspevkov osobitný zborník. Poďakoval sa aj všetkým, ktorí pripravili a zabezpečili bezproblémový priebeh konferencie – najmä tajomníčke sekcie Júlii Ragačovej a riaditeľke úseku generálneho riaditeľa SMÚ Darine Podhorskej i jej obetavému tímu.

Príjemnou súčasťou tohto vedeckého podujatia bolo nepochybne i neformálne spoločenské stretnutie jeho účastníkov v priestoroch SMÚ. Živé diskusie potvrdili záujem pracovníkov SMÚ o minulosť svojho odboru i interes reprezentantov historickej obce o problematiku súčasnej metrologie, ktorá sa vo vzdialenej budúcnosti stane tiež súčasťou pomocnej historickej vedy – historickej metrologie.

Konferencia potvrdila, že historické miery a váhy sú neoddeliteľnou súčasťou našej historickej tradície a kultúrnej pamäte. Poukázala aj na nové možnosti a podnety pre rozvoj pomocnej historickej vedy – historickej metrologie a na aktuálnu potrebu prípravy základnej odbornej príručky. Určite podstatnou mierou prispela aj k popularizácii tejto menej známej, ale o to viac zaujímavej disciplíny.

Juraj Roháč

REVOLUCIONÁRI A STRATÉGOVIA – ALEBO NIELEN O DVOCH KONFERENCIÁCH NA TÉMU DIGITALIZÁCIE

Približne v druhom až treťom storočí nášho letopočtu došlo k prevratu vo forme čítania a písania. Dovtedy tisícročia používaný papyrusový zvitok sa postupne odporúčal na smetisko dejín (a to doslova, keďže egyptské smetiská sú hlavným zdrojom papyrologických nálezov) a uvoľnil priestor pergamenovej knihe. „Lineárne čítanie“ postupne odvíjaného rotulu ustúpilo oveľa progresívnejšiemu „dvojrozmernému čítaniu“ knihy, kde sa prostredníctvom záložiek dalo ľahko a rýchlo prechádzať medzi textami. Takmer dve tisícročia trvalo, kým sa ľudstvo odhodlalo k podobne významnej zmene. Máme to šťastie (či smolu?), že to prelomové obdobie prechodu od dvojdimenzionality k hypertextovému („trojdimenzionálnemu“) modelu čítania (recepcie) textu sa deje práve v našom čase.

Tvorba a transformácia textov a obrazov do elektronickej podoby je nielen „výzvou našej doby“, ale je predovšetkým výzvou pre všetky naše pamäťové inštitúcie, akými sú archívy, knižnice, múzeá, galérie a pod. Na jeseň 2005 sa

konalo niekoľko podujatí, ktoré sa venovali práve téme elektronického spracovania archívnych a knižničných jednotiek.

V dňoch 19.–22. 10. 2005 sa vo Viedni a Göttweigu uskutočnila vedecká konferencia na tému *Staré archívy, nové technológie* venovaná digitalizácii a elektronickému spracovaniu archívnych dokumentov. Konala sa pod záštitou Inštitútu pre spracovanie a výskum cirkevných dejín (St. Pölten), Rakúskeho štátneho archívu (Viedeň) a Univerzít vo Viedni a Bratislave. Konferenciu slávnostne otvoril Lorenz Mikoletzky, súčasný predseda Medzinárodnej archívnej rady a Karl Brunner, vedúci druhej najstaršej inštitúcie na prípravu archívárov a medievistov (Institut für österreichische Geschichtsforschung). Obaja zdôraznili význam „nových technológií (aj) pre starých archívárov“.

Vlastný program konferencie otvoril slávnostnou prednáškou Manfred Thaller z Univerzity v Kolíne, ktorý sa v tomto roku podieľal na hodnotení približne 90 nemeckých projektov, spojených s digitalizáciou historických prameňov, financovaných od roku 1995 nemeckou vládou, resp. krajinskými vládami. Medzi najdôležitejšie z nich patrili napríklad projekty digitalizácie prvotlačí (doposiaľ digitalizovaných cca. 30 000 jednotlivín), starých tlačí do konca 18. storočia (databáza by mala byť kompletná) a inventárov z nemeckých archívov. Nemeckí kolegovia vychádzajú z premisy, že archíválie, ktoré nie sú prístupné (resp. o ktorých sa nevie), ohrozujú do budúcnosti spoločenskú relevantnosť archívov ako inštitúcií. V západných spoločnostiach sa šetrí (podobne ako u nás) najskôr v oblasti kultúry a vzdelávania, a preto sú digitalizačné projekty archívov a archívnych združení súčasťou ich „legitimizácie v boji o sociálne uznanie a verejné financovanie“. Thaller uviedol, že náklady na digitalizáciu podľa výpočtov komisie klesajú približne každých 5 rokov až o 90 %. Naopak rovnakým radom zároveň stúpa počet užívateľov elektronických dát. „Ohrozenie vyplývajúce z Google-prístupu“ (snaha elektronicky zdarma sprístupniť obrovské množstvá kníh a iných pamäťových médií) vedie podľa neho vlády európskych štátov k bezplatnému on-line prístupu ku databázam vybudovaným za verejné financie. Záverom uviedol závery hodnotiacej komisie, ktorá posudzovala nemecké digitalizačné projekty od roku 1995: 1) digitalizovať sa dajú bez problémov aj veľké archívy a knižnice (príklad Hauptstaatsarchiv Düsseldorf alebo Kláštor St. Gallen); 2) najefektívnejšia je decentralizovaná digitalizácia; 3) obsahy databáz môžu byť heterogénne (napr. spracúvajúce knižničný aj obrazový alebo archívny materiál naraz).

Nasledoval blok prezentujúci projekty mimo štátov organizátorov (mimo Rakúska a Slovenska). Alfonso Sánchez Mairena predstavil centrálny španielsky archívny portál (pozri <http://www.aer.es>), ktorého dlhodobým cieľom je sprístupniť obsah španielskych archívov prostredníctvom internetu formou elektronickej deskripcie a obrazovej kópie originálu. Kritériá výberu závisia od historickej hodnoty a fyzického stavu dokumentu, požiadaviek bádateľa a jestvujúcej dokumentácie. Projekt využil už staršie databázy jednotlivých archívov, ktoré štandardizoval (aj s ohľadom na medzinárodné štandardy). Popis je hierarchicky štruktúrovaný, vychádzajúci od najvšeobecnejšieho k jednotlivému (ISAD-G-), zachytávajúci kontextuálnu informáciu archívnej jednotky (ISAAR-

CPF-). Okrem „externej služby verejnosti“ internetovou formou je v systéme inkorporovaný aj intranet, ktorý umožňuje samotným archívárom manažment a organizáciu archívnych jednotiek (napr. sledovanie pohybu dokumentu v rámci pracoviska – reštaurátorská dielňa, bádateľňa a pod.). Perspektívne uvažujú o rozšírení služby servera aj na archívy ďalších španielsky hovoriacich krajín (hlavne z Južnej Ameriky), k čomu má už dnes pomôcť elektronický Sprievodca španielskymi a latinskoamerickými archívmi.

Skúsenosti s digitalizáciou máp predviedol Paolo Buonora z Ríma na príklade internetovo prístupnej databázy kartografických prameňov (máp, plánov a ich popisov) z talianskych archívov. Dôraz kládol na interoperabilitu, umožňujúcu prepojenie textových a obrazových informácií z asi 500 talianskych miest (zachytávajúcich približne 80 % požiadaviek bádateľov).

Ruth Hedegaard predstavila dánsky integrovaný systém digitalizovaného sprístupnenia archívnych, knižničných a muzeálnych jednotiek (pozri www.noks.dk). Bádateľ má možnosť on-line vyhľadávania v zbierkach 9 inštitúcií uchovávajúcich veľmi heterogénne jednotky (knihy, noviny, klasické archívne dokumenty, audio- a video-nahrávky, muzeálne predmety a pod.). Projekt vznikol podľa vzoru DANPA (dánskej národnej databázy súkromných archívov – aj kráľovského) a stále sa rozširuje – doteraz vznikol popis k 115 000 jednotkám vďaka rozpočtu 143 000 euro. Využili existujúce databázy, ktoré skonvertovali na spoločný štandard. Pre syntax metadát využili schému Dublin-core (<http://dublincore.org>). Problémom heterogénnych jednotiek asi ostane, že pri popise musia byť pridelené jednotke všetky možné heslá, podľa ktorých môže byť v budúcnosti vyhladaná. Pre uľahčenie vyhľadávania vybudovali na serveri pertinentne štruktúrovanú vyhľadávaciu masku (dá sa vyhľadávať podľa tém alebo podľa geografických jednotiek).

Niektoré krajiny bývalého sovietskeho bloku s digitalizáciou začínajú. Nerute Kligene predstavila projekt digitalizácie litovských rukopisov. Výstup predstavujú „obrázky“, popis vo forme štúdie, sprevádzaný multimediálnym sprievodom (hudba). Kým forma nie je veľmi moderná, zaujme najmä rozsah celého projektu (doteraz spracované rukopisy z vyše 70 kláštorov). Podobne ako na Slovensku ani v Litve zatiaľ neexistuje on-line databáza, využiteľná pre vedecké vyhľadávanie. Pokročilejší projekt digitalizácie predstavili bulharskí technici Nikola Ikonov a Milena Dobreva z Akadémie vied. Ich projekt *Knowledge Transfer for the Digitisation of Cultural and Scientific Heritage in Bulgaria* (KT-DigiCULT-BG) získal podporu 6. rámcového projektu EÚ, pričom doposiaľ vytvorili repertórium 300 rukopisov, v MASTER-štandarde spracovali 30 ďalších a prostredníctvom XEditMan (konformný s TEI) popísali asi 800 rukopisov. Projekt sa naplňa vďaka spolupráci archívnej správy s Akadémiou vied (inštitútmi matematiky a informatiky, ako aj bulharského jazyka).

Oproti dvom predošlým projektom zameraným na rukopisy, Jure Volčjak zo slovinského národného archívu predstavil dva projekty digitalizácie archívnych dokumentov. Už v roku 1994 začali v tamojšom archíve uvažovať o digitalizácii a následnom sprístupnení františkánskeho katastra, no kvôli finančnej nedostupnosti sa s praktickou digitalizáciou začalo až v roku 2000. Externá firma

v priebehu 4 rokov transportovala mapy z/ do archívu (špeciálne škatule), pričom skenovaním máp vyhotovila databázu 63 000 súborov o veľkosti 2,23 terabitov. Pre študijné účely konvertovali obrázky na veľkosť 3 Mb/obr. vo formáte JPEG, pričom vzniknuté databázy si bádatelia môžu kúpiť resp. ich používať v študovni archívu alebo na internete (www.sigov.si/ars/). Inou technikou (fotografovaním digitálnou kamerou) digitalizovali kompletný súbor (asi 6 000) stredovekých listín. V priebehu jedného roka bol opäť externou firmou súbor zdigitalizovaný, pričom každá listina bola odфотографovaná spredu, zozadu, pod plikou a samostatne bola nasnímaná aj pečať. Najmä kvôli kvalitnej reprodukcii pečate bolo zahrnuté skenovanie plošným skenerom. Výsledná databáza má do 30 000 obrázkov vo formáte JPEG (vyše 4 Mb/obr. s celkovou veľkosťou 45 Gb) a je verejne prístupná podobne ako katastrálne mapy.

V Maďarsku národný archív prostredníctvom firmy Arcanum zatiaľ digitalizuje iba staršie klasickou tlačenou formou publikované pomôcky – najmä ku stredovekým listinám (Fejér, Wenczel, Nagy a ďalšie staršie edície). K nim však pridáva aj dosiaľ nepublikované edície výberového materiálu (*Libri regii* a niektoré menšie tematické zbierky ako urbáre a konštrukcie alebo erbové listiny – ukončené projekty predstavil Miklós Sölch, ku digitalizácii v zmysle ochrany dokumentov hovoril Géza Érszegi). Asi najďalej pokročila digitalizácia v Českej republike, kde projekt Manuscriptorium sprístupňuje niekoľko stovák rukopisov nielen z vlastných knižníc, ale má ambíciu fungovať ako databanka zdigitalizovaných rukopisov prinajmenšom strednej Európy. Ďalším krokom, o ktorom hovoril vedúci projektu Zdeněk Uhlíř z Národní knihovny v Prahe, je vybudovanie databáz heterogénnych dát (rukopisy, archívne pramene, trojrozmerné umelecké diela a pod.), ktoré by umožňovali jednotné vyhľadávanie. Na doterajšej databáze (s celkovou veľkosťou vyše 6 terabitov) je podstatným a možno pre nás inšpiratívnym faktom, že rukopisy (a v budúcnosti aj ďalšie nosiče) sprevádza väčšinou pomerne krátky štruktúrovaný popis (metadáta), vďaka ktorému sa dá v tejto relatívne obrovskej mase pohodlne vyhľadávať (napr. autor, incipit, určitý motív iluminácie a pod.). Tento prístup je síce menej pôsobivý, ale oveľa lacnejší a užitočnejší ako pre textové vyhľadávanie nepoužiteľné elektronické faksimile.

Thomas Fricke (Landesarchiv Baden-Württemberg, www.archive.de) prezentoval aktivity archívárov krajinárskeho archívu, ktoré majú okrem čisto informatívnej aj didaktickú funkciu.

Stephan Kellner sa zaoberal digitalizáciou a odbornými portálmi Bavorskej štátnej knižnice v Mníchove. Zamerané sú na (stredo)východnú Európu, čo zvyšuje ich atraktivitu aj pre našich bádateľov. Kellner zároveň aktívnejšie otvoril diskusiu na tému prepojenia knižničných a archívnych databáz. Archívy môžu podľa neho profitovať využitím pokročilejšieho knižničného know-how a naopak knižnice získajú tým, že používateľom portálu budú môcť ponúknuť rozšírené možnosti vyhľadávania aj v inom type historického prameňa.

Zaujímavý prístup k vytváraniu databáz bol zvolený v projektoch inšpirovaných databázou Wikipedia. Tento projekt bol priekopnícky re-definíciou vzťahu: tvorca databázy – užívateľ. Užívateľ sa v systéme Wikipedia môže do určitej

miery stať zároveň tvorcom databázy. Týmto istým spôsobom majú v pláne dopĺňať svoje databázy napríklad Monasterium.Net (Benjamin Burkard, Kolín/Viedeň, www.monasterium.net) alebo Charters Encoding Initiative (Georg Vogeler, Mníchov, www.cei.lmu.de). V prípade Monasterium.Net sa uvažuje o možnosti, že niektorí užívatelia môžu v budúcnosti spolupracovať na vytváraní databázy počnúc popisovaním všeobecných údajov a v niektorých prípadoch končiac až vedeckou edíciou textu listiny. Pritom každý užívateľ/prispievateľ by mal istý „stupeň hodnovernosti“, čo by sprehľadnilo hranice vedeckého a populárneho príspevku. V slovenských podmienkach sa dá predstaviť podobná spolupráca medzi archívmi (ako primárnymi správcami informácií) a univerzitami či akadémiou (ako primárnymi užívateľmi). Ako technický štandard iniciatívy CEI pre kódovanie vedeckej informácie má slúžiť XML. Tento štandard prenecháva podľa G. Vogelera možnosti vytvárať pri popise štruktúry špecifické pre daný popisovaný objekt (napr. pre listiny alebo pre obrazy a pod.). Na rozdiel od Monasterium.Net nechcú primárne vytvoriť databázu listín. Za cieľ si kladú predovšetkým zistiť ideálny štandard pre popis („tagovanie“) listín pri ich elektronickom spracovaní.

Symbolicky v priestoroch benediktínskeho opátstva v Göttweigu pokračovala konferencia blokom venovaným špeciálne cirkevným archívom a ich digitalizácii. Fondy cirkevných archívov z Maďarska predstavili Tamás Dénesi (Pannonhalma) a András Hegedüs (Ostrihom). V Pannonhalme sa nachádza vlastný archív, ale aj archívy závislých a neskôr včlenených resp. vymretých benediktínskych (a iných) opátstiev (napr. Tihany, Bákonybél) a šľachtických rodov. V roku 2001 vyšiel CD-Rom pod názvom „Collectio Diplomatica Benedictina“ s textami všetkých doteraz edovaných stredovekých listín. V roku 2005 by mal byť tento materiál zároveň prístupný na www.monasterium.net. Cieľom archívu je v blízkej dobe dokončiť edíciu doposiaľ nepublikovaných listín a ich zverejnenie v papierovej a elektronickej podobe. András Hegedüs z primaciálneho archívu v Ostrihome predstavil koncepciu archívu, ktorý vidí v digitalizácii možnosť ochrany dokumentov. Zároveň chce vyjsť užívateľom v ústrety postupným zverejnením obrazovej a popisovej informácie ku stredovekým listinám na Monasterium.net.

Špeciálne využitie internetu a elektronického spracovania dát prezentoval Hubert Schopf z archívu arcidiecézy Salzburg. Časť archívu bola v roku 1806 (po začlenení dovedy nezávislého kniežatstva do Rakúska) odvezená do Viedne, ďalšia časť sa po roku 1816 ocitla v Mníchove. V spolupráci s Monasterium.Net sa vytvorila virtuálna databáza „niekdajšieho salzburského archívu“, ktorá umožňuje vyhľadávanie až na úroveň osobných mien ako aj full-textové vyhľadávanie v znení listiny. Keďže k listinám po roku 1343 existujú zatiaľ len registry, v blízkej budúcnosti sa ráta s ich premenou na plné edície a s identifikovaním v nich sa vyskytujúcich osobných mien.

Marta Melníková a Jitka Křečková z národných archívov Slovenskej a Českej republiky referovali o zložení cirkevných archívov uložených v ich inštitúciách. V súvislosti s digitalizáciou upozornila M. Melníková na v SNA už takmer 15 rokov pripravovanú elektronickú databázu k stredovekým listinám.

J. Křečková zase informovala o súbornej digitalizácii pečatí v rámci českých archívov. Je to aj zásluha oboch vedúcich oddelení, že SNA a ČNA sa zapojili do spoločného projektu digitalizácie stredovekých cirkevných archívov zo strednej Európy (Rakúsko, Čechy, Slovensko, Maďarsko a Slovinsko).

Oliver Sander (Koblenz) predstavil obrazový archív Nemeckého spolkového archívu s vyše 200 000 obrazovými jednotkami, ktoré archív plánuje v najbližšom čase sprístupniť verejnosti zdarma prostredníctvom internetu. Herbert Wurster (Pasov) informoval o komplexnej digitalizácii matrik Pasovskej diecézy. Digitalizáciu realizoval najmä pomocný personál (archív zamestnal dlhodobu nezamestnaných, za čo získal štátnu podporu, peniaze na techniku získal vďaka spoločnému európskemu grantu podanému spolu s Monasterium.net). V prvej fáze sprístupnili menný index k približne 750 000 osobám z Pasovskej diecézy od konca 16. do konca 19. storočia, v druhej fáze umožnili on-line prístup k celým naskenovaným stranám matrik (bádatel' má tak možnosť prístupu k plnej informácii).

Nakoniec uzavreli program prednášajúci z organizátorských krajín Rakúška a Slovenska: riaditeľ Štajerského krajinského archívu Josef Riegler referoval o postupujúcej digitalizácii približne 60 000 listín (z toho cca. 35 000 stredovekých) z fondov archívu (niektorí slovenskí archivári mali možnosť zoznámiť sa s procesom priamo v Gazi, kam SSA zorganizovala v roku 2004 exkurziu). Hlavným cieľom digitalizácie bola ochrana dokumentov pred príliš častým používaním (väčšina materiálu totiž nebola mikrofilmovaná). Zoskenované obrazy listín sú sprevádzané základným elektronickým popisom (signatúra, datovanie, formálne metadáta, krátky regest). Zatiaľ je databáza prístupná iba v priestoroch archívu, pripravuje sa prístup prostredníctvom internetu (kópie nebudú mať kvalitu vhodnú pre tlač, ale dostatočnú pre študijné účely). Ako úložné médium slúži server, kde sú listiny ukladané do súborov podľa signatúr. Z elektronických kópií listín vyhotovili tlačene farebné kópie, ktoré sú prístupné na bádanie v študovni.

Juraj Šedivý informoval o slovenských projektoch digitalizácie rukopisov (Memoria Slovaciae, digitalizácia v Univerzitnej knižnici v Bratislave) a o východiskách pre digitalizáciu archívneho a epigrafického materiálu. Konštatoval, že slovenským medievistom je zatiaľ prístupná iba maďarská databáza listín z celého územia Uhorska, ale že slovenská koncepcia digitalizácia bude hotová pravdepodobne už koncom roku 2005. Predstavil oba extrémne prístupy v našich úvahách o digitalizácii: minimalistický (sprístupniť v prvej fáze aspoň digitálne kópie listín (resp. iných dokumentov), sprevádzané základným identifikačným aparátom ako signatúra a dátum, ktorých aparát by sa mohol postupne – napríklad Wikipedia-systémom neskôr hlbšie štruktúrovať) a maximalistický (veľmi detailná, ale zdĺhavá formálna aj obsahová analýza, ponúkajúca všetky z hľadiska spracovateľa relevantné metadáta). Napokon Thomas Just predstavil projekt Rakúskeho štátneho archívu, ktorého cieľom je elektronicky popísať a následne prostredníctvom internetu sprístupniť svoj archívny materiál. S projektom sa začalo vo februári 2005, prezentované boli prvé skúsenosti (so softvérom scope-archiv).

Na konferenciu bolo celkovo prihlásených vyše 170 účastníkov z 25 krajín. Slovenskí účastníci pracovného stretnutia o digitalizácii historických dokumentov (v júni 2005 v priestoroch Univerzitetnej knižnice) boli o konferencii vo Viedni informovaní a pozvanie využili trinásť zo Slovenska (zo SNA, Univerzitetnej knižnice a FF UK), ktorých časť výdavkov bola hrazená z prostriedkov ASO (www.saia.sk).

Druhé významné podujatie, ktoré súviselo s popisovaním a (elektronickým) sprístupňovaním sa konalo v Mníchove od 24. do 27. októbra 2005 a zamerané bolo pre zmenu najmä na rukopisy. Vyše 150 účastníkov z 21 krajín sa stretlo na konferencii pod názvom *Die Katalogisierung mittelalterlicher Handschriften in internationaler Perspektive*. Ako hlavné témy boli vybrané 1) ciele a metódy katalogizácie rukopisov, 2) digitalizácia, 3) iluminované rukopisy, 4) špeciálne otázky skúmania proveniencie. Abstrakty príspevkov sú v angličtine prístupné na <http://www.bsb-muenchen.de/hsstaging/index.htm>.

Príspevky v rámci druhej témy boli viac ako viedenské venované technickej stránke – a najmä technickým štandardom. Príspevky Anne Mette Hansen (Dánsko), Zdeňka Uhlíře (ČR) a Thomasa Stäckera (SRN) pertraktovali asi najrozšírenejší štandard pre popis rukopisov (MASTER/TEI). Tento štandard vznikol ako výsledok projektu pre vypracovanie jednotného systému pre elektronický popis rukopisov a iných primárnych prameňov (MASTER 1999–2001) na báze XML (Extensible Markup Language). Syntax je príbuzná spôsobu vytvárania webových stránok. XML je pre absolútneho laika relatívne náročný na osvojenie si, ale výhodou jeho syntaxe je, že sa môže kedykoľvek dopĺňať alebo meniť (bližšie pozri www.tei-c.org). Zdeněk Uhlíř načrtnol možnosti českého projektu Manuskriptorium, vytvoreného tiež na báze MASTER/XML. Vývoj smeruje podľa neho od jednoduchšej databázy cez digitálnu knižnicu až po virtuálne prostredie pre prácu s rukopismi (resp. inými digitalizovanými jednotkami). Z hľadiska teritoriálneho rastie pokrytie Manuskriptoria nielen v Českej republike, ale databáza ponúka aj rukopisy z ďalších krajín stredovýchodnej Európy (bližšie www.manuskriptorium.cz). Thomas Stäcker informoval o projekte adaptácie MASTER pre nemecké pomery – najmä s ohľadom na nemeckú „mega-databázu“ Manuscripta Mediaevalia (bližšie k projektu: www.hab.de/forschung/projekte/master.htm). Podobnú veľkú databázu stredovekých rukopisov predstavili Martin Kaufmann a Elisabeth Solopova (Oxford – Bodleian Library). Na rozdiel od Manuskriptoria je každý rukopis sprevádzaný zatiaľ iba minimálnym elektronickým popisom, skenom príslušnej strany staršieho tlačeneho katalógu, elektronickou bibliografiou a obrázkom vybranej strany (strán) rukopisu. Táto metóda by mohla byť inšpiráciou aj pre slovenské archívy. Napríklad množstvo starších kvalitných inventárov by mohlo byť sprístupnené pomerne rýchlo a s malými nákladmi práve takýmto kombinovaným spôsobom (základný údaj by bol doplnený elektronicky, konkrétne detaily by sa dali nahliadnuť v zoskenovaných inventároch). Až v ďalšom kroku, s ktorým počítajú aj v Oxforde, sa ráta s postupnou transformáciou klasických tlačeneých katalógov plne do elektronickej podoby (bližšie: www.bedley.ox.ac.uk/dept/scwmss/).

Aj tretí panel venovaný iluminovaným rukopisom svedčil o tom, že digitalizácia je všadeprítomná. Marianne Reuter predstavila projekt Mníchovskej štátnej knižnice na elektronické spracovanie (zatiaľ iba) iluminovaných rukopisov. V prvej fáze (2003) sprístupnili na internete skeny rukou písaného katalógu z 19. storočia. Od roku 2005 je katalóg transformovaný do full-textovo vyhľadávateľnej databázy. Okrem metadát ku všetkým iluminovaným rukopisom plánujú sprístupniť aj kompletný obrazový materiál k vybraných kódexom. Zároveň sa pripravuje moderný katalóg, ktorý by mal byť postupne sprístupňovaný na internete (www.bsb-muenchen.de/handruck/codicon.htm). Ďalšia veľká zbierka (British Library v Londýne) pripravuje podobne moderný katalóg svojich iluminovaných rukopisov, ktorých je cca. 9 500.

Mara Hofmann analyzovala tamojší projekt „Digital Catalogue of Illuminated Manuscripts (DigCIM)“ (bližšie pozri www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/welcome.htm), ktorého metodika je iná ako v Mníchove: popis vzniká rýchlou deskripciou originálu, v elektronickej forme je sprístupňovaný čitateľovi prostredníctvom internetu s poukazom na tlačенý katalóg a sekundárnu literatúru, sprevádzaný je skenom jednej alebo viacerých strán z rukopisu. Podobne ako v Mníchove existuje zámer postupne dopracúvať databázu až k sprístupneniu všetkých strán z iluminovaných rukopisov do roku 1600 širokej verejnosti prostredníctvom internetu. Ako prezentovala Lauriane Firoben (Paríž), podobne rýchlym (a „plytkým“) spôsobom plánujú postupovať v Bibliothèque nationale de France v rámci projektu „Mandragore“. Zaujímavú internetovú databázu predstavila Monique Hulvey (Lyon). V elektronickej databáze sú sústredené informácie o rukopisoch, ktoré sa kedysi nachádzali v lyonských knižniciach. Zároveň ponúka aj informácie o predošlých majiteľoch rukopisov, ktoré sú v Lyone dnes. Podobným spôsobom by mohlo aj Slovensko rekonštruovať svoj „virtuálny súpis kódexov so slovenskými vzťahmi“.

Špeciálny blok v posledný deň bol venovaný výskumom v stredovýchodnej Európe (Slovensko, Maďarsko, Slovinsko, Chorvátsko, Bulharsko). Najperspektívnejšou spoločnou témou sa zdá byť výskum fragmentov (Maďarská komisia pre výskum fragmentov, Juraj Šedivý zo SR, Nataša Golob zo Slovinska). Abstrakty z tohto posledného bloku sú umiestnené na <http://www.bsb-muenchen.de/hsstagung/program2.htm>.

Digitalizácii sa okrajovo venovali aj tradičné *Nemecké archívne dni* (75. Deutscher Archivtag), ktoré sa konali od 27. do 30. septembra 2005 v Stuttgarte a netradične boli venované historickej téme – nacizmus a archívy (detailnejšie pozri autorov článok vo Fóre archivárov). Aj v rámci tohto podujatia však bola v diskusiách badateľná tendencia prepojiť a koordinovať rozvoj pamäťových inštitúcií ako sú archívy, knižnice a múzeá. Iniciatíva vychádza typicky z knižničných kruhov. Podobne ako na Slovensku strategické myslenie, naviazané na elektronizáciu a digitalizáciu sa zdá byť v knižničných kruhoch najviac rozšírené (k iniciatíve pozri napr. Arbeitskreis Bibliothek/Archiv – <http://staatsbibliothek-berlin.de/deutsch/vereine>). Logickým východiskom je, že sa jednak prekrýva vzdelávanie pracovníkov týchto inštitúcií, jednak ich fondy (nemecké knižnice uchovávajú množstvo osobných fondov, naopak v archívoch je

množstvo stredovekých literárnych rukopisov). Cieľom iniciatívy je vytvorenie spoločného informačného portálu, podpora spoločných stratégií pre spravovanie fondov (najmä elektronických) a financovanie inštitúcií.

Záverom sa môžeme pokúsiť niektoré súčasné trendy v západnej Európe zhrnúť do nasledujúcich bodov:

1. Elektronizácia a digitalizácia materiálov z európskych pamäťových inštitúcií je považovaná za súčasť boja o spoločenskú legitimizáciu jestvovania týchto inštitúcií, súčasť „boja o verejné prostriedky“. Preto v súčasnosti neexistuje žiadna významnejšia európska pamäťová inštitúcia, ktorá by sa do procesu digitalizácie nezapojila. Hrozba, že pamäťové inštitúcie prídu zverejnením najcennejších fondov o bádateľov je bezpredmetná, keďže počet virtuálnych návštev (na rozdiel od klasických) stúpa. Fondy sa zároveň stávajú prístupnejšie pre širšie vrstvy spoločnosti (fenomén demokratizácie).

2. Vo väčšine krajín sa zatiaľ uplatňuje zásada, že veľké projekty, ktoré vznikli z verejných prostriedkov, sú verejnosti pre nekomerčné využitie (vedecké, pedagogické a iné) voľne prístupné. Ideálnym médiom sprístupňovania je internet. Ten sa zároveň ukazuje ako najlepšie médium pre uchovanie databáz – oproti CD, DVD a pod. nemá nízku kapacitu a obmedzenú životnosť, hlavne však použitý software môže byť vždy aktualizovaný (prenosné médiá ho majú jednorazovo napálený).

3. Na budovanie nových elektronických databáz sa využívajú staršie tlačené zdroje (katalógy rukopisov, inventáre archívnych fondov, edície prameňov), ktoré sú elektronizované a sprístupňované buď full-textovému (staršie databázy) alebo štruktúrovanému (modernejšie) vyhľadávaniu. Sprístupňovanie často prebieha postupne (od zoskenovaných starších klasických zdrojov s centrálnym prístupom cez kombinovanú formu základných elektronických údajov prepojených so zoskenovaným materiálom až po plne elektronizovaný systém metadát prepojených s obrazovou kópiou artefaktu).

4. Filozofia hĺbky spracovania: čím je recipient (užívateľ) menej vzdelaný, tým väčšie požiadavky kladie na katalógy (resp. metadáta) – napr. pri stredovekej listine by bol pre absolútneho laika (aj s takým užívateľom musí archív v prípade on-line prístupu rátať) ideálny aj preklad textu. Naopak odborníkovi stačia často iba základné identifikačné údaje. Metadáta majú v zásade byť iba impulzom resp. pomôckou k bádaniu a nemajú byť jeho náhradou! Databázy by mali byť vytvárané racionálne s možnosťou prípadného neskoršieho rozširovania (vedúci projektov by mali vytvárať v dohľadnom reálnom čase realizovateľné projekty, vedomí si organizačných hraníc).

5. Efektívnejšie sú decentralizované projekty digitalizácie, ktoré sú portálmi prepojené, čo umožňuje vyhľadávanie v čo najväčšom počte záznamov. Pri vytváraní je ideálne široké spektrum inštitúcií (koordinujúcich ako napr. archívne správy, vykonávajúcich ako archívy, univerzity, iné vedecké a pedagogické inštitúcie). Spektrum môže zasahovať až na úroveň kvalifikovaných užívateľov s oprávnením editujúceho prístupu (ako napr. v prístupe typu Wikipedia).

6. Obsahy databáz začínajú byť pomerne heterogénne (napr. spracúvajúce knižničný aj obrazový alebo archívny materiál). Najväčšiu synergiu môžeme pozorovať medzi databázami stredovekých rukopisov a listín.

Slovensko bolo na všetkých spomenutých podujatiach aktívne zastúpené. Aby bol zabezpečený obojsmerný prísun informácií, no najmä s cieľom rozprúdiť širšiu diskusiu o digitalizácii aj na Slovensku a inšpirovať či dokonca podporiť vzájomnú (nielen medzinárodnú) spoluprácu vznikol na Katedre archívnictva a PVH v Bratislave projekt *Virtuálny archív dejín strednej Európy*. Za týmto účelom bolo zorganizované júnové stretnutie v Bratislave, októbrová veľká aj decembrová menšia konferencia vo Viedni. Projekt, ktorého koordinátorom bol autor článku, sa realizoval iba v roku 2005, koordinácia ako aj všetky organizačné práce boli vykonávané bez nároku na odmenu. Týmto si autor dovoľuje poďakovať všetkým, ktorí sa na jeho realizácii aktívne podieľali.

Revolúcia v recepcii textu, s ktorou sme v našej dobe konfrontovaní, si vyžaduje nielen pochopenie pre „mladé revolučné myšlienky“. Ideálne je spojiť ich so skúsenosťami strategického „trvalo udržateľného“ prístupu, ktorý je zase skôr charakteristický pre manažmentu pamäťových inštitúcií. Tak „revolucionári“ ako aj „stratégovia“ si však musia byť vedomí, že konečným meradlom úspešnosti ich aktivít bude nakoniec užívateľ resp. bádateľ. A ten je stále viac a viac pohodlný.

Juraj Šedivý

TOPOĽČIANSKY ŠTÁTNY ARCHÍV V ZREKONŠTRUOVANEJ BUDOVE

Dňa 14. septembra 2005 sa v Topoľčanoch v prítomnosti generálneho riaditeľa sekcie verejnej správy MV SR Ing. Jozefa Lišku, riaditeľa odboru archívov a registratúr MV SR PhDr. Petra Kartousa, CSc. a ďalších zástupcov miestnej štátnej správy a samosprávy, kolegov a priateľov uskutočnilo slávnostné otvorenie zrekonštruovanej budovy Štátneho archívu v Nitre, pobočka Topoľčany.

Slávnostnú atmosféru tejto nie každodennej udalosti umocnila skutočnosť, že sa odohrala v čase 30. výročia slávnostného otvorenia pôvodnej budovy archívu. Táto budova bola odovzdaná do užívania ako prvá účelová novostavba archívu na Slovensku na jeseň roku 1975, v roku prijatia prvého zákona o archívnictve.

Okresný archív v Topoľčanoch bol od roku 1960 umiestnený v Zayovskom kaštieli v Uhrovci. Jeho základ tvorili fondy zrušených okresných archívov v Bánovciach nad Bebravou, Partizánskom a Topoľčanoch. Podmienky pre archívne dokumenty v chátrajúcom kaštieli boli viac ako nevhodné. Komplikácie spôsobovala aj excentrická poloha obce Uhrovec, veľká vzdialenosť pre väčšinu žiadateľov a „zlé“ dopravné spojenie. Keď sa v roku 1973 rozhodlo

o rekonštrukcii kaštieľa v Uhrovci a archív dostal ultimátum na jeho opustenie, bolo nevyhnutné situáciu urýchlene vyriešiť. Pretože v sídle okresu Topoľčany vhodná budova nebola, rozhodol sa zriaďovateľ archívu, Okresný národný výbor v Topoľčanoch, vybudovať pre archív novú budovu. Hoci sa k novostavbe pripojil prívlastok „účelová“, pôvodný projekt z viacerých príčin, v neposlednom rade aj z finančných, na viacero, pre archív potrebných náležitostí, nepamätal. Chýbali manipulačné priestory, prednášková miestnosť, nedoriešené zostalo osvetlenie v depote a hlavne provizórne medzipodlažie, na ktoré bol po viacerých kontrolách bezpečnosti pri práci zakázaný vstup, čo bolo vzhľadom na nutnosť plnenia pracovných úloh úplne vylúčené.

V čase otvorenia archívu v ňom pracovali 4 zamestnanci a archív mal v správe asi 1,5 bkm archívnych dokumentov. Za tridsať rokov sa kapacita úplne vyčerpala a archív už niekoľko rokov nemohol plniť jednu zo svojich základných funkcií – preberať archívne dokumenty. Ani kancelárske priestory už nepostačovali pre potreby pracovného kolektívu, ktorý sa rozrástol na sedem zamestnancov. Keď sa k týmto nedostatkom pridružili problémy so zatekajúcou strechou, vedenie vtedajšieho Okresného úradu v Topoľčanoch prejavilo pochopenie a rozhodlo sa riešiť situáciu formou rekonštrukcie budovy. Projektovú dokumentáciu vypracovali Ing. arch. Jozef Gábor a ArchID-Ing. Roman Melčák z Bratislavy. Administratívna časť bola nadstavená o jedno podlažie a celý objekt bol

prekrytý novou strechou. Konštrukcia strechy je z drevených zbíjaných väzníkov Bova-Nail-System. Samotnú strešnú krytinu tvorí vlnitý plech Ramla. V nadstavenom podlaží pribudli 4 kancelárie, čajová kuchynka a sociálne zariadenie. Na pôvodnom podlaží sa po odstránení priečky medzi štúdiom a kanceláriou, ktorú nahradili posuvné dvere, vytvoril priestor, ktorý po vybavení vhodným nábytkom bude využívaný ako prednášková a výstavná miestnosť. Podstatné zmeny sa vykonali v depote archívu. Vytvorený bol medzistrop a pôvodné klasické regále nahradené posuvnými od firmy Koval holding z Beluše. Pôvodné okná s ponurými fialovými sklami boli vymenené za plastové s mrazeným sklom a v celom depote bolo inštalované nové osvetlenie, čím sa neporovnateľne zlepšili podmienky na prácu. Na dopravu archívnych dokumentov na poschodie slúži nový hydraulický výťah. Vhodné klimatické podmienky pomáhajú udržiavať pôvodné ventilátory. Okrem zvýšenia kapacity archívu dostal aj pomerne nudný vonkajší vzhľad budovy nový architektonický švih. Pribudla nákladná rampa i vstupná rampa pre telesne hendikepovaných občanov a v areáli archívu je aj nové parkovisko so siedmimi parkovacími miestami. Zatiaľ nedoriešený zostal problém vytvorenia priestorov pre preberanie archívnych dokumentov a na ukladanie vyradených dokumentov.

Rekonštrukcia trvala takmer 4 roky, počas ktorých si archív v doslova „bojových“ podmienkach plnil bez prerušenia svoje úlohy. Najdramatickejšia bola zima, keďže všetky archívne fondy boli od júna 2004 vystávané v kaštieli v Tovarníkoch a žiadosti o vyhľadávanie archívnych dokumentov bolo vďaka bežiacim reštitúciám podstatne viac, ako v bežných rokoch. Práca uprostred staveniska, vyhľadávanie dokumentov v mrazivých teplotách sú už len zlou spomienkou a dnes sa kolektív archívu môže tešiť z dôstojných podmienok na prácu tak v archívnom depote, ako aj v kanceláriách. Okrem zlepšenia a skultúrenia pracovného prostredia sa inštalovaním modernej regálovej techniky zvýšila kapacita archívneho depotu natoľko, že archív mohol prevziať všetky archívne dokumenty umiestnené v náhradných priestoroch, všetky depozity u pôvodcov a má vytvorenú aj rezervu pre roky budúce.

Oľga Kvasnicová

SPRÁVA O ŠTÚDIU ARCHÍVNICTVA NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UK V AKADEMICKOM ROKU 2004/2005

Akademický rok 2004/2005 na Katedre archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave možno označiť za štandardný. Ukončil sa ním proces postupného zavádzania kreditového systému, to znamená, že do novokoncepcovaného magisterského štúdia sa už dostalo všetkých päť ročníkov.

Do prvého ročníka akademického roka 2004/2005 sa na študijný odbor archívniectvo a pomocné vedy historické zapísalo 20 študentov, z toho dvaja požiadali o individuálny študijný plán (externou formou). V druhom ročníku študovalo 8 (+2), v treťom 5 (+1), v štvrtom 2 (+1) a v piatom 5 (+1) študentov. Spolu teda 45 študentov.

Počty interných učiteľov katedry sa oproti predchádzajúcemu roku nezmenili. Naďalej boli šiesti a tento stav sa nezmení ešte najmenej dva roky, pretože FF UK má až do roku 2007 na prijímanie nových učiteľov zavedené moratórium. Z externých učiteľov prednášal v zimnom semestri výberový kurz z heraldiky prof. Jozef Novák, v letnom semestri z archívniectva PhDr. Peter Kartous, CSc. a PhDr. Veronika Nováková. Všetci traja bez nároku na honorár! Katedra im za tento obetavý prístup a pomoc pri výučbe budúcich archivárov aspoň takouto skromnou formou vyslovuje verejné poďakovanie. Rovnako vďačne sme zaviazaní aj kolegom zo Slovenského národného archívu pod vedením riaditeľa PhDr. Petra Draškabu a jeho zástupkyne PhDr. Evy Vrabcovej, ktorí taktiež už niekoľko rokov bezodplatne zabezpečujú archívnu prax pre našich študentov.

Dňa 26. apríla 2005 sa konalo fakultné kolo Študentskej vedeckej konferencie. Vďaka dostatočnému počtu súťažných prác (5) sa v jeho rámci otvorila aj samostatná Sekcia archívniectva a PVH. Porota zostavená z učiteľov katedry v nej prvé miesto udelila študentke 4. ročníka Ivete Novákovovej za prácu *Pečate na výučných listoch zbierkového fondu Krompecher*. 59 s.

Od ak. r. 2005/2006 sa začína na Filozofickej fakulte UK realizovať trojstupňové kreditové štúdium. To ovplyvnilo aj prijímacie konanie, ktoré sa uskutočnilo u nás v júni 2005, a to na prvý, bakalársky stupeň štvorročného študijného programu 2.1.10 archívniectvo. Prihlásilo sa naň 23 uchádzačov. Na prijímacích skúškach sa z nich zúčastnilo 21 a dekrét o prijatí dostalo 20.

Jednotliví učitelia katedry pracovali na svojich dlhodobých výskumných úlohách. Niektorí sa zúčastnili aj na vedeckých podujatiach. Prof. L. Sokolovský vystúpil s referátom *Dejiny a reformy verejnej správy na Slovensku* na konferencii *Teória a prax verejnej správy*, ktorá sa konala 22.–23. októbra 2004 v Košiciach. PhDr. F. Federmayer, PhD. a PhDr. J. Šedivý, PhD. participovali na slovensko-maďarskom medzinárodnom projekte v spolupráci s Akadémiou vied Maďarskej republiky *Dejiny Bratislavy – Pozsony város története*. PhDr. J. Šedivý, PhD. bol tiež aktívny pri realizácii projektu *Virtuelles Haus der Geschichte Mitteleuropas* (v spolupráci s Univerzitnou knižnicou v Bratislave, Univerzitou Karlovou v Prahe a Diecéznym archívom v rakúskom St. Pöltene), financovanom Austrian Science and Liaison Office. Mal za úlohu podporiť na Slovensku diskusiu o digitalizácii historického dedičstva. Preto dňa 24. júna 2005 zorganizoval prvé pracovné stretnutie, na ktorom sa zúčastnilo 34 záujemcov. Akcia pokračuje. PhDr. J. Šedivý, PhD. sa ďalej s príspevkom *Slovenská historiografia 20. storočia a jej hľadanie raného stredoveku* aktívne zúčastnil na medzinárodnej vedeckej konferencii, ktorá sa za účasti 22 reprezentantov z 12 krajín pod názvom *Raný stredovek a európska kultúra spomínania* konala 2.–4. mája 2005 vo Viedni.

V septembri 2004 ukončili štúdium oneskorenci a repetenti z predchádzajúcich akademických rokov Martin Bartoš: *Andrášiovci zo Szentkirályu. (Dejiny a genealógia rodu do r. 1733.)* (89 s.); Juraj Brocko: *Emil Makovický. Rozbor osobného fondu.* (62 s. + Inventár + 6 obr. príloh); Lubomír Michalko: *Najstaršie ružomerské mestské knihy z rokov 1527–1701 a 1598–1706.* (71 s. + 6 príloh); Pavol Pytlík: *Obchodná a priemyselná komora v Košiciach 1850–1949. Rozbor archívneho fondu.* (118 s. + Inventár); Martina Rašičová: *Súpis epigrafických pamiatok v okrese Trenčín do roku 1850.* (190 s.). Vo februári 2005 sa k nim ešte pridali Miriam Miškolciová-Čapuská: *Patronátne právo na bojnickom panstve (pol. 19. st.–1949).* (75 s. + 9 obr. príloh) a Martin Navrátil: *Osobný fond Janka Jesenského.* (67 s. + Inventár (čiastkový)). Napokon v júnovom termíne 2005 pribudli absolventi Monika Péková: *Poistovňa Slovan, národný podnik (1946) 1947–1948 (1952). Rozbor archívneho fondu.* (92 s. + Súpis inventárnych jednotiek. 32 s.); Kristína Stančiaková: *Genealogické spracovanie mníšok kláštora klarisiek v Bratislave 1650–1667.* (184 s. vrátane 6 genealogických tabuliek + 6 s. obrazových príloh); Henrieta Stred'anská-Švecová: *Územnosprávny vývoj a činnosť okresných národných výborov na území veľkého okresu Topolčany v rokoch 1945–1990.* (142 s.).

V apríli 2005 pracovníčka Štátneho archívu v Levoči Mgr. Alena Kredatsovová úspešne obhájila rigoróznu prácu *Spilenbergerovci na Spiši v 16.–19. storočí.* 124 s. + 1 genealog. tab. a zložila štátnu rigoróznu skúšku, čím získala akademický titul doktorky filozofie (PhDr.) vo vednom odbore archívniectvo a pomocné vedy historické.

Leon Sokolovský

250. VÝROČIE VZNIKU ARCHIVUM REGNI

Na rok 2006 pripadlo aj v širšom európskom kontexte dejín archívniectva veľmi zaujímavé jubileum, a to 250. výročie založenie Archivum regni, uhorského kráľovského archívu. Predchodca dnešného Maďarského krajinského archívu bol zriadený v roku 1756 v Bratislave. Archív bol umiestnený v budove Krajinského snemu a bol v Bratislave do roku 1784, keď podľa nariadenia Jozefa II. ho presídlili spolu s ostatnými ústrednými úradmi kráľovstva do Budína.

Vznik Kráľovského archívu v roku 1756 súvisel s vtedajšou klímou v monarchii i faktom, že Mária Terézia niekoľko rokov predtým, v roku 1749, založila vo Viedni Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Vznik uhorského archívu bol tak reakciou na postup Viedne, nadväzoval na archívny vývoj v Uhorsku a odrážal celoeurópsky trend v archívniectve konštituovať ústrednú archívnu inštitúciu krajiny. Tento proces sa začal už v 17. storočí – v roku 1610 sa začal v Anglicku vytvárať jedinečný fond State Papers a o rok neskôr vznikol aj vatikánsky archív

vo svojej modernej podobe. Tento trend pokračoval v 18. storočí; v roku 1720 založil Peter Veľký v Rusku hneď dva ústredné archívy; ďalšie archívy v tomto období vznikli v Záhrebe, Prahe, Varšave a Benátkach.

Zrod týchto archívov korešpondoval s fenoménom zrodu „administratívnych“ monarchií v Európe. Na ústrednej úrovni sa rozšírili a špecializovali úrady, zväčšila sa produkcia písomností. Bolo nevyhnutné vypracovať systémy pre uloženie, usporiadanie, inventarizáciu a správu tejto novej masy pergamenov a papierov. Postupne sa i profesia archivára vnímala ako špecializovaná činnosť vyžadujúca osobitné poznatky.

Na toto pozoruhodné výročie, ktoré je treba primerane vnímať v kontexte štátoprávneho a archívneho i na Slovensku, sa veľmi starostlivo pripravil Maďarský krajinový archív, a to rozsiahlou vedeckou, publikačnou a kultúrno-výchovnou činnosťou. Spomenúť by sme mohli najmä rozsiahlu monografiu Jánoša Lakosa: *A Magyar Országos Levéltár története*. Budapest, 2006, 538 str. + XXXVIII farebných príloh. Vrcholným podujatím maďarských kolegov bola medzinárodná konferencia, ktorá sa v dňoch 2. a 3. marca 2006 konala v Budapešti v priestoroch Maďarskej akadémie vied.

Na medzinárodnej konferencii boli prítomní predstavitelia riadiacich orgánov archívnictva a riaditelia národných archívov z 19 krajín, ako aj prezident a výkonný tajomník Medzinárodnej rady archívov. Slovenskú republiku zastupovali Peter Kartous, Peter Draškaba a Mária Španková. Konferenciu otvoril generálny riaditeľ Maďarského krajinového archívu János Gecsényi; slávnostné príhovory predniesli predsedníčka maďarského parlamentu Katalin Szili, prezident Medzinárodnej rady archívov Lorenz Mikoletzky (Rakúsko), štátny tajomník maďarského ministerstva kultúrneho dedičstva A. Benedek, predseda spoločnosti maďarských archivárov L. Szögi. Za predstaviteľov riadiacich orgánov archívnictva a národných archívov susediacich krajín strednej Európy sa plénu prihovoriť P. Kartous.

Vo svojom vystúpení poukázal na špecifiká zrodu Archivum regni v Bratislave, jeho význam, ako aj význam Maďarského krajinového archívu pre poznanie dejín Slovenska. Dotkol sa aj spolupráce medzi slovenským a maďarským archívnictvom, spomenul aktívne kontakty medzi spoločnosťami archivárov, ako aj bilaterálnu spoluprácu regionálnych archívov v prihraničnej oblasti. Poukázal na spoluprácu maďarských a slovenských archivárov i v rámci Európskej únie, najmä pri využívaní moderných informačných technológií.

V odbornej časti konferencie, ktorú viedol výkonný tajomník MRA Joan van Albeda (Holandsko), odzneli štyri referáty. Za hostiteľa vystúpil Lajos Körmeny, ktorý sa zameril na zmeny vo funkcii a filozofii archívov na prelome 20.–21. storočia. Generálna riaditeľka francúzskych štátnych archívov Martine de Boisseffre predniesla informáciu o postavení archívov v kontexte verejnej správy v členských štátoch EÚ. Generálna riaditeľka štátnych archívov Poľska Darja Nałęcz referovala o možnostiach prístupu k archívnym dokumentom a zmenách požiadaviek bádateľov na prístup v členských krajinách EÚ. Prezident Spolkového archívu Spolkovej republiky Nemecko Hartmut Weber vo

svojom vystúpení zosumarizoval postavenie a úlohy archívov v informačnej spoločnosti.

Na záver konferencie vystúpil generálny tajomník MRA Joan van Albada, ktorý predstavil zámery a ciele Medzinárodnej rady archívov v rokoch 2006–2008. Pre zahraničných účastníkov pripravili maďarskí hostitelia bohatý kultúrny program, vrátane prehliadky budov jubilujúceho archívu a exkurzie do Pannonhalmy.

Peter Kartous

ZASADNUTIE MEDZIŠTÁTNEJ SLOVENSKO-RUMUNSKÉJ KOMISIE HISTORIKOV

V dňoch 25.–28. mája 2004 sa uskutočnilo 6. zasadnutie slovensko-rumunskej komisie historikov. Okrem interných rokovaní sa v rámci tohto zasadnutia konalo aj vedecké sympóziu na tému: *Koniec druhej svetovej vojny a počiatky mierovej výstavby 1944–1948 na Slovensku a v Rumunsku v kontexte dejín strednej a juhovýchodnej Európy*. Prednesené príspevky budú publikované v Historických štúdiách.

Rumunská delegácia bola 5-členná, viedol ju predseda Komisie za rumunskú stranu Akademik Nicolae Edroiu z Historického ústavu v Kluži, za slovenskú stranu predsedal PhDr. Milan Krajčovič, DrSc. z Historického ústavu SAV. Bolo prednesených dvanásť referátov a k nim sa následne rozvinula diskusia.

Otvorenia sa zúčastnila veľvyslankyňa Rumunska na Slovensku Valericu Epure, ktorá prijala účastníkov na recepcii na pôde veľvyslanectva v Bratislave.

Odzneli referáty P. Kopeckého, ktorý sa zaoberal slovensko-československo-rumunskými vzťahmi v rokoch 1944–1948. Referát V. Puscasa, v prednese N. Edroia, podal v medzinárodnom a stredoeurópskom kontexte analýzu rumunsko-slovenských vzťahov z pohľadu rumunskej historiografie. J. Bystrický sa dotkol podielu rumunskej armády na oslobodzovaní Slovenska, účasti slovenskej technickej divízie na území Rumunska. Téma podielu rumunskej armády na oslobodzovaní Slovenska odznela aj v referáte plukovníka P. Otu.

Paralely a komparáciu vnútorného vývinu Slovenska a Rumunska v rokoch 1945–1948 podali M. Barnovský a I. Scurtu. E. Ivaničková predniesla analýzu o vzťahoch Veľkej Británie k Slovensku v danom období.

N. Edroiu hodnotil smerovania v historickom výskume v Rumunsku a priblížil nové bibliografie a literatúru. Obdobný príspevok o slovenskej historiografii už tradične pripravila A. Sedliaková. Prekvapením bola publikácia N. Edroiu: *Rumunsko-slovenská historická bibliografia 1918–2000*. Cluj-Napoca 2004. 117 s.

Archívno-bibliografický blok bol zastúpený referátmi: M. Lungu, ktorý hodnotil hlavné archívne fondy v Rumunsku pre dané obdobie, podobne na Slovensku analyzoval túto problematiku P. Kartous. E. Marzová zostavila výberovú bibliografiu rumunských prác k 2. svetovej vojne. A. Sedliaková predložila bibliografiu historickej rumunistiky za dobu od predchádzajúceho zasadnutia komisie.

Na internom zasadnutí komisie 27.–28. mája predsedovia komisie zhodnotili priebeh sympózia, dohodli sa formy publikovania príspevkov a prijali protokol o ďalšej spolupráci. Stanovila sa aj výskumná téma pre bilaterálne sympózium na 7. zasadnutí, ktoré sa uskutoční v Rumunsku: *Solidarita národných hnutí v strednej a juhovýchodnej Európe. Národnostný kongres 1895. Parlamentný klub Rumunov, Slovákov a Srbov v Budapešti 1906.*

Alžbeta Sedliaková

KRONIKA

ZO ZASADNUTIA VEDECKEJ ARCHÍVNEJ RADY

V roku 2005 zasadala Vedecká archívna rada pomerne v nezvyklom období – uprostred leta – 21. júla. Zasadnutie sa konalo opäť v Štátnom archíve v Bratislave a jeho rokovanie otvoril i viedol predseda Vedeckej archívnej rady prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.

Hlavným bodom programu, obdobne ako na minuloročnom decembrovom zasadnutí, bola otázka systematického výskumu v archívoch cirkevných inštitúcií vo Vatikáne a v Ríme. Túto problematiku uviedol predseda Vedeckej archívnej rady, ktorý ju osobne aktívne sledoval od roku 1991 ako člen Pracovnej skupiny Ministerstva kultúry SR na koordinovanie zamerania výskumu v Apoštolskej vatikánskej knižnici a Tajnom vatikánskom archíve. Vo svojom retrospektívnom pohľade hovoril o počiatkoch výskumu v rokoch 1991–1992, keď sa začalo veľmi intenzívne štúdium v obidvoch inštitúciách z finančných prostriedkov Ministerstva kultúry SR. Vláda Slovenskej republiky schválila v júni 1991 činnosť a zloženie Pracovnej skupiny pre systematický výskum v Tajnom vatikánskom archíve a Apoštolskej vatikánskej knižnici pri Ministerstve kultúry SR. Prvé zasadnutie tejto skupiny sa konalo 11. septembra 1991 a od 29. novembra 1991 v Ríme začalo s činnosťou aj stále pracovisko uvedenej pracovnej skupiny. Stále pracovisko malo svoje provizórne sídlo v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme, neskôr bolo pracovisko premenované na Slovenský historický ústav v Ríme, ktorého dokumentačné stredisko sa inštituovalo pri Matici slovenskej v Martine. Na zasadnutí pracovnej skupiny sa 30. novembra 1992 dohodlo, že bude aj paralelné dokumentačné stredisko pri Slovenskom národnom archíve. R. Marsina ďalej uviedol, že výskum v rokoch 1991–1995 usmerňovala Pracovná skupina pre systematický výskum v Tajnom vatikánskom archíve a Apoštolskej vatikánskej knižnici, ale Ministerstvo kultúry SR, ktoré bolo jej zriaďovateľom, ukončilo financovanie výskumných ciest zo svojho rozpočtu pre iné rezorty už v roku 1994. Podčiarkol, že za toto obdobie sa v podstate nedokončil ani jeden projekt, nerealizoval sa žiadny výstup, publikovali sa len čiastkové výsledky. Nedostatkom bolo, že všetky zložky, ktoré participovali v tomto období na výskume, nie vždy rešpektovali pôvodné projekty a usmernenia pracovnej skupiny – napr. niektoré výskumné programy sa opakovane zaraďovali. Od roku 1995 začal výskum vo Vatikáne stagnovať, pracovná skupina prestala pôsobiť a činnosť stáleho pracoviska sa stala viac-menej len symbolickou. Vyzdvihol, že kontinuita systematického výskumu v archívoch cirkevných inštitúcií vo Vatikáne a v Ríme dodnes v podstate udržali len archivári z rezortu Ministerstva vnútra SR, hoci aj tu možno vyčítať, že sa nie vždy rešpektovali pôvodné projekty. Predseda Vedeckej archívnej rady v závere svojho vystúpenia informoval o zmene vo vedení pracoviska – centrálnej inštitúcie pre výskum v zahraničí na Trnav-

skej univerzite. Hovoril aj o určitom finančnom zabezpečení výskumu z osobnej rezervy ministra školstva a o perspektívach opätovného zriadenia Slovenského historického ústavu v Ríme.

Na vystúpenie predsedu Vedeckej archívnej rady ohľadom výskumu v archívoch cirkevných inštitúcií vo Vatikáne a v Ríme nadviazala PhDr. Mária Španková (MV SR – odbor archívov a registratúr), ktorá doplnila jeho slová z pohľadu referenta vysielajúcej inštitúcie. Poznamenala, že podklady k výskumu v Tajnom vatikánskom archíve a v archívoch ďalších cirkevných inštitúcií v Ríme sú k dispozícii na odbore od roku 1992, výskumné správy zo študijných ciest archívárov sú uložené v Slovenskom národnom archíve, zatiaľ sa však nezískali výskumné správy, ktoré by sa mali nachádzať na Ministerstve kultúry SR. Informovala Vedeckú archívnu radu o možnostiach realizovania výskumných ciest z rezortu Ministerstva vnútra SR v roku 2005. Zmienila sa aj o otázke Trnavskej univerzity a jej úlohe koordinátora výskumu v zahraničí a sústredovateľa výskumných správ.

Z nie veľmi bohatej diskusie k opakovanej problematike systematického výskumu v archívoch cirkevných inštitúcií vo Vatikáne a v Ríme treba spomenúť veľmi podnetný návrh, ktorý sa prijal aj ako uznesenie, aby všetci žijúci účastníci výskumných ciest z radov archívárov zosumarizovali svoje výsledky a písomne ich predložili odboru archívov a registratúr.

Ďalším nemenej závažným bodom programu rokovania Vedeckej archívnej rady bola Informácia o správe registratúry podnikateľskými subjektami vo vzťahu k zákonu o archívoch a registratúrach, ktorú podali PhDr. Peter Kartous, CSc. a Mgr. Mária Mrižová, PhD. (MV SR – odbor archívov a registratúr). Uviedli, že vzhľadom na požiadavky predstaviteľov podnikateľských zväzov a asociácií, názory viacerých členov vlády Slovenskej republiky prezentované v hromadných oznamovacích prostriedkoch, ako aj reakciu na poslancový návrh smerujúci k úprave zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý bol predložený skupinou poslancov i napriek tomu, že prezentované názory vyplývali z nepochopenia správy registratúry a archívnictva, resp. z nesprávneho výkladu niektorých ustanovení zákona č. 395/2002 Z. z. pripravilo Ministerstvo vnútra SR návrh možného vecného riešenia zákona č. 395/2002 Z. z., s cieľom znížiť administratívne zaťaženie podnikateľských subjektov a vzhľadom na kapacitné možnosti štátnych archívov upraviť tiež počet povinných subjektov.

Ďalej hovorili o tom, že cieľom takéhoto postupu by malo byť zameranie pozornosti ako zo strany štátnych archívov, tak aj zo strany príslušných pôvodcov registratúry najmä na tie registratúrne záznamy, ktoré spĺňajú kritériá trvalej dokumentárnej hodnoty. Pre zasadnutie Vedeckej archívnej rady predstavili dva možné varianty úpravy zákona č. 395/2002 Z. z.: Prvý variant smeruje k zníženiu počtu povinných osôb na plnenie povinností pôvodcov registratúry tak, ako ich definuje zákon č. 395/2002 Z. z. V rámci podnikateľskej sféry mali by byť povinnými osobami iba právnické osoby a fyzické osoby s počtom zamestnancov viac ako desať. Druhý variant predpokladá zachovanie povinností stano-

vených zákonom č. 395/2002 Z. z. pre pôvodcov registratúry, ako aj definície pojmu „pôvodca registratúry“ v plnom rozsahu. Pozornosť pôvodcov registratúry z podnikateľskej sféry bola by však upriamená len na budúce archívne dokumenty, čím by povinnosti pôvodcu registratúry plnili iba voči tým registratúrny záznamom pochádzajúcim z ich činnosti, ktoré spĺňajú kritériá trvalej dokumentárnej hodnoty. Z dôvodu väčšej transparentnosti smerom k druhom takýchto registratúrnych záznamov boli by vo forme rozsiahlejších vecných skupín pomenované v prílohe zákona o archívoch a registratúrach. Týmto spôsobom by došlo k zníženiu zaťaženia zamestnancov štátnych archívov, ďalej k zníženiu počtu povinných osôb o tie, ktoré neprodukurujú archívne dokumenty, pričom rozhodovacia právomoc o tom, ktoré to sú, zostala zachovaná Ministerstvu vnútra SR – štátnym archívom, ale zároveň by štátny orgán nezasahoval do spôsobu zabezpečovania väčšiny administratívnych činností u subjektov z podnikateľskej sféry.

V diskusii k tomuto aktuálnemu problému sa hovorilo o nízkom právnom vedomí spoločnosti, vymedzení počtu povinných osôb na plnenie povinností pôvodcov registratúry, práve štátnych archívov na určenie povinných osôb, potrebe zrozumiteľnosti vyhlášky všetkým povinným osobám, špecifikovaní registratúrnych záznamov, ktoré budú mať charakter archívnych dokumentov, ako aj o „Vyhlásení účastníkov 9. archívnych dní“ k tejto problematike. Prijaté uznesenia zohľadnili názory vyslovené v diskusii zdôrazňujúce povinnosti pôvodcov registratúry u všetkých subjektov podnikateľskej sféry vo vzťahu k registratúrny záznamom, ktoré spĺňajú kritériá trvalej dokumentárnej hodnoty.

V rámci riadneho programu zasadnutia rady bola ďalej informácia o personálnych zmenách vo Vedeckej archívnej rade. V súvislosti s odchodom do dôchodku doterajšej tajomníčky PhDr. Márie Stieberovej, CSc., úlohu tajomníka v zmysle štatútu Vedeckej archívnej rady bude vykonávať, tak ako doteraz, zamestnanec odboru archívov a registratúr v osobe PhDr. Júlie Hautovej. Predseda Vedeckej archívnej rady pri tejto príležitosti vyslovil odchádzajúcej tajomníčke svoje poďakovanie za dlhoročnú prácu (od roku 1979). Okrem tejto zmeny dochádza z obdobného dôvodu aj k výmene člena rady zastupujúceho Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice.

Aj v rozličnom prerokovala Vedecká archívna rada niekoľko závažných otázok dotýkajúcich sa slovenského archívniectva.

V prvom rade to bola informácia o odpovedi Katedry právnych dejín Právnickej fakulty Univerzity Komenského a Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied na požiadavku odboru archívov a registratúr o stanovisko k otázke archívnych fondov hodnoverných miest. Obidve inštitúcie nezávisle na sebe potvrdili, že hodnoverné miesta plnili v Uhorsku verejnú funkciu, a preto ich archívne fondy patria do verejného archívu. Vzhľadom na túto skutočnosť Vedecká archívna rada prijala k tomu súhlasné uznesenie, že „hodnoverné miesta plnili v Uhorsku verejnú funkciu, a preto ich archívne fondy patria do verejného archívu. V budúcnosti, ak by sa opäť spochybnilo ich umiestnenie v Slovenskom národnom archíve, treba postupovať podľa tohto stanoviska“.

Ďalej predseda Vedeckej archívnej rady informoval o liste predsedu Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV o uzatvorení Archívu hlavného mesta SR Bratislavy na dobu neurčitú. Riaditeľ odboru archívov a registratúr, ako aj riaditeľka dotknutého archívu – členka Vedeckej archívnej rady, vysvetlili prítomným členom rady súčasný stav okolo získania kvalitou a rozlohou vhodných náhradných priestorov pre Archív hlavného mesta SR Bratislavy v dôsledku rekonštrukcie Starej radnice a Apponyho paláca do realizovania výstavby novej účelovej archívnej budovy (cca na obdobie 7 rokov). Napriek núdzovej prevádzke činnosť archívu nie je úplne paralyzovaná – vybavovanie správnej agendy a predarchívnej starostlivosti je riadne zabezpečené, do získania vhodných náhradných priestorov a po presťahovaní do nich pozastavené je však sprístupňovanie archívnych fondov, prístup k archívnym dokumentom formou štúdia a ku knižničnemu fondu archívu.

Rokovanie Vedeckej archívnej rady v závere zasadnutia zhodnotil a ukončil jej predseda.

Mária Stieberová

PORADA ŠPECIALIZOVANÝCH VEREJNÝCH ARCHÍVOV

V dňoch 15.–16. novembra 2005 sa uskutočnila v Archíve Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici porada riaditeľov a vedúcich pracovníkov špecializovaných verejných archívov (bývalých archívov organizácií osobitného významu).

Poradu otvorila a viedla PhDr. Júlia Ragačová (OAR MV SR), referentka pre špecializované verejné archívy. Účastníkov porady privítal na pôde múzea jeho riaditeľ – PaedDr. Ján Stanislav, CSc.

V úvodnom referáte riaditeľ OAR MV SR PhDr. Peter Kartous, CSc. oboznámil prítomných s aktuálnymi otázkami slovenského archívnictva. Podrobnejšie sa venoval koncepcii rozvoja štátnych archívov zriadených Ministerstvom vnútra SR podľa zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov do roku 2010 (s výhľadom do roku 2015). Vo svojom príspevku sa zameril aj na medzinárodné aktivity OAR MV SR v roku 2005, prítomných informoval o 20. medzinárodnom kongrese historických vied v Sydney. V ďalšej časti hovoril o personálnych zmenách, ku ktorým došlo na OAR MV SR od 1. septembra 2005. Záver jeho vystúpenia patrilo edičnej činnosti OAR MV SR – spomenul vydanie ďalšieho zväzku Heraldického registra SR, Slovenskej archivistiky, ako aj zborníka Diplomacká produkcia v stredovekom meste, ktorý obdržali všetci zúčastnení.

Správu o činnosti špecializovaných verejných archívov za uplynulé obdobie predniesla Júlia Ragačová. Spomenula personálne zmeny v archívoch, ďalej

dvojdňové školenie – aplikácia ustanovení a metodických usmernení zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov, vyhlášky MV SR č. 628/2002 Z. z. v archívnej praxi, ktoré v spolupráci s OAR MV SR zorganizoval IVES vo februári 2005 pre pracovníkov špecializovaných verejných archívov. Podrobne informovala o zasadnutí Vedeckej archívnej rady 17. decembra 2004, na ktorom zástupcovia archívov štátnych orgánov, štátnych rozpočtových a štátnych príspevkových organizácií predostreli požiadavku na spoločné pomenovanie, ktoré by charakterizovalo ich poslanie, špecifikovalo ich pracovnú náplň a vystihovalo ich spoločenské postavenie. Prítomní jednomyselne schválili návrh riaditeľa OAR MV SR PhDr. Petra Kartousa, CSc. pomenovať spomínanú skupinu archívov termínom *špecializované verejné archívy*. VAR riešila aj otázku delimitácie archívnych fondov a zbierok medzi Archívom literatúry a umenia SNK a Archívom Matice slovenskej. Odporučila, aby Ministerstvo kultúry SR zostavilo komisiu odborníkov, ktorá by vecne posúdila a vyjadrila sa k delimitácii archívnych fondov a zbierok medzi oboma archívami. K vzniku komisie nakoniec nedošlo, pretože rokovania medzi SNK a Maticou slovenskou boli nakoniec úspešné. Archív Matice slovenskej sa odsťahoval z budovy na Hostihore v Martine do II. budovy Matice slovenskej na Mudroňovej ulici a môže ho už využívať bádateľská verejnosť. Proces delimitácie ešte nie je definitívne ukončený, ale ako skonštatovala J. Ragačová, urobili sa už prvé dôležité kroky. V ďalšej časti svojho príspevku sa J. Ragačová venovala metodike tvorby názvoslovia fondov a zbierok špecializovaných verejných archívov, upozornila na stále pretrvávajúci problém nerozlišovania medzi základnými pojmami archívny fond a archívna zbierka a nesprávne resp. skresľujúce označovanie pôvodcov fondov. V budúcnosti je potrebné tejto otázke venovať oveľa väčšiu pozornosť zo strany špecializovaných verejných archívov, pretože je dobre rozpracovaná v slovenskej archívnej teórii, o čom svedčí aj séria článkov v Slovenskej archivistike a je kodifikovaná aj metodickým pokynom odboru archívnictva č. 1144/10 z roku 1992 ako aj v príručke archivára. V závere svojho vystúpenia zástupkyňa OAR MV SR vyzdvihla viaceré aktivity archívov na poli kultúrno-osvetovej práce (napr. výstavy, konferencie) a pochválila ich bohatú akvizičnú činnosť.

V ďalšej časti porady odznel blok príspevkov venovaný novozriadeným archívom. Ako prvý vystúpil Mgr. Ladislav Bukovszky, ktorý predstavil vznik, organizačné členenie, najvýznamnejšie archívne fondy a zbierky a činnosť Archívu Ústavu pamäti národa. Mgr. Silvia Hroncová, riaditeľka Divadelného ústavu, sa pokúsila prítomným objasniť dôvody vzniku Archívu Divadelného ústavu. Aspoň stručne informovala aj o výstave *Divadlo – vášeň, telo, hlas* (s podtitulom *Dejiny divadla 20. storočia na Slovensku*), ktorej hlavným usporiadateľom bol práve Divadelný ústav. O samotných archívnych dokumentoch, uložených v tomto archíve a zameraných na dejiny divadelnej kultúry na Slovensku, veľmi zanielene a erudovane hovoril PhDr. Ján Jaborník. Ako posledná vystúpila so svojou slovnou i pútavou obrazovou prezentáciou Eva Greschová z Archívu Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva, ktorý má sídlo v Liptovskom Mikuláši.

Druhý deň porady otvorila Mgr. Tatiana Babušíková z Archívu Múzea Slovenského národného povstania. Stručne oboznámila prítomných s históriou archívu, predstavila jednotlivé fondy a zbierky a venovala sa najmä otázke ich spracovania. Po tomto vystúpení nasledovala živá diskusia k odzneným príspevkom, ako aj k ďalším aktuálnym problémom tejto skupiny archívov. Rezonovala najmä otázka spracovania archívnych dokumentov pomocou produktov firmy Bach systém. Viacerí zúčastnení si vymenili svoje skúsenosti a poznatky, ktoré získali pri používaní konkrétnych aplikácií. Druhá časť diskusie sa orientovala na možnosť zjednotiť systém spoplatňovania služieb, ktoré poskytujú špecializované verejné archívy. Do diskusie sa zapojila väčšina prítomných vedúcich pracovníkov špecializovaných verejných archívov – Jana Kubíková, Tatiana Babušíková, Elena Machajdíková, Daniel Kuzmík, Jana Stradiotová, Vlasta Bellová a ďalší.

Po skončení diskusie nasledovala prehliadka (spojená s odborným výkladom) novej stálej expozície múzea. Expozícia *Slovensko v protifašistickom hnutí odporu Európy v rokoch 1939–1945* bola verejnosti po prvýkrát sprístupnená v rámci osláv 60. výročia vypuknutia SNP 27. augusta 2004 v priestoroch Pamätníka SNP. Svojím architektonicko-výtvarným stvárnením a s využitím najmodernejšej výpočtovej techniky a elektroniky na prezentáciu historických faktov a konkrétnych udalostí, sa zaraďuje medzi najmodernejšie expozície v Európe.

Dvojdenné rokovanie riaditeľov a vedúcich pracovníkov špecializovaných verejných archívov na záver zhrnula a zhodnotila Júlia Ragačová. Poďakovala všetkým za aktívnu účasť na porade a hosťiteľom – kolektívu pracovníkov Múzea SNP (najmä T. Babušíkovej a M. Schvarcovej) za vytvorenie príjemnej pracovnej atmosféry a bezchybnú organizáciu podujatia.

Júlia Ragačová

ŽIVOTNÉ JUBILEUM Mgr. ALEXANDRY MARČEKOVEJ

Medzi jubilantov, ktorí v minulom roku oslávili svoje šesťdesiatiny, patrí aj naša kolegyňa Mgr. Alexandra Marčeková, rod. Bordáčová. Životné jubileum je vďačnou príležitosťou, aby sme si pripomenuli, ako sa formovala a rozvíjala jej profesionálna kariéra a čo všetko dokázala.

Temer hneď po skončení vysokoškolského štúdia na Filozofickej fakulte UK, odbor archívniectvo a pomocné vedy historické (krátke intermezzo v Slovenskej lekárskej knižnici) nastúpila v roku 1968 do Ústredného archívu SAV, ktorý sa v podstate ešte len konštituoval (hoci oficiálne fungoval od roku 1963) a na jeho formovaní mala aj ona svoj podiel. Za 37 rokov pôsobenia v archíve zažila nespočetné sťahovania archívneho materiálu, ich usporiadanie a uloženie. Podieľa-

la sa na všetkých činnostiach pracoviska, od akvizičnej a predarchívnej starostlivosti cez spracovanie a sprístupňovanie fondov úradnej i súkromnej proveniencie, budovanie zbierok a dokumentácie, až po využívanie a ich vedecké zhodnotenie.

Jej rukami prešli tri desiatky archívnych fondov od polovice 19. do konca 20. storočia. Boli to fondy právnych predchodcov dnešnej akadémie, fondy vedeckých organizácií a samozrejme i najcennejšie materiály riadiacich orgánov SAV. Veľký podiel má aj na jestvujúcich zbierkach archívu, ktoré dopĺňajú a poskytujú komplexnejší obraz o vede na Slovensku. Spolupodielala sa aj na budovaní niekoľkých evidencií (napr. evidencii zamestnancov, udelených vedeckých hodností, tematickom katalógu k rokovaniam Predsedníctva SAV), ktoré doteraz umožňujú ľahšiu orientáciu v najčastejšie na štúdium predkladanom archívnom materiáli.

Dve desiatky štúdií v Slovenskej archivistike, Historickom časopise, v Archívnych správach sú teoretickým zovšeobecnením skúseností z mnohostrannej, často aj fyzicky namáhavej, mozaikovej práce. Nielen v nich, ale aj aktívnou účasťou na medzinárodných podujatiach, konferenciách, interdisciplinárnych seminároch, výstavách úspešne prezentovala výsledky svojej práce. Ocenením jej pracovných výsledkov a jej schopností je aj menovanie za člena pomocných orgánov Predsedníctva SAV i odborových orgánov akadémie.

Pohľad na činnosť a výsledky práce vzácnej jubilatky nemôže a ani nechce byť v takejto krátkej laudácii vyčerpávajúci. Sme presvedčení, že jej aktivity a plány nebudú menšie ani po šesťdesiatke. K tomu jej v mene kolegov Ústredného archívu SAV želáme do ďalších rokov dobré zdravie, pohodu v osobnom živote a aby ju neopustil životný optimizmus a pracovný elán.

Ad multos annos!

Ludmila Nemeskürthyová

JOZEF SCHWARTZ 65-ROČNÝ

Vzácneho životného jubilea sa dožíva pracovník Štátneho archívu v Banskej Bystrici Jozef Schwartz. To nám dáva príležitosť, aby sme si zrekapitulovali profesionálnu a životnú dráhu jubilanta.

Jozef Schwartz sa narodil 5. februára 1941 v Jakube, teraz súčasť Banskej Bystrice. Po ukončení strednej všeobecnovzdelávacej školy a vojenskej služby nastúpil 15. septembra 1958 do Štátneho archívu v Banskej Bystrici, kde nepretržite pôsobil do februára 2006. V roku 1958 začal pracovať pod vedením popredného slovenského archivára a riaditeľa, nezabudnuteľného prof. Ctibora Matulaya. Z bohatej matulayovskej studne absorboval do seba široké archívne vedomosti, najmä však pedantnosť a rozvážnosť v práci archivára.

Zo sústredených archívnych fondov z územia Banskobystrického kraja v archíve bolo potrebné realizovať na vysokej odbornej úrovni výstavu *Archívne dokumenty Banskobystrického kraja* (august – september 1959). Jozef Schwartz sa zapojil do náročných prác. Úloha si žiadala z neprebádaných a neznámych fondov vybrať 600 dokumentov najdôležitejšej etapy dejinného vývoja na území kraja od najstaršej písomnej pamiatky z roku 1075 (zakladacia listina kláštora v Hronskom Beňadiku) až po rok 1959. Dôstojný rámec výstave isto dodával aj samotný radvanský kaštieľ – vtedajšie sídlo archívu. Kaštieľ bol v tom čase ako pamiatkový objekt po generálnej oprave.

V uvedenom období náš jubilant popri spomenutých náročných odborných prácach spojených s výstavou archívnych dokumentov sa podieľal počas generálnej opravy objektu na manuálne náročnej práci presťahovania kilometrov archívnych fondov, regálov a zariadenia.

Vzácnny jubilant pokračoval v ďalšej, obsah fondov objavujúcej práci, ktorej výsledkom bolo koncom 60. rokov vydanie tlačou podrobných Sprievodcov po archívnych fondoch Štátneho archívu v Banskej Bystrici. Od roku 1963 na základe odborných skúseností z archívnej práce Jozef Schwartz bol poverený úlohami v oblasti predarchívnej starostlivosti, ktoré vykonával až do roku 2006. Od severnej po južnú hranicu bývalého Stredoslovenského kraja metodicky usmerňoval pracovníkov vtedy podnikových archívov a ústredných spisovní. Vykonával prieskumy, posudzoval spisové poriadky, spisové plány a skartačné návrhy. Jeho pričinením sa podarilo včas a dôsledne uvádzať do praktickej činnosti spisovej a archívnej služby všetky nové vyhlášky a smernice, ktoré vyplývali z vtedajších zákonov o archívnictve. Vďaka jeho činnosti sa v oblasti predarchívnej starostlivosti skvalitnila celková práca podnikových archívov a ústredných spisovní, zlepšilo sa skartačné konanie a evidencie archívnych fondov.

V 60. a 70. rokoch popri predarchívnej starostlivosti bol poverený zastupovať hospodára Štátneho archívu v Banskej Bystrici, sám viedol študovňu archívu, vyhľadával archívne dokumenty pre potreby bádateľov. Bol predsedom inventarizačnej komisie. V rokoch 1970–1973 študoval na Strednej knihovníckej škole – odbor archívnictvo, ktorú s vyznamenaním absolvoval.

Bystrický archív mal rád telom a dušou. V radvanskom kaštieli boli v zimných mesiacoch problémy s ústredným kúrením. Podujal sa robiť aj kuriča. Každý deň bol prvý na pracovisku už od štvrtej hodiny ráno, aby kolegyne a kolegovia prišli už do teplom scivilizovaných pracovných priestorov. Depoty, žiaľ, boli temperované podľa teploty v prírode, preto v zimných mrazivých mesiacoch sa v nich pracovalo za veľmi ťažkých podmienok.

Okrem vyššie uvedeného Jozef Schwartz vykonával tri volebné obdobia funkciu mestského poslanca v Banskej Bystrici. Prospelo to pracovisku a najmä kolegyniam archivárkam, ktoré nepoznali vtedajší problém s umiestnením detí do predškolských zariadení. Zvlášť, keď archivári v bývalej spoločenskej štruktúre neboli zaradení medzi vyvolenú robotnícku triedu, finančne a spoločensky boli na chvoste celkového záujmu.

Po prevrate Jozef Schwartz starostlivo a kvalitne kontroloval a radil pri vyhotovovaní a schvaľovaní registratúrnych poriadkov a plánov, chodu registratúr-

nych stredisk. Zachránil ne jeden archívny fond, ktorý sa umiestnil v priestoroch archívu ako jedinečná pamiatka nášho kultúrneho dedičstva. Vzdelával, školil, inštruoval pracovníkov v registratúrnych strediskách kraja či už v štátnych alebo podnikateľských subjektoch v problematike predarchívnej starostlivosti. Dlhodobu aktívnu prácu ako člen Ústrednej komisie predarchívnej starostlivosti odboru archívov a registratúr MV SR.

Veľká vďaka patrí nášmu jubilantovi za prácu v polovici 90. rokov počas sťahovania archívu z radvanského kaštieľa do účelovej budovy na Kačici v Banskej Bystrici. Na základe veľmi podrobnej znalosti archívnych fondov bol technickým organizátorom systému sťahovania a ukladania fondov do nových priestorov. Mal podstatný podiel na tom, že kompletne presťahovanie archívu sa realizovalo rýchlo, plynulo a bez akýchkoľvek problémov a najmä strát.

Zhodnotiť jeho doterajšiu prácu by si vyžiadalo oveľa viac priestoru, než na tento účel máme vyhradené, pretože seba, svoje vedomosti odovzdával mimoriadne rozsiahlym spôsobom a získal doteraz aj rôzne spoločenské uznania a ocenenia. Je mimoriadne ochotný spolupracovať a pomáhať kolegom, dokáže pomáhať aj neprajníkom a zároveň si vecne dokáže obhájiť svoje stanoviská a činy. Je typ slušného človeka, ktorý v živote nezohýbal chrbát. Ako turista a cykloturista má rád hory, pomáha prírode, pozná všetky poľovnícke chaty v Nízkych Tatrách a Kremnických vrchoch, kde je vždy vítaný ako rodinný príslušník. Čo je mimoriadne dôležité, okrem práce má rád život a ľudí. Milý jubilant, aj na tomto mieste Ti pripomíname, že v Štátnom archíve v Banskej Bystrici nemáš iba kolegov, ale aj priateľov do slnečných i búrkových dní.

Na záver by som chcel za všetkých, ktorí ho poznali a poznajú z podnikových archívov a ústredných spisovní, registratúrnych stredísk v kraji, za celú slovenskú archivársku obec, v ktorej celý život pôsobil, zapriať do ďalších rokov veľa zdravia, nech mu krásne vzťahy k životu vracia príroda a ľudia.

Mnogaja ljeta!

Július Valach

ZOMREL FERÓ HORVAT

V nedeľu 9. októbra 2005 zomrel v Bratislave PhDr. František Horvat, prvý slovenský profesionálny rozhlasový archivár. Bol aj uznávaným fotografom a výtvarným publicistom.

Narodil sa 24. augusta 1947 v rodine známeho piešťanského lekára. Po absolvovaní strednej školy v rodnom meste študoval archívniectvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde promoval v roku 1970. Diplomová práca *Pronunciácie z rokov 1660 a 1705 ako pramene k hospodárskym dejinám Trnavy* naznačovala tradičnú archivársku orientáciu, jej autor si aj za-

choval pozitívny vzťah k starším dejinám a zvlášť k dávnejšej minulosti svojho kraja, no napokon sa po celý život zaoberal modernými, rozhlasovými archívami.

V rozhlase na Slovensku sa dlho nevenovala primeraná pozornosť zavŕšeným úlohám a s tým spojenej rozhlasovej produkcii. Až na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov minulého storočia na základe iniciatívy vtedajšieho Metodicko-výskumného kabinetu Československého rozhlasu v Bratislave a za výdatnej pomoci Archívnej správy prešla oblasť slovenskej rozhlasovej archivistiky zásadnou reorganizáciou. V tejto súvislosti sa v roku 1971 stal vedúcim vtedajšieho Archívu Československého rozhlasu na Slovensku František Horvat. Práve na ňom spočinula povinnosť sústrediť materiály dokumentárnej povahy dovtedy umiestnené v rôznych rozhlasových útvaroch, rozvinúť činnosť novozriadených archívnych zložiek, najmä oddelenia zvukových dokumentov, vniesť do rozhlasovej archívnej práce systém a povzniesť ju na odbornú úroveň.

Nebolo jednoduché prekonávať podceňovanie archívu v rozhlase. Ťahostajný vzťah k nemu sa premietol okrem iného v tom, že v budovanom rozhlasovom centre na Mýtnej ulici v Bratislave mu vyhradili len veľmi obmedzený priestor. Stalo sa tak v čase, keď rozhlasové organizácie v zahraničí stavali alebo už mali k dispozícii archívne pracoviská a depoty umiestnené v samostatných objektoch. To bola aj predstava Františka Horvata, no jeho sen o takomto rozhlasovom archíve na Slovensku ostal nesplnený. Vtedy, v sedemdesiatych rokoch, sa mu podarilo aspoň získať v novej bratislavskej rozhlasovej budove ďalšie miestnosti pre archív, čo znamenalo predsa len solídnejšie podmienky na prácu.

Nastupujúci vedúci sa prednostne zaoberal zvukovými dokumentmi, teda prvkom príznačným pre rozhlas a užitočným pre redakcie. Ujal sa tzv. zlatého fondu, teda zbierky náhodne zhromažďovaných zaujímavých zvukových záznamov, postaral sa o pretvorenie tohto súboru nahrávok na fond zvukových dokumentov a o jeho riadne dopĺňanie. Presadzoval využívanie zvukových dokumentov v rozhlasovej tvorbe a propagoval nové odvetvia archívnej praxe vôbec. Toto úsilie vyvrcholilo usporiadaním sympózia *Nové druhy archívnych dokumentov*, ktoré sa uskutočnilo v roku 1988 na pôde bratislavského rozhlasu za aktívnej účasti zástupcov slovenských archívov zvláštneho určenia. Na prelome tisícročí sa zvukovým dokumentom venoval aj na pôde Medzinárodného združenia zvukových a audiovizuálnych archívov (IASA). Na podujatiach organizácie prezentoval predovšetkým svoje názory na metódy identifikácie a spracovania starších nahrávok.

V priebehu 70. a 80. rokov sa pod vedením Fera Horvata rozvinulo vydávanie príručiek poskytujúcich potencionálnym používateľom informácie o textoch odvysielaných relácií a o zvukových dokumentoch. Archív Československého rozhlasu na Slovensku vydal niekoľko desiatok katalógov, týchto pre redaktorov aj bádateľov užitočných pomôcok. Ako prvý vyšiel trojčasťový katalóg *Slovenské národné povstanie v rozhlasových dokumentoch* (texty relácií 1974, zvukové dokumenty 1979). Nasledoval katalóg textov *Oslobodenie* (1976) a rovnomenný katalóg zvukových dokumentov (1980), ďalej *Február 1948 v rozhlasových dokumentoch* (1977), *Mníchov 1938* (1978), trojčasťový výberový katalóg *Osob-*

nosti hudobného života v písomných dokumentoch (A–F, 1980, G–M, 1981, N–Ž, 1982), výberové katalógy *Osobnosti slovenskej literatúry v písomných dokumentoch A–Ž*, *Súpis odvysielaných relácií 1937–1982* (1983) a *Osobnosti výtvarného umenia v písomných dokumentoch* (1983) a iné.

F. Horvat chápal archív ako aktívneho vyhľadávateľa a zhromažďovateľa všetkého z prítomnosti aj minulosti, čo by prospelo tvorbe relácií a štúdiu rozhlasovej problematiky. Pri dopĺňaní fondov sa upriamoval predovšetkým na zvukové záznamy, pričom osobne získal množstvo starších nahrávok, predovšetkým materiály slovenskej proveniencie z Ústredného archívu Československého rozhlasu v Prahe, ale aj rôzne zaujímavé záznamy zo zahraničia. Opätovne pripomínal, aby sa v záujme presvedčivosti a živosti vysielania zaraďovali do relácií historické nahrávky. Neponechával ich využívanie len na redaktorov. Hovoril o zvukových dokumentoch vo vysielaní a uplatnil ich vo svojich reláciách, v ktorých sa zaoberal rôznymi udalosťami z národných aj svetových dejín, napr. v cykle *Hlasy storočia* (2000), priebežne v príspevkoch pre rubriku *Historický kalendár* a inde.

Už od začiatku sedemdesiatych rokov sa venoval aj získavaniu písomností a ďalších materiálov od bývalých rozhlasových pracovníkov. V tom čase sa v archíve začali tiež sústreďovať fotografie z minulosti rozhlasu na Slovensku. Vytvorená zbierka sa priebežne dopĺňala, pričom sám František Horvat zachytil vo fotografiách veľa z rozhlasovej činnosti. Fotografovaniu sa intenzívne venoval najmä po odchode z funkcie vedúceho archívu v roku 1989; slovenská rozhlasová fotodokumentácia z deväťdesiatych rokov minulého storočia pochádza z podstatnej časti práve od neho. Jeho snímky presahujú reportážny žáner. Zo zdanlivo monotónne sa opakujúcich situácií s ľuďmi pred mikrofónmi vedel vyťažiť svojsky videné, zvláštne momenty. Svoju fotografickú tvorbu predstavil verejnosti v roku 1996 v rámci výstavy usporiadanej v bratislavskom rozhlasovom centre pri príležitosti 70. výročia Slovenského rozhlasu a neskôr na dvoch samostatných výstavách v Bratislave a v Piešťanoch, pričom tu už expozície z veľkej časti tvorili zaujímavé snímky zo sveta výtvarníkov a výtvarného umenia, ktorý ho vždy pútal.

František Horvat sa vo veľkej miere pričínal o to, že archív sa stal užitočnou zložkou Československého rozhlasu na Slovensku, neskôr Slovenského rozhlasu a plnohodnotným článkom nášho systému archívov zvláštneho určenia. Zvukové dokumenty sú dnes vyhľadávaným prvkom využívaným v slovenskej rozhlasovej tvorbe a dôležitým prameňom potrebným pri štúdiu minulosti rozhlasu. Mnohé Horvatove fotografie ostanú trvalým dokladom o dianí v rozhlase a vo výtvarnom umení na Slovensku na prelome 20. a 21. storočia.

Vladimír Draxler

ZA JOZEFOM KUPČOM

Krátko pred 75. narodeninami, 5. augusta 2005, v levickej nemocnici zomrel Jozef Kupča, známy a obľúbený archivár v oblasti bývalých stredoslovenských banských miest. Narodil sa 24. augusta 1930 v Starom Tekove, v rodine stredného roľníka, bol tretím z piatich detí. Nadaného chlapca poslali rodičia počas vojnových rokov študovať na Gymnázium v Zlatých Moravciach, od roku 1945 už pokračoval na levickom gymnáziu, kde aj zmaturoval v roku 1950. Vážny a duchovne založený mládenec túžil po duchovnej dráhe, ale v zložitých rokoch začínajúcej komunistickej diktatúry sa rozhodol pre štúdium filozofie a histórie na bratislavskej Filozofickej fakulte UK. Počas štúdia bol zameraný viac na filozofiu a logiku. Diplomovú prácu napísal o vzťahu filozofie a biológie. V rokoch 1955–1958 pôsobil ako stredoškolský profesor na Jedenásťročnej strednej škole (dnes gymnázium) v Partizánskom. Svoju prácu mal veľmi rád, bol aktívny aj mimo školy, na úseku ochrany pamiatok v okrese, pripravoval aj založenie vlastivedného múzea. V ovzduší plánovitej ateizácie školstva, ako aktívny a praktizujúci katolík nemohol dlho uniknúť bdelym stúpencom čoraz povinnejšieho ateistického „vedeckého svetonázoru“. V lete roku 1958 preto „na vlastnú žiadosť“ odchádza zo školstva. Dva roky, do apríla 1960, sa pretíka v Bratislave v rôznych funkciách vo výrobných podnikoch.

J. Kupča patril k početne silným a nadaným ročníkom slovenskej populácie narodeným za I. ČSR. Medzi jeho spolužiakmi na gymnáziu i na univerzite bolo veľa už vtedy významných a vynikajúcich ľudí. Všimli si jeho neprimerané zamestnanie, dostal ponuku nastúpiť na miesto archivára. Podal si žiadosť najprv do Levíc, kde ho však zriaďovateľ – odbor vnútorných vecí ONV odmietol prijať, s výhradami voči jeho náboženskému presvedčeniu. V apríli 1960 bol potom prijatý do Novej Bane. Malý Okresný archív v Novej Bani však spolu s okresom zanikol územnou reorganizáciou k 1. júlu 1960 a Jozef Kupča sa stal pracovníkom Okresného archívu v Žiari nad Hronom so sídlom v Kremnici. Do sídla archívu prešiel na jar 1961. Zakrátko sa stáva vedúcim archívu (od roku 1967 jeho riaditeľom). Na novom pôsobisku v Kremnici sa rýchlo zorientoval, zapojil sa do činnosti miestnych spolkov (numizmatici, turisti, regionálni historici) a stal sa aj kronikárom mesta. Prednášal o regionálnej histórii a publikoval o nej v regionálnej tlači. Archív sa pod jeho vedením dostal na vyššiu úroveň odbornej činnosti a svojimi akciami sa dostával aj do povedomia širšej verejnosti v žiarskom okrese.

Pobyt v Bratislave v rokoch 1958–1960 využil aj tak, že z vlastného záujmu absolvoval v jazykovej škole kurz maďarčiny. Z gymnázia si doniesol dobré základy nemčiny, francúzštiny a latinčiny. Napriek tomu považoval za nevyhnutné, aby si svoje vedomosti na mieste riaditeľa archívu, kde pred ním pôsobili také osobnosti ako bol P. Križko, M. Matunák a T. Lamoš, rozšíril aj štúdiom archívniectva na FF UK. Absolvoval ho popri zamestnaní ako externý študent s výborným prospechom v rokoch 1965–1970. Diplomovú prácu napísal z dejín mestskej kancelárie v Banskej Štiavnici do roku 1526.

Medzitým sa však v československej spoločnosti odohral pokus o demokrati-
záciu totalitného systému, ktorý sa skončil sovietskou okupáciou v auguste
1968. Jozef Kupča sa v „obrodnom procese“ angažoval síce veľmi mierne, ale
jednoznačne ako Slovák a katolík. To stačilo na to, aby pri previerkach zo strany
zriaďovateľa archívu – Okresného národného výboru v Žiari nad Hronom bol
označený za „politicky nespôsobilého“. Znamenalo to odvolanie z funkcie riadi-
teľa a rozviazanie pracovného pomeru.

Treba povedať, že Jozef Kupča osobnostne inklinoval vždy k duchovnej drá-
he. V archíve síce našiel vytúžený relatívny pokoj a možnosť sústredenia sa na
odbornú prácu, bez politizovania, ktoré bolo všadeprítomné a povinné pre tých,
ktorí mali nejaké ambície. To však nevyučovalo, aby sa vo vlastnom záujme
neuchádzal, a to už aj pred rokom 1968 o prácu aj inde, a to najmä v múzeách.
Z rozličných príčin však zostal vždy verný Kremnici. Je zaujímavé, že v kritic-
kom roku 1971 už bol takmer prijatý za odborného pracovníka Matice sloven-
skej v Martine, na úsek starých tlačí. Pred nástupom mu však vedúci pracoviska,
dr. J. Telgársky, otvorene napísal, že z ONV v Žiari nad Hronom dostal „taký
zlý posudok“, že jeho nástup je nemožný. S jeho odbornou spolupracou v budú-
nosti však Matica počíta.

V tejto situácii podala pomocnú ruku bývalá Slovenská archívna správa, a tak
už deň po nedobrovoľnom odovzdaní funkcie a archívu v Kremnici, dňa 1. apríla
1971 nastupuje ako archivár v Štátnom archíve v Banskej Bystrici. Na tomto
pracovisku potom, napriek rozličným nerealizovaným plánom, vytrval až do
odchodu do dôchodku koncom r. 1993. Už rok po nástupe do Štátneho archívu
(od r. 1975 ŠOBA) v B. Bystrici sa stáva vedúcim odborným archivárom.
V B. Bystrici sa dostal do kolektívu zrelých a odborne zdatných archivárov, ako
boli napr. P. Chlebo, C. Matulay, Š. Otruba, alebo J. Slaný. V archíve spracová-
val jazykovo a paleograficky náročné a zložité fondy, napr. Gemerskú župu,
Malohontský dištrikt a i. Odbornými konzultáciami a rešeršami pomohol desiat-
kam, predovšetkým zahraničných bádateľov, v prvom rade genealógom. Svoj
záujem, zameraný pôvodne na stredovek a dejiny banských miest, v B. Bystrici
rozšíril aj na nastupujúcu informatizáciu a aplikáciu počítačov v archívoch. Ab-
solvoval kurz angličtiny na jazykovej škole v B. Bystrici a samostatne študoval
v tom čase prístupnú informatickú a počítačovú literatúru, udržoval kontakty
s príslušnými katedrami vysokých škôl. V roku 1978 ho MV SSR vymenovalo
za člena federálnej komisie pre zavádzanie výpočtovej techniky v archívoch.
Jeho skúsenosti z Kremnice, zo spracúvania parciálnych otázok dejín tamojšej
banskej ťažby a mincovne, ale aj z členstva v Slovenskej numizmatickej spoloč-
nosti, ho priviedli aj k členstvu v Numizmatickej komisii pri SAV v Bratislave.
Jeho žiadosť o prijatie na vedeckú aspirantúru v Historickom ústave SAV z roku
1974 však nebola schválená.

Ako archivár so širokým rozhľadom v historických archívnych fondoch viace-
rých archívov potom svoje vedomosti zúročoval so súhlasom zamestnávateľa vo
vedľajšom pracovnom pomere v štátnej ochrane pamiatok. Realizoval stavebno-
historické prieskumy desiatok objektov, kostolov, kaštieľov i pamiatkovo chrá-
nených domov na území Stredoslovenského kraja.

Ako slobodný človek sa stal oporou, a to nie iba materiálnou, pre svoje široké príbuzenstvo. Podporoval deti svojich bratov a sestry, ale aj bratancov a sesterníc, usmerňoval ich k štúdiu, vždy veľmi úspešne. Ako slobodný muž bol športovlivý a skromný. Nepúšťal sa do väčších investícií, s výnimkou kúpy pozemku po roku 1980. K plánovanej výstavbe domu však už pre pokročilejší vek neprišiel. Po dlhých rokoch presúvania sa z rozličných podnájmov v Kremnici, na Sliachi a v Brusne nakoniec kúpil byt v B. Bystrici.

V zložitej situácii po zmene politického zriadenia na jeseň 1989 bol na začiatku roku 1990 poverený vedením a od 1. apríla 1990 vymenovaný za riaditeľa Štátneho oblastného archívu v B. Bystrici. Rehabilitačná komisia MV SR listom z r. 1990 vyjadrila ľútosť v súvislosti s nespravodlivými postihmi, ktorým bol v minulom období vystavený a zároveň mu poďakovala za dlhoročnú statočnú prácu v prospech slovenských archívov.

Po páde komunistického totalitného režimu, v rokoch 1991–1994, realizoval aspoň čiastočne svoj dávny sen – štúdium teológie. Získal magisterský titul, s oprávnením vyučovať náboženstvo na stredných školách. V rokoch 1990–1999 aktívne pôsobil v rámci banskobystrickej farnosti.

K 31. 12. 1993 odchádza z funkcie riaditeľa archívu do starobného dôchodku, ale ako dôchodca tu pracuje na polovičný úväzok ešte 6 rokov, do konca roku 1999. V tomto období sa zameriaval hlavne na dokončenie rozpracovaných archívnych pomôcok.

Vzhľadom na zhoršený zdravotný stav sa v roku 2000 presťahoval do Levíc, bližšie k príbuzenstvu. Po presťahovaní Štátneho okresného archívu z Rybníka do Levíc ho často navštevoval, a to nielen z titulu nášho príbuzenstva. Pokračoval v dávnejšie začatom výskume dejín Starého Tekova a susedných dedín Nového Tekova, Hronských Kľačian a Veľkých Kozmáloviec. Žiaľ, k syntéze svojich výskumov sa už pre postupujúcu chorobu nedostal. Rozlúčili sme sa s ním na cintoríne v Starom Tekove v nedeľu 7. augusta 2005.

V pamäti kolegov – archivárov a historikov, známych i príbuzných, navždy zostane ako zásadový a vytrvalý, slušný, dobrý človek, uznávaný odborník a milovaný rodinný príslušník.

Češť jeho pamiatke!

Peter Tesák

BIBLIOGRAFIA SLOVENSKEJ ARCHIVISTIKY ZA ROKY 1996–2005

Zostavili Júlia Ragačová – Viera Paulíková

Čitateľom Slovenskej archivistiky predkladáme po desiatich rokoch v poradí už štvrtú časť bibliografie (prvé tri časti bibliografie pozri: Slovenská archivistika č. 2/1985, č. 1/1986, č. 1/1996).

Tak ako v predchádzajúcich častiach aj teraz sme jednotlivé príspevky zoradili do 14 tematických skupín, ktoré sa delia na ďalšie podskupiny. Ich počet sme prispôbili obsahovému zameraniu jednotlivých príspevkov. V niekoľkých prípadoch sme vytvorili nové podskupiny alebo naopak sme niektoré podskupiny museli vypustiť, pretože sa príspevky s takým obsahovým zameraním v uplynulom desaťročí nevyskytli.

Bibliografia obsahuje všetky príspevky z rubriek Štúdie a články, Správy, Kronika, Recenzie a referáty a Príloha. Bibliografické záznamy sú zoradené v jednotlivých skupinách podľa abecedy. Príspevky z rubriky Recenzie a referáty sa nachádzajú na konci tematickej skupiny či podskupiny pod čiarou. Do bibliografie sme nezahrnuli anotácie zahraničných archívnych periodík. Ak sa v jednej skupine nachádzajú viaceré príspevky toho istého autora, sú zoradené chronologicky. Príspevky, ktoré svojou problematikou navzájom súvisia, sme sústredili do jedného bibliografického záznamu.

Mnohé príspevky sa na základe svojho zamerania dali zaradiť do viacerých tematických skupín, preto sme uprednostnili jedno významové hľadisko. Na konci niektorých skupín a podskupín upozorňujeme na ďalšie tematicky príbuzné príspevky (Pozri aj...).

Bibliografiu uzatvára osobný register, ktorý obsahuje mená autorov, zostavovateľov, prekladateľov, recenzentov, ktorí v období rokov 1996–2005 publikovali na stránkach Slovenskej archivistiky.

Dúfame, že aj táto štvrtá časť bibliografie Slovenskej archivistiky sa stane dobrou orientačnou pomôckou pre čitateľov tohto jediného archívneho periodika na Slovensku.

TEMATICKÝ PREHĽAD

- I. BIBLIOGRAFIA č. 1–4
 - II. DEJINY ARCHÍVNICTVA A ARCHÍVOV č. 5–6
 - III. ARCHÍVY A ARCHÍVNE ORGANIZÁCIE č. 7–115
 - 1. Medzinárodné vzťahy, styky, stáže č. 7–47
 - 2. Archívnikstvo v zahraničí č. 48–82
 - 3. Slovenské archívnikstvo č. 83–115
 - a) archívy a archívne organizácie č. 91–97
 - b) poradné archívny orgány č. 98
 - c) archívne porady, sympóziá, konferencie, semináre, archívne dni č. 99–106
 - d) výchova archivárov č. 107–111
 - e) významenania archivárov č. 112–115
 - IV. ARCHÍVNA TEÓRIA A PRAX č. 116–151
 - 1. Všeobecne č. 116–127
 - 2. Archívna terminológia č. 128–129
 - 3. Spracovanie a sprístupňovanie archívnych dokumentov č. 130–144
 - 4. Hodnotenie písomností a predarchívna starostlivosť č. 145–148
 - 5. Archívny informačný systém č. 149–151
 - V. ARCHÍVNE DOKUMENTY A ARCHÍVNE FONDY č. 152–163
 - VI. EDIČNÁ ČINNOSŤ č. 164–203
 - 1. Vydávanie historických prameňov č. 165–182
 - 2. Archívne pomôcky a súpisy prameňov č. 183–196
 - 3. Archívne zborníky, ročenky a príručky č. 197–203
 - VII. VYUŽÍVANIE ARCHÍVNYCH DOKUMENTOV A PROPAGÁCIA ARCHÍVNEJ PRÁCE č. 204–209
 - VIII. TECHNIKA V ARCHÍVOCH č. 210–226
 - 1. Archívne budovy a ich vybavenie č. 210–216
 - 2. Konzervovanie, reštaurovanie, digitalizácia a ochrana archívnych dokumentov č. 217–226
 - IX. KRONIKA č. 227–284
 - X. SPRÁVA REGISTRATÚRY č. 285–294
 - XI. POMOCNÉ HISTORICKÉ VEDY č. 295–406
 - 1. Všeobecne č. 295–296
 - 2. Diplomatika č. 297–311
 - 3. Heraldika, sfragistika, genealógia č. 312–358
 - 4. Faleristika č. 359–369
 - 5. Chronológia č. 370–373
 - 6. Paleografia, epigrafika a kodikológia č. 374–381
 - 7. Demografia č. 382
 - 8. Numizmatika č. 383–386
 - 9. Vexilológia č. 387
 - 10. Historická geografia a kartografia č. 388–399
 - 11. Onomastika č. 400–403
 - 12. Kampanológia č. 404–406
 - XII. DEJINY SPRÁVY č. 407–422
 - XIII. HISTÓRIA č. 423–539
 - XIV. CIRKEVNÉ DEJINY č. 540–560
- OSOBNÝ REGISTER

I. BIBLIOGRAFIA

1. Ripková, Gabriela – Paulíková, Viera: *Bibliografia Slovenskej archivistiky za roky 1986–1995*. XXXI, 1996, č. 1, s. 171–205.
2. *Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1945–1965*. Zostavili: Kovačičová, Eva – Schlenkerová, Katarína. Martin, Matica slovenská 1995. 430 s., obr. príloha. Slovenská národná retrospektívna bibliografia. Séria B. Periodiká. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXI, 1996, č. 1, s. 101–103.
3. *Bibliografia k dejinám Slovenska. (Literatúra vydaná do roku 1965)*. Zostavili Vendelín Jankovič – Anna Škorupová. Bratislava, Academic Electronic Press 1997. 781 s., reg. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXIII, 1998, č. 1, s. 132–134.
4. *Levéltári Közlemények. Mutató 1923-1993*. Összeállította Szabó Anikó. Magyar Országos Levéltár, Budapest 1995. 355 s. Ref.: Mária Stieberová, XXXII, 1997, č. 2, s. 133–134.

II. DEJINY ARCHÍVNICTVA A ARCHÍVOV

5. Babička, Vácslav: *Slovenské archivnictví v letech 1919-1939 z pohledu Ministerstva školství a národní osvěty v Praze*. XL, 2005, č. 2, s. 3–38.
Pozri aj 21, 92, 96, 105
6. *A Magyar Levéltártörténet kronológiája 1000-2000. Magyar Országos Levéltár*. Budapest 2000, 381 s. Ref.: Veronika Nováková, XXXV, 2000, č. 2, s. 137–140.

III. ARCHÍVY A ARCHÍVNE ORGANIZÁCIE

1. Medzinárodné vzťahy, styky a stáže

7. Dubovský, Ján: *Štúdium prameňov k dejinám Slovenska v archíve Viedenskej nunciatúry*. XXXI, 1996, č. 2, s. 27–36.
8. Dubovský, Ján: *Správa o vedeckom výskume v archíve Kongregácie pre šírenie viery v Ríme a vo Vatikánskom archíve v roku 1996*. XXXII, 1997, č. 1, s. 148–155.
9. Dubovský, Ján: *Správa zo študijnej cesty vo Vatikáne v roku 1997*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 202–207.
10. Hanus, Jozef: *11. trienálne zasadnutie Výboru pre konzervovanie ICOM. Edinburgh 1.–6. septembra 1996*. XXXII, 1997, č. 1, s. 165–169.
11. Hanus, Jozef: *Zasadnutie Medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu v Maribore 1997*. XXXII, 1997, č. 2, s. 174–177. – Tiež, *14. konferencia Medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu v Maribore*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 179–184.
12. Hanus, Jozef: *Jubilujúci Medzinárodný inštitút pre archívnu vedu v Maribore a jeho časopis ATLANTI*. XXXV, 2000, č. 2, s. 194–202.
13. Hanus, Jozef: *Zasadnutie Výboru Medzinárodnej rady archívov pre ochranu dokumentov v miernom klimatickom pásme*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 229–230.
14. Horvat, Fero: *Dánsky Aarhus zaodetý do zvuku a obrazu*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 197–202.

15. Kartous, Peter: *31. medzinárodná konferencia za okrúhlym stolom archívov vo Washingtone*. XXXI, 1996, č. 1, s. 135–137. – Tiež, *32. medzinárodná konferencia Table ronde des Archives v Edinburghu*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 173–175. – Tiež, *XXXIII. medzinárodná konferencia Table ronde des Archives (Stockholm, 9.–12. septembra 1998)*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 182–187. – Tiež, *XXXIV. konferencia Table ronde des Archives v Budapešti*. XXXV, 2000, č. 1, s. 164–166. – Tiež, *XXXV. medzinárodná konferencia Table ronde des Archives v Reykjavíku*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 188–189. – Tiež, *XXXVI. medzinárodná konferencia za okrúhlym stolom archívov (Marseille 13.–16. 11. 2002)*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 176–180. – Tiež, *37. medzinárodná konferencia archívov v Juhoafrickej republike*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 141–143.
16. Kartous, Peter: *Európsky summit archívov v Mnichove*. XXXI, 1996, č. 2, s. 169–171.
17. Kartous, Peter – Španková, Mária: *Archívy a informačná spoločnosť v budúcom tisícročí*. 14. medzinárodný kongres archívov (Sevilla 21.–26. septembra 2000). XXXVI, 2001, č. 1, s. 3–10. Kartous, Peter: *XV. medzinárodný kongres archívov (Viedeň, 23.–29. augusta 2004)*. XL, 2005, č. 1, s. 184–189.
18. Kartous, Peter: *Nadviazanie spolupráce s tureckým archívniectvom*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 174–176.
19. Kartous, Peter – Španková, Mária: *Výbor Medzinárodnej rady archívov pre archívnu legislatívu (Bazilej 23.–28. apríla 2001)*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 173–174.
20. Kartous, Peter: *Porady predstaviteľov archívniectva členských a kandidátskych štátov Európskej únie v roku 2003*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 144–146. – Tiež, *Porada riadiacich orgánov archívniectva členských krajín Európskej únie v Dubline*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 185–186. – Tiež, *Porada vedúcich predstaviteľov riadiacich orgánov archívniectva krajín Európskej únie v Haagu*. XL, 2005, č. 1, s. 206–208. – Tiež, *Porada vedúcich predstaviteľov archívniectva členských krajín Európskej únie v Luxemburgu*. XL, 2005, č. 2, s. 181–183.
21. Kartous, Peter: *Medzinárodná konferencia k 50. výročiu archívniectva v Prahe*. XL, 2005, č. 1, s. 205–206.
22. Kartousová, Mária: *Medzinárodná federácia televíznych archívov*. XXXI, 1996, č. 1, s. 145–147.
23. Kollárová-Švorcová, Zuzana: *3. všeobecný zjazd poľských archivárov*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 236–238.
24. Kollárová, Zuzana: *69. archívne dni v Nemecku*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 185–187.
25. Kollárová, Zuzana: *Archívy, vzdelávanie a projekty Európskej únie*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 149–154.
26. Kollárová, Zuzana: *Štátny archív v Poznani a medzinárodná konferencia Elektronická dokumentácia v súčasných úradoch*. XL, 2005, č. 1, s. 213–215.
27. Mišovič, Milan: *Colloquia Jerzy Skowronek dedicata (Správa z medzinárodných konferencií v Poľsku)*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 189–192. – Tiež, *5. medzinárodná konferencia archivárov v Poľsku*. XXXV, 2000, č. 1, s. 174–178. – Tiež, *Colloquia Jerzy Skowronek dedicata. 6. medzinárodná konferencia*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 169–173. Šotník, Stanislav: *Colloquia Jerzy Skowronek dedicata. 7. medzinárodná konferencia vo Varšave*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 190–195. Mišovič, Milan: *Archívy v informačnej spoločnosti*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 198–202. Mišovič, Milan – Španková, Mária: *Archívy v spoločnosti. Elblag (Poľsko) 22.–25. mája 2003*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 215–219.

28. Ostrolucká, Milena: *Správa o systematickom výskume v Archíve Kongregácie pre evanjelizáciu národov v Ríme v období 1996–2000*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 162–167.
 29. Sokolovský, Leon: *6. kolokvium stredoeurópskych archivárskych spoločností v Regensburgu*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 173–176.
 30. Sokolovský, Leon: *71. nemecký archivný snem v Norimbergu*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 176–179.
 31. Šeregi, Jozef: *6. konferencia archivárov Českej republiky*. XXXI, 1996, č. 1, s. 153–156.
 32. Šotník, Stanislav: *8. konferencia archivárov Českej republiky*. *Archivy „on-line“*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 176–179.
 33. Španková, Mária: *Prístup do archívov. Verejné inštitúcie – súkromné záujmy (Terst 9.–11. 11. 1995)*. XXXI, 1996, č. 1, s. 137–144.
 34. Španková, Mária: *Zasadnutie Výboru medzinárodnej rady archívov pre automatizáciu*. XXXI, 1996, č. 1, s. 144–145.
 35. Španková, Mária: *Problematika správy moderných záznamov*. XXXII, 1997, č. 1, s. 169–170.
 36. Španková, Mária: *Výbor Medzinárodnej rady archívov pre elektronické záznamy a iné súčasné záznamy. Návrh plánu činnosti do roku 2000*. XXXII, 1997, č. 2, s. 183–185.
 37. Španková, Mária: *5. európska konferencia archívov, Barcelona 27.–30. 5. 1997*. XXXII, 1997, č. 2, s. 177–182. – Tiež, *6. európska konferencia archívov*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 171–173.
 38. Španková, Mária: *Zasadnutie Výboru Medzinárodnej rady archívov pre archívne budovy a ich vybavenie*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 234–236.
 39. Španková, Mária: *Výbor Medzinárodnej rady archívov pre legislatívne otázky. Brusel 22.–24. 4. 2002*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 224–227. – Tiež, *Výbor Medzinárodnej rady archívov pre legislatívne otázky. Macao 2.–4. decembra 2002*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 180–184.
 40. Tandlich, Tomáš: *Konferencia DLM Fóra v Bruseli*. XXXV, 2000, č. 1, s. 179–180.
 41. Tkáč, Marián: *Národná banka Slovenska na konferencii európskych bankových archivárov*. XXXI, 1996, č. 2, s. 174–175.
 42. Tkáč, Marián: *Kurz archivná a spisová služba v bankách. Londýn 9.–13. 9. 1996*. XXXII, 1997, č. 1, s. 164–165.
- Pozri aj 109, 305
- *
43. Kartous, Peter: *50 rokov Medzinárodnej archívnej stáže v Paríži*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 168–169.
 44. Liptáková, Helena: *Paríž – mesto archívniectva*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 193–195.
 45. Nováková, Veronika: *Medzinárodná stáž vo Francúzsku*. XXXI, 1996, č. 2, s. 171–173.
 46. Perniš, Miroslav: *Medzinárodná technická archivná stáž 2002*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 204–207.
 47. Ragač, Radoslav: *Medzinárodná archivná technická stáž v Paríži v roku 2000*. XXXV, 2000, č. 2, s. 202–207.

2. Archívniectvo v zahraničí

48. Arias, V. Chacon: *Úlohy, ciele a priority modernej správy archívov a archívneho zákonodarstva*. Ref.: Juraj Spiritza, XXXII, 1997, č. 1, s. 188–190.
49. Bearman, David: *Virtuálne archívy*. Ref.: Peter Draškaba, XXXII, 1997, č. 2, s. 200–202.
50. Broek, Jan van den: *Od Bruselu po Peking*. Ref.: Peter Kartous, XXXII, 1997, č. 2, s. 189–193.
51. Conte, Almamy Stell: *Spolupráca krajín Severu a Juhu a krajín Juhu navzájom pri rozvoji archívov*. Ref.: Daniel Kuzmík, XXXII, 1997, č. 2, s. 195–196.
52. Cook, Terry: *Interakcia medzi archívovou teóriou a praxou od vydania holandskej príručky v roku 1898*. Ref.: Peter Kartous, XXXII, 1997, č. 1, s. 191–195.
53. *Etický kódex*. Preložil Peter Draškaba. XXXII, 1997, č. 1, s. 210–213.
54. Fleury, Antoine: *Archívy medzinárodných organizácií*. Ref.: Marta Dobrotková, XXXII, 1997, č. 2, s. 196–198.
55. Hanus, Jozef: *Príprava medzinárodnej normy – Požiadavky na uloženie archívnych a knižničných materiálov*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 182–198.
56. Churý, Slavko: *Pohľad na archívniectvo v Albánsku*. XXXI, 1996, č. 2, s. 175–177.
57. Javor, Martin: *Déghsky slobodomurársky archív*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 195–199.
58. Kõrmendy, L.: *Štandardizovanie opisu archívnej jednotky; Odborný nástroj v kontexte národnej a regionálnej tradície*. Úvod a preklad referátu z anglického jazyka Mária Španková. XXXV, 2000, č. 2, s. 222–235.
59. Luigi, Antonella Mulé de: *Provenienčný princíp: má zostať základom profesie?* Ref.: Peter Kartous, XXXII, 1997, č. 1, s. 199–203.
60. Kuzmík, Daniel: *Niekoľko informácií o medziarchívoch v Nemecku*. XXXI, 1996, č. 1, s. 149–152.
61. Müller, Michael: *Administratívne verus vedecké úlohy archívov – otázka etiky*. Ref.: Peter Draškaba, XXXII, 1997, č. 1, s. 195–199.
62. Nougaret, Christine: *Vplyv informačných technológií na archívy a prácu archivarov*. Ref.: Mária Španková, XXXII, 1997, č. 1, s. 203–209.
63. Plathé, Axel: *Medzinárodná spolupráca v oblasti archívniectva*. Ref.: Mária Španková, XXXII, 1997, č. 1, s. 182–183.
64. Skowronek, Jerzy: *Úloha archívára: Archívár ako ochranca kultúrnej a národnej identity – špecifický príklad v strednej a východnej Európe v 19. a 20. storočí*. Ref.: Tomáš Tandlich, XXXII, 1997, č. 2, s. 193–194.
65. Spiritza, Juraj: *Legislatívne a iné úpravy činnosti archívov a využívania archívnych fondov v zahraničí*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 3–16.
66. Šalamon, Pavol: *Archív otvorenej spoločnosti*. XL, 2005, č. 1, s. 208–211.
67. Španková, Mária: *Litovské archívy*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 211–214.
68. Tarasov, V. P.: *Spolupráca pri krízach – medzinárodné akcie na záchranu archívov*. Ref.: Juraj Spiritza, XXXII, 1997, č. 1, s. 184–185.
69. Thibodeau, Kenneth: *Medzinárodný výskum: Hodnotenie a ochrana vedeckých databáz*. Ref.: Mária Španková, XXXII, 1997, č. 2, s. 204–207.
70. Thomassen, Theo H. P. M.: *Vzdelávanie archivarov v čase medzinárodnej komunikácie údajov*. Ref.: Mária Španková, XXXII, 1997, č. 2, s. 207–211.
71. *Všeobecná medzinárodná norma pre opis archívnej jednotky*. (Preklad: Peter Draškaba, Jozef Hanus.) XXXV, 2000, č. 1, s. 197–215.

72. Wang, D.: *Kontinuita a zmeny v archívnej legislatíve, inštitucionalizácii archívov a ich infraštruktúre*. Ref.: Juraj Spiritza, XXXII, 1997, č. 1, s. 186–188.
73. Wessman, Lars: *Rozšírenie archívnej pôsobnosti a činnosti mimo tradičnej štátnej sféry*. Ref.: Mária Stieberová, XXXII, 1997, č. 2, s. 198–200.
74. Yahya, Halibah zon: *Akvízia, ochrana a využívanie televíznych audiovizuálnych dokumentov*. Ref.: Ľuba Bortlíková – Viera Gregorová, XXXII, 1997, č. 2, s. 202–204.

75. *Archive in Bayern – Aufsätze, Vorträge, Berichte, Mitteilungen*. Band 1/2003. München 2003, 415 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIX, 2004, č. 1, s. 113–116.
76. *Archives Work in China. Organizačný výbor 13. medzinárodného kongresu archívov*. Peking 1995. Ref.: Marta Dobrotková, XXXII, 1997, č. 1, s. 115–119.
77. Forde, H.: *Ochrana ako strategická funkcia a integrálna súčasť riadenia archívov, alebo môžeme sa bez nej zaobiť?* Budapešť 1999. 15 s. Ref.: Peter Kartous, XXXV, 2000, č. 1, s. 133–138.
78. Kitching, Ch.: *Archives. The very essence of our heritage*. Published by Phillimore for the National Council on Archives, United Kingdom 1996. 80 s. Ref.: Tomáš Tandlich, XXXII, 1997, č. 1, s. 113–115.
79. *Miscelanea in honorem Caroli Kecskeméti*. Zostavil Hans Booms a Jean Favier. Archives et Bibliothèques de Belgique. Brussel 1998. 585 s. Ref.: Peter Kartous, XXXIV, 1999, č. 1, s. 146–148.
80. Pitteloud, J.-F.: *New access rules open to the archives of the International Committee of the Red Cross to historical research and to the general public*. In: *International Review of the Red Cross*, September – October 1996, No 314. Ref.: Daniel Kuzmík, XXXIII, 1998, č. 2, s. 160–163.
81. Stulli, B.: *Arhivistika i arhivska služba*. Zagreb 1997. Ref.: Jozef Klačka, XXXIX, 2004, č. 1, s. 116–117.
82. Wallot, J.-P.: *Limited Identities for Common Identity: Archivists in the Twenty-First Century*, *Archivaria*. Ottawa, 1996, č. 41, s. 6–30. Ref.: Mária Španková, XXXII, 1997, č. 2, s. 137–145.

3. Slovenské archívnictvo

83. Eliáš, Štefan: *Takto existujeme (Na margo koncepcie rozvoja štátnych archívov do roku 2010)*. XL, 2005, č. 1, s. 202–205.
84. Kartous, Peter: *Retrospektívny i perspektívny pohľad na archívnictvo v Slovenskej republike*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 3–11.
85. Kartous, Peter: *Nový zákon o archívoch a registratúrach v Slovenskej republike*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 6–12.
86. Kartous, Peter: *50. výročie prvého archívneho zákona*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 3–10.
87. Rusnák, Dárus: *Vplyv organizácie štátnej správy na činnosť a postavenie archívov so zreteľom na Slovenský národný archív*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 226–231.
88. Spiritza, Juraj: *O delimitácii archívnych dokumentov slovenskej proveniencie a spisovej rozluke po 31. decembri 1993*. XXXII, 1997, č. 2, s. 32–47.
89. Španková, Mária: *Koncepcia rozvoja štátnych archívov zriadených Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky podľa zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratú-*

rach a o doplnení niektorých zákonov do roku 2010 (s výhľadom do roku 2015). XXXIX, 2004, č. 1, s. 171–224.

90. Vimmer, Pavel: *Výsledky delimitácie archívnych dokumentov slovenskej proveniencie z vojenských archívov v Českej republike v rokoch 1993–1996.* XXXII, 1997, č. 1, s. 140–148.

a) Archívy a archívne organizácie

91. Kačkovičová, Mária: *Archív Národnej banky Slovenska a jeho pramenné bohatstvo.* XXXIII, 1998, č. 1, s. 109–122.
92. Kamencová, Lýdia: *Štyridsať rokov archívu Akadémie.* XXXVIII, 2003, č. 2, s. 193–195.
93. Kubíková, Jana: *Parlamentný archív Národnej rady Slovenskej republiky.* XXXIX, 2004, č. 1, s. 154–157.
94. Lebovič, Peter: *Archív Ekonomickej univerzity.* XXXII, 1997, č. 2, s. 162–165.
95. Stieberová, Mária – Šmýkalová, Dagmar: *Činnosť štátnych ústredných a štátnych oblastných archívov v rokoch 1993–1997 a činnosť štátnych okresných archívov v roku 1997 v číslach.* XXXIII, 1998, č. 2, s. 193–225.
96. Surovec, Jozef: *50. výročie vzniku Štátneho ústredného banského archívu.* XXXV, 2000, č. 2, s. 182–185.
97. Zoričák, Peter: *Podnikový archív Mincovne Kremnica.* XXXI, 1996, č. 2, s. 163–165.

b) Poradné archívne orgány

98. Stieberová, Mária: *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXI, 1996, č. 2, s. 181–183. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXIII, 1998, č. 1, s. 208–209. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXIV, 1999, č. 1, s. 198–200. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXIV, 1999, č. 2, s. 188–190. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXV, 2000, č. 1, s. 184–186. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXV, 2000, č. 2, s. 212–214. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXVI, 2001, č. 2, s. 198–201. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXVIII, 2003, č. 1, s. 239–241. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XXXIX, 2004, č. 1, s. 167–169. – Tiež, *Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady.* XL, 2005, č. 1, s. 222–226.

c) Archívne porady, sympózia, konferencie, semináre, archívne dni

99. Klačka, Jozef: *Porada archívov organizácií osobitného významu.* XXXIII, 1998, č. 1, s. 209–211. Kubovčíková, Júlia: *Porada archívov organizácií osobitného významu.* XXXV, 2000, č. 1, s. 186–188. Ragačová, Júlia: *Porada archívov organizácií osobitného významu.* XXXVI, 2001, č. 2, s. 196–198.
- *
100. Štulrajterová, Katarína: *Sympóziu Hranice a vnútorné členenie Slovenska v historických prameňoch.* XXXI, 1996, č. 1, s. 160–161.
- *

101. Draškaba, Peter: *Vedecká konferencia 50 rokov Slovenského národného archívu – osudy, problémy a perspektívy slovenského archívnictva (Bratislava 10.–11. november 2004)*. XL, 2005, č. 1, s. 190–195.
102. Mišovič, Milan: *Konferencia Vedeckoinformačný aparát archívov*. XXXII, 1997, č. 1, s. 172–175.
103. Nováková, Veronika: *Konferencia Komunikácia v archívnom systéme*. XXXI, 1996, č. 1, s. 156–157.
Pozri aj 298, 306, 388, 393
- *
104. Hautová, Júlia: *Archívny seminár v Ústave pamäti národa*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 191–192.
105. Ragačová, Júlia: *Päťdesiat rokov Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice*. XL, 2005, č. 1, s. 196–198.
- *
106. Nováková, Veronika: *Prvé archívne dni v Slovenskej republike*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 175–180. – Tiež, *Druhé archívne dni v Slovenskej republike*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 175–178. – Tiež, *Tretie archívne dni na Slovensku*. XXXV, 2000, č. 1, s. 160–164. Kollárová, Zuzana: *4. archívne dni Slovenskej republiky*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 154–155. Malovcová, Božena: *Piate archívne dni Slovenskej republiky*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 184–187. Kollárová, Zuzana: *6. archívne dni Slovenskej republiky*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 173–176. – Tiež, *Siedme slovenské archívne dni*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 146–149. Hautová, Júlia: *8. archívne dni v Slovenskej republike*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 180–184. Nováková, Veronika: *9. archívne dni na Slovensku na tému archívny manažment*. XL, 2005, č. 2, s. 163–168.

d) Výchova archivárov

107. Novák, Jozef: *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK 1994/95*. XXXI, 1996, č. 1, s. 158–159. Sokolovský, Leon: *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v školskom roku 1995/96*. XXXII, 1997, č. 1, s. 158–159. – Tiež, *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v školskom roku 1996/97*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 198–200. – Tiež, *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v školskom roku 1997/98*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 178–179. – Tiež, *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v školskom roku 1998/99*. XXXV, 2000, č. 1, s. 170–172. – Tiež, *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v školskom roku 1999/2000*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 155–158. – Tiež, *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v školskom roku 2000/2001*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 189–190. – Tiež, *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v akademickom roku 2001/2002*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 202–204. – Tiež, *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v akademickom roku 2002/2003*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 157–159. – Tiež, *Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v akademickom roku 2003/2004*. XL, 2005, č. 1, s. 199–202.
108. Sokolovský, Leon: *Obnovenie rigorózných skúšok (PhDr.) na odbore archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty UK v Bratislave*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 180–181.
109. Sokolovský, Leon: *Medzinárodná konferencia o metodicko-didaktických problémoch výučby archívnictva*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 227–228.

110. Sokolovský, Leon: *Aktuálne problémy výučby archívnictva na Univerzite Komenského v Bratislave*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 5–19.
111. Uličný, Ferdinand: *Prví absolventi archívnictva v Prešove*. XXXII, 1997, č. 1, s. 159–160. – Tiež, *Druhí absolventi archívnictva v Prešove*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 181–182.

e) Vyznamenania archívárov

112. Kartous, Peter: *Profesor Marsina laureátom štátneho vyznamenania*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 3–4. – Tiež, *PhDr. Ján Milan Dubovský laureátom štátneho vyznamenania*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 3–4. – Tiež, *PhDr. Elemír Rákoš, PhD. laureátom štátneho vyznamenania*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 3–4. – Tiež, *PhDr. Jozef Kočíš, CSc. laureátom štátneho vyznamenania*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 3–4.
113. Ostrolucká, Milena: *Udelenie ceny cti Jozefa Hajnóciho archívárom*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 195–196.
114. Spiritza, Juraj: *Medailová pocta pre archívárov*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 171–174.
115. Stieberová, Mária: *Prví nositelia Sasinkovej medaily*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 3–6.

IV. ARCHÍVNA TEÓRIA A PRAX

1. Všeobecne

116. Rákoš, Elo: *Teória archívneho fondu III. Historické aspekty archívneho fondu*. XXXI, 1996, č. 1, s. 3–24.
117. Rákoš, Elo: *Teória archívneho fondu IV. Archívne aspekty – genéza*. XXXII, 1997, č. 1, s. 3–21.
118. Rákoš, Elo: *Teória archívneho fondu V. Archívne aspekty – analýza*. XXXII, 1997, č. 2, s. 3–19.
119. Rákoš, Elo: *Teória archívneho fondu VI. Archívne aspekty – syntéza*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 3–18.
120. Rákoš, Elo: *Spisy v archívoch*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 12–21.
121. Rákoš, Elo: *Archivistika a jej perspektívy. K počiatkom archivistiky na Slovensku*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 187–193.
122. Rákoš, Elo: *Fondy Slovenského národného archívu (Príspevok k archívnej typológii)*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 7–24.
123. Rákoš, Elo: *Teória archívnych dokumentov*. XXXV, 2000, č. 1, s. 3–17.
124. Rákoš, Elo: *Osobné archívne fondy a archívne zbierky. Úvaha*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 11–22.
125. Rákoš, Elo: *Archivita – významný fenomén archívnej teórie. Úvaha*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 3–12.
126. Rákoš, Elo: *Úvahy o archivistike*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 5–31.
127. Rákoš, Elo: *Metodológia a prax archívneho hodnotenia (Poznatky a námety)*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 13–26.

2. Archívna terminológia

128. *Slovenská archívna terminológia. Prvý variant heslára 1996*. Zostavil Marián Zemeň. XXXI, 1996, č. 2, s. 189–227.

-
129. Mruškovič, V.: *Slovník literárnoarchívnej terminológie*. Martin 1999. 198 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIV, 1999, č. 2, s. 120–123.

3. Spracovanie a sprístupňovanie archívnych dokumentov

130. Bakošová, Zora – Kuzmíková, Miriam: *Fondová príslušnosť archívnych dokumentov tvoriacich komplex archívnych fondov rodu Pálfi*. (Príspevok k metodike postupov určovania proveniencie archívnych dokumentov). XXXVI, 2001, č. 1, s. 23–40.
131. Farkasová, Andrea: *Rodový archív Šennei (Sennyei)*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 19–42.
132. Horvat, Fero: *Identifikácia zvukových dokumentov v Archíve Slovenského rozhlasu*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 5–14.
133. Kuzmík, Daniel: *Rozbor osobného fondu Milana Rastislava Štefánika*. XXXV, 2000, č. 1, s. 30–48.
134. Kvasnicová, Oľga: *Sprístupňovanie archívnych fondov krajských a okresných výborov Komunistickej strany Slovenska*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 91–108.
135. Magurová, Katarína: *Poznatky zo spracúvania fondov povereníctiev*. (Pokus o syntézu). XXXII, 1997, č. 2, s. 20–31.
136. Mislovičová, Virginia: *Župný súd v Levoči (1850–1861)*. Rozbor fondu. XXXVI, 2001, č. 2, s. 13–26.
137. Mrižová, Mária: *K niektorým otázkam vymedzenia a spracovania fondov mestských úradov*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 19–31.
138. Rákoš, Elo: *Analýza archívnych inventárov štátnych archívov Slovenskej republiky (Záverečná správa z výskumu)*. XXXI, 1996, č. 2, s. 148–156.
139. Rákoš, Elo: *Vieme aplikovať archívne princípy a metódy?* XXXVI, 2001, č. 2, s. 118–123.
140. Vimmer, Pavel: *Poznatky zo spracovania utajovaných písomností Západoslovenského krajského národného výboru v Bratislave z rokov 1960–1969*. XXXV, 2000, č. 2, s. 5–23.
141. Vimmer, Pavel: *Princíp proveniencie a utajované písomnosti Západoslovenského krajského národného výboru v Bratislave 1960–1969*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 123–128.
142. Žudeľ, Juraj: *Panstvo Červený Kameň I*. Rozbor fondu. XXXIX, 2004, č. 1, s. 20–39.

-
143. Nagy, I. – F. Kiss, E.: *A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek*. Magyar Országos Levéltár, Budapest 1995. 575 s. Ref.: Mária Stieberová, XXXIII, 1998, č. 1, s. 140–141.
144. Spáčil, V.: *Sbírka listin Archivu města Olomouce 1261–1793*. Vydal Státní okresní archiv v Olomouci roku 1998. 492 s. Ref.: Mária Stieberová, XXXIV, 1999, č. 2, s. 133–134.

4. Hodnotenie písomností a predarchívna starostlivosť

145. Šániková, Mária: *Činnosť oddelenia predarchívnej starostlivosti v Slovenskom národnom archíve*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 193–198.
-
146. *Historische Überlieferung aus Verwaltungsunterlagen; Zur Praxis der archivischen Bewertung in Baden – Württemberg (Werkhefte der Staatlichen Archivverwaltung Baden-*

- Württemberg: Serie A, Landesarchiv-direktion; Heft 7).* Zost. Robert Kretzschmar. Vyd. W. Kohlhammer Stuttgart 1997. 384 s. Ref.: Milan Mišovič, XXXIII, 1998, č. 1, s. 144–146.
147. Körmendy, L.: *A levéltári iratértéke és az iratértékelés.* In: *Levéltári Szemle* 1994/4, s. 34–44. Ref.: Elo Rákoš, XXXI, 1996, č. 2, s. 114–116.
148. Smutná, Kateřina: *Podnikové archivnictví v ČR od privatizace do současnosti.* XXXII, 1997, č. 1, s. 155–158.

5. Archivny informačný systém

149. Macek, Oskar – Wanner, Michal: *Báze archivních fondů a sbírek České republiky: Geneze, stav a perspektivy.* XXXVIII, 2003, č. 2, s. 202–209.
150. Rozložníková, Virginia: *Automatizácia v archívoch.* XXXV, 2000, č. 1, s. 166–167.
151. Šmýkalová, Dagmar: *Vyhodnotenie sumarizovanej aplikácie Evidenčné listy archívnych fondov a zbierok podľa podkladov štátnych archívov v Slovenskej republike.* XXXV, 2000, č. 1, s. 167–170. – Tiež, *Sumarizácia aplikácie Evidenčné listy archívnych fondov a zbierok (podľa podkladov štátnych archívov SR k máju 2001).* XXXVI, 2001, č. 2, s. 176–179. – Tiež, *Evidencia archívneho dedičstva Slovenskej republiky k 31. 12. 2004.* XL, 2005, č. 2, s. 160–163.

V. ARCHÍVNE DOKUMENTY A ARCHÍVNE FONDY

152. Bernátová, Viera: *Taliani v Trenčíne v 16. a 17. storočí v prameňoch trenčianskeho archívu.* XXXVIII, 2003, č. 2, s. 27–39.
153. Bodnárová, Miloslava: *K pramennej hodnote daňových kníh a daňových registrov.* XXXII, 1997, č. 1, s. 22–36.
154. Churý, Slavko: *Pramene k vojenským dejinám v období feudalizmu v Štátnom oblastnom archíve v Bytči.* XXXIII, 1998, č. 1, s. 77–90.
155. Churý, Slavko: *Dokumenty slovenskej proveniencie o slovensko-bulharských vzťahoch.* XXXIV, 1999, č. 1, s. 63–74.
156. Churý, Slavko: *Pramenná hodnota urbárov Bytčianskeho panstva.* XXXIV, 1999, č. 2, s. 67–77.
157. Klačka, Jozef: *Polstoročie slovenskej vedy vo fondoch Ústredného archívu Slovenskej akadémie vied.* XXXIV, 1999, č. 1, s. 75–81.
158. Kolárová, Monika: *Pramene o vedeckovýskumnej činnosti vo fonde Riadiace orgány Slovenskej akadémie vied.* XXXV, 2000, č. 2, s. 57–71.
159. Kollárová-Švorcová, Zuzana: *O niektorých archívnych fondoch z územia súčasného Popradského a Kežmarského okresu.* XXXI, 1996, č. 2, s. 156–163.
160. Marčeková, Alexandra: *Archívne dokumenty o zvyšovaní vedeckej kvalifikácie absolventov vysokých škôl v Slovenskej akadémii vied.* XXXVI, 2001, č. 2, s. 66–75.
161. Stolárik, Marián: *Tri perličky v zbierke Andreja Potockého.* XXXVI, 2001, č. 2, s. 185–195.
162. Valach, Július: *Turecké susedstvo Slovenska a stavovské povstania v dokumentoch Štátneho oblastného archívu v Banskej Bystrici (1628–1711).* XXXVI, 2001, č. 2, s. 48–65.

163. Davis, G. R. C.: *Magna Carta*. Eighth Reprint, The British Library 1994. 40 s. Ref.: Tomáš Tandlich, XXXI, 1996, č. 1, s. 112–113.

VI. EDIČNÁ ČINNOSTĚ

164. Marčeková, Alexandra: *Odras edičnej činnosti Slovenskej akadémie vied v písomnostiach jej radiacich orgánov*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 100–112.

1. Vydávanie historických prameňov

165. *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas Tempore Regnum Andegvensium illustrantia II. 1306–1310*. Ed. Gy. Kristó – L. Blazovich – G. Érszégi – F. Makk. Budapest – Szeged 1992. 615 s. Ref.: Veronika Nováková, XXXV, 2000, č. 2, s. 135–137.
166. Beke, M.: *Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616–1637)*. Budapest 1994. 477 s. Ref.: Veronika Nováková, XXXI, 1996, č. 1, s. 109–111.
167. Borsa, I.: *Zsigmondkori Oklevéltár VI. (1417–1418), VII. (1419–1420)*. A Magyar Országos Levéltár kiadványai. Budapest 1999, 2001. Ref.: Július Bartl, XXXVII, 2002, č. 1, s. 165–167.
168. *Dokumenty z Archívu Národnej banky Slovenska*. Autorsky spracovali pracovníci Archívu NBS. Národná banka Slovenska, odbor verejných informácií, Bratislava 2001. 102 s. Ref.: Júlia Ragačová, XXXVII, 2002, č. 1, s. 143.
169. *Jezuita Okmánytár. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606, I, II*. József Attila Tudományegyetem Régi magyar irodalom tanszéke. Szeged 1995. 698 s. Ref.: Veronika Nováková, XXXIV, 1999, č. 2, s. 135–136.
170. Klačka, J. – Pokorný, V.: *Dokumenty hovoria. Výber dokumentov k 550. výročiu prvej písomnej zmienky o Devínskej Novej Vsi*. Vydal Vladimír Mráz, starosta mestskej časti Bratislava – Devínska Nová Ves 2001, 21 dokumentov, 62 s., formát A4. Odpisy dokumentov a fotografií sú voľne vložené do púzdra. Ref.: Ján Milan Dubovský, XXXVII, 2002, č. 1, s. 160–161.
171. Mályusz, E. – Borsa, I.: *Zsigmondkori oklevéltár IV. (1413–1414)*. Budapest 1994. 778 s. Ref.: Veronika Nováková, XXXII, 1997, č. 2, s. 134–136.
172. Meier, J. – Piirainen, I. T.: *Der Schwabenspiegel aus Kaschau. Beiträge zur Editionsphilologie. Band 1*. Vyd. Jörg Meier a Arne Ziegler, Weidler Buchverlag, Berlin 2000. 326 s. Ref.: Milena Ostrolucká, XXXVI, 2001, č. 2, s. 134–137.
173. Meier, J.: *Deutschsprachige Rechtstexte im Mittelalter und in der Neuzeit. Zur Rezeptionsgeschichte des Sachsenspiegels*. In: *Language for Special Purposes: Perspectives for the New Millenium*, 2. Tübingen 2001, s. 630–637. Ref.: Juraj Spiritza, XXXVII, 2002, č. 1, s. 167–169.
174. Němeček, J. – Nováčková, H. – Šťovíček, I. – Tejchman, M. (editori): *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních. Dokumenty díl 1 (březen 1939–červen 1943), díl 2 (červenec 1943–březen 1945)*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze 1998, resp. 1999. 626 s., resp. 661 s. Ref.: Stanislav Sikora, XXXV, 2000, č. 1, s. 140–144.
175. *Pod vládou anjouovských kráľov. Slovensko po vymretí Arpádovcov a nástupe Anjouovcov na uhorský trón Karola Róberta, Eudovíta Veľkého a jeho dcéry Márie*. Pramene

- k dejinám Slovenska a Slovákov IV*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2002. 375 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXIX, 2004, č. 1, s. 98–100.
176. *Prvý cisár na uhorskom tróne. Slovensko v čase polstoročnej vlády uhorského, českého, lombardského a nemeckého kráľa a rímskeho cisára Žigmunda Luxemburského, syna Karola IV. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V*. Bratislava: Literárne informačné centrum 2001. 375 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXIX, 2004, č. 1, s. 101–103.
177. Řezníček, J.: *Moravské a slezské urbáře po 1372/před 1407–1771 (1849)*. Katalog. Vydal Odbor archivní správy Ministerstva vnitra ČR. Praha 2002. 589 s. Ref.: Mária Stieberová, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 155–157.
178. Spáčilová, L. – Spáčil, V.: *Památná kniha olomoucká (Kodex Václava z Jihlavy) z let 1430–1492, 1528*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2004. 611 s., 16 s. přílohy. Ref.: Mária Stieberová, XXXIX, 2004, č. 2, s. 134–136.
179. Sroka, S. A.: *Dokumenty polskie z archiwów dawnego królestwa Wegier. Tom I*, Towarzystwo naukowe „Societas Vistulana“, Kraków 1998. 151 s. Ref.: Zuzana Kollárová, XXXIV, 1999, č. 2, s. 136–138.
180. Sroka, S. A.: *Dokumenty polskie z archiwów dawnego królestwa Wegier. Tom II*, Towarzystwo naukowe „Societas Vistulana“, Kraków 2000. 211 s. Ref.: Zuzana Kollárová, XXXVI, 2001, č. 2, s. 137–139.
181. Šimončíč, J. – Škoviera, D.: *Trnavská univerzita v dokumentoch (1635–1998)*. *Typi Universitatis Tyrnaviensis*, Bratislava: Vydavateľstvo Trnavskej univerzity a Veda, vydavateľstvo SAV 2002. Ref.: Ján Milan Dubovský, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 131–133.
182. Šťovíček, I. a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR 2002. 117 s. Ref.: Elo Rákoš, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 142–145.

2. Archívne pomôcky a súpisy prameňov

183. Ragačová, Júlia: *Archívne pomôcky štátnych a osobitných archívov v SR za roky 1994–2001*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 202–229.
- — —
184. *Die Archive in Ungarn*. Herausgegeben vom Verein der Ungarischen Archivare. Budapest – Szeged 1996. 194 s. + 12 obr. príloh. Ref.: Mária Stieberová, XXXIII, 1998, č. 1, s. 139–140.
185. Hoffmannová, J. – Pražáková, J.: *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha: Vydalo nakladatelství Libri 2000. 830 s. Ref.: Jana Schullerová, XXXVI, 2001, č. 1, s. 127–129.
186. Chalupecký, I.: *Führer durch die Archive der Slowakischen Republik*. Stuttgart 1998. 43 s., 14 příloh. Ref.: Júlia Hautová, XXXVI, 2001, č. 2, s. 133–134.
187. *Informatívny sprievodca štátnych archívov Slovenskej republiky I*. Zostavila Mária Stieberová. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky 2000. 212 s. Ref.: Milan Mišovič, XXXV, 2000, č. 2, s. 119–120.
188. *Informatívny sprievodca štátnych archívov Slovenskej republiky II/1, II/2*. Zostavil Milan Mišovič. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky 2001. II/1 357 s., II/2 347 s. Ref.: Július Valach, XXXVI, 2001, č. 2, s. 129–131.

189. *Informatívny sprievodca osobitných archívov Slovenskej republiky*. Zostavila Júlia Ragačová. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky 2001. 136 s. Ref.: Júlia Hautová, XXXVI, 2001, č. 2, s. 131–133.
190. Kollárová, Z. – Hanus, J.: *Sprievodca po slovenských archívoch. A guide to the Slovak Archives*. Prešov: Vyd. Universum 1999. 94 + 94 s. Ref.: Milan Mišovič, XXXV, 2000, č. 1, s. 117–118.
191. *A Magyar Országos Levéltár, Levéltárismeretű*. Szerkesztette Lakos János. Budapest: Magyar Országos Levéltár 1996. 296 s. + 20 s. obrazová príloha. Ref.: Mária Stieberová, XXXII, 1997, č. 2, s. 130–133.
192. Schreyer, M. (gesamtredaktion): *Verzeichnis der Bestände der Abteilung D(utsche) D(emokratische) R (epublik)*. Koblenz 1998. 191 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIV, 1999, č. 1, s. 148–153.
193. *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*. Vydala Sekce archivní správy MV ČR roku 1997. Usporiadala a na vydanie pripravila Jarmila Hanzalová. Ref.: Terézia Kaššayová, XXXIII, 1998, č. 2, s. 158–159.
194. *Sprievodca po zbierkovom fonde Hudobného múzea SNM. Hudobné zbierky archívnej povahy 1965–2000*. Kolektív. Slovenské národné múzeum–Hudobné múzeum, Edícia Musaeum Musicum. Bratislava 2001. 349 s. Ref.: Júlia Ragačová, XXXVII, 2002, č. 2, s. 153–156.
195. *Státní ústřední archiv v Praze. Průvodce po archivních fondech a sbírkách. Díl I., svazek 1*. Praha: Sekce archivní správy Ministerstva vnitra ČR 1997. 274 s. + 16 obrazových příloh. Ref.: Elo Rákoš, XXXIII, 1998, č. 2, s. 155–158.
196. *Státní ústřední archiv v Praze. Průvodce po archivních fondech a sbírkách. Díl I., svazek 1–3*. Praha: odbor archivní správy Ministerstva vnitra ČR 1997–2005. 274 s., 437 s. + obr. přílohy. Ref.: Jana Pražáková, XL, 2005, č. 2, s. 113–115.

3. Archívne zborníky, ročenky, príručky

197. *Literárny archív 31/1994*. Martin: Matica slovenská 1995. 362 s. Ref.: Gabriela Ripková, XXXII, 1997, č. 1, s. 104–105. *Literárny archív 32/1995, 33/1996*. Zostavil Michal Kocák. Martin: Matica slovenská 1996, 1998. 208 s., 165 s. Ref.: Júlia Ragačová, XXXVII, 2002, č. 1, s. 163–164. *Literárny archív 34/1997*. Zostavila Terézia Kaššayová. Martin: Matica slovenská 1999. 227 s. Ref.: Júlia Ragačová, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 123–125. *Literárny archív 35/1998, 36/2001–37/2002*. Zostavila Terézia Kaššayová. Martin: Matica slovenská 2000. 259 s., Martin 2002, 337 s. Ref.: Júlia Ragačová, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 142–147. *Literárny archív 38/2003*. Zostavila Terézia Kaššayová. Martin: Slovenská národná knižnica 2004. 229 s. Ref.: Júlia Ragačová, XL, 2005, č. 2, s. 99–101.

*

198. *Archivum Sala. Ročenka I*. Vydal Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa. Šaľa 2004. 287 s. Ref.: Milan Mišovič, XL, 2005, č. 1, s. 132–134.
199. *ČAS v roce 2003. Ročenka České archivní společnosti*. Praha 2004. Ref.: Zuzana Kollárová, XL, 2005, č. 1, s. 149–151.
200. *Mitteilungen des Instituts für österreichischen Geschichtsforschung 2002, 110/1–2, 3–4*. R. Oldenbourg Verlag Wien München 2002. 1–261, 263–500 + I–X strán. Ref.: Richard Marsina, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 160–162. *Mitteilungen des Instituts für österreichi-*

- schen Geschichtsforschung* 2003, 111/1–2, 3–4. R. Oldenbourg Verlag Wien München 2003. IX + 510 s. Ref.: Richard Marsina, XXXIX, 2004, č. 1, s. 110–113.
201. *Na margo popularizačných brožúr štátnych archívov – Slovenský národný archív*. Bratislava: SNA 1999. 22 s.; *Štátny ústredný banský archív*. Banská Štiavnica: ŠÚBA 2000. 23 s.; *Štátny oblastný archív v Bratislave*. Bratislava: ŠOBA 2000. 27 s. Ref.: Júlia Hautová, XXXV, 2000, č. 2, s. 124–125.
202. *Szczeciński informator archiwalny*. Vydáva Archiwum państwowe w Szczecinie. Szczecin 1999. 166 s. Ref.: Dušan Škvarna, XXXVI, 2001, č. 1, s. 133–134.
- *
203. Buzinkayová, A. – Hanus, J. – Kartous, P. – Mišovič, M. – Nováková, V. – Sloboda, E. – Šmýkalová, D.: *Príručka archivára*. Bratislava: PT Servis, spol. s r. o. 1999. 104 s. Ref.: Ján Milan Dubovský, XXXIV, 1999, č. 2, s. 113–115.

VII. VYUŽÍVANIE ARCHÍVNÝCH DOKUMENTOV A PROPAGÁCIA ARCHÍVNEJ PRÁCE

204. Čechová, Františka: *Užitočná exkurzia*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 196–197.
205. Galamboš, Ivan: *Zaujímavá reštaurátorská výstava*. XXXI, 1996, č. 2, s. 183–185.
206. Kollárová, Zuzana: *Archívy v službách verejnosti*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 213–238.
207. Machajdíkova, Elena – Ragačová, Júlia: *Výstava Slovensko na mapách v 16.–20. storočí*. XL, 2005, č. 2, s. 174–176.
208. Ragačová, Júlia: *Výstava Zvolen – podoby minulosti v dokumentoch*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 165–166.
209. Stieberová, Mária: *Výstava stavebných pamiatok v Maďarskom krajinskom archíve*. XXXII, 1997, č. 1, s. 170–171.

VIII. TECHNIKA V ARCHÍVOCH

I. Archívne budovy a ich vybavenie

210. Adamová, Mária: *Štátny okresný archív v Lučenci v novej budove*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 232–234.
211. Drahošová, Šarlota: *Štátny oblastný archív v Nitre v novej budove*. XXXI, 1996, č. 2, s. 144–146.
212. Dunajská, Anna: *Štátny okresný archív v Trnave v novej budove*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 217–223.
213. Graus, Igor – Valach, Július: *Štátne archívy v Banskej Bystrici pod novou spoločnou strechou*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 181–184.
214. Hudecová, Antónia: *Čadčiansky štátny archív v nových priestoroch*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 189–191.
215. Jackaničová, Daniela: *Štátny okresný archív vo Vranove nad Topľou v novej budove*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 184–187.
216. Petrovič, Jozef: *Štátny okresný archív v Bardejove v novej účelovej budove*. XXXI, 1996, č. 2, s. 146–148.
- Pozri aj 38

2. Konzervovanie, reštaurovanie, digitalizácia a ochrana archívnych dokumentov

217. Draškaba, Peter: *Riešenie problémov ochrany z pohľadu novej legislatívy*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 109–114.
218. Hanus, Jozef: *Trendy v oblasti masového konzervovania archívnych a knižničných fondov*. XXXV, 2000, č. 1, s. 18–29.
219. Hanus, Jozef – Mináriková, Jarmila – Havlínová, Bohuslava: *Vyhodnotenie stálosti čierneho-bielych záznamov ihličkových, ink-jetových a laserových tlačiarň*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 130–147.
220. Hanus, Jozef: *K diskusnému príspevku P. Tišliara Konzervačná kópia a digitalizácia archívnych dokumentov*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 126–129.
221. Hanus, Jozef: *Vyhotovovanie konzervačných kópií a študijných kópií archívnych dokumentov*. XL, 2005, č. 2, s. 168–174.
222. Šedivý, Juraj: *Konferencia Rinascimento virtuale v Bratislave*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 188–189.
223. Šedivý, Juraj: *Projekt virtuálneho archívu stredoeurópskych štátov*. XL, 2005, č. 2, s. 176–179.
224. Tišliar, Pavol: *Konzervačná kópia a digitalizácia archívnych dokumentov*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 117–125.
Pozri aj 10, 13, 205

225. Ďurovič, M. a kol.: *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha: nakladatelství PASEKA 2002, 517 s. Ref.: Jozef Hanus, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 134–139.
226. *Technični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega ariviranja – Technical and fraled problems of traditional and electronic archiving. 3. Zbornik referatov izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih od 31. marca do 2. aprila 2004*. Pokrajinski arhiv Maribor, 2004. Ref.: Jozef Hanus, XL, 2005, č. 1, s. 155–158.

IX. KRONIKA

227. *Ing. Zdenko G. Alexy 75-ročný*. Ladislav Vrteľ, XXXIII, 1998, č. 1, s. 215–216.
228. *PhDr. Adam Balogh 60-ročný*. Eubica Máteová, XXXIV, 1999, č. 2, s. 190–191.
229. *Šesťdesiatiny Júliusa Bartla*. Juraj Spiritza, XXXII, 1997, č. 1, s. 177–179.
230. *Na rozlúčku s kolegom a priateľom doc. PhDr. Jánom Beňkom, DrSc. (1942–1998)*. Peter Kartous, XXXIII, 1998, č. 2, s. 242–244.
231. *Odhalenie pamätnej tabule Ing. Arpádovi Bergfestovi*. Milan Durbák, XXXV, 2000, č. 1, s. 188–190.
232. *K sedemdesiatinám doc. PhDr. Františka Bielika, CSc.* Elo Rákoš, XXXIV, 1999, č. 1, s. 200–201.
233. *Za PhDr. Františkom Bokesom*. Peter Draškaba, XXXIX, 2004, č. 1, s. 169–170.
234. *Za Soňou Böhmerovou (1939–2003)*. Eva Vrabcová, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 243–244.
235. *Životné jubileum PhDr. Petra Draškabu*. Peter Kartous, XL, 2005, č. 2, s. 192–193.
236. *Posledná rozlúčka s kolegom a priateľom Jánom Drugdom*. Mária Adamová, XXXIX, 2004, č. 2, s. 204–206.
237. *Zomrel PhDr. Ján Milan Dubovský*. Veronika Nováková, XL, 2005, č. 2, s. 193–196.

238. *Dvojaké výročie Štefana Eliáša*. Ivan Chalupecký, XXXVII, 2002, č. 2, s. 231–234.
239. *In memoriam Győző Embera*. Mária Stieberová, XXXI, 1996, č. 1, s. 168–170.
240. *Životné jubileum Ivana Galamboša*. Jozef Hanus, XXXIV, 1999, č. 2, s. 191–193.
241. *Odhalenie pamätnej tabule Jozefovi Gindlovi, CSc.* Jozef Surovec, XXXVII, 2002, č. 1, s. 200–201.
242. *Na rozlúčku s kolegom, priateľom a učiteľom PhDr. Vladimírom Horváthom (1926–2002)*. Peter Kartous, XXXVII, 2002, č. 2, s. 235–237.
243. *Profesor Ján Hučko sedemdesiatnikom!* Juraj Roháč, XXXIV, 1999, č. 1, s. 204–206.
244. *Sedemdesiatiny Ivana Chalupeckého*. Juraj Spiritza, XXXVII, 2002, č. 1, s. 198–200.
245. *Za Petrom Chlebom*. Anna Kováčová, XXXIII, 1998, č. 2, 244–245.
246. *JUDr. Jozef Chreňo sedemdesiatročný*. Mária Stieberová, XXXII, 1997, č. 1, s. 175–177.
247. *K šesťdesiatinám PhDr. Slavka Churého*. Jana Kurucárová, XXXI, 1996, č. 1, s. 162–163.
248. *K 100. výročiu narodenia PhDr. Márie Jeršovej-Opočenskej*. Eva Králiková, XXXIV, 1999, č. 2, s. 193–197.
249. *Jubileum PhDr. Petra Kartousa, CSc.* Ladislav Vrtel, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 3–5.
250. *PhDr. Jozef Klačka 60-ročný*. Lýdia Kamencová, XXXIV, 1999, č. 1, s. 201–202.
251. *K sedemdesiatinám PhDr. Jozefa Kočiša, CSc.* Mária Stieberová, XXXII, 1997, č. 2, s. 186–187.
252. *Za pani profesorkou Alojziou Kočišovou*. Mária Stieberová, XXXIX, 2004, č. 2, s. 203–204.
253. *Michal Kušík (1915–2000)*. Peter Kartous, XXXV, 2000, č. 2, s. 3–4.
254. *Životné jubileum Mgr. Veroniky Lakatošovej*. Oľga Kasalová, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 223–225.
255. *Za Helenou Lalkovou (1951–1998)*. Elo Sloboda, XXXIII, 1998, č. 1, s. 216–217.
256. *Predčasný odchod Petra Leboviča*. Ján Drugda, XXXIV, 1999, č. 2, s. 197.
257. *Rudolf Lach 60-ročný*. Mária Kačkovičová, XXXIX, 2004, č. 2, s. 200–201.
258. *Predseda Vedeckej archívnej rady Richard Marsina 75-ročný*. Mária Stieberová, XXXIII, 1998, č. 2, s. 239–240.
259. *Životné jubileum PhDr. Marty Melnikovej*. Elo Rákoš, XXXVI, 2001, č. 1, s. 180–181.
260. *Profesor Jozef Novák sedemdesiatročný*. Leon Sokolovský, XXXV, 2000, č. 2, s. 218–221.
261. *Jubileum Štefana Péchyho*. František Žifčák, XXXIX, 2004, č. 2, s. 201–203.
262. *K životnému jubileu PhDr. Ela Rákoša, CSc.* František Palko, XXXI, 1996, č. 1, s. 163–165.
263. *Na rozlúčku s kolegom a priateľom PhDr. Elemírom Rákošom, PhD.* Peter Kartous, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 226–227.
264. *Životné jubileum PhDr. Gabriely Ripkovej*. Peter Kartous, XXXIII, 1998, č. 1, s. 213–215.
265. *JUDr. Ladislav Ružička šesťdesiatročný*. Peter Kartous, XXXI, 1996, č. 2, s. 185–187.
266. *Za PhDr. Františkom Sedlákom, CSc.* Marta Melniková, XXXIV, 1999, č. 1, s. 208–209.
267. *Docent Marián Skladaný šesťdesiatročný*. Jozef Novák, XXXV, 2000, č. 1, s. 192–194.
268. *PhDr. Oldřich Sládek šesťdesiatročný*. Peter Kartous, XXXII, 1997, č. 2, s. 187–188.

269. *Šesťdesiatiny PhDr. Ela Slobodu*. Juraj Spiritza, XXXIV, 1999, č. 1, s. 206–208.
270. *Na rozlúčku s Marcelom Smetanom (1942–2003)*. Daniela Jackaničová, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 244–245.
271. *PhDr. Juraj Spiritza šesťdesiatročný*. Peter Kartous, XXXI, 1996, č. 1, s. 165–167.
272. *Životné jubileum PhDr. Márie Stieberovej, CSc.* Peter Kartous, XXXV, 2000, č. 2, s. 214–218.
273. *Šesťdesiatiny Vincenta Šlahučku*. Juraj Spiritza, XXXIII, 1998, č. 2, s. 240–242.
274. *Šesťdesiatiny Petra Štanského*. Antónia Hudcová, XL, 2005, č. 1, s. 216–217.
275. *Spomienka na Petra Štibraného*. Radka Mináriková, XL, 2005, č. 2, s. 197–198.
276. *Dominik Šumeraj 65-ročný*. Marián Urblik, XXXI, 1996, č. 1, s. 167–168.
277. *Peter Tesák 60-ročný*. Šarlota Drahošová, XL, 2005, č. 1, s. 218–219.
278. *Životné jubileum PhDr. Mariána Urblika*. Elo Rákoš, XXXV, 2000, č. 1, s. 195–196.
279. *Životné jubileum Júliusa Valacha*. Mária Stieberová, XL, 2005, č. 1, s. 219–222.
280. *Najstarší archivár na Slovensku František Vician 90-ročný*. Božena Malovcová, XXXVII, 2002, č. 2, s. 234–235.
281. *Za Františkom Vicianom*. Božena Malovcová, XL, 2005, č. 2, s. 196.
282. *Za PhDr. Zorkou Viestovou*. Peter Zoričák, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 241–243.
283. *Životné jubileum PhDr. Mariána Zemeneho*. Šarlota Drahošová, XXXI, 1996, č. 2, s. 187–188.
284. *Doc. PhDr. Juraj Žudel, DrSc., sedemdesiatročný*. Richard Marsina, XXXIV, 1999, č. 1, s. 202–204.

X. SPRÁVA REGISTRATÚRY

285. Dlugolinská, Ľudmila: *Správa registratúry Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 186–189.
286. Kollár, Radovan: *Správa registratúry Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 191–193.
287. Mrižová, Mária: *Správa registratúry orgánov miestnej štátnej správy v roku 1999*. XXXV, 2000, č. 2, s. 185–191.
288. Mrižová, Mária: *Čo s registratúrami národných výborov?* XXXVI, 2001, č. 1, s. 159–162.
289. Mrižová, Mária: *Vzťah ústredných orgánov štátnej správy k správe registratúry*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 190–193.
290. Mrižová, Mária: *Vplyv reforiem verejnej správy na kvalitu správy registratúry v orgánoch miestnej štátnej správy na Slovensku*. XL, 2005, č. 2, s. 184–189.
291. Sedláčková, Silvia: *Správa registratúry Ministerstva financií Slovenskej republiky*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 193–198.
- Pozri aj 35, 42
-
292. Kartous, P. – Mrižová, M.: *Správa registratúry a archívu podnikateľských subjektov*. 2. rozšírené vydanie. Bratislava: PT Servis 1999. 224 s. Ref.: Mária Munková, XXXV, 2000, č. 1, s. 119–121.
293. Kartous, P. – Mrižová, M.: *Správa registratúry a archívu podnikateľských a iných subjektov*. 3. rozšírené vydanie. Bratislava: KZT, a. s. 2000. 297 s. Ref.: Mária Munková, XXXV, 2000, č. 2, s. 123–124.

294. Kartous, P. – Mrižová, M.: *Správa registratúrnych záznamov a archívnych dokumentov u ich pôvodcov*. 1. vyd. Bratislava: KZT, a. s. 2003. 384 s. Ref.: Mária Munková, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 133–134.

XI. POMOCNÉ HISTORICKÉ VEDY

1. Všeobecne

295. Ragač, Radoslav: *Edičný program firmy Arcanum adatabázis (Pomocné historické vedy a Slovensko)*. XL, 2005, č. 2, s. 179–181.

— — —

296. Szymanski, J.: *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN 2001. 763 s. Ref.: Richard Marsina, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 157–160.

2. Diplomatika

297. Čelko, Mikuláš: *Medzinárodné sympóziu o začiatkoch nemecko-rečových kancelárií v Európe*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 162–165.

298. Hautová, Júlia: *Falšovateľia a problém fálz v dejinách*. XL, 2005, č. 1, s. 198–199.

299. Marsina, Richard: *Najstaršie mestské privilégium Banskej Štiavnice*. XL, 2005, č. 2, s. 39–49.

300. Mislovičová, Virginia: *Acta civilia v daňových a účtovných knihách mesta Kežmarku*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 5–18.

301. Oslanský, František: *Notársky rotulus Jána z Gostyňa zo začiatku 14. storočia a Slovensko*. XL, 2005, č. 1, s. 3–22.

302. Pospechová, Petra – Spiritza, Juraj: *O notároch a podnotároch Modry, Pezinka a Svätého Jura v 17. storočí*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 59–78.

303. Rábik, Vladimír: *Spišské falzum k roku 1250. Ku kritike a interpretácii najstarších prameňov o Marcelovom hrade pri Hrabušiciach*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 27–47.

304. Ragačová, Júlia: *Diplomatická produkcia mestečka Kláštora pod Znievom*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 28–47.

305. Roháč, Juraj: *Kongres medzinárodnej komisie pre diplomatiku v Gente*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 187–189.

306. Roháč, Juraj: *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 184–188.

307. Rozložníková, Virginia: *Najstaršia daňová a účtovná kniha mesta Kežmarku 1434–1444*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 25–40.

308. Spiritza, Juraj: *Sympóziu O úlohách výskumu nemčiny používanej pisármi v stredovekých a ranonovovekých mestských kanceláriách*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 195–197. Pozri aj 415, 418, 419.

— — —

309. *Dating undated medieval Charters*. Ed. Michael Gervers. The Boydell Press, Woodbridge 2000. 237 s. Ref.: Juraj Šedivý, XXXVII, 2002, č. 2, s. 188–194.

310. Meier, J.: *Städtische Kommunikation in der Frühen Neuzeit. Historische Sociopraxiologie und historische Textlinguistik*. Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am Main 2004. 365 s. Ref.: František Žifčák, XXXIX, 2004, č. 2, s. 137–141.

311. Spáčil, V.: *Písari a kanceláre mesta Olomouce do roku 1786*. Vydal Státní okresní archiv v Olomouci roku 2001. 416 s. Ref.: Mária Stieberová, XXXVII, 2002, č. 2, s. 181–183.

3. Heraldika, sfragistika, genealógia

312. Churý, Slavko: *Štatút o znaku, pečati a insígniách mesta Žiliny z roku 1943*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 116–117.
313. Králik, Jozef: *Niektoré aktuálne problémy právnej úpravy občianskych erbov na Slovensku*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 108–115.
314. Novák, Jozef: *O erbe Bánoviec nad Bebravou a nielen o ňom (K metodike v heraldike)*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 135–144.
315. Novák, Jozef: *Ešte raz o erbe Bánoviec nad Bebravou a o metodike v heraldike*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 121–125.
316. Pospechová, Petra – Spiritza, Juraj: *O erbových znakoch zo 14. až 18. storočia (najmä na pečatiach mešťanov Modry, Pezinka a Svätého Jura zo 16. až 18. storočia)*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 98–116.
317. Ragač, Radoslav: *Vývin erbu mesta Zvolena do konca 17. storočia*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 41–56.
318. Ragač, Radoslav: *Mestečko Poniky. Historický vývoj erbu a pečatí*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 118–130.
319. Ragač, Radoslav: *Erb a pečate Slovenskej Lupče a Lupčianskej Ulice*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 48–60.
320. Vrteľ, Ladislav: *Na margo erbu Bánoviec nad Bebravou*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 145–151.
321. Vrteľ, Ladislav: *O erbe Bánoviec, no najmä o metodike heraldickej tvorby*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 126–133.
322. Vrteľ, Ladislav: *Heraldický novotvar (Príspevok k heraldickej terminológii)*. XXXV, 2000, č. 1, s. 49–59.
323. Vrteľ, Ladislav: *Úvod do terminológie blazonu (smery, polohy, vzťahy)*. XXXV, 2000, č. 2, s. 24–56.
324. Vrteľ, Ladislav: *Pokus o definíciu erbu*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 76–107.
325. Vrteľ, Ladislav: *Heroldské figúry. (Príspevok k terminológii blazonu)*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 77–117.
326. Vrteľ, Ladislav: *Heroldské a heraldické križe (Príspevok k terminológii blazonu)*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 81–129.
327. Vrteľ, Ladislav: *Heraldický lev (Príspevok k terminológii blazonu)*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 79–108.
328. Vrteľ, Ladislav: *Ruža a ľalia v heraldike (Príspevok k heraldickej terminológii)*. XL, 2005, č. 1, s. 77–102.
329. Vrteľ, Ladislav: *Orol v heraldike (Príspevok k terminológii blazonu)*. XL, 2005, č. 2, s. 76–98.
- — —
330. Federmayer, F. (ed.) – Pongrácz, D. (kresby): *Lexikón erbov šľachty na Slovensku I – Trenčianska stolica – šľachta Trenčianskej stolice podľa súpisov z rokov 1596 a 1646/47*. Bratislava 2000. 332 s., z toho 28 strán so 168 farebnými vyobrazeniami erbov. Ref.: Z. G. Alexy, XXXVII, 2002, č. 1, s. 149–150.

331. *Heraldika na Slovensku*. Zostavil Milan Šišmiš. Martin: SGHS pri Matici slovenskej 1997. 259 s. Ref.: Peter Kartous, XXXIII, 1998, č. 1, s. 126–128.
332. Kartous, P. – Vrtel, L.: *Heraldický register Slovenskej republiky I*. Martin: MV SR – Vydavateľstvo Matice slovenskej 2000. 280 s. Ref.: Igor Graus, XXXV, 2000, č. 2, s. 120–123.
333. Kartous, P. – Vrtel, L.: *Heraldický register Slovenskej republiky II*. Martin: MV SR Vydavateľstvo Matice slovenskej 2001, 274 s. Ref.: Igor Graus, XXXVII, 2002, č. 2, s. 148–150.
334. Klčo, M.: *Okres Piešťany – stručná história a erby miest a obcí*. Piešťany: Balneologické múzeum 1999. 137 s. Ref.: Vladimír Krupa, XXXV, 2000, č. 1, s. 144–145.
335. Novák, J. – Vítek, P.: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku II. Liptovská stolica*. Bratislava: Hajko & Hajková 2004. 178 s. Ref.: Leon Sokolovský, XL, 2005, č. 1, s. 139–140.
336. *Občianska heraldika. Civil heraldry*. Zost. Hautová, J. – Vrtel, L. Martin: SGHS 2002. 139 s. Ref.: František Žifčák, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 118–123.
337. Pongrácz, D. – Ragač, R. – Strešňák, G. – Tandlich, T. – Federmayer, F.: *Series nobilium. Heraldicko-genealogický lexikón. Šľachta Bratislavskej stolice*. Bratislava: Luigi 2004. 496 s. Ref.: Ján Lukačka, XL, 2005, č. 1, s. 136–138.
338. Sedláček, A.: *Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty I–V*. Zost.: Vladimír Růžek. Praha: Academia 2001–2002 (vyšli zv. I–III.). Ref.: Jozef Novák, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 141–142.
339. Vítek, P.: *Erby obcí a miest v Liptove*. Liptovský Mikuláš: ŠOKA 2000. 58 s. Ref.: Ladislav Vrtel, XXXVII, 2002, č. 1, s. 151–153.
340. Vrtel, L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin 1999. 296 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIV, 1999, č. 2, s. 115–120.
- *
341. Ezrová, Adriana: *Zlatníci v Kremnici a ich cechové pečatidlá*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 60–68.
342. Králik, Jozef: *Neidentifikovaná pamiatka z Vyčapiek*. XXXIX, 2004, č. 2, s. 192–194.
343. Rábik, Vladimír: *Výsady o používaní farby pečatného vosku pre mestá (výsady pre Žilinu z rokov 1523 a 1533)*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 32–45.
-
344. Adamová, M. – Drenko, J.: *Pečate miest a obcí historického Novohradu*. Lučenec: ŠOKA 2001. 50 s. a 1 príloha. Ref.: Radoslav Ragač, XXXVII, 2002, č. 1, s. 153.
345. Détraz, G.: *Catalogue des sceaux médiévaux des Archives de la Haute-Savoie*. Annecy 1998. 278 s. Ref.: Radoslav Ragač, XXXVI, 2001, č. 2, s. 141–143.
346. Kollega Tarsoly, I.(zost.): *Településeink címeres pecsétjei a Magyar Országos Levéltárban*. Tarsoly Kiadó Budapest 2001 (CD-rom). Ref.: Radoslav Ragač, XXXVII, 2002, č. 2, s. 183–184.
347. Krejčík, T.: *Pečeť v kultúre stredoveku*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity 1998. 367 s. Ref.: Jozef Novák, XXXIV, 1999, č. 2, s. 131–133.
348. Krochmal, J.: *Pieczęcie i herb miasta Przemyśla*. Przemyśl 1997. 122 s. Ref.: František Žifčák, XXXV, 2000, č. 2, s. 140–144.
349. Nováková, V.: *Pečate miest a obcí v regióne Galanty a Šale*. Šaľa: ŠOKA 1997. 59 s. a 114 ilustrácií. Ref.: Ladislav Vrtel, XXXII, 1997, č. 2, s. 114–116.

*

350. Kerešová, Michaela: *Súľovský zemepanský rod Sirmiensis a jeho rodový kalendár*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 79–97.
351. Lukačka, Ján: *Notár kráľa Žigmunda Martin z Malých Bošian*. XXXII, 1997, č. 1, s. 37–43.
-
352. *Genealógia, heraldika a príbuzné disciplíny – stav a perspektívy*. Zostavil Milan Šišmiš. Martin: SGHS 2003. 194 s. Ref.: Radoslav Ragač, XL, 2005, č. 1, s. 144–145.
353. *Genealogicko-heraldický hlas 1/2003, 2/2003*. Zostavil Milan Šišmiš. Martin: SGHS 2003. 76 s., 68 s. Ref.: Radoslav Ragač, XXXIX, 2004, č. 1, s. 108–110.
354. *Genealogicko-heraldický hlas 1/2004, 2/2004*. Zostavil Milan Šišmiš. Martin: SGHS 2004. 62 s., 64 s. Ref.: Radoslav Ragač, XL, 2005, č. 1, s. 142–144.
355. Kredatusová, A.: *Probstnerovci z Novej Ľubovne a Jakubian*. Martin 2002. 88 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXVII, 2002, č. 2, s. 150–153.
356. *Matričný slovník. Pomôcka na zapisovanie údajov do cirkevných matrik*. Vydal Spolok svätého Vojtecha. Trnava 1999. 332 s. Ref.: Jana Schullerová, XXXV, 2000, č. 1, s. 121–124.
357. Peneau, M.: *Les archives en Slovaquie et recherches généalogiques dans ce pays*. Martin 1996. 116 s. a 83 obr. príloh. Ref.: Jana Schullerová, XXXI, 1996, č. 2, s. 109–110.
358. Řičař, K.: *Úvod do genealogie. Kdo jsou moji předkové a odkud přišli?* Praha: Nakladatelství Horizont, a. s. 1995. 96 s. Ref.: Jana Schullerová, XXXI, 1996, č. 2, s. 110–111.
- Pozri aj 185, 405

4. Faleristika

359. Graus, Igor: *Dračí rád Žigmunda Luxemburského a jeho symbolika*. XXXI, 1996, č. 2, s. 86–106.
360. Graus, Igor: *K vymedzeniu faleristiky ako vednej disciplíny (1. časť)*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 32–59.
361. Graus, Igor: *K vymedzeniu faleristiky ako vednej disciplíny (2. časť)*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 17–35.
362. Graus, Igor: *Náčrt vývoja faleristického bádania s osobitným zreteľom na Slovensko (1. časť, 15.–19. storočie)*. XXXV, 2000, č. 1, s. 91–103.
363. Graus, Igor: *Náčrt vývoja faleristického bádania s osobitným zreteľom na Slovensko (2. časť)*. XXXV, 2000, č. 2, s. 95–108.
364. Graus, Igor: *Náčrt vývoja faleristického bádania s osobitným zreteľom na Slovensko (3. časť – obdobie rokov 1918–1969)*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 99–114.
365. Graus, Igor: *Náčrt vývoja faleristického bádania s osobitným zreteľom na Slovensko (4. časť – obdobie rokov 1970–1992)*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 131–142.
366. Graus, Igor: *K niektorým aktuálnym problémom faleristiky*. XL, 2005, č. 1, s. 103–125.
-
367. Lobkowicz, F.: *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Praha: Libri 1995. 240 s. Ref.: Igor Graus, XXXI, 1996, č. 1, s. 107–109.
368. Marcinko, J. – Jiroušek, A.: *Slovenské rady, vyznamenania, čestné odznaky*. Košice 2002. 111 s. Ref.: Peter Zoričák, XXXIX, 2004, č. 2, s. 127–132.

369. Nordenvall, Per (ed.): *Kungliga Serafimerorden 1748–1998*. Kungl Maj: ts Orden, Borås 1998. 656 s. a 854 farebných ilustrácií. Ref.: Igor Graus, XXXIV, 1999, č. 2, s. 138–140.

5. Chronológia

370. Haladová, Silvia: *Telegdiho kalendár na rok 1583*. XXXV, 2000, č. 1, s. 77–90.
-
371. Bláhová, M.: *Historická chronologie*. Praha: Nakladatelství Libri 2001. 948 s. Ref.: Zuzana Nemcová, XXXVII, 2002, č. 2, s. 180–181.
372. Novák, Jozef: *Chronológia*. Bratislava: Univerzita Komenského 2004. 291 s. Ref.: Zuzana Nemcová, XL, 2005, č. 1, s. 135–136.
373. Žudel, J.: *Príručka chronologie*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr 2003. 186 s. Ref.: Leon Sokolovský, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 134–136.

6. Paleografia, epigrafika a kodikológia

374. Šedivý, Juraj: *Prehľad západoeurópskej latinskej paleografie stredovekého obdobia za posledné polstoročie*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 62–78.
375. Šedivý, Juraj: *Stredoveká latinská paleografia vo „východnej“ Európe a medzinárodná paleografická spolupráca*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 78–97.
376. Šedivý, Juraj: *Akademická sieť stredoeurópskych paleografov*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 159–161.
-
377. Novák, J. a kol.: *Paleografická čítanka. Pomôcka na čítanie rukopisov z 12.–19. storočia*. Vydala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej v spolupráci s Vydavateľstvom Matice slovenskej. Martin 2001. 176 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXVI, 2001, č. 2, s. 139–141.
378. Pátková, Hana – Spunar, Pavel – Šedivý, Juraj (ed.): *The history of written culture in the carpatho-danubian region. Latin paleography Network – central and central east Europe*. Bratislava – Praha: Chronos 2003. 220 s. Ref.: Richard Marsina, XL, 2005, č. 1, s. 151–154.
379. Pátková, H.: *Cvičení z pozdně středověké paleografie*. Dolní Břežany: Scriptorium 2001. 32 s. a 21 obr. príloh. Ref.: Juraj Šedivý, XXXVII, 2002, č. 2, s. 177–179.
380. Roland, M.: *Buchschmuck in Lilienfelder Handschriften. Von der Gründung des Stiftes bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts. Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde*. Band 22, Wien 1996. 96 s. textu + 86 obr. príloh (8 fareb.). Ref.: Juraj Šedivý, XXXIII, 1998, č. 2, s. 163–165.
- *
381. Spiritza, Juraj: *Nielen epitafy sú epigrafmi*. XXXI, 1996, č. 2, s. 61–85.

7. Demografia

382. Mrižová, Mária: *Žiadosti o domovskú príslušnosť ako prameň historickej demografie (K vývoju demografických pomerov v Trnave v rokoch 1918–1945)*. XXXII, 1997, č. 2, s. 71–81.

8. Numizmatika

383. Spiritza, Juraj: *Mince Slovenskej republiky z rokov 1993–1997*. XXXII, 1997, č. 2, s. 165–168.
384. Spiritza, Juraj: *Pamätné mince Slovenskej republiky*. XXXVIII, 2003, č. 1, s. 207–213.
385. Zoričák, Peter: *Jánošík na minciach, medailách a odznakoch*. XXXV, 2000, č. 2, s. 109–118.
-
386. North, M.: *Von Aktie bis Zoll. Ein historische Lexikon des Geldes*. München 1995. 467 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXII, 1997, č. 1, s. 108–110.

9. Vexilológia

387. Jankovič, Ľubomír: *XVI. medzinárodný vexilologický kongres vo Varšave (1.–5. júl 1995)*. XXXI, 1996, č. 1, s. 147–148.

10. Historická geografia, kartografia

388. Badlík, Karol: *Vedecká konferencia o historických mapách*. XXXII, 1997, č. 2, s. 169–171.
389. Churý, Slavko a kol.: *Problém hranice Uhorska s Moravou, Sliezsom a Poľskom v historických prameňoch*. XXXI, 1996, č. 1, s. 61–71.
390. Klein, Bohuš: *Jozefínske mapovanie*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 78–88.
391. Melníková, Marta – Vrabcová, Eva: *Utváranie severných hraníc Slovenska v 20. storočí*. XXXI, 1996, č. 2, s. 16–26.
392. Petrovič, Vladimír: *Vývoj moravsko-uhorskej hranice na Záhorí*. XXXI, 1996, č. 1, s. 72–80.
393. Ragačová, Júlia: *Historické mapy*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 179–181.
-
394. Berčík, P. – Lovecký, P.: *Územné zmeny obcí v SR od roku 1990*. Bratislava 2003. 308 s. a 7 máp. Ref.: Juraj Žudeľ, XL, 2005, č. 1, s. 140–142.
395. Házi, J.: *Pozsony vármegye középkori földrajza*. Bratislava: Kalligram 2000. 624 s. Ref.: Juraj Žudeľ, XXXVI, 2001, č. 1, s. 129–133.
396. Klein, B.: *Významné mestá Slovenska na tajných mapách 18. storočia*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2003. 160 s. a 11 mapových príloh. Ref.: Ján Pravda, XL, 2005, č. 2, s. 101–104.
397. Pravda, J.: *Stručný lexikón kartografie*. Bratislava, SAV 2003. 324 s. Ref.: Juraj Žudeľ, XXXIX, 2004, č. 2, s. 132–134.
398. Semotanová, E.: *Kartografie v historickej práci*. Praha: Historický ústav 1994. 235 s. Ref.: Marta Melníková, XXXI, 1996, č. 1, s. 105–107.

399. *Vývoj osídlenia Slovenska. Geographia Slovaca 9.* (Editor Juraj Žudeľ). Bratislava: Geografický ústav SAV 1995. 79 s. Ref.: Ján Beňko, XXXI, 1996, č. 1, s. 92–94.

11. Onomastika

400. Horváth, Vladimír: *Prepisovanie priezvisk pri počítačovom spracovaní.* XXXII, 1997, č. 2, s. 60–70.
401. Majtán, Milan: *Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik a štúrovci – a názov Bratislava.* XXXI, 1996, č. 2, s. 48–60.
402. Žudeľ, Juraj: *Miestne názvy na Lazarovej mape Uhorska so zreteľom na územie Slovenska.* XXXII, 1997, č. 2, s. 48–59.
-
403. Majtán, M.: *Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773–1997).* Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1998. 600 s. Ref.: Juraj Žudeľ, XXXIV, 1999, č. 2, s. 131.

12. Kampanológia

404. Spiritza, Juraj: *O počte a postavení zvonov na Slovensku.* XXXVI, 2001, č. 1, s. 59–72.
-
405. Spiritza, J.: *Biografický slovník zvonolejárov činných na Slovensku v druhom tisícročí.* Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky 2002. 105 s. Ref.: František Žifčák, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 125–127.
406. Herold, H.: *Die Glockengiesserei und Metallwarenfabrik Herold in Komotau.* Göttingen 2003. 69 s., 60 ilustrácií. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIX, 2004, č. 1, s. 117–120.

XII. DEJINY SPRÁVY

407. Berčík, Peter: *Právne a ekonomické aspekty prípravy nového správneho usporiadania Slovenskej republiky.* XXXI, 1996, č. 2, s. 3–15.
408. Chalupecký, Ivan: *Vývoj verejnej správy Gemera v rokoch 1526–1711.* XXXIV, 1999, č. 1, s. 55–62.
409. Chrena, Ondrej: *Územnosprávne členenie Slovenska v rokoch 1939–1945.* XL, 2005, č. 1, s. 51–76.
410. Churý, Slavko: *Súdna správa v Liptove v roku 1849.* XXXII, 1997, č. 1, s. 71–80.
411. Javošová, Erika: *Spoločenské postavenie šľachty na Slovensku v prvej polovici 13. storočia.* XXXVIII, 2003, č. 2, s. 40–77.
412. Javošová, Erika: *Spoločenské postavenie nepriviligovaného obyvateľstva na Slovensku v 1. polovici 13. storočia.* XXXIX, 2004, č. 2, s. 61–101.
413. Keresteš, Peter: *Najstarší kongregačný protokol Nitrianskej stolice a jej správa v rokoch 1572–1607.* XL, 2005, č. 1, s. 31–50.
414. Malovcová, Božena: *Spišskosobotská synoda a jej význam pre vývoj evanjelickej cirkevnej správy na Spiši.* XL, 2005, č. 2, s. 50–62.
415. Martinický, Miroslav: *Najstarší kongregačný protokol Trenčianskej stolice 1571–1604 a jeho chýbajúce časti.* XXXVII, 2002, č. 1, s. 15–27.

416. Mertanová, Štefánia: *Tripartitum v praxi tavernického súdu 16.–17. stor.* XXXIII, 1998, č. 1, s. 22–44.
417. Nemcová, Zuzana: *Život a správa Bratislavskej stolice v 16.–18. storočí na základe obsahovej analýzy jej písomných prameňov.* XXXIX, 2004, č. 2, s. 11–27.
418. Szeghyová, Blanka: *Príspevok k dejinám mestského súdnictva. (Mestská súdna kniha Prešova 1555–1560).* XXXIII, 1998, č. 1, s. 60–76.
419. Szeghyová, Blanka: *Príspevok k dejinám mestského súdnictva. (Mestská súdna kniha Bardejova 1559–1649).* XXXVIII, 2003, č. 1, s. 46–61.
420. Žudeľ, Juraj: *Utváranie nového územného a správneho členenia Slovenskej republiky v rokoch 1990–1996.* XXXVII, 2002, č. 1, s. 28–56.
-
421. Kubinyi, A.: *Városfejlődés és vásárhálózat a középkori alföldön és az alföld szélén. Dél-alföldi évszázadok 14.* Szeged 2000. 197 s. + mapa (bez registra). (Príspevok ku kategorizácii miest.) Ref.: Richard Marsina, XXXIX, 2004, č. 2, s. 144–150.
422. Sokolovský, L.: *Správa stredovekej dediny.* Bratislava 2002. 308 s. Ref.: Juraj Žudeľ, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 115–118.

XIII. HISTÓRIA

423. Beňko, Ján: *Interpretácia prameňov k starším dejinám Likavy a Likavky.* XXXI, 1996, č. 2, s. 37–47.
424. Beňko, Ján: *XI. zjazd Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV a Valné zhromaždenie SHS pri SAV.* XXXI, 1996, č. 2, s. 178–181.
425. Bodnárová, Milica: *Kultúra života mešťanov Pentapolitany v 16. storočí.* XXXIX, 2004, č. 2, s. 102–123.
426. Buzinkayová, Anna: *Slovania, Maďari a vznik Uhorského kráľovstva.* Vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou. XXXII, 1997, č. 1, s. 160–163.
427. Fábrová, Karin: *Genéza miest na Slovensku a v Malopolsku.* XL, 2005, č. 1, s. 211–213.
428. Fórišová, Marta: *Bratislavskí knihári v 16.–17. storočí.* XXXVI, 2001, č. 1, s. 73–87.
429. Galbavá, Míriam: *Osídlenie Čachtického panstva do polovice 15. storočia.* XXXII, 1997, č. 2, s. 97–113.
430. Jankovičová, Eva: *Formy a obsah vzdelanosti v historickom procese.* XXXIII, 1998, č. 1, s. 200–202.
431. Kamencová, Lýdia: *Sedemdesiat rokov Učenej spoločnosti Šafárikovej.* XXXI, 1996, č. 2, s. 165–169.
432. Kartous, Peter: *18. medzinárodný kongres historických vied v Montreale.* XXXI, 1996, č. 1, s. 134–135.
433. Kartous, Peter: *19. medzinárodný kongres historických vied v Oslo.* XXXV, 2000, č. 2, s. 209–211.
434. Kartous, Peter: *20. medzinárodný kongres historických vied v Sydney.* XL, 2005, č. 2, s. 189–191.
435. Kolárová, Monika: *Pramenná báza k dejinám literárnej vedy v Slovenskej akadémii vied.* XXXIV, 1999, č. 1, s. 82–89.
436. Liptáková, Helena: *Politické snahy Slovenska vo francúzskej diplomatickej korešpondencii z rokov 1932–1939.* XXXVI, 2001, č. 1, s. 88–98.

437. Liptáková, Helena: *Štátne zastupiteľstvo na Spiši v rokoch 1850–1861*. XL, 2005, č. 2, s. 63–75.
438. Michalička, Vladimír: *Školské kroniky ako prameň historického výskumu*. XL, 2005, č. 1, s. 126–131.
439. Morišová, Viera: *Oslavy výročia gymnaziálneho školstva v Trenčíne*. XXXV, 2000, č. 1, s. 190–192.
440. Múdra, Darina: *Hudobnohistorické databázy výnimočnej hodnoty*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 107–120.
441. Orosová, Martina: *Bratislavskí žobráci v 18. storočí*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 90–106.
442. Pellová, Daniela: *Mestecká Šarišskej stolice v 2. polovici 18. storočia*. XXXI, 1996, č. 1, s. 81–91.
443. Petőczová, Janka: *Thomas Gosler – mestský notár a hudobný skladateľ v Kežmarku v prvej polovici 17. storočia*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 106–122.
444. Roháč, Juraj: *Medzinárodná vedecká konferencia Nápoje v minulosti a prítomnosti Slovenska*. XXXV, 2000, č. 1, s. 180–183.
445. Roháč, Juraj: *Vedecké sympóziium Mäsiarstvo a údenárstvo v dejinách Slovenska*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 211–213.
446. Sečanská, Janka: *Juraj Pohronec Slepčiansky a jeho testament*. XXXII, 1997, č. 1, s. 44–57.
447. Sedliaková, Alžbeta: *Zasadnutie rumunsko-slovenskej komisie historikov a sympóziium Dejiny osvietenstva a postosvietenské tendencie v kontexte strednej a juhovýchodnej Európy*. XXXII, 1997, č. 2, s. 172–174.
448. Sedliaková, Alžbeta: *Zasadnutie slovensko-rumunskej komisie historikov*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 195–197.
449. Sedliaková, Alžbeta: *Zasadnutie slovensko-rumunskej komisie historikov*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 209–210.
450. Sedliaková, Alžbeta: *K slovensko-rumunským vzťahom*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 182–183.
451. Síkorová, Elena: *Židia a banské mestá na Slovensku*. XXXI, 1996, č. 1, s. 49–60.
452. Sokolovský, Leon: *Vedecká konferencia o výskume miestnych a krajových dejín na Slovensku*. XXXV, 2000, č. 1, s. 172–174.
453. Štefánik, Martin: *Pramene k stredovekým dejinám Uhorska a Slovenska v benátskom archíve*. XXXIX, 2004, č. 1, s. 40–58.
454. Štulrajterová, Katarína: *Universitas Patavina a študenti z územia dnešného Slovenska (1359–1995)*. XXXII, 1997, č. 1, s. 81–99.
455. Tandlich, Tomáš: *Artikuly obchodných cechov v slobodných kráľovských mestách Košice, Prešov a Levoča*. XXXII, 1997, č. 1, s. 58–70.
456. Tandlich, Tomáš: *Cechová kniha obchodného cechu v Košiciach z rokov 1446–1553*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 69–81.
457. Tandlich, Tomáš: *Židia stredovekej Bratislavy v listinných prameňoch uhorských panovníkov*. XL, 2005, č. 1, s. 23–30.
458. Tichý, Ivan: *Vznik a personálne zloženie Klubu slovenských poslancov (1918–1920)*. XXXII, 1997, č. 2, s. 82–96.
459. Tkáč, Marián: *Výročná konferencia Európskej asociácie pre bankovú históriu vo Varšave*. XXXV, 2000, č. 2, s. 207–209.
460. Tkáč, Marián: *Výročné zhromaždenie Európskej asociácie pre bankovú históriu v Lublani*. XXXVI, 2001, č. 2, s. 183–185.

461. Valach, Július: *Prenasledovanie kultúrneho a politického života Slovákov vo Zvolenskej župe koncom 19. storočia a začiatkom 20. storočia (1891–1914)*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 82–105.
462. Valach, Július: *Maďarizácia školstva vo Zvolenskej župe z pohľadu archívnych dokumentov (1867–1918)*. XXXV, 2000, č. 1, s. 104–116.
463. Vimmer, Pavel: *Informácia o medzinárodnej konferencii k 55. výročiu SNP*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 174–176.
464. Vrabcová, Eva: *Kolonizácia južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi v československej pozemkovej reforme I. časť*. XXXVII, 2002, č. 1, s. 57–76.
465. Vrabcová, Eva: *Kolonizácia južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi v československej pozemkovej reforme II. časť*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 55–80.
466. Žibritová, Gabriela: *Dokumentová báza pre výskum dejín Slovenska a Slovákov. Súčasný stav – potreby – možnosti*. XXXIII, 1998, č. 2, s. 123–134.
467. Žifčák, František: *Medzinárodná konferencia germanistov v Münsteri*. XXXVIII, 2003, č. 2, s. 219–222.
Pozri aj 351
-
468. *A guide to Historiography in Slovakia*. In: *Studia historica slovacica XX*. Ed. Elena Mannová and David Paul Daniel. Bratislava 1995. 209 s. Ref.: Peter Kartous, XXXI, 1996, č. 1, s. 96–98.
469. *Bei diesem Schein kehrt Segen ein – Gold, Silber und Kupfer aus dem Slowakischen Erzgebirge*. Bochum 1997. 198 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIII, 1998, č. 1, s. 146–149.
470. Beňko, J.: *Starý Turiec*. Martin: Osveta 1996. 276 s. textu, 16 s. farebných obrazových príloh, 4 s. mapových príloh. Ref.: Juraj Žudel, XXXI, 1996, č. 2, s. 107–109.
471. Caban, P.: *Lingua latina in millenio tertio. Latinský jazyk v treťom tisícročí*. Bratislava: Magnet Press Slovakia 2002. 207 s. Ref.: Erika Juríková, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 133–134.
472. Csáder, V. a kol.: *História a súčasnosť Univerzity Komenského v Bratislave 1919–2000*. Bratislava: Univerzita Komenského 2000. 98 s. Ref.: Júlia Ragačová, XXXVI, 2001, č. 1, s. 123–125.
473. Čaplovič, D.: *Včasnostredoveké osídlenie Slovenska*. Bratislava: Academic Elektronik Press 1998. 268 s. Ref.: Juraj Žudel, XXXV, 2000, č. 1, s. 129–131.
474. *Česko-slovenská historická ročenka 1996*. Brno: Masarykova univerzita a Česko-slovenská komisia historikov 1996. 331 s. Ref.: Elo Rákoš, XXXII, 1997, č. 2, s. 129.
475. Čičaj, V. – Pickl, O. (Hrsg): *Städtisches Alltagsleben in Mitteleuropa vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*. Die Referate des Internationalen Symposions in Častá-Píla vom 11.–14. September 1995. Bratislava: Academic Electronic Press 1998. 356 s. Ref.: Tomáš Tandlich, XXXIV, 1999, č. 1, s. 153–156.
476. *Dejiny Nitry od najstarších dôb po súčasnosť*. Zostavili Gabriel Fusek a Marián R. Zemene. Nitra: Mesto Nitra 1998. 396 s. Ref.: Rudolf Hudec, XXXIV, 1999, č. 2, s. 126.
477. Dubovský, J. M.: *Gabriel Kolinovič Šenkvičský 1698–1770*. Šenkvice 1998. 120 s. Ref.: Jozef Šimončíč, XXXIV, 1999, č. 2, s. 128–130.
478. Dubovský, J. M.: *Peripetie slobody. Pezinská čítanka*. Pezinok 1996. 280 s. Ref.: Veronika Nováková, XXXIII, 1998, č. 1, s. 128–129.
479. Dubovský, J. – Pospechová, P. – Turcsány, J.: *Dolány*. Bratislava 2002. 214 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 148–150.

480. Fábryová, L.: *Tlače 16. storočia v Diecéznej knižnici v Nitre*. Martin: Slovenská národná knižnica 2000. 368 s. Ref.: Július Valach, XXXVII, 2002, č. 1, s. 154–155.
481. Fekete, S. a kol.: *V svetle siedmich tisícročí. O dejinách obce Blatné zvanej Šarfia, ako ich v svetle historických prameňov a rozprávání pamätníkov zaznamenali súčasníci*. Bratislava: Kasico pre Okresný úrad Blatné 2001. 550 s., 1 príloha. Ref.: Vladimír Rábik, XXXVII, 2002, č. 1, s. 157–160.
482. *Formy a obsah vzdelanosti v historickom procese*. Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Smoleniciach 17.–19. novembra 1997. Zostavovateľ V. Čičaj. Bratislava: Veda 1999. 187 s. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXV, 2000, č. 1, s. 131–133.
483. *Historica XLV. Pamätnica k 50. výročiu študijného odboru archívniectvo a pomocné vedy historické FiF UK v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského 2002. 388 s. Ref.: Pavol Valachovič, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 130–132.
484. *História III – Spoločenskovedný zborník*. Filozofická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach 1994. 196 s. Ref.: Zuzana Kollárová, XXXI, 1996, č. 1, s. 103–105.
485. *Historický zborník 6/1996*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 1996. 203 s. Ref.: Juraj Žudel, XXXII, 1997, č. 2, s. 120–123.
486. *Historik Daniel Rapant. Život a dielo (1897–1988–1997)*. Zostavil Richard Marsina. Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine – Slovenský historický ústav Matice slovenskej v Bratislave 1998. 253 s. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXIV, 1999, č. 1, s. 143–144.
487. Homza, M. – Sroka, S. A.: *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Krakov 1998. 154 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIV, 1999, č. 1, s. 140–143.
488. Ingrao, Ch.: *Habsburg Monarchy 1618–1815*. Cambridge University Press 1994. 262 s. Ref.: Tomáš Tandlich, XXXIII, 1998, č. 1, s. 149–153.
489. Kauer, J. – Schürger, J. – Wagner, K.: *Unter- und Ober-Metzenseifen – Stoss. Drei selbständige deutsche Gemeinden bis zur Vertreibung nach 1945*. Stuttgart 1986. 387 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXI, 1996, č. 2, s. 116–118.
490. Kis Pécsi, P.: *Exegeticon*. Budapest: Akadémia Kiadó 1993. 155 s. Ref.: Miriam Galbavá, XXXII, 1997, č. 2, s. 136–137.
491. Klasinc, P. P.: *Glossar zur Geschichtlichen Landeskunde Deutsch – Slowenisch – Italienisch*. Maribor 1995. 304 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXI, 1996, č. 2, s. 112–114.
492. Komorová, K.: *Knižnica významného poľského šľachtica a bibliofila 16. storočia Melchiora Krupeka*. Praha: Národní knihovna České republiky 2002. 153 s. Ref.: Július Valach, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 127–130.
493. *Kronika Slovenska 1. Od najstarších čias do konca 19. storočia*. Dušan Kováč a kolektív. Fortuna Print et Adox. 616 s. s mnohými ilustráciami, náčrtkami a mapkami. Ref.: Richard Marsina, XXXIV, 1999, č. 2, s. 123–125.
494. *Kronika Slovenska 2. Slovensko v 20. storočí*. Dušan Kováč a kolektív. Fortuna Print & Adut. 608 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXV, 2000, č. 2, s. 125–129.
495. *Kronika 20. storočia*. Bodo Harenberg a kolektív. Slovenské vydanie zostavila Edita Ivaničková. Bratislava: Fortuna Print 2000. 1568 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXVI, 2001, č. 1, s. 119–123.
496. *Kronika druhej svetovej vojny*. Konceptiu slovenského vydania spracoval a realizáciu viedol Ing. Karol Biermann. Bratislava: Fortuna Print, o. z. 2000. 519 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXVI, 2001, č. 2, s. 143–147.

497. *Kronika anonymného notára kráľa Bela Gesta Hungarorum*. V. Múcska editor. Budmerice: Vydavateľstvo Rak 2000. 159 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXVII, 2002, č. 1, s. 143–146.
498. Kučera, M.: *Kalendár Jána z Lefantoviec*. Martin 2003. 96 s. Ref.: Peter Zoričák, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 136–138.
499. *Legendy stredovekého Slovenska. Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov*. Vybral, zostavil, poznámkami, komentármi a registrom doplnil a úvodné štúdie napísal Richard Marsina. Z latinských originálov preložili Richard Marsina, Július Sopko a Oľga Vaneková. Budmerice: Vydavateľstvo Rak 1997. 408 s. Ref.: Miroslav Kamenický, XXXIII, 1998, č. 1, s. 123–125.
500. *Eudia, peniaze, banky. Zborník z konferencie*. Zost. M. Tkáč. Bratislava: Národná banka Slovenska 2003. 526 s. Ref.: Peter Zoričák, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 153–155.
501. Malovcová, B. a kolektív: *Minulosť a súčasnosť Krížovej Vsi*. Kežmarok 2002. 192 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 151–153.
502. Marečková, M.: *Východoslovenská města a měšťanstvo na prahu novověku*. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy university v Brně, sv. 59. Brno 1995. 191 s. Ref.: Virginia Rozložníková, XXXIII, 1998, č. 1, s. 130–131.
503. Martuliak, P.: *Stopäťdesiat rokov slovenského družstevníctva*. Nitra: Agroinštitút 1995. 231 s. Ref.: Viera Verdonová, XXXI, 1996, č. 1, s. 94–96.
504. Molenda, D.: *Polski olów na rynkach Europy środkowej w XIII–XVII wieku*. Vydal Instytut archeologii i etnologii Polskiej akademii nauk v edícii Studia i materiały z historii kultury materialnej, tom LXIX, Warszawa 2001. 224 s., 2 mapy. Ref.: František Žifčák, XXXVII, 2002, č. 2, s. 184–187.
505. Múdra, D.: *Hudobný klasicizmus na Slovensku v dobových dokumentoch/Musikalische Klassik in der Slowakei in Zeitdokumenten Ister Science*. Bratislava 1996. 278 s. Ref.: Ladislav Kačic, XXXII, 1997, č. 1, s. 102–104.
506. Mulík, P.: *Slovo o slove. K niektorým problémom slovenskej historickej terminológie*. Bratislava: Bernoláková spoločnosť 2001. 144 s. Ref.: Juraj Žudeľ, XXXIX, 2004, č. 1, s. 103–108.
507. *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 18/1997*. Zostavil Karel Jiřík. Vydalo Nakladatelství Tilia pre Archív mesta Ostravy. 486 s. Ref.: Jozef Surovec, XXXIII, 1998, č. 1, s. 137–138.
508. Otčenáš, M.: *František Vítězoslav Sasinek*. Košice 1995. 96 s. Ref.: Zuzana Kollárová, XXXII, 1997, č. 2, s. 125–126.
509. *Pamätnica Ekonomickej univerzity v Bratislave. 60. výročie založenia 1940–2000*. Zostavili PhDr. Jozef Mruškovič a PaedDr. Emília Vokálová, CSc. Napísal kolektív autorov. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave 2000. 239 s. Ref.: Júlia Ragačová, XXXVI, 2001, č. 1, s. 125–126.
510. Piirainen, I. T.: *Deutsche Siedler und deutschsprachige Gesetze in der wirtschaftlichen Entwicklung der Slowakei*. In: Die Deutschen in Ostmittel- und Südosteuropa. München 1996, s. 133–151. Ref.: Anna Buzinkayová, XXXII, 1997, č. 1, s. 105–107.
511. Piirainen, I. T.: *Ideal und Wirklichkeit – erfahrungen eines finnischen Germanisten an deutschen Hochschule*. In: Stimulus – Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Germanistik. 1997, 2, s. 147–152. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIII, 1998, č. 2, s. 165–168.

512. Popelková, I.: *Nemecko-slovenský slovník historických termínov*. Trnava 2001. 72 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXVII, 2002, č. 2, s. 170–173.
513. *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov* (hlavný redaktor edície R. Marsina), I. zv. *Územie Slovenska pred príchodom Slovanov* (redaktor P. Valachovič). Bratislava: Národné literárne centrum 1998. 405 s. Ref.: Erika Juríková, XXXIV, 1999, č. 1, s. 137–138.
514. *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. zv. Slovensko očami cudzincov*. Vedecký redaktor zväzku R. Marsina. Bratislava, Budmerice: Literárne informačné centrum, Vydavateľstvo Rak 1999. 311 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXVI, 2001, č. 1, s. 115–119.
515. *Rozpravy k slovenským dejinám*. Zostavil Viliam Čičaj. Bratislava: Slovak Academic Press, s. r. o. 2001. 327 s. Ref.: Zuzana Lopatková, XXXVII, 2002, č. 2, s. 167–169.
516. Sedlák, V. editor: *Beiträge zur ältesten Besiedlung der Slowakei*. In: *Studia historica Slovaca XVIII*. Bratislava: Historický ústav SAV 1994. 308 s. Ref.: Juraj Žudeľ, XXXI, 1996, č. 1, s. 99–101.
517. Segeš, V.: *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava: MO SR 2004. 264 s. Ref.: Leon Sokolovský, XL, 2005, č. 2, s. 104–106.
518. Semešová, M.: *Laudácia historika Jána Milana Dubovského*. Bratislava 2000. 242 s. Ref.: Veronika Nováková, XXXVI, 2001, č. 2, s. 148–149.
519. *Slovenská technická univerzita v Bratislave. 60 rokov STU*. Zostavila Tatiana Sikorová. Napísal kolektív autorov. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave 1997. 233 s. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXIII, 1998, č. 2, s. 153–155.
520. *Slovenské dejiny v dejinách Európy. Vedecké kolokvium, Bratislava 26.–27. novembra 1996*. Pripravil Štefan Fano. Bratislava: Academic Electronic Press 1997. 167 s. Ref.: František Žifčák, XXXII, 1997, č. 2, s. 117–120.
521. Sokolovský, L.: *Stručné dejiny Malohontu do roku 1803*. Martin 1997. 169 s. textu, 16 s. farebných obrázkov. Ref.: Juraj Žudeľ, XXXIV, 1999, č. 1, s. 138–140.
522. Sopko, J.: *Kroniky stredovekého Slovenska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Bratislava: Vydavateľstvo RAK 1995. 384 s. Ref.: Juraj Žudeľ, XXXII, 1997, č. 1, s. 100–102.
523. *Studia historica Tyrnaviensia I. Spoločenskovedný zborník Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity*. Vydané k 10. výročiu obnovenia Trnavskej univerzity v Trnave (ed. Jozef Šimončíč). Trnava 2002. 280 s. Ref.: Juraj Roháč, XXXVII, 2002, č. 2, s. 174–177.
524. *Studia historica Tyrnaviensia III*. Trnava: Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity 2003. 359 s. Ref.: Jozef Klačka, XXXIX, 2004, č. 2, s. 124–127.
525. *Studia historica Tyrnaviensia IV. K životnému jubileu prof. PhDr. Jozefa Šimončíča, CSc.* Trnava: Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity 2004. 340 s. Ref.: Jozef Klačka, XL, 2005, č. 2, s. 107–109.
526. Šimončíč, J.: *Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia*. Vydal B-print. Trnava 1998. 419 s. Ref.: Ján Milan Dubovský, XXXIV, 1999, č. 1, s. 145–146.
527. Škvarna, D. a kol.: *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997. 357 s. Ref.: Milan Mišovič, XXXII, 1997, č. 2, s. 123–125.
528. Špiesz, A.: *Ilustrované dejiny Slovenska. Na ceste k sebauvedomeniu* (Doslov a výber ilustrácií Dušan Čaplovič). Bratislava: Perfekt, a. s. 2000. 301 s. Ref.: František Višváder, XXXV, 2000, č. 2, s. 130–134.

529. Špiesz, A.: *Bratislava v stredoveku*. Vedecký editor Richard Marsina. Ed. Ilustrované dejiny. Bratislava: Perfekt 2001. 229 s. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXVII, 2002, č. 1, s. 155–157.
530. *300 rokov piaristov v Nitre (1701–2001)*. Zborník prejavov z odborného historického sympózia k 300. výročiu založenia piaristického kolégia a gymnázia v Nitre. Zost. Pavol Kollár. Vydalo PG sv. Jozefa Kalazanského v Nitre s finančnou podporou Mestského úradu v Nitre. Nitra 2001. 140 s. Ref.: Július Valach, XXXVII, 2002, č. 2, s. 156–160.
531. Uličný, F.: *Dejiny osídlenia Užskej župy*. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach 1995. 351 s., 3 mapové prílohy. Ref.: Juraj Žudel, XXXVII, 2002, č. 1, s. 146–149.
532. Uličný, F.: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce: Zemplínska spoločnosť 2001. 758 s., 1 mapová príloha. Ref.: Juraj Žudel, XXXVIII, 2003, č. 2, s. 138–142.
533. Veser, T.: *Schätze der Menschheit. Kulturdenkmäler und Naturparadiese unter dem Schutz der UNESCO*. München 1996. 284 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXII, 1997, č. 1, s. 110–113.
534. *Zborník príspevkov k slovenským dejinám. K životnému jubileu univ. prof. PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.* Zostavovateľ Vincent Sedlák. Bratislava: Slovenský historický ústav Matice slovenskej 1998. 433 s. Ref.: Miroslav Kamenický, XXXIV, 1999, č. 1, s. 134–136.
535. *Z minulosti Spiša. Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči*. Roč. V–VI, 1997/1998. Zostavil Ivan Chalupecký. Levoča 1999. 198 s. *Z minulosti Levoče. Z minulosti Spiša. Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči*. Roč. V–VI, 1997/1998. Zvláštny odtlačok. Zostavil Ivan Chalupecký. Levoča 1999. 179 s. Ref.: Virginia Rozložníková, XXXV, 2000, č. 1, s. 124–129.
536. *Z minulosti Spiša. Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči*. Roč. VII–VIII, 1999/2000. Zostavil Ivan Chalupecký. Levoča 2001. 256 s. *Z minulosti Starej Ľubovne. Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči*. Roč. VII–VIII, 1999/2000. Zvláštny odtlačok. Zostavil Ivan Chalupecký. Pre Ľubovnianske múzeum a Mestský úrad v Starej Ľubovni vydal Spišský dejepisný spolok. Levoča 2001. 230 s. Ref.: Agnesa Žifčáková, XXXVII, 2002, č. 2, s. 160–162.
537. *Z minulosti Spiša. Spiš v 10.–20. storočí. Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči. Zborník príspevkov k dejinám Spiša venovaný životnému jubileu doc. PhDr. Ivana Chalupeckého*. Roč. IX–X, 2001/2002. Zostavil František Žifčák. Levoča 2002. 318 s. Ref.: Alena Kredatusová, XXXVII, 2002, č. 2, s. 163–167.
538. *Z minulosti Spiša. Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči*. Roč. XI, 2003. Zostavil Ivan Chalupecký. Levoča 2003. 215 s. Ref.: Agnesa Žifčáková, XL, 2005, č. 2, s. 110–113.
539. Waidacher, F.: *Príručka všeobecnej muzeológie*. Bratislava: SNM–Národné muzejné centrum 1999. 477 s. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXV, 2000, č. 1, s. 139–140.

Pozri aj 334

XIV. CIRKEVNÉ DEJINY

540. Bodnárová, Miloslava: *Vývoj územnej organizácie evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku*. XXXI, 1996, č. 1, s. 25–38.
541. Hudec, Rudolf: „*Historia domus*“ bratislavského františkánskeho konventu. XXXIV, 1999, č. 2, s. 57–66.
542. Kubovčíková, Júlia – Ragač, Radoslav: *Korene európskej civilizácie*. XXXV, 2000, č. 2, s. 191–194.
543. Kušniráková, Ingrid: *Fundácia svätého Štefana v Bratislave*. XXXIII, 1998, č. 1, s. 45–59.
544. Kušniráková, Ingrid: *Törökovská fundácia pod správou Bratislavskej kapituly*. XXXV, 2000, č. 1, s. 60–76.
545. Kušniráková, Ingrid: *Pravoslávna komunita v Komárne v 17.–18. storočí v kontexte privilégií uhorských panovníkov*. XXXVII, 2002, č. 2, s. 43–54.
546. Morišová, Viera: *Z prameňov Kongregácie pre šírenie viery v Ríme k dejinám rekatalizácie na Slovensku v 17. a 18. storočí*. XXXIV, 1999, č. 2, s. 89–99.
547. Roháč, Juraj: *Menovacie procesy biskupov a obsadzovanie Rožňavského biskupstva*. XXXV, 2000, č. 2, s. 72–94.
548. Šotník, Stanislav: *Zakladacia listina fary v Ponikách z roku 1310*. XXXIV, 1999, č. 1, s. 36–54.
549. Šotník, Stanislav: *Hospodárske a majetkovoprávne vzťahy pri správe fár na Slovensku do polovice 14. storočia*. XXXVI, 2001, č. 1, s. 41–58.
550. Weinbergerová, Mária: *Židovské náboženské obce na Slovensku*. XXXI, 1996, č. 1, s. 39–48.
- Pozri aj 414
- — —
551. *Archiwa biblioteki i muzea kościelne. Organ Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*. Lublin 2000, Tom 73. Ref.: Valéria Hrtánková, XL, 2005, č. 1, s. 159–162.
552. Cotore, G.: *Despre articulusurile ceale de price (O sporných článkoch). Sambata Mare (Trnava) 1746*. Vyd. Iacob Marza, Mihai Alin Gherman, Ioan Gabor. Alba Iulia, Bibliotheca Universitatis Apulensis 2000. 241 s. Ref.: Jana Páleníková – Daniel Škoviera, XXXVIII, 2003, č. 1, s. 139–140.
553. Dubovský, J. M.: *Akcia kláštoru. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949–1952*. Martin: Matica slovenská, 297 s. Ref.: Veronika Nováková, XXXIV, 1999, č. 2, s. 127–128.
554. Dubovský, J. M.: *Akcia rehoľnícky. Snahy komunistického režimu na Slovensku v rokoch 1949–1989 odstrániť do roku 2000 ženské rehole a kongregácie z verejného života*. Martin: Matica slovenská 2001. 340 s. Ref.: Jozef Šimončíč, XXXVII, 2002, č. 1, s. 161–162.
555. Hišem, C. – Kreheľ, M. – Sepeši, P.: *Celoslovenský schematizmus*. Prešov 1996. 239 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXII, 1997, č. 2, s. 127–129.
556. *Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek – Churches, Denominations and Religious Communities in Hungary 1995–1996*. Budapest 1996. 180 s. Ref.: Juraj Spiritza, XXXIII, 1998, č. 1, s. 141–144.

557. Pešek, J. – Barnovský, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948–1953*. Bratislava: Veda 1997. 311 s., 3 tabuľkové prílohy. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXIII, 1998, č. 2, s. 152–153.
558. Pešek, J. – Barnovský, M.: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953–1970*. Bratislava: Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1999. 292 s. Ref.: Alžbeta Sedliaková, XXXV, 2000, č. 2, s. 134–135.
559. *Pohanstvo a kresťanstvo*. (Zborník z konferencie usporiadanej 5.–6. 2. 2003 v Banskej Bystrici). Zostavili Rastislav Kožiak a Jaroslav Nemeš. Bratislava: Chronos 2004. 319 s. Ref.: Juraj Roháč, XL, 2005, č. 1, s. 145–148.
560. *Die Reformation und ihre Wirkungsgeschichte in der Slowakei. Studien und Texte zur Kirchengeschichte und Geschichte*. (Editori Karl Schwarz a Peter Švorc). Wien, Evangelischer Presseverband 1996. 282 s. Ref.: Milena Ostrolucká, XXXIII, 1998, č. 1, s. 134–137.

OSOBNÝ REGISTER

- Adamová, Mária 210, 236, 344
Alexy, Zdenko 227, 330
Arias, V. Chacon 48
- Babička, Václav 5
Badlík, Karol 388
Bakošová, Zora 130
Balogh, Adam 228
Barnovský, M. 557, 558
Bartl, Július 167, 229
Bearman, David 49
Beke, M. 166
Beňko, Ján 230, 399, 423, 424, 470
Berčík, Peter 394, 407
Bergfest, Arpád 231
Bernátová, Viera (pozri aj Morišová, Viera) 152
Bielik, František 232
Biermann, Karol 496
Bláhová, M. 371
Blazovich, L. 165
Bodnárová, Miloslava (Milica) 153, 425, 540
Böhmerová, Soňa 234
Bokes, František 233
Booms, Hans 79
Borsa, I. 167, 170
Bortlíková, Ľuba 74
Broek, Jan van den 50
Buzinkayová, Anna 203, 426, 510
- Caban, P. 471
Conte, Almamy Stell 51
Cook, Terry 52
Cotore, G. 552
Csáder, Viliam 472
- Čaplovič, Dušan 473, 528
Čechová, Františka 204
Čelko, Mikuláš 297
Čičaj, Viliam 475, 482, 515
- Daniel, David Paul 468
Davis, G. R. C. 163
Détraz, G. 345
- Dlugolinská, Ludmila 285
Dobrotková, Marta 54, 76
Drahošová, Šarlota 211, 277, 283
Draškaba, Peter 49, 53, 61, 71, 101, 217, 233, 235
Drenko, J. 344
Drugda, Ján 235, 256
Dubovský, Ján Milan 7, 8, 9, 112, 170, 181, 203, 237, 477, 478, 479, 526, 553, 554
Dunajská, Anna 212
Durbák, Milan 231
- Ďurovič, M. 225
- Eliáš, Štefan 83, 238
Ember Győző 239
Érszégi, G. 165
Ezrová, Adriana 341
- Fábrová, Karin 427
Fábryová, L. 480
Fano, Štefan 520
Farkasová, Andrea 131
Favier, Jean 79
Federmayer, Frederik 330, 337
Fekete, S. 481
Fleury, Antoine 54
Forde, H. 77
Fórišová, Marta 428
Fusek, Gabriel 476
- Galamboš, Ivan 205, 240
Galbavá, Miriam (pozri aj Kuzmíková, Miriam) 429, 490
Gervers, Michael 309
Graus, Igor 213, 332, 333, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 369
Gindl, Jozef 241
Gregorová, Viera 74
- Haladová, Silvia 370
Hanus, Jozef 10, 11, 12, 13, 55, 71, 190, 203, 218, 219, 220, 221, 225, 226, 240
Hanzalová, Jarmila 193
Harenberg, Bodo 495

- Hautová, Júlia 104, 106, 186, 189, 201,
298, 336
Havlíňová, Bohuslava 219
Házi, J. 395
Herold, H. 406
Hišem. C. 555
Hoffmannová, J. 185
Homza, M. 487
Horvat, Fero 14, 132
Horváth, Vladimír 242, 400
Hrtánková, Valéria 551
Hučko, Ján 243
Hudec, Rudolf 476, 541
Hudecová, Antónia 214, 274
- Chalupecký, Ivan 186, 238, 244, 408, 535,
536, 538
Chlebo, Peter 245
Chrena, Ondrej 409
Chreňo, Jozef 246
Churý, Slavko 56, 154, 155, 156, 247, 312,
389, 410
- Ingrao, Ch. 488
Ivaničková, Edita 495
- Jackaničová, Daniela 215, 270
Jankovič, Ľubomír 387
Jankovič, Vendelín 3
Jankovičová, Eva 430
Javor, Martin 57
Javošová, Erika 411, 412
Jeršová-Opočenská, Mária 248
Jiroušek, A. 368
Jiřík, Karel 507
Juríková, Erika 471, 513
- Kačic, Ladislav 505
Kačkovičová, Mária 91, 257
Kamencová, Lýdia 92, 250, 431
Kamenický, Miroslav 499, 534
Kartous, Peter 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 43,
50, 52, 59, 77, 79, 84, 85, 86, 112,
203, 230, 235, 242, 249, 253, 263,
264, 265, 268, 271, 272, 292, 293,
294, 331, 332, 333, 432, 434, 468
Kartousová, Mária 22
- Kasalová, Oľga 254
Kaššayová, Terézia 193, 197
Kauer, J. 489
Kecskeméti, Charles 79
Keresteš, Peter 413
Kerešová, Michaela 350
Kiss, F. E. 143
Kis Pécsi, P. 490
Kitching, Ch. 78
Klačka, Jozef 81, 99, 157, 170, 250, 524,
525
Klasinc, P. P. 491
Kľčo, M. 334
Klein, Bohuš 390, 396
Kocák, Michal 197
Kočiš, Jozef 112, 251
Kočišová, Alojzia 252
Kolárová, Monika 158, 435
Kollár, Pavol 530
Kollár, Radovan 286
Kollárová (Kollárová-Švorcová), Zuzana
23, 24, 25, 26, 106, 159, 179, 180,
190, 199, 206, 484, 508
Kollega Tarsoly, I. 346
Komorová, K. 492
Körmendy, L. 58, 147
Kováč, Dušan 493, 494
Kovačičová, Eva 2
Kováčová, Anna 245
Kožiak, Rastislav 559
Králik, Jozef 313, 342
Králiková, Eva 248
Kredatusová, Alena 355, 537
Kreheľ, M. 555
Krejčík, T. 347
Kretzschmar, Robert 146
Kristó, Gy. 165
Krochmal, J. 348
Krupa, Vladimír 334
Kubíková, Jana 93
Kubinyi, A. 421
Kubovčíková, Júlia (pozri aj Ragačová,
Júlia) 99, 542
Kučera, Matúš 498
Kurucárová, Jana 247
Kušík, Michal 253
Kušniráková, Ingrid 543, 544, 545

Kuzmík, Daniel 51, 60, 80, 133
 Kuzmíková, Miriam (pozri aj Galbavá, Miriam) 130
 Kvasnicová, Oľga 134

 Lakatošová, Veronika 254
 Lakos, János 191
 Lalková, Helena 255
 Lang, Peter 310
 Lebovič, Peter 94, 256
 Liptáková, Helena 44, 436, 437
 Lobkowicz, F. 367
 Lopatková, Zuzana 515
 Lovecký, P. 394
 Luigi, Antonelle Mulé de 59
 Lukačka, Ján 337, 351

 Lach, Rudolf 257

 Macek, Oskar 149
 Magurová, Katarína 135
 Machajdíková, Elena 207
 Majtán, Milan 401, 403
 Makk, F. 165
 Malovcová, Božena 106, 280, 281, 414, 501
 Mályusz, E. 171
 Mannová, Elena 468
 Marcinko, J. 368
 Marčeková, Alexandra 160, 164
 Marečková, Marie 502
 Marsina, Richard 112, 200, 258, 284, 296, 299, 378, 421, 486, 493, 499, 513, 514, 529
 Martinický, Miroslav 415
 Martuliak, P. 503
 Máteová, Ľubica 228
 Meier, J. 172, 173, 310
 Melníková, Marta 259, 266, 391, 398
 Mertanová, Štefánia 416
 Michalička, Vladimír 438
 Mináriková, Jarmila 219
 Mináriková, Radka 275
 Mislovičová, Virginia (pozri aj Rozložníková, Virginia) 136, 300
 Mišovič, Milan 27, 102, 146, 187, 188, 190, 198, 203, 527
 Molenda, D. 504

 Morišová, Viera (pozri aj Bernátová, Viera) 439, 546
 Mrižová, Mária 137, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 382
 Mruškovič, Jozef 509
 Mruškovič, V. 129
 Múcska, Vincent 497
 Múdra, Darina 440, 505
 Mulík, P. 506
 Müller, Michael 61
 Munková, Mária 292, 293, 294

 Nagy, I. 143
 Nemcová, Zuzana 371, 372, 417
 Němeček, J. 174
 Nemeš, Jaroslav 559
 Nordenvall, Per 369
 North, M. 386
 Nougaret, Christine 62
 Nováčková, H. 174
 Novák, Jozef 107, 260, 267, 314, 315, 335, 338, 347, 372, 377
 Nováková, Veronika 6, 45, 103, 106, 165, 166, 169, 171, 203, 237, 349, 478, 518, 553

 Orosová, Martina 441
 Oslanský, František 301
 Ostrolucká, Milena 28, 113, 172, 560
 Otčenáš, M. 508

 Páleníková, Jana 552
 Palko, František 262
 Pátková, Hana 378, 379
 Paulíková, Viera 1
 Péchy, Štefan 261
 Pellová, Daniela 442
 Peneau, M. 357
 Perniš, Miroslav 46
 Pešek, J. 557, 558
 Petőczová, Janka 443
 Petrovič, Jozef 216
 Petrovič, Vladimír 392
 Pickl, O. 475
 Piirainen, I. T. 172, 510, 511
 Pitteloud, J. F. 80
 Plathé, Axel 63

- Pokorný, V. 170
 Pongrácz, Denis 330, 337
 Popelková, I. 512
 Pospeschová, Petra 302, 316, 479
 Pravda, Ján 396, 397
 Pražáková, Jana 185, 196
- Rábik, Vladimír 303, 343, 481
 Ragač, Radoslav 47, 295, 317, 318, 319, 337, 344, 345, 346, 352, 353, 354, 542
 Ragačová, Júlia (pozri aj Kubovčíková, Júlia) 99, 105, 168, 183, 189, 194, 197, 207, 208, 304, 393, 472, 509
 Rákoš, Elo 112, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 138, 139, 147, 182, 195, 232, 259, 262, 263, 278, 474
 Rapant, Daniel 486
 Ripková, Gabriela 1, 197, 264
 Roháč, Juraj 175, 176, 243, 305, 306, 377, 444, 445, 494, 495, 496, 497, 514, 523, 547, 559
 Roland, M. 380
 Rozložníková, Virginia (pozri aj Mislovičová, Virginia) 150, 307, 502, 535
 Rusnák, Dárius 87
 Ružička, Ladislav 265
 Růžek, Vladimír 338
 Řezníček, J. 177
 Řičař, K. 358
- Sasinek, F. V. 508
 Sečanská, Janka 446
 Sedláček, A. 338
 Sedláčková, Silvia 291
 Sedlák, František 265
 Sedlák, Vincent 516, 534
 Sedliaková, Alžbeta 447, 448, 449, 450, 482, 486, 519, 529, 539, 557, 558
 Segeš, Vladimír 517
 Semešová, M. 518
 Semotanová, E. 398
 Sepeši, P. 555
 Schlenkerová, Katarína 2
 Schreyer, M. 192
 Schullerová, Jana 185, 356, 357, 358
- Schürger, J. 489
 Schwarz, Karl 560
 Sikora, Stanislav 174
 Sikorová, Tatiana 519
 Síkorová, Elena 451
 Skladaný, Marián 267
 Skowronek, Jerzy 64
 Sládek, Oldřich 268
 Sloboda, Elo 203, 255, 269
 Smetana, Marcel 270
 Smutná, Kateřina 148
 Sokolovský, Leon 29, 30, 107, 108, 109, 110, 260, 335, 373, 422, 452, 517, 521
 Sopko, Július 522
 Spáčil, V. 144, 178, 311
 Spáčilová, L. 178
 Spiritza, Juraj 48, 65, 68, 72, 75, 88, 114, 129, 173, 192, 229, 244, 269, 270, 271, 273, 302, 308, 316, 340, 355, 381, 383, 384, 386, 404, 405, 406, 469, 479, 487, 489, 491, 501, 511, 512, 533, 555, 556
 Spunar, Pavel 378
 Sroka, S. A. 179, 180, 487
 Stieberová, Mária 4, 73, 95, 98, 115, 143, 144, 177, 178, 184, 187, 191, 209, 239, 246, 251, 252, 258, 272, 279, 311
 Stolárik, Marián 161
 Strešňák, Gabriel 337
 Stulli, B. 81
 Surovec, Jozef 96, 241, 507
 Szabó, Anikó 4
 Szeghyová, Blanka 418, 419
 Szymanski, J. 296
- Šalamon, Pavol 66
 Šániková, Mária 145
 Šedivý, Juraj 222, 223, 309, 374, 375, 376, 378, 379, 380
 Šeregi, Jozef 31
 Šimončič, Jozef 181, 477, 523, 526, 554
 Šišmiš, Milan 331, 352, 353, 354
 Škorupová, Anna 3
 Škoviera Daniel 181, 552
 Škvarna, Dušan 202, 527
 Šlahučka, Vincent 272
 Šmýkalová, Dagmar 95, 151, 203

Šotník, Stanislav 27, 32, 549
 Španková, Mária 17, 19, 27, 33, 34, 35, 36,
 37, 38, 39, 58, 62, 63, 67, 69, 70, 82,
 89
 Špiesz, Anton 528, 529
 Štanský, Peter 274
 Štefánik, Martin 453
 Štibraný, Peter 275
 Ščoviček, I. 174, 182
 Štulrajterová, Katarína 100
 Štulrajterová, Katarína, ml. 454
 Šumeraj, Dominik 276
 Švorc, Peter 560

Tandlich, Tomáš 40, 64, 78, 163, 337, 455,
 456, 457, 475, 488
 Tarasov, V. P. 68
 Tejchman, M. 174
 Tesák, Peter 277
 Thibodeau, Kenneth 69
 Thomassen, Theo H. P. M. 70
 Tichý, Ivan 458
 Tišliar, Pavol 224
 Tkáč, Marián 41, 42, 459, 460, 500
 Turcsány, Juraj 479

Uličný, Ferdinand 111, 531, 532
 Urblik, Marián 276, 278

Valach, Július 162, 188, 213, 279, 461, 462,
 480, 492, 530
 Valachovič, Pavol 483, 513
 Verdonová, Viera 503

Veser, T. 533
 Vician, František 280, 281
 Viestová, Zorka 282
 Vimmer, Pavel 90, 140, 141, 463
 Višváder, František 528
 Vítek, Peter 335, 339
 Vokálová, Emília 509
 Vrabcová, Eva 234, 391, 464, 465
 Vrteľ (aj Vrtel), Ladislav 227, 249, 320,
 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327,
 328, 329, 332, 333, 336, 339, 340, 349

Wagner, K. 489
 Waidacher, F. 539
 Wallot, J.-P. 82
 Wang, D. 72
 Wanner, Michal 149
 Weinbergerová, Mária 550
 Wessman, Lars 73

Yahya zon Halibah 74

Zemene, Marián 128, 283, 476
 Zoričák, Peter 97, 282, 368, 385, 498, 500

Žibritová, Gabriela 466
 Žifčák, František 261, 310, 336, 348, 405,
 467, 504, 520, 537
 Žifčáková, Alžbeta 536, 538
 Žudel, Juraj 142, 284, 373, 394, 395, 397,
 399, 402, 403, 420, 422, 470, 473,
 485, 506, 516, 521, 522, 531, 532

OBSAH

Prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc., laureátom štátneho vyznamenania (Peter Kartous)	3
ŠTÚDIE A ČLÁNKY	
Novák, Jozef: Prof. PhDr. Alexander Húščava, DrSc. – k storočnici narodenia	5
Spiritza, Juraj – Spiritza, Roman: O titulovaní stredovekých a ranonovovekých mestských pisárov aj o nimi používaných formulároch a listároch	17
Švecová, Adriana: Kúpna a zámenná zmluva vo svetle prvých listín hodnoverných miest	45
Federmayer, Frederik: Identifikácia a rozvádzanie skratiek v kruhopisoch a nápisoch pečatí fyzických osôb (uhorský novovek 1526–1848, 1. časť) ..	69
Žudel, Juraj: Problematika osídlenia a verejnej správy v Atlase krajiny Slovenskej republiky	87
DISKUSIA	
Orosová, Martina: Vedomostný manažment archívov	102
LITERATÚRA	
Recenzie a referáty	
Príručka ku genealogickému výskumu na Slovensku a v slovacikálnom zahraníčí (Peter Vítek)	108
Genealogicko-heraldický hlas 1/2005, 2/2005 (Radoslav Ragač)	110
Jankovič, L.: Exlibris a supralibros na Slovensku v 16.–19. storočí (Radoslav Ragač)	112
Mýty a predsudky v dejinách (Jozef Novák)	113
Studia historica Tyrnaviensia V. (Jozef Klačka)	115
Vademecum múzejníka (Elena Machajdíkovej)	117
Šamberger, Z.: Studie k dějinám československého archivnictví (Júlia Hautová)	121
Seroka, H.: Herby miest Małopolskich do końca XVIII wieku (Radoslav Ragač)	122
Horváth, R.: Győr megye hatóságának oklevelei (1318–1525) (Juraj Roháč)	124
Borsa, I. – Tóth, N. C.: Zsigmondkori oklevéltár IX. (1422) (Július Bartl)	125

Bibliografický prehľad zahraničných archívnych periodík	
The American Archivist, 2005/1 (Peter Draškaba)	130
Arhivski vjesnik 47/2004 (Jozef Kláčka)	131
Archiven pregled 2004/1, 2, 3–4 (Slavko Churý)	134
Archivní časopis 2005/1–4 + 2 zvláštne prílohy (Júlia Hautová)	137
Izvestija na daržavnite archivy č. 87, 88 (Slavko Churý)	140
Journal of the Society of Archivists 2005/1 (Peter Draškaba)	142
Levéltári Közlemények 2004/1, 2 (Mária Stieberová)	143
Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 113/3–4 (Richard Marsina)	147
SPRÁVY	
XXXVIII. medzinárodná konferencia archívov za okrúhlym stolom v Spojených arabských emirátoch (Peter Kartous)	151
Porada vedúcich predstaviteľov riadiacich orgánov archívnictva členských štátov Európskej únie – EBNA (Londýn, november 2005) (Mária Španková)	154
Konferencia miery a váhy v dejinách ľudskej spoločnosti (Juraj Roháč) ...	161
Revolucionári a stratégovia – alebo nielen o dvoch konferenciách na tému digitalizácie (Juraj Šedivý)	163
Topoľčiansky štátny archív v zrekonštruovanej budove (Olga Kvasnicová)	172
Správa o štúdiu archívnictva na Filozofickej fakulte UK v akademickom roku 2004/2005 (Leon Sokolovský)	174
250. výročie vzniku Archivum regni (Peter Kartous)	176
Zasadnutie medzištátnej slovensko-rumunskej komisie historikov (Alžbeta Sedliaková)	178
KRONIKA	
Zo zasadnutia Vedeckej archívnej rady (Mária Stieberová)	180
Porada špecializovaných verejných archívov (Júlia Ragačová)	183
Životné jubileum Mgr. Alexandry Marčekovej (Ľudmila Nemeskürthyová)	185
Jozef Schwartz 65-ročný (Július Valach)	186
Zomrel Fero Horvat (Vladimír Draxler)	188
Za Jozefom Kupčom (Peter Tesák)	191
Príloha	
Bibliografia Slovenskej archivistiky za roky 1996–2005 (Júlia Ragačová, Viera Paulíková)	194
	235

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

Ročník XLI – Číslo 1 – 2006

Vydáva

Ministerstvo vnútra SR – odbor archívov a registratúr

Objednávky a predplatné prijíma L. K. Permanent, spol. s r. o., PO BOX 4,
834 14 Bratislava 34.

Vytlačila

Tlačiareň Ministerstva vnútra SR. Rukopis zadaný do tlače v marci 2006, vytlačené
v júni 2006.

Registračné číslo 8/4

Cena 18 Sk